

გურამ მაისურაძე

მკვლევარი წუთისოფლისა

ანუ ქართული ხასიათების საიდუმლო

კრებული

თბილისი
2020

წინასიტყვაობის მაგიერ

საქართველო არის ქვეყანა, სადაც ყველა პოლიტიკაზე ლაპარაკობს, პოლიტიკისა კი არაფერი გაეგებათ. ამის გამო დღეს მივიწყებული ან მიკერძოებულია ლიტერატურული კრიტიკა. ჩვენ ვცხოვრობთ თვალთმაქცურ სამყაროში, სადაც მოკვდავებს გამაოგნებელი ეპითეტებით ამკობენ, გენიოსები კი დავიწყებულნი არიან, ან ჩრდილში დგანან. ჩვენი ბუნებაა ეგეთი – გენიოსებს ხან ტყვიით კლავენ, ხან უყურადღებობით, შიმშილით, უკეთეს შემთხვევაში დუმილით. წერილები ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე ამის დასტურია. ყველა მათგანს ჩვენი საზოგადოება თავის დროზე უმადურად მოექცა. ისინი შემთხვევით როდი შემირჩევია – მათში საერთო ის არის, რომ ყველანი სამშობლოსათვის, ქართული ხელოვნებისათვის წამებულნი არიან და მათ ცხოვრებაში ჩვენი რეალური ყოფა აისახა. ნიჭიერი შვილების დაუფასებლობა და გაუცანლობა მუდამ ჩვენი ტკივილი და უბედურება იყო. ამით კი საბოლოოდ ჩვენი სამშობლო ზარალდებოდა. ამ წიგნმა იქნებ კიდევ ერთხელ დაგვაფიქროს ამ საკითხებზე; იმაზე, რომ საქართველო რენეგატი ვარსქენები, სადუნები, ბალვაშები, შადიმანები, ყორღანაშვილი, ორჯონიკიძეები კი არ იყო, არამედ სწორედ ხანძთელები, მთაწმინდელები, აღმაშენებლები, ბრწყინვალეები, ოპიზრები, რუსთველები, მუსხელიშვილები, ფიროსმანაშვილები, გოდერძი ჩოხელები, ლიანა მიქიანები, ნიკორწმინდისა და ფიტარეთის მეჩუქურთმეები, გელათის ღვთისმშობლისა და ყინწვისის ანგელოზის შემოქმედნი იყვნენ. ჩვენი ერის დიდებას ესენი ქმნიდნენ, ესენი არიან არდავინყებისა და შთამომავლობისაგან მადლობის ღირსნი.

400 წელიწადს დუმდა საქართველო მსოფლიო გენიის რუსთველის შესახებ და მის ცხოვრებაზე არაფერი ვიცით ლეგენდების გარდა. თვით უკანასკნელ საუკუნეებშიც კი არ შეწყვეტილა მისი აუგად ხსენება (ნიკოლოზ ირბახი, ანტონ კათალიკოსი). ზოგი კი იმდენად გათამამდა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ საოჯახო ალბომი ეგონა და შიგ ჩასწორება-ჩამატებები დაიწყო. დღეს თავის ტეხვა გვჭირდება მათ მიგნებაზე და ამ ჩხრეკვაში ხშირად უფრო მეტი შეცდომა მოგვდის. ამიტომ გავბედე რუსთველზე ხმის ამოღება, თორემ ღვთის სწორს ჩემი დასახმარებელი რა სჭირდა.

აი, თუნდაც ნიკო სამადაშვილი, გოდერძი ჩოხელი ან ლიანა მიქიანი. სამივენი ხელისუფალთა და საზოგადოების გულცივობამ, დაუფასებლობამ და შიმშილმა იმსხვერპლა უკვე ჩვენს დროში. სამწუხაროდ ყველაფერი მეორდება – ფიროსმანაშვილის ცხოვრებამ ვერაფერი გვასწავლა. გოდერძი ჩოხელი უდაოდ დიდი მოვლენაა ქართულ მწერლობასა და კინოხელოვნებაში, მაგრამ სრული დაუფასებლობის, სილატაკის, შიმშილის მსხვერპლად ქცეული ნაადრევად წავიდა ამ ქვეყნიდან. ხელისუფლებამ მისი სიცოცხლის გადასარჩენად ასი ათასი დოლარი არ გაიმეტა, ხოლო იმავე პერიოდში ორიდან ექვს მილიონამდე დოლარს უხდიდა უცხოეთიდან მოწვეულ ყავლგასულ ან შარლატან მომღერლებს ორსაათიან კონცერტში, რასაც არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა ქართული კულტურისათვის. სამწუხაროდ ამ გენიალური მწერლის ცხოვრება-შემოქმედებაზე დღემდე სრულყოფილი გამოკვლევაც კი არ არსებობს. ამიტომ თავს უფლება მივეცი მისი შემოქმედებისათვის შედარებით ვრცელი გამოკვლევა მიმეძღვნა.

ძალზე დაჩქარებულ ეპოქაში გვიწევს ცხოვრება. დედამინა „დაპატარავდა“. ადამიანების უმეტესობა საარსებო ორომტრიალსა და მძიმე ცხოვრებაში თავის გადარჩენაზე ფიქრმა გათანგა – ცხოვრების სწრაფი ტემპის გამო „გადარბენაზე“ მყოფებს აღარ სცალიათ ძველებურად პატრიარქალურ სიმყუდროვეში სქელტანიანი ნაწარმოებების კითხვისათვის. ამიტომ ჩემი ნაწარმოებები შეგნებულად არის დაწერილი და მოკლე. ზოგი მათგანი ადამიანის ცხოვრების თითქოს ერთ უმნიშვნელო ფრაგმენტს ეხება, მაგრამ ჩემთვის მთავარია ქართველი კაცის ხასიათი და არა ამბავი, ერთ უბრალო მოქმედებაში ან ეპიზოდში იმის ჩვენება, თუ რით გამოირჩევა სხვათაგან, რაში მდგომარეობს მისი ეროვნული ბუნების, ხასიათის თავისებურება, რამდენად გამოდგება იგი მომავალი თაობების ზნეობრივი წვრთნისათვის, დღეს რომ ეგზომ გვაკლია. იქნებ ზოგი ნოველა მკაცრიც მოგეჩვენოთ, მაგრამ ისინი სინამდვილიდან არის აღებული, თვითონ ცხოვრებაა მკაცრი და მწერალი ვალდებულია ის შეულამაზებლად ასახოს. მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება სწორედ იმიტომ არის განსაკუთრებით ღირებული, რომ იქიდან იმზირებიან ჩანჩურა, კურკა, დამპატიჟე, კვაჭი, ჯაყო, ანუ რეალური ცხოვრების სისასტიკე.

ჩვენ გრიგალში მოვეყვით. დედამინის უხუცესი და საზეპურო ერთი უფსკრულთან დგას. ქვეყანას ნიჭიერი შვილები გადაარჩინენ. გავუფრთხილდეთ და გზა გავუხსნათ! გავმრავლდეთ! არა – გადაშენებას! არა – გულგრილობასა და სიძულვილს! გაუმარჯოს სიყვარულს! გაუმარჯოს სიცოცხლეს! საქართველო ფენიქსია! – თუ ამ წიგნის წაკითხვის მერე ასეთი ფიქრები გეწვიათ, ვალმოხდელი ვიქნები!

ნოველები და მოთხრობები

მგზავრები წუთისოფლისა

ერთი უწყინარი და აბეჩალუკა* კაცი იყო ლაზარე. ენა ებორკებოდა და წუთისოფელი დუმილში უფრო გაატარა. ხმას მხოლოდ მაშინ ამოიღებდა, ცოლს როცა უწყებოდა, ხანდახან უმიზეზოდაც გაუჯავრდებოდა მარტო იმიტომ, რომ ვილაცას მისი რიდი და მორჩილება არ დავინწყებოდა. მშობლებმა ცოლის სათხოვნელად რომ გაგზავნეს, სოფლის ყველაზე ენამზე კაცი ტიტულა – ტრისტან ბეშიძე გააყოლეს. ლაზარეს ხმა არ ამოაღებინო, მის მაგიერ ილაპარაკე, სასიძო არ დაინუნონო.

პირმინეთიდან დილით გასულები სამაჩვეთში საღამო პირზე ჩავიდნენ. შეიქნა ჩორჩოლი ხოსია მესხაძის ჯალაბში – გაცნობა-გამოცნობა, მიკითხვა-მოკითხვა, ერთი მეორე. ყველა მუშტრის თვალთ ზომავს სასიძოს. ლაზარე გასუსულია. ახსოვს დედის დარიგება – ხმა არ გაილოვო. ნათლიად წამოყოლილი ტრისტანა კი რაჭული სიდარბაისლით ენამზეობს, ჰყვება მთისას და ბრისას, ამინდისას, მოსავლისას, ვენახისას, პურ-ღვინისას, ნადირობისას.

* აბეჩალუკა – რაჭულად ბეჩავი, სანყალი.

ეზოში ახალი ოდასახლი წამოუნყია ხოსიას. ხუროებს კედლები აუყვანიათ, კოჭები გაუნყვიათ, საცაა სახურავის მოდგმას დაინყებენ... და უცებ თვალი ჰკიდა ლაზარემ, რომ სახლის დირეზე კატა გასულა და იქიდან შემოსცქერის. ველარ მოითმინა და უნებურად წამოროშა: – მე არაფერს ვიტყვი, მარა ე კა-კა-კა-კა-ტა დი-დი-დი-დირედან ჩამოვარდება! – უცებ გაახსენდა დედის დარბევა. ენაზე იკვნიტა, მაგრამ რალა დროს. სიტყვას უკან ვინ დააბრუნებს?

ყურები ცქვიტეს მასპინძლებმა. დიასახლისს ახლა ლაზარეს ჯიბისკენ გაექცა თვალი, იქიდან საათის ძენკვი რომ მოუჩანდა. ერთი გაიფიქრა: ხომ არ მომეყურა მისი ენადაბორკილობა. მოდი, ერთხელ ამოვალებინებ ხმასაო და ანაზდად ჰკითხა: ბატონო ლაზარე, რომელი საათია?

პირკატა ეცა ლაზარეს. დედამისმა ამ დილით კონდიტერ ერმილესგან ინათხოვრა ეს წყეული ჯიბის საათი – მესხაძეებს შეძლებული და გამოსული კაცი ეგონები, ქალს უფრო ადვილად მოგცემნო. არადა რა ჯანდაბად უნდოდა, საათის ცნობა მაინც არ იცოდა. გლახკაცის საათი მზეა. თუ მუშაობს, ძირს იყურება, მინას ჩასცქერის. ცაში მარტო მაშინ აიხედავს, რომ დაილლება და უნდა გაიგოს, მზე სად დგას – სადილობის დროა თუ მუშაობის დამთავრებისა. – ახლა რალა ვენა? – გაიფიქრა და იგრძნო, შუბლზე სიმწრის ხვითქმა როგორ დაასხა. ისევ გლახკაცის საათი – მზე გაახსენდა, ისევ გლახურმა ალლომ უშველა. დასავლეთს გაახედა, მზე ჩასვლაზე რომ იყო და უპასუხა: – მზე კა-კა-კა-კა-კანკალაზეა!

წყალში ჩაეყარა ენამზეობა ტრისტანას. ნირი წაუხდათ

მასპინძლებს...აქეთ ზომეს, იქით ზომეს, ბოლოს უარი მაინც არ უთხრეს.

60 წელი ერთად ზილეს პირმინეთას მინა ლაზარემ და ქრისტიანემ 60 წელი ერთად აკოტრიალეს ჩხოტის უნაყოფო მინა. 60 წელი ერთად ამღვრიეს წყარო წუთისოფლისა, ერთად სწიეს უღელ-ჭაპანი. მძიმე იყო ეს უღელი. დროდადრო წაიფორხილებდნენ ხოლმე და მაშინ ლაზარე გულს გინე-ბითლა იოხებდა.; ცოლიც რო ხიფათიანი გამოადგა – გინდა არ გინდა, რალაც მიზეზს მაინც მისცემდა კაცსა. ხან ხელიდან რამე გაუვარდებოდა და გატყდებოდა, ხან წაიქცეოდა და ხელს ან ფეხს იტკენდა. ერთხელ მაინცდამაინც ზედ ახალწლის ღამეს გამოეღიათ ოჯახში ფქვილი. რალას იზამდნენ. საფქვავი აიკიდა ლაზარემ. ქრისტიანე ფარნით გაუძღვა. წისქვილი სოფლიდან კარგა შორს, მინდვრებს იქით, ღრმა დელეში იყო. იქ საცალფეხო ბილიკებით ღამით კი არა, დღისითაც ჭირდა ჩასვლა. ძლივს ჩააღწიეს ჯერავეთის ხევში. წისქვილის კარზე ქრისტიანემ დოლაკანს* რომ ხელი შეავლო და ჯიბეები მოიქეჯა, სახტად დარჩა. გასაღები სახლში დარჩენოდა. არადა წინა დღეს ქრისტიანეს ხვენწით ყბა მოექცა – ამ ახალ წელს მაინც არ დაიგინო, დაგებებდაო. ლაზარეც დაჰპირდა და მთელი დღე თავს იკავებდა. ახლა მოდი და ნუ შეიგინები და გუდას პირი მოხსნა: – ქრისტიიკა, (ასე ეძახდა გაბრაზებული ლაზარე) ო, მე შენი ...

არ დაიგინო, ლაზარე, არ დაიგინო, ნავალ და ჩამოვიტან გასაღებს! – კარგახანს ამაოდ ემუდარებოდა ქრისტიანე.

ვენახში დიდი ბალი ედგა ლაზარეს. პატარა ბიჭებს თიბათვეში იმ ბლის მოპარვა გვიყვარდა. ხის ძირში ქურთუკებს დავყრიდით და ბალს წვერში მოვექცეოდით. ზოგჯერ

*დოლაკანი – რაჭულად ურდული.

ლაზარე შეგვიტყობდა და ბავშვები ერთმანეთს ვასწრებდით გაქცევას. მერე ვატყუებდით – ტანსაცმელი ბლერია-ნიაო. ჯოხით გადმოგვიყრიდა ვენახის ღობეზე ჩვენს ტანსაცმელს. ასე მეორდებოდა ყოველ წელს.

ერთ ზაფხულს სოფელში რომ ავედი, ქრისტინე გზაზე დამხვდა. ერთად შევებით სოფლის აღმართს. ძროხა ლაზარეს დავუტოვე. რაიონში ვიყავი საყიდლებზეო, მითხრა. გამიკვირდა, ლაზარე ხუთი წლის მკვდარი იყო. ვიფიქრე, მოხუცი ჭკუაზე გადავიდა-მეთქი. არაფერი შევიტყობინე. საუბრით სოფლამდე ავედით. ქრისტინე ჩიოდა: სოფელი გადაშენდა. ზამთარში სახლები დაკეტილია, მარტო მე, მიცვალებულის სულელები და ღმერთილა ვრჩებით მთელ სოფელში. ღამლამობით მგლები მომიცვივდებიან, ერთმანეთს ტაშტებს ვუბრაახუნებ ნადირის დასაფრთხობადო. დღისით ხან ერთ ეზოში შევალ, ხან მეორეში, დაკეტილ სახლებს დაველაპარაკები. მერე ქუჩიდან თოვლში ჩემს ნაფეხურებს რომ გავხედავ, მიხარია. ასე მგონია, სახლი დაკეტილი არ არის, პატრონები არსად წასულან, ნუხელ აქ ეძინათ და ამ დილით გამოვიდნენ სახლიდან. ზოგჯერ მეზობლების ეზოებში ძაღლი და მამალი მიმყავს და ვაბამ. ძაღლი დაიყეფებს, მამალი დაიყვივლებს, მე კი მივაძახებ – იხარე ჭერო, მოკვდი მტერო! ხან ეზოებში ჭიაკოკონას ვანთებ, რომ ბოლი ავარდეს, ნატუსალის სუნი დატრიალდეს. ცოცხლებს დაავინყდათ აქაურობა, თორემ მიცვალებულების სულელები ხომ არასოდეს გვტოვებენ, მუდამ თავს დასტრიალებენ მშობლიურ სახლ-კარს. გაიგებენ, დაინახავენ, ეზოდან რომ ბოლი ამოდის, გაეხარდებათ. ვენაცვალე უფლის თვალის წამწამებსა, ალბათ ის მაკეთებინებს ამასა.

ამ ლაპარაკში სოფლის ბოლოში სასაფლაოსკენ გა-

დაუხვია. იქ ლაზარეს სამარის რკინის მესერზე მიბმული ძროხა ბალახს მშვიდად სძოვდა. იმ წელს მგელმა შეუჭამა ის ერთადერთი ძროხაც. აღარავინ დარჩა ხმის გამცემი.

ჯანმავარი იყო მესხაურის ქალი. დიდხანს უძალიანდებოდა მარტოსულობას. რამდენიმე წელი გავიდა. სოფელში რომ ავედი, ნანვიმარი იყო. ქრისტინე მინდვრიდან გალუმპული მოდიოდა. ყოველდღე ძროხა მეკარგება და მინდვრებში ვეძებო, შემომჩივლა. სიმარტოვისგან უკვე ჭკუა ამღვრეოდა მოხუცს. არადა როცა სოფელში სიცოცხლე დულდა, ერთი სიტყვა მასაც ეთქმოდა. მაშინ გლექსკაცი გონიერი იყო და სოფელი ღონიერი. შემოდგომობით ნაშრომ-ნაამაგარის დაბინავება რომ დაიწყებოდა, ღმერთი ყველას ეზოში კალთას დაიბერტყავდა: ჭურ-მარანი ჩამაჭრიანდებოდა, ბელლებს სტომაქები გაუძღებოდათ. მერე სოფელი ზამთრის თადარიგს შეუდგებოდა. პირუტყვისთვის სამყოფი თივები იზვინებოდა; კარ-ბანი თივისა და ველური ხმელი ყვავილების რალაცნაირი ნაზი სურნელით ივსებოდა. მერე მთიდან რიგ-რიგობით ყველა ოჯახისთვის ნალოებით შეშის ჩამოთრევა იწყებოდა. ყოველი სალამო ტყიდან დაბრუნებული ნამცივნი ბიჭების ქეიფით მთავრდებოდა. მერე საშობაოდ ღორების კვლა და ქეიფი გადაებმებოდა. ამას არყის ხდა მოსდევდა. რიგ-რიგობით ყველა ოჯახში იხდებოდა ჭაჭის არაყი. – ქრისტინე გამისინჯე არაყი! – ეტყოდა რომელიმე მეზობელი და სავსე ჭიქა წინნანაქარს მიაწოდებდა. ქრისტინე ნირშეუცვლელად დაღევდა. როგორიაო, შეეკითხებოდნენ. არაუშავსო – ეტყოდა. – ღმერთმა მრავალი გამოგახდევინოთ, ქორწილში, ძეობაში და ნათლობა-ლხინში მოგახმაროთ. – დალოცავდა. ზოგი იმასაც ამბობდა: გული რომ წაუვა,

მგზავრები ნუთისოფლისა

წყალი არ უშველის, პირში ხვანჭკარა თუ არ ჩაასხი, ვერ მოაბრუნებო.

მას მერე დიდი დრო გავიდა. ამ გაზაფხულზე სოფელში სააღდგომოდ წინაპართა საფლავები მოვინახულე. ქრისტიანეს სახლს ნაზამთრალი ერთი კედელი ჩამოშლოდა. გარღვეული კედლიდან ლაზარეს და ქრისტიანეს გადიდებული სურათები გამოსცქეროდნენ შამბით მოცულ ნავენახარსა და სოფლის გზას. მათმა პატრონებმა კი, როგორც ამ სოფლის ბევრმა მოსახლემ, იარეს, იარეს და რახანია გადაიარეს თავისი წილი ბეჭობი ნუთისოფლისა. გადაიარეს, თითქოსდა სააქაოში შემთხვევით შემოხეტებულებმა. გაიკრიფნენ და წავიდნენ ამ გზით მგზავრები ნუთისოფლისა, წავიდნენ იქით, საიდანაც უკან აღარავინ ბრუნდება.

ესტატი

დინჯი, სოფლის მოყვარული კაცი იყო ესტატი. მისი დღე ალიონზე იწყებოდა ყანა-ვენახში შრომით და იქვე ღამდებოდა. ლუკმასაც, როგორც თვითონ იტყოდა, იქვე, ვაზის ძირში მოკალათებული სჭამდა. მისი საჭმელი შინ გამომცხვარი შავი პური ან მჭადი, ხან ყველიც ჰქონდა დასაყოლებლად, ხან არც ის ჰქონდა და მჭადსა და ხახვზე გადადიოდა. პატარა სურა სულ თან ჰქონდა და ხანდახან წყლის მაგივრადაც სვამდა სანაქებო ხვანჭკარას.

სანამ ცოცხალი იყო ხარობდა ლურჯი მთებით, ყვავილებით მოჩითული მდელოთი, მამის ნალოლიავები ვაზით, მშობლიური ვარსკვლავებით, მზითა და მთვარით, მშვიდი, აუჩქარებელი ცხოვრებით. ხშირად იტყოდა, სიკვდილის არ მეშინია, მაგრამ ამ ლურჯი მთების დატოვება მენანებაო.

სიარულიც აუჩქარებელი იცოდა, აუჩქარებელი იყო მისი მისალმებაც, თითქოს ელოდა გამარჯობას როდის ეტყოდი, პასუხად მშვიდად გააგრძელებდა – გაგი – მარჯოოს; მისი მაღალი სიტყვა ან გაჯავრება სოფელში არავის ახსოვს. მშვიდი, აუღელვებელი ცხოვრებით იცხოვრდა და 100 წელზე მეტი ხნის მშვიდად, მთელი დღის შრომის შემდეგ, ვაზის ძირშივე მიაბარა სული უფალს; გვერდით კი ისევ ელაგა პატარა სურა ხვანჭკარით, მჭადი და ხახვი.

ის მინდვრის ველური ღამაზი ყვავილივით ჩაიშრიტა მშობლიურ მიწაში, საიდანაც თვითვე ამოვიდა. მას არც არავის ჩრდილქვეშ უცხოვრია და არც არავისთვის დაუჩრდილავს წუთისოფელი.

მე მიყვარს საქართველო

ეს თითქოსდა პატარა და უმნიშვნელო ამბავი 2008 წელს მოხდა. საქართველოს კართან ისევ ატუზულიყო არაბული, მონღოლური, სპარსულ-მაზდეანური, სელჩუკური თუ სკვითური მონობის მსგავსი აჩრდილი – საქართველო ისევ მტრის სანავარდო იყო. თუ მეოცე საუკუნის დასაწყისში ტაო-კლარჯეთი, ლაზეთი, შავშეთი, ერუშეთი, ლორე-ტაშირი, ჯიქეთი, დვალეთი მეზობლებს მიეტაცებინათ, ახლა, ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში საქართველოს უდიდესი ნაწილი – აფხაზეთი, კოდორის ხეობა, სამაჩაბლო, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობები რუსეთს დაეპყრო და დაექცია. თითქმის დაშრეტილიყო წყარო ქართველობისა – ქვეყანა სავსე იყო ბუდემოშლილი, კერადაქცეული, აყრილი და ლტოლვილი ქართველებით, მგლოვიარე და ატირებული ქვრივ-ობლებით. ქართველთა ნახევარი კი, უკვე მერამდენედ, უცხოეთში გადახვეწილიყო. ამ ამბების ძირითადი მიზეზი, რუსეთის სისხლიანი იმპერიის მტრობის გარდა, მაშინაც და ახლაც საქართველოს ხელისუფლების უვიცი და მოღალატური მოქმედება იყო.

საქართველოში მისისიპდალეულთა თაობა ბატონობდა. ჭეშმარიტად ვარსკენ პიტიახშის ხანა მობრუნებულყო: გარეშე დამპყრობთა წყალობით აღზევებულყოფნენ უცხო წარმოშობის, ამღვრეული სისხლისა და გონების, მასონურ-კოსმოპოლიტური ცნობიერების, სექტანტურ-მწვალებლური რწმენის, სხვა ქვეყნების მოქალაქეობის მქონე, მტაცებლობა-გამდიდრების ციებ-ცხელებით შეპყრობილი

ადამიანები. ხელისუფლებაში უკანონოდ, ძალადობით მოსული უნიგნური, გაუნათლებელი და გამოუცდელი ყმანვილები ამაყობდნენ ამერიკაში გატარებული წლებით, იქაურ კოლეჯებში გავლილი კურსებით, უცხო ენის „ცოდნით“ და უცხო სიტყვების რახა-რუხით; აბუჩად იგდებდნენ საქართველოს ისტორიას, ლიტერატურას, ქართულ ენას, ეროვნულ გმირებს, ადათ-წესებს, ტრადიციებს და ზნეობას; ცდილობდნენ ამ ყველაფრის დანიხლვა-დასამარებას და ნერგავდნენ უცხოურ ზნეობას, ენას, განათლების სისტემას; თანამდებობებზე დანიხაურების ძირითადი საზომი იყო ინგლისურისა და კომპიუტერის ცოდნა, ამერიკაში ნამყოფობა და არა ეროვნული ცნობიერება და პროფესიონალიზმი. ამის შედეგი იყო ის, რომ ჯანმრთელობის მინისტრად დასვეს ეკონომისტი, განათლების მინისტრად – სანტექნიკოსი, თავდაცვის მინისტრად – საგადასახადოს ინსპექტორი, შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსად – პოლიციელი, უზნის ინსპექტორი, შინაგან საქმეთა მინისტრად – აგრონომი და ა. შ. ასეთმა ძირგამომთხრელმა საქმიანობამ ქვეყანაში ქაოსი შექმნა და ყველაფერი თავდაყირა დააყენა. ქვეყანა დაუძლურდა. ამან კი გარეშე მტერს საქმე გაუადვილა – რუსეთმა თითქმის უბრძოლველად 2-3 დღეში დაიპყრო ნახევარი საქართველო. ტელევიზიები გულმოდგინედ ეწეოდნენ ადამიანთა გამოთავყვანებას, დღედაღამ უჩვენებდნენ სისასტიკესა და ძალადობაზე აგებულ ამერიკულ ფილმებს, პოლიცია და ჯარი კი დღისით-მზისით სასტიკად არბევდა და ქუჩებში ხოცავდა თავისივე ხალხს. ამის გამო ადამიანებმა თვალი და ყური შეაჩვიეს მოძმეთა გაუტანლობას, ლალატს, ცბიერებას, მესისხლეობას. ქართველი მომღერლები ყელის ჩახლერვამდე გაჰკიოდნენ ამერიკულ სიმღერებს; მწერალ-

თა კავშირის შენობიდან ქუჩაში გამოყრილი და პატივყარილი მწერლები სიდუხჭირის გამო ველარ სცემდნენ წიგნებს და აღარ იყო ქართული წიგნის მყიდველი, ანუ ველარ მუშაობდა ქართული იდეოლოგია; გაანადგურეს სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ქუჩებში გაყარეს ქართველი მეცნიერები; უმაღლესი სასწავლებლები თავს იწონებდნენ ქართულ-ამერიკული, ქართულ-ესპანური, ქართულ-ინგლისური სახელწოდებებით და იმით, რომ ახალგაზრდებს უცხოეთის ქვეყნებიდან გადამღერებული პროგრამებითა და მეთოდებით ასწავლიდნენ; საქმე იქამდე მივიდა, რომ ხშირად მოისმენდით ან წაიკითხავდით ასეთ განცხადებებს: ცხადდება ბავშვების მიღება ქართულ-ინგლისურ ბაგა-ბაღებში, სადაც გაძლიერებულად ვასწავლით უცხო ენებსო. ანუ ასეთი მოდას აყოლილი და გონდაკარგული ქართველები ბავშვებში ადრეული ასაკიდანვე ცდილობდნენ ქართული ენისა და ცნობიერების აღმოფხვრას. მოდაში შემოვიდა ფირმების, წარმოება-დანესებულებების გაუგებარი უცხოური სახელწოდებები. თბილისის გულში – რუსთაველისა და ჭავჭავაძის გამზირებზე გასულთ თავი რომელიღაც უცხო ქვეყანაში გეგონებოდათ, რადგან ყველა სავაჭრო შენობას და სასტუმროს უცხოური სახელწოდებების წარწერები ამკობდა. ერთი სიტყვით ისეთი დრო იდგა, როგორც მერვე საუკუნის ქართველი მწერალი იოანე საბანისძე ბრძანებდა: და ირყეოდა ქრისტიანობა (ანუ ქართველობა) ვითარცა ლერწამი ქართაგან ძლიერთაგანო.

სწორედ ამ სოდომ-გომორის დროს საქართველოში ჩამოვიდა ერთი ამერიკელი ტურისტი – ექიმი ჯორჯი. ეს კაცი გატაცებული იყო სხვადასხვა ხალხთა ზეპირსიტყვიერების, ყოფა-ცხოვრებისა და ადათ-წესების შესწავ-

ლით. ამერიკაში მცხოვრები ერთი ქართველი მანდილოს-
ნისაგან ბევრი ქება სმენოდა საქართველოზე და სურდა
ჩვენი ქვეყნის გაცნობა. იმოგზაურა საქართველოს ყველა
კუთხეში. აღტაცებული იწერდა ნანახსა და გაგონილს,
იღებდა სურათებს ვიდეოკამერით. ბოლოს საქართველო-
თი მოხიბლული სტუმარი რაჭის მთიანეთსაც ეწვია. იქ გა-
ვაშელების ოჯახში დაბინავდა. ეს იყო ძირძველი და დიდი
ქართული ოჯახი, სადაც რამდენიმე თაობა – მშობლები
და სამი ვაჟი თავიანთი მრავალრიცხოვანი ცოლ-შვილით
ერთად ცხოვრობდა ძველებური ქართული ადათ-წესე-
ბით. ამერიკელი სტუმარი გაოცებული იყო ამ მრავალ-
რიცხოვან ოჯახში დამკვიდრებული წესრიგით, ზნეობით,
უფროს-უმცროსობითა და ურთიერთპატივისცემით. სა-
ლამოს სტუმარი საერთო სუფრასთან ვახშმად მიიწვიეს.
სუფრას ოჯახის უფროსი თამაძობდა, სამშობლოს, ოჯა-
ხის, წინაპრებისა და სხვა სავალდებულო სადღეგრძელო-
ების შემდეგ თამადამ მშობლების სადღეგრძელო წარ-
მოთქვა, თან თარჯიმანს უთხრა: ბატონ ჯორჯს ჰკითხეთ,
მშობლები ცოცხლები ჰყავს თუ არა, სადღეგრძელოში
რომ მოვიხსენიოთ.

– დედა ადრე გარდამეცვალა, მამაჩემი კი 15 წელია არ
მინახავს, სადღაც მოხუცთა თავშესაფარში უნდა იყოს. არ
ვიცი, ცოცხალია თუ მკვდარი. – მიუგო სტუმარმა.

თამადას სახე მოექუფრა, ერთხანს დუმდა, მერე წარბ-
შეკრულმა მაგიდას მუშტი დაჰკრა და თარჯიმანს უთხრა:
– გადაეცით სტუმარს ჩემი ნათქვამი სიტყვა-სიტყვით. სა-
ქართველოში სტუმარი ღვთისგან ბოძებული წყალობაა და
მისი წყენინება არ შეიძლება. მიუხედავად ამისა ეს კაცი
ხვალიდან ჩვენს სუფრასთან აღარ დაჯდება, საჭმელს თა-
ვის ოთახში მიუტანენ. იმ კაცთან პურს ვერ გავტყებ, ვისაც

მგზავრები ნუთისოფლისა

15 წელია მამა არ უნახავს და ისიც არ იცის, ცოცხალია თუ მკვდარი.

იმ დღიდან ცალკე უშლიდნენ სუფრას, სანამ იმ ოჯახში იყო. ჯორჯი დიდხანს ფიქრობდა იმაზე, რამაც გამოიწვია მასპინძლის გულისწყრომა. ამერიკაში ხომ ჩვეულებრივი ამბავი იყო მშობლების მოხუცთა თავშესაფარში გაგზავნა, ანდა წლობით მათი მივიწყება და ცალკე ცხოვრება. გავაშელების ოჯახში მიღებულმა გაკვეთილმა ღრმად ჩააფიქრა და შესძრა ამერიკელი სტუმარი. როცა სინდისაფორიაქებული სამშობლოში დაბრუნდა, მოხუცთა თავშესაფარში მოძებნა მამა, შინ წაიყვანა და იმ დღიდან სითბოსა და ზრუნვას არ აკლებდა. ერთ დღეს კი რაჭაში, გავაშელების ოჯახში ამერიკიდან წერილი მოვიდა. წერილში ეწერა: – „ქართველებო, არ ვიცი, რა ხალხი ხართ, არ გიცნობთ, მაგრამ მიყვარხართ. თქვენი წყალობით ჩემმა შვილმა ჯორჯმა მომძებნა და მოხუცთა თავშესაფრიდან სახლში წამიყვანა. გავიცანი ჩემი შვილიშვილები, ჯორჯის მეუღლე. ყველა თავს მევლება, პატივისცემასა და მზრუნველობას არ მაკლებენ. ბედნიერი სიბერე მაქვს, რისთვისაც უღრმეს მადლობას გიხდით. მე მიყვარს საქართველო!“

კაცთმოყვარეობის ამაღელვებელი მაგალითი

გერმანელმა მარტოხელა პენსიონერებმა ჰანსმა და ზაბინე თეობალდებმა გასაოცარი საქმე ჩაიდინეს. საქართველოდან გერმანიაში სასწავლებლად ჩასული სტუდენტი ჯონდი მათთან მდგმურად ცხოვრობდა. მოულოდნელად ბიჭს განსაცდელი დაატყდა – სისხლის დაავადება აღმოაჩნდა. მკურნალობას 200 ათასი ევრო სჭირდებოდა. ღარიბ სტუდენტს ფული არ ჰქონდა. ოჯახიდანაც ვერავინ დაეხმარებოდა – დედამისი გარესამუშაოზე საბერძნეთში იყო წასული და ოჯახს იმით ძლივს არჩენდა. თეობალდებმა სიბერისთვის შეგროვილი დანაზოგი 170 ათასი ევრო მთლიანად გამოიტანეს ბანკიდან. დანარჩენი თანხაც ნათესავ-მეგობრებში შეაგროვეს და ბიჭის მკურნალობის ღირებულება გადაიხადეს. თეობალდებმა უცხოელი ქაბუკის სიცოცხლე გადაარჩინეს.

ჯონდომ გერმანელი დედობილ-მამობილი საქართველოში სტუმრად ჩამოიყვანა. ჰანსმა ტელევიზიისათვის მიცემულ ინტერვიუში განაცხადა: „მე და ჩემი მეუღლე ზაბინე მდიდრები არ ვართ. უბრალო პენსიონერები გახლავართ და შავი დღისთვის პენსიიდან ცოტა-ცოტას ვაგროვებდით ხოლმე. როცა ჯონდის ავადმყოფობა შევიტყვეთ, ძალიან შევწუხდით. ჩვენ ერთადერთი შვილი სწორედ ამ ასაკში და ამავე დაავადებით დაგვეღუპა იმ კლინიკაში, სადაც ჩვენი სტუმარი სამკურნალოდ მივიყვანეთ. ამ ამბავმა შეგვძრა. გადავწყვიტეთ ჩვენი შვილის სანაცვლოდ მას დავხმარე-

მგზავრები ნუთისოფლისა

ბოდიტ ჩვენი დანაზოგით უკანასკნელ ევრომდე; მაგრამ ეს თანხა არ კმაროდა. ამიტომ ნათესავებს, ნაცნობ-მეგობრებს დახმარება ვთხოვეთ. ასე შევაგროვეთ დანარჩენი თანხაც და მისი მკურნალობა დავაფინანსეთ. მიგვაჩნია, რომ ჩვენი შვილის უდროოდ შეწყვეტილი სიცოცხლე ახლა ამ ქართველ ჭაბუკში გრძელდება. ასე „ვიძიეთ შური“ იმ ვერაგ დაავადებაზე, რომელმაც შვილი წაგვართვა“.

კაცთმოყვარეობის გასაოცარი და ამაღელვებელი მაგალითია ზაბინე და ჰანს თეობალდების საქციელი. ალბათ ძალზე ცოტა ვინმე აღმოჩნდება, რომ უცხო ადამიანისთვის გაიმეტოს სიბერის დღეებისთვის გადადებული მთელი თავისი დანაზოგი. ეს გმირობაა! ჭეშმარიტად გულმონყალებას და სიკეთეს საზვრები და ეროვნება არ გააჩნია!

ეს სიყვარულის უნარმა და სითხოვმა გააკეთა

ქ. თბილისის 50-ე სკოლის მასწავლებლის ლიანა წონორიას ნაამბობი, თუ როგორ გასწია ქართული კულტურის დესპანობა გერმანიაში

გაცვლითი პროგრამით 9 თვე ვიყავი გერმანიის ქ. სალის სკოლაში. ცივად დამხვდნენ. დავიფიცე, ამათ უნდა ვუჩვენო, როგორი ერის შვილი ვარ-მეთქი. შვილები მენატრებოდა და სხვისი შვილების მოფერების უფლება არ მქონდა. მოსწავლეს თავზე ხელს ვერ გადაუსვებდი – იმდენი პათოლოგია ხდება დაშინებულები არიან. ერთხელ ვერ მოვითმინე და გაკვეთილზე ბავშვს თავზე ხელი მაინც გადაუსვი. იმან კი ისე დაფეთებულმა შემომხედა. მამას დავურეკე უნდა მივატოვო ეს პროექტი-მეთქი. მამამ მითხრა: – შენთვის არაფერი მითხოვია, ვიცი გიჭირს, მაგრამ ახლა რომ დამარცხდე, მუდამ დამარცხებული იქნებიო. ამ სიტყვებმა გამომაფხიზლა. მეორე დღეს მივედი დაფასთან და ლათინურად დავწერე „ჭრელო პეპელა“. მერე ბავშვებს ვუთხარი, ამყევით-მეთქი. ეს გასაღები იყო, ამ სიმღერიდან სიცოცხლე მოდის. ერთმა ბავშვმა მთხოვა ამ სიმღერის სამშობლოზე მოგვიყვივითო. მე ვუპასუხე – იცით როგორია? აქ რომ გაკვეთილზე ბავშვს აქვს დავალებული ვინც დაილაპარაკებს დანეროს და მასწავლებელს დაახვედროს, ჩემს სამშობლოში ამას დაბეზლება ჰქვია და სირცხვილია-მეთქი; როცა

ვტირით ფსიქოლოგი არ გვჭირდება, დარდის დაძლევაში მეგობრები გვეხმარებიან-მეთქი. ეს ხომ მართლაც ასეა, ქართველები ვერ ვფიქრობთ, რამხელა შვებას ვანიჭებთ ერთმანეთს, თანადგომისათვის ნუთებს არ ვინიშნავთ, რომ ერთმანეთის ჩახუტებაში პათოლოგიებს არ ვეძებთ. ასე ვიქეცი „ქადაგად“, თანაც, მარტო კი არ ვლაპარაკობდი, გამოვხატავდი კიდევ. როცა სადარდელი ჰქონდათ, ეს მართლა მანუხებდა... თუ სამხიარულო იყო, გულით და სულით ვმხიარულობდი. ქართულს კარგად ვცეკვავ და ამაზე სულ გაგიჟდნენ... ეს საოცრება საიდან გაჩნდაო. ჩვენს ცეკვას ისეთი რიტმი აქვს, ხნიერები წამოხტებოდნენ და გამომეცეკვებოდნენ. ბავშვები მეხვეწებოდნენ შენს სამშობლოში წაგვიყვანეო, მაგრამ ამ პროექტით ჯერ ქართველი ბავშვები უნდა ჩამეყვანა გერმანიაში. ახლა ეს გახდა ხათაბალა, ბავშვებს კი უნდოდათ, მაგრამ მათი ოჯახებიდან მ ოჯახი ძლივს ვიპოვე, რომელიც ჩვენს ბავშვებს შეუშვებდა ერთი კვირით ოჯახში. ამ ერთი კვირის შემდეგ სასწაული მოხდა – მშობლები მადლობას მიხდიდნენ – თქვენმა ბავშვებმა სხვა სამყაროში გადაგვიყვანეს, საუცხოოები არიანო. ბოლო პრეზენტაცია სკოლაში გვექონდა, ვლელავდი – ნეტავ როგორ წარმოადგენენ სამშობლოს-მეთქი, სასწაული მოხდა – ისეთმა ადამიანმა წამოიყვირა აღტაცებით „ვაუ“ – ყურებს არ დავუჯერე. მერე თქვა – სასწაულია რომ არსებობს ასეთი ქვეყანა, რომელსაც ასეთი ხელოვნება აქვს და ასეთი ბავშვები ჰყავსო! არადა, რამდენიმე დღის წინ კომპიუტერი დამინახეს და მკითხეს – ნუთუ ეს თქვენთან იყიდებო. შემდეგ გერმანიიდან წამოვიყვანე ბავშვები თბილისში და რა მოხდა ერთი კვირის მერე პრეზენტაციაზე? გერმანელმა გოგონამ, რომელიც სიტყვის წარმოქმისაც კი წითლდებოდა – აჭარული იცეკვა, ამ ოჯახმა

მასწავლაო. მე და გერმანელები თვალგაფართოებული შევეყურებდით ერთმანეთს... ეს სიყვარულის უნარმა და სითბომ გააკეთა. ახლა რიგი გვაქვს გერმანიაში ქართველი ბავშვების მიღებაზე.

P. S.

უკვე 25 წელზე მეტია საქართველოს ხელისუფლებაში მოსული, გლობალიზაციის მასონურ-კოსმოპოლიტიურ ფენისხმას აყოლილი ქართველი ხელისუფალნი, უცხოეთის იმპერიების ხელშეწყობით ძალმომრეობით მოსული რენეგატები და დაქირავებული ემისრები დიდი მონდომებით ცდილობენ ქართული, ეროვნული კულტურის გაქრობას და მის ნაცვლად უცხოური კოსმოპოლიტიურ-მასონური წეს-ჩვეულებების დანერგვას. ამას სიამაყით „ახალი ქართველის“ აღზრდას უწოდებენ. ქართველი ერის ამ მზაკვრული ჩანაფიქრის განხორციელებას ემსახურება პრესის და ტელევიზიის მძლავრი პროპაგანდისტური ქსელი უცხოეთის გრანტებს დახარბებული აგენტურა – ათასგვარი ცრუ პოლიტიკური პარტიები და არასამთავრობო ორგანიზაციები. ხელისუფლება განსაკუთრებით ცდილობს ამ საქმეში განათლების სისტემის გამოყენებას. ამ მიზნით განათლების სისტემას წლების მანძილზე სათავეში ედგნენ ხან სანტექნიკოსი, ხან პოლიციელი და მასონური ლაბორატორიებში გამოზრდილი ათასი ჯურის ვიგინდარა. სკოლებიდან იღვენებოდა ეროვნული პედაგოგიური კადრები და მათ ნაცვლად კადრების შერჩევა ხდებოდა და დღესაც ხდება სხვადასხვა მახინცაიური ნიშნით, რომლებიც ბავშვებიდან და დაწყებითი კლასებიდანვე ცდილობენ ბავშვებისათვის უცხო ენების სწავლებას და მათი გონებიდან ქართული ცნობიერების გადაჯიშებას.

დიანა ნონორიას საქციელი ამ ფონზე პედაგოგიური გმირობაა, იმის მაგალითი, თუ როგორ უნდა შეებრძოლოს ამ დანაშაულებრივ ანტიქართულ პოლიტიკას ჭეშმარიტი ქართველი პედაგოგი; როგორ უნდა გავნიოთ უცხოეთში ყოველმა ქართველმა ჩვენი ეროვნული კულტურის დესპანობა; როგორ უნდა ვიცავდეთ ქართულ მეობას, კულტურას, ენას, ტრადიციულ ადათ-წესებს; როგორ ვედგეთ მტკიცე დარაჯად წინაპართა ნაანდერძევ ეროვნულ კულტურას. განსაკუთრებით ამალღებული ამ ფაქტში კი ის არის, თვითონ პატარა ქართველები როგორ ეწინააღმდეგებიან ხელისუფალთა დანაშაულებრივ ანტიეროვნულ წნეხს, როგორ გასწიეს უნებურად ქართული კულტურის პროპაგანდა უცხოეთში და ამით დაამარცხეს პირიქითა უცხოელთა გონებაში ჩვენდამი უნდობლობა, ნიჰილიზმი, უცოდინარობა და ამბიციურობა.

დიდი მეცნიერი და პოლიტიკოსი ზვიად გამსახურდია ამბობდა: – მეოცე საუკუნის ბოლოდან ევროპის დიდ სახელმწიფოებში საზღვრების გახსნა და გლობალიზაცია დაიწყო. ამან შეიძლება გამოიწვიოს რიცხვმრავალი სახელმწიფოების მიერ მცირე ერების შთანთქმა-გაქრობა. ამ ხიფათს მცირე ერებიდან მხოლოდ ისინი გაუძლებენ ვისაც უფრო ძლიერი უპირატესი კულტურა ექნებაო.

დიანა ნონორიას და ჩვენი ბავშვების თითქოსდა უბრალო მოქმედება სწორედ უძველესი ქართული ეროვნული კულტურის სიძლიერეს ადასტურებს. უტეხი სული საქართველოსი გაუძლებს გლობალიზაციის ქარტეხილებს. შემთხვევითი არ არის, რომ მსოფლიო მეცნიერები ქართველებს დედამიწის ცივილიზაციის ისტორიაში პირველ – დაწყებით მოდგმას უწოდებენ.

პოლიტიკის მსხვერპლი

ბევრჯერ დაფიქრებულან მეზობლები: სონიას და მიტუშას ერთად რა აძლებინებთო. ერთმანეთის ალთა-ბალთა ხასიათებისა იყვნენ. მიტუშა რომ იტყოდა წვიმსო, სონია აუცილებლად მოუჭრიდა – მზე თავსა მწვავსო. კვირადღეს რომ ბაზარში ერთად წავიდოდნენ, უკან აუცილებლად ცალ-ცალკე ბრუნდებოდნენ ნაჩხუბებულები. უერთმანეთოდ მაინც ვერ ძლებდნენ. მელას თავის მახრჩობელა უყვარდაო, რომ იტყვიან, ისე იყო მათი საქმე. ასე შემოაცვდათ ტკბილ-მწარე წუთისოფელი.

იმ დილითაც ერთად გაემგზავრნენ ქალაქში. შვილიშვილის ქორწილში იყვნენ დაპატიჟებულნი. გზა გრძელია, მომქანცველი. შუა გზაზე, უღელტეხილზე ავტობუსების დიდი გაჩერებაა. იქ ყველა მანქანა ნახევარი საათით ჩერდება. მგზავრები ჩამოდიან, მუხლს გაშლიან, საქმეს მოითავებენ, სახელდახელოდ დანაყრდებიან იქვე სასაუზმეში. ესენიც ჩამოვიდნენ, გაიარ-გამოიარეს, მუხლში გაიშალნენ. მერე მიტუშამ ცოლის გამასპინძლება მოინდომა. სასმელზე რომ კატლეტი დააყოლა, ამ კატლეტზე მეტი მარილი უქნიათო – ნამოსცდა. მლაშე კი არა, მწარეაო – სიტყვა შეუბრუნა სონიამ... და ისევ წაიჩხუბნენ. გაჯავრებული მიტუშა ცოლს აღარ დაელოდა და ავტობუსში ავიდა. ყველა ავტობუსი ერთმანეთს ჰგავს. რას გაუგებს კაცი. ჰოდა, ნასვამი და გაცეცხლებული მიტუშაც რომელ ავტობუსში ავიდა, არცკი დაფიქრებულა. ნასვამს მალე ჩაეძინა. თურმე სხვა ავტობუსში

ჩამჯდარიყო, თანაც ისეთში, უკან, ქალაქიდან სოფელში რომ მიდიოდა. ნამძინარევი შეცდომას მაშინ მიხვდა, თავის სოფელს რომ მიაღწია... ნამგზავრი წყალმა შეანუხა და ეზოს გადაღმა ჩეჩმაში შევიდა. საქმეს რომ მორჩა და გამოვიდა, სახტად დარჩა: შუა ეზოში რუსის სალდათებს სახელდახელო მავთულხლართები გაუვლიათ და სახლში აღარ უშვებენ.

– ის ჩემი სახლია, გამიშვით! – ძაღლობს მიტუშა.

– არა! ღობის იქით საქართველოს ტერიტორიაა, აქეთ რუსეთისა. – უბნება რუსის აფიცერი. – თუ ის სახლი შენია, მაშინ რუსეთის ტერიტორიაზე რა გინდა? საზღვარი დაარღვიე, დაპატიმრებული ხარ!

– კაცო, 70 წელია ეს ეზო ჩემია. ჩემს ეზოში რუსის საზღვარს რა უნდა? დილას ჩემი იყო, ახლა თქვენი როგორღაა?

– აქამდე შენი იყო, ახლა ჩვენია, მაშა! – იცინის იქვე აყუდებული კარგადამელი ოსი მეზობელი სარიბეკა, თან ჩხია თვალები უყუყუნებს.

– დედამინის მეექვსედის პატრონებს ჩემი ჩეჩმა გეხარბებათ? ეს არის თქვენი პოლიტიკა? – გაოგნებულია მიტუშა, მაგრამ ხედავს, რომ დავას აზრი აღარ აქვს და საზავო მოლაპარაკებაზე გადადის, ბოლოს კაპიტულაციაზე თანხმდება:

– თქვენთვის არაფერი მენანება, თქვენი იყოს ეგ ჩეჩმაცა და ეგ ოქროცა – ხელი ჩაიქნია მიტუშამ.

– ოქრო ახსენა. მაგას სადღაც ოქრო ჰქონია დამალულიო – ეუბნება სარიბეკა აფიცერს. – ოქროო? – ყურები ცქვიტა რუსმა. სად დამალეო?... და ორი დღე ნაობახში იმდენი ურტყეს, კინალამ სული გააგდებინეს. ვერაფერი გაიგო, რა ოქროს ედავებოდნენ.

– აკი თქვი, ოქროო? – თვალებს უბრიალებს რუსი.

– კაცო, მე „ლამის ოქროზე“ გითხარით. ღმერთმა მოგახმაროთ!

სხვა რომ ვერაფერი გამოადნეს, „საზღვრის დამრღვევს“ ბოლოს თავი დაანებეს. ორი დღის მერე კი სოფელში სონიაც ამოვიშვიშდა.

– შენ დალიე შხამი და ბალლამი, მიტუშა. დეინვა ჩემი ბედის მწერალი! – დიდხანს ესმოდათ მეზობლებს სონიას წიოკი.

არქიმანდრიტ ილია კარტოზიას თავგანწირვა

ადრიატიკის ზღვაში სამგზავრო ბორანზე ხანძარი გაჩნდა. ბორანზე ხუთასამდე მგზავრი იმყოფებოდა. ისინი საბერძნეთიდან იტალიაში მიემგზავრებოდნენ. მათ შორის იყო 8 ქართველი. მცხეთის მამათა მონასტრის არქიმანდრიტი მამა ილია კარტოზია თავისი მრევლით იტალიის ქალაქ ბარში წმინდა ნიკოლოზის საფლავის მოსალოცად მიემგზავრებოდა. მამა ილია ბოლო წუთებამდე დარჩა ბორანზე – განსაცდელში და სასონარკვეთილებაში ჩავარდნილ მგზავრებს ამშვიდებდა, ამხნევებდა და მაშველებს ხალხის გადარჩენაში ეხმარებოდა. უკანასკნელ სამაშველო ნავში მამა ილიამ თავისი ადგილი ბერძენ დედა-შვილს დაუთმო, რადგან ნავში მეტი ადგილი არ აღმოჩნდა. ბორანი ხანძარმა შთანთქა. მამა ილიას კი მაშველებმა მაშინ მოუხსნრეს, როცა ზღვაში დაიხრჩო 27 წლის ქართველმა მოძღვარმა სიცოცხლე გასწირა ბერძენი დედა-შვილის გადასარჩენად. მან თავისი საქციელით ექიმ იოსებ ჟორდანიას გმირობა გაიმეორა. მოძღვარის ცხედარი იტალიის ქალაქ ბარში, იქიდან კი საქართველოში დიდი პატივით გადმოასვენეს. 2014 წლის დეკემბრის იმ დღეებში იტალიისა და საბერძნეთის ჟურნალ-გაზეთებში არქიმანდრიტ ილია კარტოზიას გმირობაზე უამრავი აღფრთოვანებული წერილები დაიბეჭდა.

გაბრიელ ბერი

ერობაში – გიორგი ვასილის ძე ურგებაძე.

ბერობაში – მამა გაბრიელი.

12 წლის ასაკიდან შეუდგა უფლის სამსახურს და იყო სიცოცხლის ბოლომდე დაუცადებელ ლოცვაში, სარწმუნოების ზღვარდაუდებელ მსახურებაში. ამის გამო მას ხშირად გაბრიელ სალოსსაც უწოდებენ. კომუნისტური წყობილების ჟამს როგორც მთელი სამღვდლოება, ისიც ხელისუფლებისგან განუწყვეტელ დევნას განიცდიდა: დევნა განსაკუთრებით გაძლიერდა მას შემდეგ, როცა თავისი ხელით სახლის ეზოში ეკლესია ააშენა. მილიციამ ბევრჯერ სცადა მისი დანგრევა, ხოლო გაბრიელ ბერი სახლიდან გააძევეს და თბილისის ერთ-ერთ სასაფლაოზე 15 წელი ფარულად ცხოვრობდა; ბერობის 40 წლის მანძილზე კიდევ 15 წელი განუწყვეტელ მარხულობაში გაატარა, დარჩენილი დრო კი ხელისუფლებამ იძულებით ამყოფა ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში. მიზეზი ის იყო, რომ ოცნებობდა თავისუფალ საქართველოზე და იმპერიულ ხელისუფლებისადმი პროტესტის ნიშნად საკმაოდ სკანდალური პოლიტიკური საქმე ჩაიდინა: 1965 წლის 1 მაისს, როცა თბილისში ტრადიციული დიდი ზარ-ზეიმით, მრავალათასიანი დემონსტრაციით აღნიშნავდნენ კომუნისტურ დღესასწაულს, გაბრიელ ბერმა დღისით-მზისით, სახალხოდ ცეცხლი წაუკიდა და დაწვა მთავრობის სახლის ფასადზე გამოფენილი ლენინის უზარმაზარი სურათი. მაშინვე შეიპყრეს. დაკითხვაზე გა-

ნაცხადა: იქ სატანის სურათს რა უნდა, ქრისტეს ჯვარცმის სურათი უნდა ეკიდოსო.

კომუნისტების ხანაში ბელადის სურათების ხელყოფა ადამიანებს სიცოცხლის ფასად უჯდებოდათ. ბავშვობაში ბებიჩემი ხშირად მიაშობდა თავისი ძმის ამბავს, რომელიც მეოცე საუკუნის ოცდაათიან წლებში მოხდა: მესხეთის ერთ სოფელში ეს უბრალო გლეხკაცი გაზაფხულზე მინდორში ცხენის ფორანით ნაკელს ეზიდებოდა. გზაზე შემთხვევით იპოვა ნაგავში გადაგდებული ლენინის სურათი. აიღო, განმინდა, დაჭმუჭნული ხელით გაასწორა და რადგან ჭუჭყიანის ჯიბეში ჩადება შეუძლებელი იყო, ფორანის ძარაზე მიაბაგრა. სანამ სახლში მივიდოდა, ვილაცამ დააბეზლა – ბელადის სურათი ნაკელის საზიდარზე ჰქონდა დაკიდებულიო. ეს უნებური საქციელი პოლიტიკურ დანაშაულად – კონტრრევოლუციონერობად, ხალხის მტრობად, ტროცკისტობად, ძირგამომთხრელ საქმიანობად და ათას უბედურებად ჩაუთვალეს... და გააქრეს კაცი. არავინ იცის, დახვრიტეს თუ კატორღაში უკრეს თავი, მაგრამ მესხეთის მზე ველარ იხილა. ველარც ოჯახმა შეიტყო მისი ასავალ-დასავალი. არადა უბრალო გელხკაცმა ივანიძემ ვერაფრით გაიგო, რას ერჩოდნენ, რა ბრალი მიუძღოდა ქვეყნის წინაშე. მას ხომ უბრალოდ კეთილი განზრახვა ამოძრავებდა – მხოლოდ სურათის გადარჩენა სურდა და მეტი არაფერი? აი ასე დაღუპა გულუბრყვილო და ალალმართალი გლეხკაცი ბელადის სურათმა. ხოლო ამასთან შედარებით გაბრიელ ბერის მოქმედება აშკარად შეგნებული პოლიტიკური პროტესტი გახლდათ. ასეთ საქმეზე კი კომუნისტებს ხუმრობა არ უყვარდათ... მაგრამ ხელისუფლებას ამჯერად სულაც არ აწყობდა, რომ ეს ამბავი პოლიტიკურ მოქმედებად ჩათვლილიყო და გახმაურებულიყო.

ამიტომ ნაცადი და იოლი გამოსავალი მონახეს – მეამბოხე ბერი შეშლილად გამოაცხადეს და ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გამოკეტეს.

ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ერთ-ერთმა ექიმმა 40 წლის შემდეგ ტელევიზიით გამოსვლისას გაბრიელ ბერთან დაკავშირებული უამრავი სასწაული გაიხსენა: „საავადმყოფოში მოყვანილს ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებით სანიტარმა წვერის გაკრეჭვა დაუპირა, მაგრამ მაკრატელი ხელიდან გაუვარდა, მეორე სანიტარი დაიხარა მაკრატლის ასაღებად და ხელი გაუშეშდა. ამიტომ ამ განზრახვაზე ხელი ავიღეთ. დიდი ხვენწის შემდეგ ავუღეთ სისხლი ანალიზისათვის, მაგრამ ანალიზი აღარ გავიკეთებია და სინჯარა კარადაში დარჩა. 4 წლის შემდეგ აღმოვაჩინეთ ეს სინჯარა და ჩვენდა გასაოცრად სისხლი უცვლელი იყო, ახლად აღებულს გავდა. ეს მაშინ, როცა ჩვეულებრივი სისხლი რამდენიმე წუთში შედედდება, მერე კი იშლება ხოლმე“.

სიცოცხლის ბოლო წლები მამა გაბრიელმა მცხეთის სამთავროს დედათა მონასტერში გაატარა. ცხოვრობდა ცივ, ბნელ და ნესტიან სენაკში. ინვა ხმელ ფიცრებზე, რადგან თავის სიცოცხლეში არასოდეს რბილ სანოლში არ წოლილა. მძიმე სენით შეპყრობილი იქვე გარდაიცვალა 1995 წლის ნოემბერში.

დღესაც ბევრნი იხსენებენ გაბრიელ ბერის უამრავ სასწაულს. მშობელმა ფურცხვანიძემ გვიამბო, რომ მისი შვილი ხეიბარი დაიბადა და ინვალიდის ეტლში გაატარა რვა წელი ისე, რომ ფეხზე დადგომა არ შეეძლო. ვერც ხუთმა ქირურგიულმა ოპერაციამ უშველა. ერთხელ მამა გაბრიელის საფლავზე მიიყვანეს და ერთხანს სამარეზე პირქვედამხობილი იყო. სახლში დაბრუნებიდან მესამე დღეს

ბიჭი ეტლიდან წამოდგა და 8 წლის მერე პირველად გაიარა ფეხზე. მეორე მშობელმა განაცხადა, რომ მისმა მუნჯმა ბავშვმა მამა გაბრიელის სამარეზე მიყვანისას იქვე ენა ამოიდგა. მესამე მშობელი იხსენებს, რომ მისი ახალშობილი ბავშვი ბარბარე მთელი კვირის მანძილზე საკვებს ვერ ღებულობდა. გაბრიელ ბერის საფლავზე მიყვანისას რძის ბოთლი სამარეზე დადგეს, ილოცეს, ხოლო წამოსვლისას ბავშვმა გზაშივე დაიწყო ყაპა.

მომსწრეთა და თვითმხილველთა მონათხრობით გაბრიელ ბერს წინასწარმეტყველების, სასწაულების ჩადენის, წინათგრძნობის უნარი ჰქონდა. ერთი მათგანი იხსენებს: გაბრიელ ბერს სენაკში ვენვიეთ მე და ჩემი ამხანაგი. ბერმა როცა შეგვხედა, ატირდა და თქვა: როცა მიცვალებული ტირის, ღმერთმა შეინყალო. ჩემი ამხანაგი 30 წლის ასაკში გარდაიცვალა. მიცვალებულს გასვენებამდე ყოველდღე ცრემლი სდიოდაო. ზოგი იხსენებს, რომ მან რამდენიმე დღით ადრე იწინასწარმეტყველა ცხრა აპრილის სისხლისღვრა. მონაზონი დედა პარასკევა ამბობს, რომ მამა გაბრიელს ერთი შეხედვით შეეძლო ცოდვა-მადლის ამოცნობა. პირადად მე ძალზე უცნაურ ვითარებაში ვიხილე მამა გაბრიელი. მარჯანიშვილის ხუთ ნომერში ვმუშაობდი ერთ-ერთ გამომცემლობაში. მეოცე საუკუნის ოთხმოციანი წლების დასაწყისი იყო. გაზაფხულის მშვენიერი დღე იდგა. შესვენების დროს მესამე სართულის კაბინეტის ღია ფანჯრიდან ქუჩის მოპირდაპირე მხარეს გადავყურებდი. ტროლეიბუსის გაჩერებაზე, მარჯანიშვილის თეატრის ცოტა ქვემოთ რომ იყო, ბერის გახუნებულ სამოსიანი, კუკულბარტყვლიანი თეთრწვერა, გრძელჯოხიანი მოხუცი შევნიშნე. იქ სხვა მგზავრებიც იდგნენ და ტროლეიბუსს ელოდებოდნენ. ბერმა უცებ ტროტუარზე დაიჩოქა, მიწას

ემთხვია, მერე დაჩოქილმა სამჯერ პირჯვარი გადასწერა სივრცეს ჩემი ფანჯრის მიმართულებით. უცებ ტროლეიბუსი ჩამოდგა. ხოლო როცა ტროლეიბუსი დაიძრა, გაჩერებაზე აღარავინ იყო – არც მგზავრები, არც ბერი. მას მერე მრავალი წელი გავიდა, ბევრი რამ მოხდა ჩვენს ქვეყანაშიც, ჩემს ცხოვრებაშიც, ის სურათი კი ხშირად მახსენდება. ვფიქრობ, რომ მეც მამა გაბრიელის ლოცვა-კურთხევა დამყვება ამ ქვეყანაზე.

მცხეთის დედათა მონასტერში მამა გაბრიელის სამარეზე წმინდა კანდელი ანთია მუდამ. იქ ყოველდღე მიდიან მლოცველები, მერე კი იმ კანდელიდან ნაკურთხი ზეთი მიიღებენ. ეს სამკურნალო ზეთი მრავალ შეჭირვებულს შვებას ჰგვრის. სამარეს დედა პარასკევა უვლის, მონაზონი, რომელიც დავრდომილ გაბრიელ ბერს უვლიდა და წმინდა ბერის სასწაულებრივ ცხოვრებაზე ბევრ საინტერესო ამბავს გიამბობთ.

2012 წელს საქართველო ეკლესიამ მამა გაბრიელი წმინდანად შერაცხა.

2013 წ.

ზუბალაშვილების ღვანლი და ხელისუფალთა უმადურობანი

ძველად ვაჭრობა ქართველი კაცის ბუნებაში არ იყო. არა-
და ვაჭრობა ქვეყნის მოლონიერების ერთ-ერთი მძლავრი
გზათაგანია. ამიტომ მეფეები ხშირად ახდენდნენ ებრაელ-
თა და სომეხთა ჩამოსახლებას საქართველოში ვაჭრობის
აღორძინების მიზნით. მე-19 საუკუნეში საქართველოშიც
გაჩნდა კაპიტალისტური ურთიერთობანი. დაიწყო ქართ-
ველ ვაჭართა და მენარმეთა ფენის აღორძინება... და მა-
შინვე თავი იჩინა ქართველ ვაჭართა და მენარმეთა გამორ-
ჩეულმა თვისებამ: შემოსავლის დიდ ნაწილს უანგაროდ
ახმარდნენ ქვეყნის საკეთილდღეო საქმეებს. ამის თვალ-
საჩინო მაგალითია ძმები ზუბალაშვილების მოღვაწეობა.
მათ მოგების დიდი ნაწილი უანგაროდ მოახმარეს საქართ-
ველოს.

დიდვაჭარი სტეფანე ზუბალაშვილი ვაჭრობას ეწეოდა
თურქეთში, ირანში, შუა აზიაში, ინდოეთში. მისი მონა-
გები ფულით ბევრი საქვეყნო საქმე გაკეთდა. სტეფანემ
დიდი თანხა გაიღო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გა-
მავრცელებელი საზოგადოების დაფუძნებისათვის. ხუ-
თი ათასი მანეთი ოქროთი აჩუქა ილია ჭავჭავაძის გაზეთ
„ივერიის“ რედაქციას და გაზეთი დახურვას გადაარჩინა.
მისი დაფინანსებით გამოდიოდა საბავშვო ჟურნალი „ჯე-
ჯილი“. მისი სტიპენდიით მრავალი ქართველი სტუდენტი
სწავლობდა რუსეთსა და ევროპაში. სტეფანეს ფინანსუ-
რი დახმარებით ოცზე მეტი ქართული წიგნი გამოიცა, მათ

შორის მიხეილ თამარაშვილის ორი წიგნი – 1700 გვერდია-
 ნი „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“ და „პა-
 სუხად სომხის მწერლებს“. ამ წიგნებს დიდი მნიშვნელობა
 ჰქონდა საქართველოს ისტორიისათვის და უდიდესი შე-
 ფასება ხვდა წილად ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა-
 გან. სტეფანესა და მის ძმებს დიდი წვლილი მიუძღოდათ
 სათავადაზნაურო სკოლის (დღევანდელი ჯავახიშვილის
 სახელობის უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი) მშენებ-
 ლობის დაფინანსებაში. სტეფანე იყო ქართველი მამლუ-
 ქის, ერაცის სახელოვანი მეფის დაუდ-ფაშას დამაკავში-
 რებელი მის ოჯახთან და საქართველოსთან. სტეფანემ
 ააშენა თბილისში ცნობილი „უპოვართა სახლი“. სტეფანე
 ზუბალაშვილი მეოცე საუკუნის ათიან წლებში ინდოეთ-
 ში გარდაიცვალა. ანდერძის თანახმად თბილისში ჩამო-
 ასვენეს და სოლოლაკში მშობლების გვერდით დაკრძა-
 ლეს. მაშინდელი ქართული პრესა აღნიშნავდა, რომ მისმა
 გარდაცვალებამ მოსახლეობაში დიდი გლოვა გამოიწვია.
 დაკრძალვაზე სიტყვა წარმოთქვეს აკაკი წერეთელმა და
 სხვა გამოჩენილმა ადამიანებმა. სტეფანეს შვილები არ
 დარჩენია.

ზუბალაშვილების უროსი ძმა ლევანი მოსკოვში ცხოვ-
 რობდა. შთამომავლობა არც მას დარჩა. თბილისში არსე-
 ბული მთელი ქონება ანდერძით ქალაქის მმართველობას
 აჩუქა. მანვე მოსკოვის გამგეობას ნახევარი მილიონი მანე-
 თი დაუტოვა საჩუქრად. ლევანს ორი სასახლე დარჩა აგა-
 რაკ უსოვოში, რომლებსაც შემდეგ ზუბალოვი ეწოდა. ამ
 სახლთაგან ერთში ზაფხულობით სტალინი ცხოვრობდა,
 მეორეში – მიქოიანი.

ზუბალაშვილების ერთ-ერთი ძმა ნიკოლოზი პარიზში
 ცხოვრობდა. ხშირად ჩამოდიოდა თბილისში. ნიკოლოზ-

მა თბილისის გარეუბანში სოლოლაკში ააშენა უფასო პანსიონი ლატაკთათვის – სამსართულიანი შენობა თავისი სასადილოთი და „სამადლო“ უნოდა. 1921 წელს საქართველოში შემოჭრილმა წითელარმიელებმა გაანადგურეს იქაურობა, თუმცა სახელი „სამადლო“ იმ ადგილს დღემდე შემორჩა. ნიკოლოზმა თბილისს ანდერძით აჩუქა 270 ათასი მანეთი. იგი უშვილოდ აღესრულა.

უმცროსმა ძმამ იაკობმა მენარმეობით გაითქვა სახელი. მან ბიზნესი ქუთაისში არყის წარმოებით დაიწყო. შემდეგ საქმიანობა თბილისში განაგრძო. ააშენა ამიერკავკასიაში შაქრის პირველი ქარხანა. ააშენა და თბილისს აჩუქა სასტუმრო „პალასი“. ამ შენობაში შემდეგ გაიხსნა სასულიერო სემინარია. ამჟამად იქ ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი (თავისუფლების მოედანზე). ამ შენობაში გაუწია იაკობმა მასპინძლობა სტუმრად ჩამოსულ რუსეთის იმპერატორს ნიკოლოზ პირველს. ამ შენობის წინ იდგა ზუბალაშვილების დიდი საცხოვრებელი სახლი, სადაც იაკობმა ორკვირიანი მასპინძლობა გაუწია ცნობილ ფრანგ მწერალს ალექსანდრე დიუმას. სამწუხაროდ მეოცე საუკუნის სამოციან წლებში კომუნისტურმა ხელისუფლებამ ეს სახლი დაანგრია და მის ადგილზე ააშენა ცეკავშირის მრავალსართულიანი და არქიტექტურულად საკმაოდ უსახური შენობა. იაკობი ბოლოს ცხოვრობდა პარიზში. გატაცებული იყო კოლექციონერობით. მისი უნიკალური კოლექცია ხატების, ძვირფასი ნივთების, მხატვრული ტილოების, კარეტებისა რუსეთმა დაისაკუთრა და ახლა რუსეთის სხვადასხვა მუზეუმებშია გაფანტული უსახელოდ. მრავალმილიონიანი უმდიდრესი კოლექცია, რომელშიც იყო დეგას, სეზანის, მატისის, მონეს, პიკასოს, როდენისა და სხვა დიდი ხელოვნების ქმნილებები, სურდა საქართველოსთვის ერჩუქები-

ნა, ამის დამადასტურებელი ნოტარიული საბუთი ექვთიმე თაყაიშვილს გადასცა. სამწუხაროდ 1941 წელს რამდენიმე რეგენმა ქართველმა მისი სახლი გაძარცვა, შეურაცხყოფილმა იაკობმა ეს საბუთი გააუქმა და დარჩენილი ქონება საფრანგეთს აჩუქა. დღეს პარიზის ლუვრის მუზეუმში 561 ნიმუში ინახება ნარნერით „იაკობ ზუბალაშვილის კოლექციიდან“.

იაკობის გარდაცვალების შემდეგ მისი საქმე შვილებმა ანტონმა და კონსტანტინემ განაგრძეს. მათ ბაქოში ერთი ნაგავსაყრელად ქცეული მიგდებული კუნძული იყიდეს, სადაც დიდი ძეხნის შემდეგ ნავთობი აღმოჩნდა. ძმები დიდი მრეწველები გახდნენ. მათ არნახული პირობები შეუქმნეს მუშა-მოსამსახურეებს: სამედიცინო მომსახურების, კვების, შვილების ქორწილისა და გამზითვების, ოჯახის წევრების დაკრძალვის, მუშათა ოცდლიანი შვებულების ხარჯებს მთლიანად ზუბალაშვილები უხდიდნენ. კონსტანტინეს და მის მეუღლეს ელისაბედ თუმანიშვილს რვა შვილი შეეძინათ. კონსტანტინე მეოცე საუკუნის დასაწყისში გარდაიცვალა. შვილებს ანდერძით თბილისში სახალხო სახლის ასაშენებლად ასი ათასი მანეთი ოქროთი დაუტოვა. შვილებმა ამ თანხით ააშენეს და თბილისს საჩუქრად გადასცეს სახალხო სახლი მუშათა თეატრით, სამკითხველოთი, უფასო სასადილოთი. ახლა იმ შენობაში მარჯანიშვილის სახელობის თეატრია, ბაქოში არსებულ ზუბალაშვილების სასახლეში ამჟამად საქართველოს საელჩოა, შენობა აზერბაიჯანის ხელისუფლებამ უსასყიდლოდ დაუთმო საქართველოს.

ზუბალაშვილების სამი თაობის ცხოვრება და ქველმოქმედება სამშობლოს, მშობლიური ერისათვის უანგარო თავდადება-სამსახურის, ერისკაცობა-მამულიშვილობის

ჩინებული მაგალითია. მაგრამ იგი შთამომავლობის დაუდევრობის, გულგრილობის, უმადურობის გულსატკეპნი მაგალითიც არის. ნათქვამია: „მადლი ქენი, გზას დადევნი, გაიარე, წინ დაგხვდება“. სამწუხაროდ ზუბალაშვილების ჩადენილ მადლს შთამომავლობა ძალზე უმადურად მოექცა. განვლილი ასი წლის მანძილზე არაერთი ქალაქისთავი გამოიცვალა თბილისმა, მაგრამ არც ერთს არაფერი გაუკეთებია ზუბალაშვილების ღვანლისა და სახელის დაფასებისათვის, პირიქით კი მოხდა – მათი ნაჩუქარი ქონებისა და შენობების გაყიდვით ბოლო ათწლეულებში ბევრმა მათგანმა ხელი მოითხო. „სამადლო“ 1921 წელს კომუნისტებმა გაანადგურეს, მათვე დაამსხვრიეს „უპოვართა სახლის“ წინ მდგარი სტეფანე ზუბალაშვილის ქანდაკება. საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებშივე განადგურდა „უპოვართა სახლი“ სადაც სრულიად უსასყიდლოდ, ზუბალაშვილებისვე ხარჯით, შესანიშნავ პირობებში ცხოვრობდა 70 ხანდაზმული ადამიანი; მალავე დატაცებული იქნა ამ სახლის მთელი ქონებაც. უკანასკნელ წლებში ხელისუფლებაში მოსული ქველმოქმედ ივანიშვილის, საქართველოს მთავრობის, პარლამენტის, მერიის, ჯანმრთელობის სამინისტროს წინაშე არაერთხელ დაისვა საკითხი, რომ ზუბალაშვილების ნაჩუქარ „უპოვართა სახლში“ (შემდგომში ბავშვთა პირველი საავადმყოფო) ლატაკთა და უპოვართა უფასო მუნიციპალური საავადმყოფო გახსნილიყო. ეს იქნებოდა ზუბალაშვილების მადლიანი საქმის ლოგიკური და სამართლიანი გაგრძელება. სამწუხაროდ ამას შედეგი არ მოჰყოლია. სამაგიეროდ 2011 წელს თბილისის უკეთურმა მერმა უგულავამ მერიის ბალანსზე არსებული ეს შენობა საიდუმლოდ გაასხვისა, სპეცრაზმი შეუსია, ავადმყოფი ბავშვები, მათი მშობლები,

მედპერსონალი ქუჩაში გამოყარეს, ინვენტარი და ოთახების კარები დალენეს, ინვენტარი დაიტაცეს, შენობა ვის საკუთრებად იქცა, დღემდე გასაიდუმლოებულია. ყოფილი „უპოვართა სახლიდან“ ბედად გადარჩენილ ანტიკვარულ ნივთებს – ოთხმეტრიანი სიმაღლის ორ ჩუქუთმიან სარკეს და შენობის შიდა კიბისთავში მდგარ ქალის ქანდაკებას რა ბედი ენიათ, უცნობია. ქუჩის მეორე მხარეს არსებული ზუბალაშვილების დანატოვარი დამხმარე შენობები კი საბჭოთა ხელისუფლების პირველი წლებიდანვე კერძო მოსახლეთა საკუთრებად იქცა. ამით ქალაქის მერმა მოსპო ბავშვთა პირველი საავადმყოფოს სამოცნლიანი ისტორიის კვალიც. ეს საავადმყოფო პირველი იყო მთელს ამიერკავკასიაში. აქედან იწყებოდა ქართული პედიატრიის და ბავშვთა ქირურგიის სახელოვანი ისტორია. მეორე სამკურნალო დაწესებულება – თბილისის პირველი საავადმყოფო ააშენეს და ქალაქს უსასყიდლოდ აჩუქეს ზუბალაშვილებმა, მაგრამ მას დღემდე არამიანცის სახელი ჰქვია, იმ ვაჭრისა, რომელმაც გვიან ამ ეზოში ერთი პატარა კორპუსი ააშენა და მერე ქალაქის ხელისუფლებას მიჰყიდა, ზუბალაშვილების აშენებულ არც ერთ შენობას არ აქვს ამის აღმნიშვნელი მემორიალური დაფა. ერთადერთი რამ 21-ე საუკუნის დასაწყისში გაკეთდა: „უპოვართა სახლის“ წინამდებარე ქუჩას, რომელსაც მრავალი წლის მანძილზე ქართველი ხალხის ჯალათის, ჩეკისტ ათარბეგოვის სახელი ერქვა, ძმები ზუბალაშვილების სახელი ეწოდა, ისიც საავადმყოფოს თანამშრომელთა და საზოგადოებრიობის დიდი ძალისხმევით შედეგად მოხდა. მხოლოდ ესლა მიანიშნებს იქ ზუბალაშვილების ნაკვალევზე. გული სიამაყით გევსება, როდესაც ქაშუეთის ტაძრის ეზოში დიდი ქველმოქმედის სარაჯიშვილის შესანიშნავ

აკლდამას იხილავ. ასე უნდა აფასებდეს თავმოყვარე ერი თავის ღირსეულ შვილებს. სტეფანე ზუბალაშვილის სამარე კი დაკარგულია. თბილისის მერიას ერთხელაც არ მოსვლია აზრად, მოედებნა მისი სამარე და ჯეროვანი პატივი მიეგო. იაკობ ზუბალაშვილის მრავალმილიონიანი კოლექცია ისე მიისაკუთრეს რუსეთის მუზეუმებმა, რომ არსად არის ნახსენები მათი მეპატრონის სახელი. მხოლოდ პარიზის ლუვრის მუზეუმში არსებულ მის ექსპონატებს აქვს შენარჩუნებული ქველმოქმედის სახელი. თბილისში კი ზუბალაშვილების ნაჩუქარი შენობები და ნივთები დატაცებულ-გაყიდულია, განადგურებულია მისი ისტორიული სახლის კვალიც კი, ასე დააფასა უმადურმა შთამომავლობამ დიდი ქველმოქმედის ამაგი. ეს არის თვალსაჩინო მაგალითი იმისა, როგორ უმადურად, გაუფრთხილებლად ვექცევით წინაპართა ნაღვან-ნაანდერძევს, როგორ ვანადგურებთ ჩვენსავე ისტორიას. ამის მაგალითს კი თვითონ ხელისუფლება, ქალაქის მერია, უძღები და უთავო ქალაქისთავები იძლევიან. ნადირთა მეფეები ლომები ცხოველთა ჯოგს როცა ჯგუფურად დაერევიან, მხოლოდ ერთი მსხვერპლის დაჭერით კმაყოფილდებიან, დანარჩენებს თავს ანებებენ. მგელი რომ ცხვრის ფარაში შევარდება, ათეულობით ცხვარს ყელს გამოლადრავს, თუმცა საბოლოო ნადავლად მხოლოდ ერთი ცხვარი სჭირდება. ხარბ და უძღებ ადამიანებს მგლების ეს ჩვევა უფრო აქვთ. ისინი მგელკაცები არიან. სამწუხაროდ ზოგიერთ ხელისუფალთა ბუნებაში წინაპართა ნაჩუქარ-ნაანდერძევის გაყიდვა-დატაცების, თანამდებობის ბოროტად გამოყენების, გაუმადლობა-მომხვეჭელობის მგლური ინსტიქტი უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე წარსულის დაფასებისა და ეროვნული ღირსების გრძნობა. თუმცა ქართველ კაცს

ისიც უთქვამს: მიბარებულის შენახვა მგელმაც კი იცი-სო. ასეთ მგელკაცებს მინდა ვუთხრა: ზუბალაშვილებმა რომ ამდენი უანგარო რამ ჩაიდინეს სამშობლოსათვის, შენ რატომ არ გაქვს იმდენი კაცობა, იმათ ნაშრომ-ნაჩუქარს ხელი არ ახლო მათ სამახსოვროდ? შენი წინაპრის ხსოვნას უცხოელი რომ შენზე მეტ პატივს სცემს, რატომ არ გრცხვენია? რით განსხვავდები იმ რამდენიმე გარე-წარისგან, რომლებმაც იაკობ ზუბალაშვილის სახლი გა-ძარცვეს? რა ისწავლა ასეთმა მგელკაცმა მოხელემ დავით აღმაშენებლის, თამარის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ზვიად გამსახურდიას თავმდაბლობა-მამულიშვილობიდან? ჩვენ რას ვაკეთებთ საამისოდ? აი კითხვები, რომლებიც ყო-ველთვის უნდა გვახსოვდეს და გვანუხებდეს!

ისტორიული მოთხრობები

სამღერათი

საქართველოს ჩრდილოეთით, კავკასიონის მთების გადაღმა უკიდევანო ველებია. ათასხუთასი წლის წინათ ამ ველებზე ხაზარები ცხოვრობდნენ. მათ ნაბდის კარვები ედგათ, მოხეტიალე ცხოვრებას ეწეოდნენ. მეზობელ ქვეყნებს ებრძოდნენ და ძარცვავდნენ. ხაზარების ხელმწიფეს – ხაკანს ამბავი მოუტანეს: კავკასიის მთების იქით მდიდარი საქართველოა. იქ ბევრი ნადავლის შოვნა შეიძლება. ხოლო საქართველოს მეფის ჯუანშერის და შროშანა ენით აუწერელი სილამაზისააო.

მაშინ საქართველოს შორეული ქვეყნებიდან მოსული არაბები აოხრებდნენ. ხაკანმა ჯუანშერს შეუთვალა: შროშანა ცოლად მომეცი, სამაგიეროდ არაბებთან ბრძოლაში დაგეხმარებიო. შროშანამ უარი თქვა.

გაჯავრებულმა ხაკანმა უზარმაზარი ლაშქარი გამოგზავნა ბლუჩანის სარდლობით. მშვენიერი შროშანას შესაპყრობად წამოსულმა ხაზარებმა არ იცოდნენ, სად იმყოფებოდა მეფე ჯუანშერის ოჯახი. ამიტომ სარდალმა ბლუჩანმა ლაშქარი ორად გაყო. ერთი ნაწილი ქართლის დასალაშქრად გამოგზავნა, მეორე – ძირითადი ნაწილით კი თვითონ გაემართა კახეთისაკენ.

მოგორავდა სოფელ-სოფელ მტრის ზვავი, ძარცვავდა ხალხს, იტაცებდა ხვასტაგსა და სხვა სარჩო-საბადებელს, ჟღერდა უმწეო ქალებსა და ბავშვებს, ჯანმრთელებს ტყვეებად მიერეკებოდა. თითქოს კალიამ გადაუარაო, ისე რჩებოდა ცხენ-აქლემთაგან გაძოვილი და გათელილი ყანები, გადამთიელთაგან გასხეპილი ბალ-ვენახები. ბოლავდა პარტახი სოფლები. ყმუოდნენ უპატრონო ნაგაზები.

მდინარე ჭივჭავის მიდამოებში, ერთ პატარა სოფელთან, მტრის ლაშქარს სამი ქართველი ქალი გამოეგება. ისინი ჩონგურზე უკრავდნენ და ტკბილად მღეროდნენ. გაოცდნენ მომხდურები. აქამდე მათ ყველგან სიძულვილით ხვდებოდნენ. თავგანწირვით ებრძოდნენ, ტყეებსა და ხეობებში უსაფრდებოდნენ და მოულოდნელად ესხმოდნენ, მთებიდან ლოდებს უშენდნენ, ციხეებიდან მდულარე ფისს აღვრიდნენ. ერთი სიტყვით, ხალხი იბრძოდა, ვისაც როგორ შეეძლო, მტერს ყველგან მტრულად ხვდებიან, ასეთია ომის კანონი. დამპყრობელს ეს არც უკვირს და მუდამ მზად არის ასეთი ხიფათისათვის. აქ კი რა ხდება? ქვეყნის ამწიოკებელს სირინოზების გალობით ხვდებიან. ეს მართლაც მოულოდნელი და დაუჯერებელი ამბავია. არც ერთ ქვეყანაში, არც ერთ ომში ასეთი რამ არ მომხდარა. ამიტომ ქალების სილამაზითა და საოცრად ტკბილი სიმღერებით გაოგნებული ლაშქარი პირღია დარჩა.

მომღერლებმა ისინი საღამომდე შეიყოლიეს. ახლომახლო სოფლებიდან ხალხმა ჭივჭავის მიუვალი ხეობის სახიზრებსა და ტყეებში გაასწრო, ზოგმა სამშვილდის ციხეს შეაფარა თავი. ამასობაში სამშვილდის ერისთავმა ლაშქრის შეგროვება მოასწრო. თავდავინწყებული მტერი მხო-

ლოდ მაშინ გამოფხიზლდა, როცა ქართველთა ლაშქარი მოულოდნელად თავს დაესხა. გაბრიყვებულმა და დამარცხებულმა მტერმა ქალებზელა იძია შური: ისინი ხმლებით აჩეხეს. მადლიერმა ხალხმა გმირი დები თავიანთი ჩონგურებით იქვე დაკრძალა. ამ ამბის გამო სოფელს ხალხმა სამღერეთი დაარქვა.

ჯუანშერი კახეთის ციხე-სიმაგრეებში დაუხვდა მტერს. ხაზარებმა სძლიეს, ააოხრეს და გაძარცვეს საქართველო, მეფე ჯუანშერი და შროშანა ტყვედ ჩაიგდეს და უკან გაბრუნდნენ. ბლუჩანი გახარებული იყო, რომ ხაკანის ბრძანება მარჯვედ შეასრულა. რამდენიმე დღეში შროშანას ცოლად მიჰგვრიდა და დიდ ჯილდოსაც მიიღებდა. ხაზარები თავიანთ სადედოფლოს დიდი პატივით ეპყრობოდნენ. დარიალის ჭიშკარს მიაღწიეს. აქედან უკვე უცხო ქვეყანა იწყებოდა. დედოფალმა შესვენება ითხოვა. ბლუჩანმა ღამისთევა ბრძანა.

გათენდა. მზემ პირველი სხივები სტყორცნა კავკასიონის თოვლიან მწვერვალებს. ხაზართა ბანაკი წამოიშალა. – მალე ჩვენს ქვეყანაში ჩავალთ, როცა ჩვენი დედოფალი გახდები, ალბათ სამსახურს დამიფასებ. – უთხრა შროშანას სარდალმა ბლუჩანმა.

– ჩემი სამშობლოს ამნიოკებლებთან ფუფუნებით ცხოვრებასა და უცხოეთში დედოფლობას ჩემს საყვარელ საქართველოში სიკვდილი მირჩენია! – მიუგო შროშანამ. დედოფალმა ერთხელ კიდევ მოავლო თვალი კავკასიონიდან თვალწინ გადამლილი მშვენიერ სამშობლოს. ხაზარებმა გონს მოსვლა ვერც კი მოასწრეს, რომ თითიდან ბეჭედი წაიძრო, შიგ დამალული სანამლავი შესვა და სული განუტევა. ეს მოხდა 764 წელს.

ხაზარებმა თავში ხელი შემოიკრეს, მაგრამ რაღას იზამ-

დნენ. მშვენიერი შროშანა იქვე, კავკასიონის მთაზე, ქართულ მიწაში დაკრძალეს. როდესაც ხაკანმა ეს ამბავი გაიგო, გაბოროტებულმა ცხენებს გამოაბმევინა ბლუჩანი და შუაზე გაახლეჩინა.

მხოლოდ შვიდი წლის შემდეგ საარაკო გმირობის ფასად მოიპოვა ჯუანშერმა თავისუფლება და სამშობლოში დაბრუნდა. მას შემდეგ დედოფალ შროშანას სამარე წმინდა ადგილად იქცა.

საქართველოს ისტორიამ შემოგვინახა მეფე ჯუანშერისა და შროშანა დედოფლის თავგადასავალი. სამი დის გმირობის შესახებ კი არსად, არც ერთ წერილობით წყაროში მემატყიანეებს არაფერი ჩაუწერიათ. თაობიდან თაობას ზეპირად გადაეცემოდა და 1200 წლის სიღრმიდან ჩვენამდე მოაღწია ლეგენდად ქცეულმა სამი დის ამბავმა. მართლა მოხდა ეს ამბავი, თუ მხოლოდ ხალხის ფანტაზიის ნაყოფია?

სოფელი სამღერეთი ქვემო ქართლშია, სამშვილდის ციხის მახლობლად. სოფლის შუაგულში უძველესი საგოდებელი და პატარა ეკლესიაა. აქ გლახკაცების საფლავებზე ქვის ვერძები, მეომრების სამარეებზე კი ქვის ცხენები დგას. ცხენები შეკაზმულია და ფერდებზე გაშიშვლებული ხმლები ახატიათ. არაერთხელ ვყოფილვარ ამ ტაძრის ეზოში და უძველეს საფლავებს შორის წლების მანძილზე მიძებნია ამ ლეგენდის რაიმე დასაბუთება. ასკილის ბარდებში ერთხელ მივაკვლიე ძველ სამარეს, რომელზეც ერთი მეჩონგურე ქალი იყო გამოსახული, ეს არ იყო სამი დის სამარე. დაბოლოს, ასკილის ბარდებში მართლაც ვიპოვე სამი დის სამარე. ის ყველა ძველი სამარისაგან განსხვავებულია. ყვითელი ტუფისგან გამოთლილი ქვის სიმაღლეა 64 სმ, სიგრძე – 95 სმ, სიგანე – 30 სმ.

ქვას ზედვე აქვს გამოკვეთილი თავისი ლიბო, რომლის სიგრძეა 140 სმ. ქვის ჩრდილოეთის ფერდზე სამი ქალია გამოსახული, სამხრეთის ფერდზე – სამი თანაბარი ჩუქურთმიანი და თაღოვანი კარიბჭე. თითოეულ პეტიში სამსამი ჯვარია – შუაში დიდი ზომის, სტილიზებული, აქეთიქით კი ორ-ორი პატარა. ეს სამოთხის კარისა და მათში დავანებული წმინდა სამეულის სიმბოლოა. ეს ლეგენდად ქცეული სამი დის სამარეა. ქვაზე ძლივსლა მოჩანს დროჟამისგან გაცვეთილი ძველი ქართული ასომთავრული წარწერა.

გამოსახულებანი და წარწერა იმას გვამცნობს, რომ აქ დაკრძალული სამი ქალი სამშობლოსათვის წამებული წმინდანები არიან. ეს ამბავი 763 წელს მომხდარა – არაბებისა და ხაზარების გამანადგურებელი შემოსევების დროს; ხოლო იმ სამი გმირი ქალიდან ერთ-ერთს ხვარამზე რქმევია. ეს სამარე და სოფლის სახელწოდებაც ლეგენდის უტყუარი დადასტურებაა. ერთი მეჩონგურე ქალის გამოსახულებიანი სამარე კი უფრო მოგვიანო ხანისა უნდა იყოს. ეტყობა ჩონგურზე დაკვრისა და სიმღერის ნიჭი შემდგომ საუკუნეებშიც გამოჰყოლიათ სამღერეთელ ქალებს.

ნუ დავემდურებით ძველ მემატიანეებს. ჟამთა სიავის გამო ისინი მოკლედ აღწერდნენ დიდ მოვლენებს და ბევრი რამ გამოჩნებოდათ ხოლმე. ასეთ გამოჩენილ ამბებს ხალხი – უსახელო მემატიანეები ზეპირად გადასცემდნენ თაობიდან თაობას. დროთა მანძილზე ეს ზეპირი გადაცემები ზღაპრად და ლეგენდად იქცეოდა. ისინი გვეხმარება ისტორიის ცარიელი ფურცლების შევსებაში. ასეა სამღერეთის ლეგენდაც. ჩვენ არ ვიცით იმ გმირი ქალების სახელები, მაგრამ სოფლის სახელწოდება სამღერეთი და

უძველესი წარწერიანი სამარე იმაზე მეტყველებს, რომ ეს ამბავი ნამდვილად მოხდა. ეს ფაქტი იმასაც ადასტურებს, რომ ყველა ლეგენდა ისტორიული სინამდვილიდან იღებს სათავეს. სამღერეთის ლეგენდა გვამცნობს, რომ უწყინარი ჩონგური, სულის შემძვრელი სიმღერა და ქალის სილამაზე ზოგჯერ ხმალზე უფრო ბასრი იარაღია მტერთან ბრძოლაში.

მტერზე სიმღერით გამარჯვების ეს ლეგენდა მსოფლიო ფოლკლორის განუმეორებელი შედეგია და მისი დავიწყება შეუძლებელია. დედოფალი შროშანა და სამღერეთელი დები წმინდანებად შერაცხვის ღირსნი არიან! სამი დის სამარეს კი საგანგებო დაცვა და მოვლა სჭირდება მათგან, ვისაც ეს ეხება!

აქ, ტაშისკართან ღამინდა მტერი

*„მახვილით მოსული,
მახვილითვე განიგმირება“*

1609 წელს საქართველოს 40 ათასი თურქი შემოესია. თურქებს ფერჰად-ფაშა მოუძღოდა. მათ ლაშქარში იყო 2 ათასი ყირიმელი თათარიც სათარ-ხანის მეთაურობით. ძველ წლებში ფერჰად-ფაშა ორჯერ შემოესია თურქთა ლაშქრით ქართლს, მაგრამ ლომგულმა მეფემ სიმონ დიდმა ორივეჯერ მწარე დამარცხება აგემა. ცოცხალთა შორის აღარ იყო სიმონ დიდი და გულმოცემულ ფაშას ამჯერად გამარჯვებაში ეჭვი არ ეპარებოდა. მტერი მანგლისს მოადგა. ქართლის ჭაბუკი მეფე ლუარსაბი სოფელ ცხირეთში ისვენებდა და მტრის შემოსევისა არაფერი იცოდა. თათრები გზადაგზა სწვავდნენ და ანგრევდნენ სოფლებსა და ქალაქებს, მოსახლეობას კი ხოცავდნენ, რომ ქართლის მეფესთან ამბის მიმტანი არავინ დარჩენილიყო. სოფელ კველთაში თათრებმა თევდორე მღვდელი შეიპყრეს. ჯერ ლახტით ცემა დაუწყეს, მერე უბრძანეს – მოკლე გზით ცხირეთში გადაგვიყვანეო.

თევდორე დათანხმდა. აქედან ცხირეთში მიმავალ კაცს ჩრდილოეთისკენ უნდა ევლო. თევდორემ კი მტერი დასავლეთისკენ წაიყვანა. მთელი დღე თრიალეთის ღადა-ლუდეებში უგზოუკვლოდ ატარა და დაღამებისას ქვენადრისის უღრან ტყეში შერეკა. ქანცგანყვეტილი თათრები მიხვ-

დნენ, რომ მღვდელმა განზრახ აუბნია გზა და სულ სხვა მხარეს წაიყვანა. მათ სასტიკად აწამეს თევდორე, მერე კი ასო-ასო აკუნეს. მტერმა მეორე დღეს ძლივს გაიგნო გზა ცხირეთისკენ.

მდელიზე თეთრი ცხენი ეგდო. ჭენებით ქანცგანწყვეტილს ბალახებში თავი წაერგო და ხროტიინებდა. ხანდა-ხან თავს უღონოდ წამოსწევდა, ადგომას ამოდ ლამობდა. მერე დიდი, ცრემლიანი თვალებით ამოხედავდა იქვე ჩაჩოქილ ბიჭს, თითქოს ეუბნებოდა – ველარას გიშველიო. კვდებოდა თეთრონი. ცხირეთამდე კიდევ დიდი გზა იყო. დაღლილ ბიჭს იქამდე მისვლა გაუჭირდებოდა. საქმე კი საშური იყო. მტრის შემოსევის ამბავი დროზე უნდა მიეტანა. სასონარკვეთილი ბიჭი უხმოდ ატირდა.

ანაზღად თავს მხედარი წამოადგა. შავ რაშზე იჯდა შავუღვაშა და ხარისთვალა დევკაცი. ხელზე შევარდენი ეჯდა. სანადიროდ იყო გამოსული, ბიჭმა მაშინვე იცნო გიორგი სააკაძე და ბოლმიანად ამოიძახა: – ძია გიორგი, მტერი შემოგვესია, საცაა აქ გაჩნდებიან.

მოურავმა პატარა მაცნე ბუმბულივით აიტაცა, ცხენზე შემოისვა და ცხირეთისკენ გაქუსლა. სასწრაფოდ დაგზავნილმა მზვერავებმაც დაადასტურეს: თურქთა 40 ათასიანი ლაშქარი თრიალეთის გადმოვლით ალგეთის ხეობაში შემოსულიყო, რბევა-თარეშით ცხირეთისკენ მოიწევდა – მეფის შეპყრობა ენადა. მეფე ლუარსაბ მეორეს მარტო სარდალი ზაზა ციციშვილი და მთავარსარდალი გიორგი სააკაძე ახლდნენ. სულ ორიათასი მხედარი ჰყავდათ მხოლოდ. მტერი ახლოს იყო. ლაშქრის შეგროვებას ველარ მოასწრებდნენ. სააკაძემ ახლო-მახლო სოფლებიდან სასწრაფოდ შეკრიბა კიდევ ხუთასამდე მეზრძოლი და მტრის დასახვედრად გაემართა.

2500 კაცით 40 000-ის წინააღმდეგ დღისით ბრძოლას აზრი არ ჰქონდა. მტერს არ უნდა გაეგო, რომ ქართველები ცოტანი იყვნენ, ამიტომ სააკაძე მათ განთიადზე დაესხა თავს. სიბნელები მოულოდნელმა თავდასხმამ მტერი დააბნია და გააქცია. ამის შემდეგ სააკაძე მტერს ფეხდაფეხ მისდევდა და სულ ღამ-ღამობით მოულოდნელ ბრძოლებს უმართავდა, ძილისა და დასვენების საშუალებას არ აძლევდა. მტერს ეგონა, რომ ქართველები ბევრი იყვნენ, დაბნეული და შეშინებული გარბოდა, მტკვარზე გადასვლას და გორის ციხეში გამაგრებას ცდილობდა. ქართველები ამის საშუალებას არ აძლევდნენ.

რამდენიმე დღეში სააკაძეს დამატებითი ჯარი მოუვიდა. ახლა მას რვა ათასი მეომარი ჰყავდა. მაშინ სააკაძემ თურქებს განგებ მისცა საშუალება მტკვარი გადაელახათ და ტაშისკარის ვიწროებში შესულიყვნენ. აქ კი ხეობიდან გასასვლელი გზები შეუკრა და თურქთა უზარმაზარი არმია ხაფანგში გამოამწყვდია. თურქები შეეჩვივნენ იმ აზრს, რომ აქამდე ქართველები სულ ღამ-ღამობით ესხმოდნენ თავს, ტაშისკარშიც მთელ ღამეს ფხიზლობდნენ და თავდასხმას ელოდნენ. დღედაღამ შეუსვენებლად სიარულმა, ღამის ბრძოლებმა, აქაც გათენებამდე ლოდინმა და უძილობამ თურქებს ქანცი გაუნყვიტა.

დილით ქართველთა ბანაკში უამრავი კოცონი აინთო, თურქებმა იფიქრეს, ქართველები საუზმისთვის ემზადებიან და ომს არ აპირებენო. დამშვიდდნენ, დაარხენდნენ, ყურადღება მოადუნეს. ქარი თურქთა ბანაკისკენ უბერავდა და ბოლი იქით მიჰქონდა. იქაურობა ჩამოხნელდა, სააკაძე ერთი რაზმით ამ ბოლის ფარდას მიჰყვა, თურქთა ბანაკის შუაგულში შეიჭრა და მთავარსარდლობის კარვებთან ფიცხელი ბრძოლა გამართა. გარედან ქართველებმა ყველა მხრიდან სწრაფი იერიში მიიტანეს. თურქები თავი-

ანთი ბანაკის შუაგულიდან თავდასხმას არ ელოდნენ. მოულოდნელობით თავზარდაცემულები დაიბნენ, აირივნენ, ბრძოლის უნარი დაკარგეს. ფერხად-ფაშამ ველარ შესძლო არეული ჯარის მართვა. თურქთა სარდლები ტყვედ ჩავარდნენ. 40 ათასი თურქიდან მხოლოდ თორმეტმა გააღწია სამშვიდობოს. ქართველების მსხვერპლი უმნიშვნელო იყო, გიორგი სააკაძის მხედართმთავრული ნიჭის წყალობით ქართველებმა ხუთჯერ მეტ მტერზე საარაკოდ გაიმარჯვეს. მარტო ტაშისკარის ომიც კმაროდა ნებისმიერი მხედართმთავრის საყოველთაო სახელისა და დიდებისათვის.

ამ გამარჯვებაში კი თევდორე მღვდლისა და პატარა მაცნეს წვლილიც იყო. ომიდან მობრუნებულმა მოურავმა პატარა მაცნეს ნადავლად წამოყვანილი საუკეთესო ბედაური აჩუქა; თურქთა დატყვევებული სარდალი ფერხად-ფაშა კი ირანის შაჰს გაუგზავნა საჩუქრად. ამით დიდი მოურავი შაჰ-აბასს იგავურად ამცნობდა: ლუარსაბ დიდისა და სიმონ დიდის საქმე გრძელდება – ქართველთა ხმალი და ნიჭი არ დაჩლუნგებულა და მოძალადე მტრის დახვედრა ასე შეგვიძლიაო.

თიბათვე იდგა. ხალხი გამარჯვებას ზეიმობდა. ქვენადრისში კი ყაყაჩო ყვაოდა და თევდორეს სისხლისფრად ლაღლაღებდა ყანებში. ბურჩებზე მოლალურები ისხდნენ და მოსთქვამდნენ. მოლალური იყო თევდორეს ჭირისუფალი, სანამ ხალხი მიაგნებდა წამებულის ცხედარს. იმ ადგილზე მეფის ბრძანებით პატარა ეკლესია ააგეს თევდორეს პატივსაცემად. ხალხმა თევდორეს თავდადებული უწოდა, ეკლესიამ კი წმინდანად შერაცხა.

ამბობენ, იმ ადგილებში ახლაც მწუხარე თიბათვე იცისო: ღამით მოლალურები ქვითინებენ თურმე, დღისით კი მდელოებზე ყაყაჩოები თევდორეს სისხლის წვეთებივით ჩანან.

ანა – ბაჟი

თებერვალი დადგა, ხეში წყალი ჩადგა. სიონის უბანს დილიდანვე მთელი თბილისი მოაწყდა. აივნები სეირის მოყვარულებით დაიხუნძლა. ყეენობის სახალხო ზეიმია. აი სასაცილოდ ჩაცმული „ყაენი“ აქლემზე უკუღმა შესმული ჩამოატარეს. ყინულიან მტკვარში უნდა ჩააგდონ. ეს თამაშობა ძალიან დიდი ხნის წინათ გაჩნდა, როცა საქართველო მონღოლებს ჰქონდათ დაპყრობილი. ხალხი ასე გამოხატავდა დამპყრობთა სასტიკი ბატონობის დამხობისა და მონობის უღლის მოშორების სურვილს. უცებ მოზეიმე ხალხს ორი გამშაგებული კამეჩი დაერია. საშინელი არეულობა შეიქმნა. გაქცეული ხალხი ერთმანეთს თელავს, ზოგს კამეჩები რქებზე აგებენ. ერთი სახლიდან თექვსმეტიოდე წლის ქალიშვილი გამოიჭრა და გავეშებულ კამეჩს რქებში ჩააფრინდა. კამეჩმა ჯერ რქებზე წამოგება სცადა, მერე გადათელვა. ქალმა იმარჯვა, მთელი ძალით დაანვა რქებზე პირუტყვს, კისერი მოუგრიხა და ძირს დასცა. ახლა მეორე კამეჩისაკენ გაქანდა და მასაც რქებში წასწვდა... კისერმოგრეხილმა კამეჩმა მიწაზე ზღართანი მოადინა.

ხიფათისაგან თავზარდაცემული ხალხი ახლა ამ საოცარი სილამაზის ქალიშვილის არაადამიანური ძალითა და სიმამაცით დარჩა გაოგნებული, ზოგი ამბობდა: ღვთისა და სიონის ხატის სასწაულმა გვიხსნაო. სიონის უბნელები კი ამბობდნენ: – რა ხატი, რის სასწაული?! ეს ხომ ჩვენი ანა იყო, აქაური ქართველი ხელოსნის ქალიშვილიო.

თბილისიდან დასავლეთით ოციოდე კილომეტრზე სოფელი მუხათია. სოფლის გადაღმა, დიდ მინდორზე პატარა ეკლესიაა. მინდორში კონკილებზე შეყენებული ჭრელჩარდახიანი ურმები დგას. იქვე დაყრილი ხარ-კამეჩი იცოხნება. თვლემენ ლაგამნაყრილი ცხენები. ხალხი ეკლესიის ეზოში ბუზივით ირევა. კვირაცხოვლობაზე მუხათელებთან ერთად მოსულან კოდიდან, მარაბდიდან, ვაშლოვნიდან, ენაგეთიდან, ერტისიდან, ტაბახმელიდან, შინდისიდან, წაკვისიდან, კოჯრიდან, წყნეთიდან, ფარცხისიდან და სხვა ახლო-მახლო სოფლებიდან, აქა-იქ ქალაქელებიც ჩანან.

დღეობაზე ჩვენი ანაც მოსულა. ის უკვე მუხათელების რძალია. მას სიყვარულით თავს დასტრიალებს ოჯახის შვიდი რძალ-მაზლი, ქმარი და მამამთილი. წირვა-ლოცვა დამთავრდა. დაიწყო სახალხო ლხინი, ცეკვა-თამაში. ბოლოს საჭიდაო დაუკრეს. მთელი ხალხი ჭიდაობის საყურებლად მიიწყდა. ყველა სოფელს თავისი ფალავანი ჰყავს, გამარჯვება ყველას უნდა. დამარცხება სოფლის შერცხვენად ითვლება. მუხათელების ფალავანი თელეთელმა ორივე ბეჭით მიწას გააკრა და გამარჯვებულმა ცეკვით წრეს შემოუარა. სხვა ფალავნის გამოსვლას ელოდება. მუხათელებიდან საჭიდაოდ გამოსვლას ველარავინ ბედავს, შერცხვა მასპინძელი სოფელი. გამარჯვებულმა ერთიც ჩამოუარა და წრიდან გასვლა დააპირა. მუხათელებში რაღაც ჩოჩქოლი შეიქმნა. მერე დაიძახეს – დაუკარით, დაუკარითო! გაცელებული თელეთელი შემობრუნდა... წრეში მუხათელების ახალი რძალი შემოსულა. საჭიდაოდ ჩაცმულს მაჯის სიმსხო ნაწნავები აქვს და მუშტისხელა თვალებს აელვარებს. თუმცა ბევრი უშალეს, მაგრამ მუხათელების შერცხვენა ველარ მოითმინა და მაინც თავისი გაიტანა.

ხალხი გაოცებულია. დღემდე არავის გაუგია ქალის ჭიდაობა. დაუკრეს... და ვიდრე მედუდუკეებს ლოყები ჩაეჩუტებოდათ, ანამ მეტოქე მინას გააკრა. წრეში ახლა სხვა ფალავანი შემოვიდა... იმასაც ის დღე ენია. ანამ ზედიზედ თორმეტი ფალავანი დაამარცხა. გამარჯვება მუხათელებს დარჩათ.

ეს ამბავი მეხივით გავარდა მთელ საქართველოში. როგორ თუ ქალმა დაგვჯაბნა და შეგვარცხვინაო. – ჯავრობდნენ ვაჟკაცები. ანა არაერთმა სახელოვანმა ფალავანმა გამოიწვია საჭიდაოდ, მაგრამ ყველა დამარცხებული დარჩა.

მაშ რალა კაცი ვარ, თუ დედაკაცმა მაჯობაო, – თქვა თბილისელმა გეო ტერტერაშვილმა და ანას შეუთვალა: ბოლნისის დღეობაზე ჩამოდი საჭიდაოდო. ანამ გამოწვევა მიიღო. დათქმულ დღეს ბოლნისისკენ გასწია, თან მამამთილი და მაზლი გაჰყვნენ. მდინარე ხრამზე ყაჩაღები დახვდნენ და გაძარცვა დაუპირეს. ანას მამამთილი მოკლეს, მაზლი მკლავში დაჭრეს. ყაჩაღების მეთაურს ბაირამას ანა მოეწონა და საკოცნელად წაეტანა. ანამ მას ქარქაშიდან ხანჯალი ამოართვა და იქვე სული გააფრთხოვინა. მერე დანარჩენი ყაჩაღები დაიფრინა. მაზლს ჭრილობა შეუხვია, მკვდარი მამამთილი ცხენზე დააკრა და მუხათში გამოატანა. თვითონ აისხა ბაირამას იარაღი, შეჯდა მის ცხენზე და ბოლნისში ჩავიდა. ტერტერაშვილი განთქმული მოჭიდავე იყო, მაგრამ ანამ სძლია და ისე მძლავრად დასვა მინაზე, რომ გეოს ცხვირპირიდან სისხლი წასკდა და სამი დღის მერე გარდაიცვალა.

ანამ ბევრი სახელოვანი მოჭიდავე დაამარცხა, თვითონ კი ბეჭდაუდებელ ფალავნად დარჩა.

მუხათს მოულოდნელად თათრები დაეცნენ, ხალხი ააწი-

ოკეს და ნაძარცვით დატვირთულები გაბრუნდნენ. ანამ სასწრაფოდ შეკრიბა სოფელში ჭაბუკები, აისხეს იარაღი, შესხდნენ ცხენებზე და მოთარეშეებს მარაბდასთან დაენივნენ. ანამ ყაჩაღები დაამარცხა და ნაძარცვი ისევ ხალხს დაუბრუნა. დამარცხებული ტყვეები სოფელში მორეკა და სახალხოდ ფიცი დაადებინა, რომ ხალხის ანიოკებაზე ხელი აეღოთ. – ანა ბაჯი, ანა ბაჯი! (თათრულად დაო ანა) ოღონდ ცოცხლები გაგვიშვი და თავის დღეში ყაჩაღობაზე აღარ ვიფიქრებთო, – იხვენებოდნენ შეშინებული თათრები. მას მერე ანას ხალხმა მეტსახელად სიყვარულით ანა-ბაჯი შეარქვა.

სოფელს ახლა მოურავმა ჩამოუქროლა და საბატონო გადასახადი – 13 ურემი ხორბალი წაიღო. მოურავს გზაზე ანა-ბაჯი გადაუდგა, ურმები უკან დააბრუნებინა და მუხათში ღალის აკრეფა აუკრძალა. თავადი ამის მერე მუხათელი გლეხებისაგან გადასახადის აკრეფას ერიდებოდა.

ანა-ბაჯი გარეშე თუ შინაური მტრებისა და მჩაგვრელებისაგან საწყალი ხალხის საიმედო დამცველი გახდა, თუ ადრე ლეკიანობის შიშით ქართველი გლეხკაცი სოფლიდან მოშორებით ხვნა-თესვას ვერ ბედავდა, ანას მოსვლის მერე უშიშრად გადიოდა მინდორში სამუშაოდ. იმ არემარეში ანას შიშით მძარცვლების ჭაჭანება აღარ იყო.

ეს ამბავი მეფე ერეკლეს ყურამდე მივიდა. ანა-ბაჯი სასახლეში იხმეს. მეფემ ქართველი ხალხის მტრებთან მამაცური ბრძოლისათვის ვერცხლის ხმალი უბოძა სამახსოვრო წარწერით. მაია წყნეთელის, თამარ ვაშლოვნიელის, თინა წავკისელისა და ანა-ბაჯის მშობელ ხალხს მტერი ვერ მოერევასო, – უთქვამს მაშინ მეფე ერეკლეს.

ანა-ბაჯიზე ხალხში ბევრი ლექსი და თქმულება გაჩნდა, მისი ამბავი გალექსეს საიათნოვამ და იეთიმ-გურჯმა; ერთ-ერთ ლექსში ნათქვამია:

„ანა-ბაჯი ქებულია,
თვალ-ნარბდამშვენებულია,
ტანი ლერწმის მინამსგავსი,
საქმით მირონცხებულია,
სახე უგავს სავსე მთვარეს,
ნიკაპზე აქვს დიდი ხალი,
მით ამშვენებს არემარეს.
წელზე ხანჯალი ჰკიდია,
დააქროლებს ლურჯა ცხენსა,
გმირი ქალი ანა-ბაჯი
თავზარსა სცემს ხალხის მტერსა“.

ანას სახელმა და დიდებამ ბევრი მტერი და მოშურნე გაუჩინა. ერთ-ერთი ასეთი ვერაგი კაცი ოჯახში სტუმრად ეწვია და სუფრაზე სანამლავი შეაპარა. მონამლული ანა მეორე დღეს გარდაიცვალა. ასე მუხანათურად დაიღუპა ხალხის საყვარელი გმირი. მას ორი ვაჟი და ერთი ქალი დარჩა. შვილებმა სახელოვანი დედის პატივისაცემად ბაჯი-აშვილები დაირქვეს გვარად (ანა-ბაჯის ნამდვილი გვარი უცნობი დარჩა). მისი შთამომავლები დღესაც ცხოვრობენ სოფელ მუხათში. ბაჯიაშვილები განთქმული სახალხო მკურნალები იყვნენ.

უკანასკნელ ათწლეულებში ანა-ბაჯიზე რამდენიმე წერილი გამოქვეყნდა პრესაში. ავტორები ერთხმად აცხადებდნენ, რომ ანა-ბაჯის სამარე დაკარგულიაო. იეთიმ

გურჯის ცნობით ანა-ბაჯი კვირაცხოვლის ეკლესიის ეზოში დაკრძალეს. მუხათში, კვირაცხოვლის ეკლესიის ეზოში, ტაძრის კარის მახლობლად ერთი დროჟამისგან ბალახგადავლილი უცნაური სამარეა. ჩვეულებრივი სამარის ქვის მაგიერ რიყის ქვით მოკირწყლული ყორღანი, ანუ წრიული ბორცვია გაკეთებული. ეს ანა-ბაჯის სამარეა. ყოველ კვირაცხოვლობას ბაჯიაშვილები მოდიან აქ, წმინდა სანთელს უნთებენ და იხსენებენ თავისი საგვარეულოს სიამაყეს.

სამწუხაროდ დღემდე ანა-ბაჯის უკვდავსაყოფად ბევრი არაფერი გაკეთებულა, გარდა ხალხში გავრცელებული თქმულება-ლეგენდებისა და იმისა, რაც თვითონ გააკეთა. თბილისში და სხვა დასახლებებში ქუჩებს ბევრი უღირსი კაცის სახელი ჰქვია, ზოგიერთებს ძეგლებიც კი უდგათ. ზოგი მათგანი მონაწილეობდა საქართველოს დაპყრობაში, ხალხის ანიოკება-დახვრეტაში, ჩვენი მიწა-წყლის გასხვისებაში, ზოგს არათუ საქართველოსთვის რამე გაუკეთებია, არამედ თვალითაც არ უნახავს და არც რაიმე სმენია მასზე. უფრო მეტიც. თბილისში გვაქვს ქუჩების თითქმის არაფრის მთქმელი სახელწოდებები: აბანოს, აეროდრომის, ავიაქიმიის ბელოსტოკის, განათლების, დეპუტატის, ზიგზაგის, ინტერნატის, კოოპერაციის, მიტინგის, პიონერის, რუსის, სამოქალაქო, საყვირის, ტრაექტორის, ფოსტის, სკოლის, შრომის, ძმობის, წითელარმიელის, ჰოსპიტლის, 5 დეკემბრის, ტერევერკოსა და სხვა ქუჩები, სახალხო გმირების თამარ ვაშლოვნიელის, თინა ნავკისელის, ანა-ბაჯისა კი არც ძეგლები გვაქვს, არც მათი სახელობის ქუჩები. ანდა განა ძნელია, რომ სპორტულმა საზოგადოებებმა მოუარონ ანა-ბაჯის სამარეს, გაუკეთონ სათანადო წარწერა და ყოველ კვირაცხოვლობას (იმ

მგზავრები ნუთისოფლისა

დღეს, როცა ანამ პირველად გამოიჩინა ქიდაობაში თავი) გამართონ აქ შეჯიბრი ქართულ ქიდაობაში ანა-ბაჯის სახელობის თასზე?

სამშობლოს საამაყო შვილების ასე დავინყება დიდი სირცხვილია. წინაპრის დავინყებიდან ინყება ერის გადაგვარება, ამაზე უთქვამთ: – ბედოვლათს დედა დავინყებოდა და დედინაცვალს მისტიროდაო.

1988 წ.

წერილები ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე

ფიქრები რუსთველზე

მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი პოეტთაგანის შოთა რუსთაველის შესახებ მისი თანამედროვე წერილობითი ცნობები არ შემოგვრჩენია – მათიანები დუმან. გვაქვს მხოლოდ მოგვიანო საუკუნეების ურთიერთსაპირისპირო მწიბრი ცნობები... და მესხეთში გადარჩენილი ზეპირი თქმულებანი. ამიტომ მისი ცხოვრების შესახებ უფრო მეტად არაერთგვაროვანი ვარაუდებით კმაყოფილდება ჩვენი მწერლობა. რატომ მოხდა ასე? მტრის მრავალგზისი დამანგრეველი შემოსევების გამო არ შემოგვრჩა „ვეფხისტყაოსნის“ XII-XIII საუკუნეების ეგზემპლარები. ჩვენამდე მოღწეული ყველაზე უძველესი ხელნაწერი XVI საუკუნისაა.

არაერთ მკვლევარს შემოაცვდა სანერ-კალამი გენიალური პოემისა და მისი ავტორის ირგვლივ კამათში. ფიქრს ფრთები არა აქვს, მაგრამ არც საზღვრები აქვს და წამზე უსწრაფესად შეუძლია მოგზაურობა დროსა და სივრცეში. კაცი ბედნიერია, რომ ფიქრი შეუძლია. ფიქრი კი ისტორიის თეთრი ლაქების შევსებასაც ცდილობს ხან-

დახან. მოკვდავნი ხშირად ბედავენ უკვდავებზე ფიქრს. ახლა ჩემი ფიქრიც უკვდავებაში დავანებულ რუსთველს დასტრიალებს. რატომ დაგვიტოვა განგებამ ამდენი საიდუმლო?

პოეტის გვარი ცნობილი არ არის. ამიტომ მკვლევართა ცხარე კამათის საკითხია ზედწოდება რუსთველი, რომლის სხვადასხვაგვარ ახსნას იძლევიან. ტრადიციულად, ძველ წერილობით წყაროებში არა მარტო საეკლესიო, არამედ საერო მოღვაწეებიც – მწერლები, მეცნიერები უფრო ხშირად ზედწოდებით იხსენებიან, ვიდრე გვართ. ამიტომ ბევრი მათგანის გვარი შთამომავლობისათვის უცნობი დარჩა.

როგორც წესი, საქართველოს სინამდვილეში, ჩვენი საეკლესიო მოღვაწენი იხსენებოდნენ იმ საეპისკოპოსო კათედრის, მონასტრის, ეკლესიის სახელით, სადაც ყველაზე დიდხანს მოღვაწეობდნენ, ან მისი ამშენებლები იყვნენ: შიო მღვიმელი, იოანე ზედაზნელი, იოანე ბოლნელი, ფილიპე ბეთლემელი, გრიგოლ ხანძთელი, არსენ დიდი საფარელი, ლეონტი მროველი, იაკობ ცურტაველი, იოანე შავთელი, იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთანმინდელები, ნიკოლოზ ტფილელი, იოსებ ალავერდელი, იოანე პეტრინი, კირიონ მანგლელი; ზოგი ძველი საეკლესიო მოღვაწის ზედწოდება წარმოსდგა მისი მშობლიური სოფლიდან, მხარიდან, ან ეროვნული წარმომავლობიდან: იოანე ლაზი, იოანე მოსხი, ნიკოლოზ დვალი, გიორგი შავშელი, ილარიონ ქართველი, პეტრე იბერი; ასე იხსენებოდნენ წმინდანები და მოწამენიც: აბო ტფილელი, ევსტათი მცხეთელი, ნინო კაპადოკიელი; ეს ტარდიცია საერო მოღვაწეებშიც ვრცელდებოდა თვით მეოცე საუკუნემდე: ბექა ოპიზარი, ბეშქენ ოპიზარი, ზაზა ფანასკერტელი, ივანე და შალვა ახალციხელები, მო-

სე ბონელი, შიო არაგვისპირელი, გიორგი ჭალადიდელი, პარმენ ცახელი.

ზოგის ზედწოდებად (შემდეგ კი გვარად) იქცა მისი თანამდებობა, პროფესია, საქმიანობა, მოღვაწეობა: ბასილი ეზოსმოდღვარი (XII ს. საეკლესიო მოღვაწე, თამარ მეფის ცხოვრების ავტორი), გიორგი მერჩულე (X ს. მწერალი, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების ავტორი. მერჩულე ნიშნავს სჯულის მეცნიერს, კანონიკური სამართლის მცოდნეს), ამილახორი (ამირსპასალარის თანაშემწე, საჯინიბოს უფროსი, ცხენოსანი ჯარის უფროსი), ამირეჯიბი (მეფის კარზე წესრიგის მეთვალყურე პურობისა და დარბაზობის დროს) დიდებული – დიდებულიძე, დეკანოზი – დეკანოზიშვილი, სარდალი – სარდლიშვილი, სახლთუხუცესი – სახლთუციშვილი, ბაზიერი – ბაზირიშვილი, გზირი – გზირიშვილი, მჭედელი – მჭედლიშვილი. მშვილდისრის ოსტატის შთამომავლები გახდნენ მეშვილდიშვილები, ზურნის ოსტატის შთამომავლები – მეზურნიშვილები, ყანნების მკეთებლის შთამომავლები – მეყანნიშვილები, გამრეკელი (გამრეკელ-თორელები) – სარდალი სათადარიგო ჯარისა, რომელსაც დამარცხებული მტრის გარეკვა-დევნა ევალებოდა. ეს თანამდებობა მესხეთის ერთ-ერთ უძველეს ფეოდალურ საგვარეულოს ჰქონდა მიცემული და საუკუნეების მანძილზე ისინი გამრეკელებად იხსენებოდნენ, შემდეგ გვარად იქცა. XII-XIII საუკუნეების საქართველოში დიდი ფეოდალური საგვარეულო გახლდათ სურამელები. ისინი „ქართლის ცხოვრებაში“ მრავალჯერ იხსენებიან, განსაკუთრებით მონღოლობის ჟამს. მაგრამ იხსენებიან არა თავისი ნამდვილი გვარით, არამედ საგვარეულო მამულიდან – სურამიდან წარმომდგარი სახელწოდებით. იმავე ეპოქის მეორე დი-

დი ფეოდალური საგვარეულო ორბელები იხსენებიან ასე ორბეთის ციხის მფლობელობის გამო.

ძველ საუკუნეებში საქართველში ძალზე გავრცელებული იყო პიროვნების სახელითა და მამის სახელით მოხსენიება. ეს წესი მოდის უძველესი დროიდან და XVIII-XIX საუკუნემდე აღწევს: იოანე საბანისძე (VIII ს. მწერალი, აბო ტფილელის წამების ავტორი), იოანე ტარიჭის ძე (XII ს. ფილოსოფოსი, თეოლოგი, მთარგმნელი), იოანე ქონქოზის ძე (X ს. ჰიმნოგრაფი), სუმბათ დავითის ძე (XII ს. ისტორიკოსი), არსენ ბელმანისიმის ძე (XIII ს. ჰიმნოგრაფი, საეკლესიო მოღვაწე), გრიგოლ ბაკურიანის ძე (XI ს. გამორჩენილი პოლიტიკოსი და სამხედრო მოღვაწე ბიზანტიაში, დასავლეთის დიდი დომესტიკოსი, პეტრიწონის მონასტრის ამშენებელი ბულგარეთში), იესე ოსეს ძე (იესე ბარათაშვილი, ერეკლე მეორის სამეფო კარზე მოღვაწე, პოეტი). ქართულმა მწერლობამ და ზეპირსიტყვიერებამ შემოგვინახეს უფრო ძველი, მატრიარქატის დროინდელი ტრადიციაც, როცა წესად იყო პიროვნების დედის სახელით მოხსენიება. ასე იხსენება ამირანის ეპოსის გმირი ამირან დარეჯანის ძე (აგრეთვე მოსე ხონელის ნაწარმოების გმირი). პიროვნების დედის სახელით მოხსენიება მაშინ გავრცელებული იყო მთელს იბერიულ სამყაროში, მათ შორის ბასკეთშიც (ოლიმპიას ძე, ბელისენას ძე); ზოგი ძველი მოღვაწე მოხსენებულა მხოლოდ სახელით: კურდანი (X ს. ჰიმნოგრაფი), ჯუანშერი (XI ს. ისტორიკოსი), მანანა (XIII ს. პოეტი); გვარის გარეშე, მხოლოდ სახელით ვახსენებთ გვიანი საუკუნეებისა და ჩვენს თანამედროვე გამოჩენილ პოეტებს, მწერლებს: ბესიკი, ილია, აკაკი, ვაჟა, გალაქტიონი. ასევე მხოლოდ სახელით არიან მოხსენებული ქართველთა ლეგენდარული წინაპრები: ქართლოსი, კახოსი,

ეგროსი, მცხეთოსი, კავკასოსი, აგრეთვე ჩვენი დიდი მეფეები – ფარნავაზი, ფარსმანი, მირიანი და სხვები.

შემდეგ საუკუნეებში მამის სახელები გვარებად იქცა. XV-XVIII საუკუნეებში ჩვეულებრივი ამბავი იყო ამა თუ იმ წარჩინებული გვარის გამოჩენილი პიროვნების სახელიდან მისი შთამომავლების გვარის წარმოქმნა, ძირითადი გვარიდან გამოყოფა. ასე ხდებოდა ოჯახის გაყრის შემდეგაც. ქვემო ქართლის თავადების ბარათაშვილების გვარმა აწარმოვა წინაპრების სახელებიდან გვარები – გერმანოზიშვილები, გოსტაშაბიშვილები, ორბელიშვილები, ყაფლანიშვილები, იოთამაშვილები, შერმადინაშვილები, ზურაბიშვილები. XV საუკუნეში ციცი ფანასკერტელმა მრავალ ბრძოლაში მამაცობით ისახელა თავი, რისთვისაც მეფე კონსტანტინემ ჯილდოდ „უბოდა შვილთა ამისთა და თვით მას გვარად ციციშვილობა“. შემდეგ ეს გვარი დაიყო ზაზასშვილებად, ზაქარიაშვილებად, პაატასშვილებად, გიორგისშვილებად, მოურავისშვილებად... ამილახორთა საგვარეულომ აწარმოვა გვარები – რევაზისშვილები, ბეჟანისშვილები, ქაიხოსროსშვილები, ერასტისშვილები, გივისშვილები, გიორგი სააკაძის შვილს იორამს როსტომ მეფემ დაუბრუნა საგვარეულო სამფლობელო, უბოდა სხვა მამულებიც და თარხნობა (თარხანი მონღოლურად თავისუფალს ნიშნავს). ამის შემდეგ გიორგი სააკაძის შთამომავლებს თარხნიშვილები, თარხან-მოურავები ეწოდათ. XVI საუკუნის პოეტი სვიმონ შოთაძე თავს შოთა რუსთველის შთამომავლად მიიჩნევდა. ასე უნდა იყოს წარმომდგარი პოეტ ჩახრუხაძის გვარიც – ჩახრუხას ძე. გვარებით არ იხსენებიან ძველ წერილობით წყაროებში ქართველი დიდებულებიც: ჯაყელი, თუხარელი, ციხისჯვარელი, რაჭის ერისთავი, არაგვის ერისთავი, ბაღუაში, ორბელიანი,

გაგელი. როგორც ვახუშტი ბაგრატიონი მთავართა გვარების შესახებ წერს, ისინი „ერისთაობით ინერებიან და გვარნი არა წარინერებიან ცხადად საცნობელად“. რუსთველის ეპოქის ფილოსოფოსი, მეცნიერი და პოეტი ძაგნაკორელი, რომლის სახელი და გვარი უცნობია, ეკუთვნოდა ძველ ფეოდალთა გვარს. მისი ძირითადი სამფლობელო იყო არაგვის ხეობაში – ძაგნაკორა, აქედან წარმოდგა პოეტის ზედწოდება ძაგნაკორელი. ასე უნდა იყოს წარმომდგარი შოთას ზედწოდებაც რუსთველი. მკვლევართა ერთი ნაწილი ფიქრობს, რომ რუსთველი უნდა აღნიშნავდეს მესხეთის სოფელ რუსთავს, სადაც იგი დაიბადა. ამასვე ადასტურებს ხალხური ზეპირი გადმოცემაც. მკვლევართა მეორე ნაწილის აზრით, შოთა იყო რუსთავექალაქისა და ჰერეთის მფლობელი, ერისთავი, ჰერეთის სამეფო შტოს წარმომადგენელი. მესამეთა დაბეჯითებული მტკიცებით, შოთამ რუსთავის ეპისკოპოსად ყოფნის გამო მიიღო რუსთველის ტიტული, რაც მთლად დამაჯერებელი არ უნდა იყოს. სწორედ იმიტომ, რომ ასე საერო პირნიც მოიხსენიებოდნენ ხოლმე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ.

ჩახრუხადის, შავთელისა და რუსთველის ნაწარმოებები ერთ ეპოქაში – ოქროს ხანაშია შექმნილი. რუსთველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ 16 მარცვლიანი შაირითაა დაწერილი და მას რუსთველური სალექსო ზომა ეწოდა, თუმცა 16 მარცვლოვანი შაირი (დაბალიც და მაღალიც) რუსთველამდე დიდი ხნით ადრე იყო გამოყენებული ქართულ პოეზიაში. ამ საზომით აქვს დაწერილი X საუკუნის პოეტს ფილიპე ბეთლემელს ლექსი „ქება ბეთლემისა“ (მაღალი შაირი), XII საუკუნეში არსენ იყალთოელს – აღმაშენებლის ეპიტაფია (დაბალი შაირი), იოანე პეტრინს – „შესხმა დავით აღმაშენებლისა“. დაბალი შაირის ორსტრიქონი-

ანი ნიმუშია მოცემული VIII საუკუნის მწერლის ლეონტი მროველის თხზულებაში; ლექსი ამოღებულია ერთ-ერთი ძველი ქართული ნაწარმოებიდან. 16 მთავროვანი შაირი უძველესი და ძირითადი წყობაა ქართული ხალხური პოეზიისა. რუსთველმა ეს ტრადიციული 16 მთავროვანი შაირი სრულყოფილ, ბრწყინვალე დონემდე აიყვანა თავისი ხმოვანებით, სიტყვაკაზმულობით, გამაოგნებელი მხატვრული სახეებით, აფორიზმებით, ამიტომ ლიტერატურის ისტორიაში ეს საზომი რუსთველური შაირის სახელით დამკვიდრდა. ჩახრუხადის „თამარიანი“ და შავთელის „აბდულმესიანი“ დაწერილია ოცმთავროვანი სალექსო ზომით. ოცმთავროვანი ლექსი ჩახრუხადის სახელით დამკვიდრდა. მაგრამ ჩახრუხადის პოემაში, რომელიც თამარ მეფეს ეძღვნება, სამი სტროფი (24, 78 და 79) 16 მთავროვანი შაირით არის გაწყობილი. ხოლო 56-61 სტროფები, რომლებიც ოცმთავროვანია, უშუალოდ „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავს შეიცავს:

56. ვიცი, გენყალი: დამნთქამს მე წყალი, ნოეს ნაკადი, მოქცევი ღვარი.

რალა კვლა მოვკვდე? თუ არა მოვკვდე, ვამ, მაგალითო, მე ოდენ ვარი!

ჩემსა მოყმესა, ლომთა მოძმესა, ვის არად უჩნდის სახელი და კარი,

დამეტეს მქნელად: გაიჭრეს ველად, სადგურად ჰქონდის ლომთა შამბნარი

57. არვისად სწორად წავიდის შორად, ინდოეთს იყვის მისი საზღვარი.

ამოვლნის ინდნი, ხანნი და ჩინნი, არარად უჩნდის მას მათი ზარი.

მგზავრები ნუთისოფლისა

ატალას მოჰყვის, ქვეყანას მოსცვის, არვისი ჰქონდის
შესაპოვარი.

ხაზარეთს დაჰყვის, რუსეთსაც გაჰყვის, ზღვის პირით
ქროდის ტაროსთა ქარი

58. ნავიდის ხმელსა, იონთა ველსა, მუნ, სადა მეფედ ზის
კეისარი.

მოვლნის ქალაქნი, ზღვისა ალაგნი, სრულად ეგვიპტე,
არაბთა მხარი.

ამანს მივიდის, თავი იდიდის, რა ხამდის, მუნცა ქმნის
იქ საქნარი.

მოიქცის გარე, მოძებნის მთვარე, შიშ-ჰაერ პირი, მნა-
თობის დარი.

59. მოჰყვანდის ქალი, საჩემო სძალი, მორცხვი, მორიდი,
ბრძნად მოუბარი.

მოვლის სპარსეთი, სხვა ქმნის ასეთი, სულტანი ნახის
ცათა მცთუნარი,

იგავნი უთხრნის, მეფენი უქნის, მათადვე სწორად მა-
თი ლაშქარი.

მოყვასთა წინად პირი ქმნის შინად, ჩემთვის მოჰქონ-
დის ხმელთა ავარი.

60. ოქროსა სწონდის, ტურფები ჰქონდის ფერად-ფერადი,
მრავალი გვარი.

ჰყვანდის მოყმები, მონა-მხევლები, თვალ-მარგალი-
ტი, სურნელ-ამბარი.

ვერა შევიგნი, მოვიდის წიგნი, – მო-გლახ-ველოდი!
დამეცის ზარი

დამტყდიან ცანი! – „კვლავ განველეთ ზღვანი“ – დავ-
რჩი უსულოდ, მართ ვითა მკვდარი.

61. რა მას ვიგონებ, ვერას ვინონებ, ველთა გაჭრასა ოდენ
მზა ვარი.

(სამი სტრიქონი დაკარგულია)

ამან XX საუკუნის რუსთველოლოგებში დიდი კამათი გამოიწვია. მკვლევართ აზრით ჩახრუხადის ნაწარმოებში ეს სტროფები შემდეგი საუკუნეების გადამწერთა ჩამატებულია. აღიარებული ფაქტია, რომ გადამწერებს ხშირად ლექსის საღერღელი აეშლებოდათ და წიგნის მინდვრებზე თავის სტროფებსაც მიაწერდნენ. ხოლო მომდევნო გადამწერებს ეს დამატებები ძირითად ტექსტში შეჰქონდათ. ასე გაჩნდა „ვეფხისტყაოსანშიც“ მთელი რიგი ჩამატებები (პროლოგსა და ეპილოგში) და აიძვრა ეს თავანკარა წყარო პოეზიისა. თუმცა ამ ჩამატებებმა ძვირფასი ცნობები შემოგვინახა პოეტის ვინაობის შესახებ, მაგრამ პოემას საგრძნობი ზიანიც მიაყენა. ზოგი მათგანი რუსთველის მსოფლმხედველობას ეწინააღმდეგება და მის კრიტიკას წარმოადგენს. როგორც მკვლევარმა პ. ინგოროყვამ დაადგინა, პოემის შესავალსა და ბოლოთქმაში თითქმის ნახევარი ამ ინტერპოლატორების ნამოქმედარ-ნაყალბე-ვია. მეოცე საუკუნის რუსთველოლოგები ძალზე გაიტაცა „ვეფხისტყაოსანში“ ინტერპოლატორების ნამოქმედარის ძიებამ. სხვადასხვა კომისიები თუ ცალკეული მკვლევარები ჩხრეკდნენ პოემის ტექსტს და ცდილობდნენ იქიდან გადამწერთაგან ჩამატებული სტროფების განდევნას, ან დაშვებული შეცდომების გასწორებას. ამას გარკვეულ სიკეთესთან ერთად ზიანიც მოჰყვა: ამოიღეს ზოგიერთი ნამდვილი ავტორისეული სტროფი, ზოგან კი ტექსტი უფრო დაამახინჯეს. თუმცა ზოგმა მკვლევარმა (პ. ინგოროყვამ, ზ. გამსახურდიამ, ა. ჭინჭარაულმა, თ. ჭილაძემ, რ. მიშველაძემ, ნ. რუხაძემ, ნ. ნათაძემ და სხვებმა) გარკვეული

გონივრული შენიშვნები გამოთქვეს გადამწერთაგან დაშვებული შეცდომების შესახებ. განსახილველად ავიღოთ გამომცემლობა „მერანის“ მიერ 1986 წელს სარგის ცაიშვილის რედაქციით გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“, რომლის ტექსტიც დაბეჭდილია 1966 წლის საიუბილეო გამოცემის მიხედვით. 1081-ე სტროფში წერია:

„ავთანდილ უთხრა: „ნადიო, აგრე ქმენ, რაცა გნადიან.

მებაღე მირბის, იხარებს, ოფლნი ქვე მკრდამდის ჩადიან“.

ასევეა შემდეგი წლების მრავალ გამოცემაში (1986 წ. – ალ. ჭინჭარაულის რედაქტორობით, სასკოლო „ვეფხისტყაოსანში“ ნ. ნათაძის კომენტარებითა და შესავლით და სხვ.)

უნდა იყოს:

„ავთანდილ უთხრა: ნადიო, აგრე ჰქმენ, რაცა გნადიან.

მებაღე მირბის, იხარებს, ოფლნი მკერდამდის ჩადიან“.

49-ე გვერდზე (97-ეს ტროფში) წერია:

„ზოგსა გადაჰკრის მათრახი ქვე მკრდამდის გასაპობელად“.

აქაც უნდა იყოს „მკერდამდის“, ასეა ქართველიშვილისეულ გამოცემაშიც. რუსთველი სიტყვის ჯადოქარია, ძალზე გაბედულად ექცევა სიტყვას, ხშირად რიტმის ან რითმის გულისთვის სიტყვის ახალ ფორმას ქმნის, ან სიტყვას შუაზე წყვეტს; მაგრამ მთელ პოემაში ვერ ნახავთ ისეთ შემთხვევას, სადაც ქართული სიტყვა დამახინჯებული იყოს, უხეშად ჟღერდეს, ენის ბუნებას და მუსიკალობას ღალატობდეს. შოთა ქართულ სიტყვას დიდი რუდუნებით ეპყრობა. ამიტომ არავითარ შემთხვევაში არ იტყოდა – მკრდამდისო. მით უმეტეს, რომ ქართული ენა ვერ იტანს სიტყვაში რამდენიმე თანხმოვნის თავმოყრას (როგორც ეს ზოგიერთ უცხო ენას ახასიათებს) და სიტყვის ჟღერადობის დაყრუება-გაუხეშებას. ცხადია, ეს თანამედროვე „სწავლულთა“ ნამოქმედარია. ხშირად ასეთი

ჩასწორებანი უხამსობამდე მიდის. ფატმან-ხათუნი ავ-
თანდილს უამბობს:

„ქმარი ჩემი დიდვაჭართა ნაუძღვების, უსენ წინა,
მათთა ცოლთა მე ნავასხამ, მანველელი არად მინდა“.

რა მოწველაზეა აქ ლაპარაკი? უნდა იყოს: „მანველელი
არად მინდა“.

ტარიელისა და ნეტსანის შეხვედრები სინაზის, მოკრძა-
ლების, კდემამოსილების ბრწყინვალე პოეტური სურათე-
ბია. გავიხსენოთ თუნდაც ის ფაქტი, რომ პირველი შეხვედ-
რა უსიტყვოდ დამთავრდა, ერთმანეთისათვის არაფერი
უთქვამთ გრძნობათა მოზღვავეებისა და მორიდების გამო.
მათი ერთ-ერთი განშორების შესახებ ტარიელის ნათქვამ-
ში (552-ე სტროფი) ვკითხულობთ:

„მერმე ავდეგ წამოსავლად, მან დამიწყო ქვევე წვევა,
მნადდა, მაგრამ ვერ შევმართე შეჭიდება, შემოხვევა“.

რა ქიდაობაზეა აქ ლაპარაკი? განა მეტი გაუხამსება აზ-
რისა შეიძლება? რუსთველის ნათქვამია:

„მნადდა, მაგრამ ვერ შევმართე შემოჭდობა, შემოხვე-
ვა“.

ანდა ავთანდილისა და ტარიელის გამოთხოვების სურა-
თი ავიღოთ:

„დიდხანს დგანან შეჭედლილნი, მკერდი მკერდსა შეარკი-
ნეს“. (958-ე სტროფი).

აქაც იგივე უხამსი დამახინჯებაა ჩამსწორებელთა წყა-
ლობით.

სასკოლო „ვეფხისტყაოსანში“ ნ. ნათაძეს ეს ადგილი
შესწორებული აქვს და, ალბათ, სამართლიანადაც:

„დიდხანს დგანან შეჭდობილნი“ – დიდხანს იდგნენ გა-
დახვეულნიო.

„უბოროტო ვის ასმია რაცა კარგი საემმაკო“. განა შე-

იძლება საემმაკო საქმე კარგი იყოს? განა რუსთველი ამას იტყოდა? ცხადია, აქ უნდა იყოს: „უბოროტო ვის ასმია რაცა საქმე საემმაკო“. ვის გაუგონია, რომ რაიმე საემმაკო საქმე უბოროტო იყოსო. ანუ ნებისმიერი საემმაკო საქმე ბოროტებით აღსავსეაო.

ქაჯეთის ციხის შემდეგ ფრიდონი და ავთანდილი ეძებენ ტარიელს:

„გზანი დახვდეს შეკაზმულნი, შევიდეს და გაძვრეს ხვრელსა,

ნახეს, მზისა შესახვედრად გამოეშვა მთვარე გველსა“. (1428-ე სტროფი).

გაუგებარია, რას ნიშნავს „შეკაზმული გზა“? მათ გაიარეს გვირაბი, სადაც ტარიელის ნაომარ-ნამოქმედარის სურათი დახვდათ: ყველგან უამრავი დაჩეხილი ქაჯთა მცველები ეყარნენ. ანუ უნდა იკითხებოდეს: „გზანი დახვდეს შეკაფულნი“.

183-ე სტროფში „ავთანდილ იგი მინდორი ოთხ-ახმით გარდაიარა“. სიტყვა აქ ხელოვნურად არის გაყოფილი დეფისით და აზრი გაბუნდოვანებულია. ასე წერია ქართველიშვილისეულ გამოცემაშიც. ეს ერთცნებიანი სიტყვაა და ერთად უნდა ინერებოდეს. ლაპარაკია იმაზე, რომ ავთანდილმა დატოვა მხლებლები და მინდორი ოთხახმით – ცხენის ჭენებით გადაიარა. ოთხახმით ნიშნავს ცხენის დაოთხილ ჭენებას.

ხატაეთს საომრად წასულ ტარიელს გზად რამაზ მეფის ელჩები შეეგებებიან: და მეფის შემონათვალს მოახსენებენ:

„მე შემომძღვნეს რამაზისგან ძღვნად საჭურჭლე საშინელი,

გითხრობს, გკადრებს: „ნუ ამოგვწყვედ, არის შენგან არ საქმნელი,

ზენაარი გამოგვიღე, მით გვაბია ყელსა წნელი,
მოურბევლად მოგახსენნეთ თავნი, შვილნი, საქონელი“.
(428-ე სტროფი).

რა შუაშია აქ მოხსენება? რამაზ მეფე უთვლის: ოღონდ ქვეყანა არ დაარბიო, ხალხი არ ამომინყვიტო და მზად ვართ ჩვენი ნებითვე მოგირეკოთ და ჩაგაბაროთ ცოლ-შვილიც, ჩვენი თავიც, ჩვენი ქონებაც, ციხე-ქალაქსაც უომრად ჩაგაბარებთო. ომის მერე კი ტარიელის ლაშქარი მაინც მოარბევს ქვეყანას: „გავგზავნენ ყოვლგან ლაშქარნი, ალაფი ავაღებინე“. ცხადია, აქ უნდა იკითხებოდეს: „მოგახსენნეთ“ (მოსხმა – მორეკვა მძევლებისა და საქონლისა).

სრულიად გაუმართლებლად ამოიღეს გამომცემლებმა 587-ე სტროფი, რითაც იქ აღწერილ ამბავს ლოგიკურობა და სიმძაფრე დაეკარგა. დავარი უმოწყალოდ სცემს ნესტანს. მერე ორ ზანგ მონას კიდობანი მოატანინა:

„მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს იქმნა დარაჯებითა.

ზღვითკე გაავლნეს სარკმელნი; მაშინვე გაუჩინარდა“.

აქ სრულიად არ ჩანს, რა სამოქმედო დავალება მიიღეს მონებმა დავარისაგან. გამოდის ისე, თითქოს მონებს თვითნებურად, თავისი ნება-სურვილით შეეძლოთ ნესტანის ბედის გადაწყვეტა, რაც სრულიად არარეალური და ულოგიკოა. ძველ გამოცემებში ამ ორ სტრიქონს (უფრო სწორად – სტროფს) შორის კიდევ ერთი სტროფი იყო, სადაც ჩანდა, თუ რა უბრძანა, რა დაავალა დავარმა ზანგ მონებს:

„მან უთხრა: ნადით, დაკარგეთ მუნ, სადა ზღვისა ჭიპია,

წმიდისა წყლისა ვერ ნახოს მყინვარე, ვერცა ლიპია,

მათ გაეხარნეს, ხმა-მალლად იყივლეს: იპი, იპია,

ესე ვნახე და არ მოვკვე, არა მგავს არცა სიპია“.

მგზავრები ნუთისოფლისა

ეს მშვენიერი, ლალი რუსთველური სტროფი ასე ერთი ხელისმოსმით დაკარგეს გამომცემლებმა პოემიდან. შესანიშნავი მხატვრული სახეა „ზღვის ქიპი“ – დედამიწაზე ყველაზე შორეული და დაკარგული ადგილის სინონიმი. საინტერესოა, რომ ეს გამოთქმა დღესაც ცოცხალია მსოფლიოში. დედამიწის ქიპს უწოდებენ მეცნიერები აღდგომის კუნძულს, წყნარ ოკეანეში დაკარგულ პანია ხმელეთს, რომელიც ოკეანის უზარმაზარი სივრცეებით არის დაშორებული ყველა კუნძულსა და დიდ ხმელეთს. როგორც ნორვეგიელი მეცნიერი ტურ ჰეიერდალი წერს, აღდგომის კუნძულელთათვის ყველაზე ახლო ხმელეთი ვარსკვლავებიაო. ეს სტროფი სიმძაფრეს მატებს დავარის სასტიკ განაჩენს. იგი უბრძანებს მონებს, რომ სადღაც უკიდევანო ზღვაში დაკარგულ პატარა კუნძულზე ნაიყვანონ ნესტანი, ისეთ ადგილას, სადაც მას წმინდა წყალიც და ყინულიც კი სანატრელი გაუხდება. მხატვრული თვალსაზრისითაც სრულყოფილია ეს სტროფი. ამიტომ მისი ამოღება პოემიდან დაუშვებელია. რა მოსაზრებით გააკეთეს ეს მკვლევარებმა, გაუგებარია. ასეთი შესწორებების უფლება თავს არ უნდა მივცეთ.

მკვლევართაგან რუსთველური მხატვრული სახეების არასწორად გაგებისა და მცდარი დასკვნების ნიმუშია 1351-ე სტროფიც:

„ავთანდილ დაჯდა ტირილად, ტირს ხმითა შვენიერთა,
ყორანსა გაჰგლეჯს ხშირ-ხშირად, აფრთხობს ბროლისა
ჭერთა“.

მკვლევარები კ. ჭიჭინაძე, აკადემიკოსი ალ. ბარამიძე თვლიან, რომ აქ ლაპარაკია ბროლის ჭერზე, ანუ თავზე, სადაც მოთავსებულია ყორანი (შავი თმა). ბროლის ჭერი შუბლის ზემო ნაწილია, შუბლს ჭერად მოუდის. შავი

თმებით დაბურული თავის ნაწილი. ე. ი. ავთანდილი ხშირ-ხშირად იგლეჯდა თმებს და ბლუჯა-ბლუჯა აქეთ-იქით ჰყრიდაო. ასეთი განმარტება სრული უაზრობაა; სამართლიანად შენიშნავს მკვლევარი ნ. რუხაძე, რომ ასეთი განმარტება ავთანდილს მეტისმეტად საჩოთირო ვითარებაში წარმოგვიდგენს და ძალზე დამაკნინებლად აღიქმება. მისი აზრით აქ ყორანი წვერ-ულვაშია, რომელიც მოთქმის დროს ბროლის (ე. ი. კბილების) ქერის (ანუ ბაგეების) ხშირ-ხშირი გაღება-დახურვის გამო აღიქმება გაგლეჯვად... ამასთან ბროლის ქერის (განსაკუთრებით ზედა ბაგის, რომელზეც მოთავსებულია „ყორანი“) ხშირი და ნერვიული ხლეჩვა აღიქმება ულვაშის ფრთხობლადაც... გასათვალისწინებელია კიდევ ერთი გარემოება – საგანთა მიმართება. დავუშვათ „ყორანი“ შავი თმაა, ზემოთ მოთავსებული საგნის – თმის მიმართ ქვემოთ მოთავსებული შუბლი ქერად როგორღა წარმოიდგინება?“ (ნ. რუხაძე. შოთა რუსთაველი სკოლაში. თბ. 1992. გვ. 201).

მთელი ეს გაუგებრობა გამოიწვია იმან, რომ არასწორად იქნა გაგებული ერთი სიტყვა – „ჭერთა“. რუსთველს ადამიანის ლამაზი სახის სამკაულად მიაჩნია წყობილი ბაგე-კბილი, თვალები და წამწამები. იგი განსაკუთრებით შავი თვალებისა და გრძელი, შავი წამწამების მეხოტბეა. პოეტი მათ შესამკობად იყენებს უამრავ შედარებას, ეპითეტს, მეტაფორას. განსაკუთრებით ეს ითქმის წამწამების შესახებ: თვალები შავი მელნის ტბაა; ცრემლი – ბროლი, მარგალიტი, ბროლის წვიმა („მუნვე წვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიშრისა ღარი სად“); გრძელი და ხშირი წამწამები – გიშრის ღარი, გიშრის საყენი, გიშრის დანა, გიშრის ტევრი, გიშრის შუბები, გიშრის ნავი, გიშრის ხეები („ჩემნი მომკველნი წამწამნი შავნი გიშრისა ხენია“). ერთგან კი

პირდაპირ ამბობს, რომ გრძელი და შავი წამწამები ყორნის ფრთებსა და ბოლოს ჰგავსო – „ღონე წამწმისა ხშირისა, ყორნის ფრთები ნაფუშარისა“. წამწამები რომ თვალების ქერად წარმოვიდგინოთ, შესაძლებელია: „მელნისა ტბათა მიჯარვით ჰბურავს გიშრისა ქერითა“; მაგრამ პირუკუ – წამწამების მიმართ რომ თვალი ან ცრემლი ბროლის ქერად წარმოვიდგინოთ, შეუძლებელია. ასევე შეუძლებელია ყორანივით შავი თმის ქერად წარმოვიდგინოთ ბროლის შუბლი. ამიტომ ცხადია, რომ სიტყვა „ქერითა“ ნიშნავს არა არსებით სახელს – ქერს, არამედ ზმნის საწყისს – ქერას. ლაპარაკია მოქმედების პროცესზე – ცრემლის ქერის პროცესზე. სწორედ საგანთა მიმართებით თუ ვიმსჯელებთ, 1351-ე სტროფში აღწერილი მოქმედება ხდება ზემოდან ქვემოთ – თვალებიდან ცრემლები ღანვებზე მოედინება და ანდამატის კვერივით ნაკვალევს სტოვებს. ტირილის პროცესი ასეთია: როცა ადამიანი ტირის, ცრემლის ღვრისას თვალებს ხან ხუჭავს, ხან ახელს, წამწამებს ახამხამებს. ანუ პოეტის მეტაფორული წარმოდგენით წამწამები შავი ყორანია, რომელიც დრო და დრო „იგლიჯება“ – იხსნება და იხურება, თითქოს ცრემლის ანუ ბროლის დაქერას ცდილობს, რის გამოც დამფრთხალ ფრინველს ემსგავსება. წამწამებიდან ღანვებზე დაგორებული ცრემლი ნაკვალევს სტოვებს – თითქოს ლალისა და ალმასის ნაზავის ნაპობია. პოეტს ეს პროცესი მესამე სტრიქონში აქვს მოცემული – „გახეთქა ლალი გათლილი ანდამატისა კვერითა“. ანუ ცრემლის ღვრის პროცესი ხდება ზევიდან ქვევით – თვალებიდან წამოსულ ცრემლებს ახამხამებული წამწამები თითქოსდა დაქერას უპირებენ, ცრემლები კი დროდადრო მაინც გამოექცევიან და ღანვებზე მოედინებიან. ამიტომ აქ არავითარ ქერზე არ არის ლაპარაკი.

საუბარია შავი წამნამებით – „ყორნით“ ცრემლების თითქოსდა ჭერაზე და ამ პროცესით ფრინველის ფრთხობაზე.

უნდა ითქვას, რომ ჩახრუხადის „თამარიანის“ სადაო სტროფებიდან 24-ე, 78-ე და 79-ე სტროფები რუსთველური ოსტატობით დაწერილი მაღალმხატვრული სტრიქონებია. ამიტომ მარტო იმ მოტივით, რომ ჩახრუხადის პოემა ოცმარცვლიანი საზომით არის დაწერილი და 16-მარცვლიანი სტროფები მისი არაორგანული ნაწილია, შემდეგშია ჩამატებულიო, არ კმარა. განა ცოტა გვაქვს ქართულ პოეზიაში იმის მაგალითი, როცა პოეტის ერთი ნაწარმოების ცალკეული ნაწილები სხვადასხვა საზომით არის დაწერილი? ამის ყველაზე თვალსაჩინო, პირდაპირ კლასიკური მაგალითია XIX საუკუნეში შექმნილი ნაწარმოები – გრიგოლ ორბელიანის „სადღეგრძელო“. ქართულ პოეზიაში თითქმის არ მოიძებნება სალექსო ზომის თვალსაზრისით მეორე ასეთი რთული სტრუქტურის ლექსი. „სადღეგრძელოს“ პირველი 20 სტრიქონი 10 მარცვლიანია, შემდეგ 12 სტრიქონი – 16 მარცვლიანი, 32 – 10 მარცვლიანი, 12-10 მარცვლიანი, 10-10 მარცვლიანი, 20-10 მარცვლიანი, 8-10 მარცვლიანი, 4-16 მარცვლიანი, 8-10 მარცვლიანი, შემდეგი 16 სტრიქონი – 16 მარცვლიანი, 16-10 მარცვლიანი, 20-10 მარცვლიანი, 46-(191-263) წარმოადგენს 5 და 10 მარცვლიანი, 20-16 მარცვლიანი, 46-(191-263) წარმოადგენს 5 და 10 მარცვლიანი სტრიქონების მონაცვლეობას (5-5-10, 5-5-10, თუმცა აქაც მე-6 სტრიქონის შემდეგ 2 სტრიქონი 20 მარცვლიანია. შემდეგი 90 სტრიქონი 16 მარცვლიანია, 8 სტრიქონი – 10 მარცვლიანი, 9 – სტრიქონი 5 და 10 მარცვლიანების მონაცვლეობაა, 12 სტრიქონი 16 მარცვლიანია, 12-20 მარცვლიანი, 4/10 მარცვლიანი, 30-16 მარცვლიანი, განა ამის შემდეგ შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ჩახრუხადის

მგზავრები ნუთისოფლისა

„თამარიანი“ მხოლოდ და მხოლოდ 20 მარცვლიანი საზომით იყო დაწერილი და თუ მასში 16 მარცვლიანი სტრიქონები ურევია, ისინი არ შეიძლება მისი ორგანული ნაწილი იყოს და შემდეგ საუკუნეებშია ჩამატებულიო. რაც შეეხება 56-61-ე სტროფებს, ისინი პირველ პირშია დაწერილი და მათში ნამდვილად „ვეფხისტყაოსანზეა“ ლაპარაკი, „ვეფხისტყაოსანსა“ და მის ავტორს ეხება (და არა მხოლოდ ავტორს, როგორც ზოგ მკვლევარს მიაჩნია).

„ჩემსა მოყმესა, ლომთა მოძმესა, ვის არად უჩნდის სახლი და კარი,

დამეტეს მქნელად, გაიჭრის ველად, სადგურად ჰქონდის ლომთა შამბნარი,

არვისად სწორად ნავიდის შორად, ინდოეთს იყვის მისი საზღვარი,

ამოვლის ინდნი, ბანნი და ჩინნი, არარად უჩნდის მას მათი ზარი.

...

მოიქცის გარე, მოძებნის მთვარე, შიშ-ჰაერ პირი, მნათობის დარი,

...

ოქროსა სწონდის, ტურფები ჰქონდის ფერად-ფერადი, მრავალი გვარი.

ჰყვანდის მოყმები, მონა-მხეველები, თვალ-მარგალიტი, სურნელ-ამბარი“.

აშკარაა, რომ აქ ლაპარაკია „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარ გმირზე ტარიელზე (ჩემსა მოყმესა, ლომთა მოძმესა – ჩემი ნაწარმოების გმირს, ლომებთან დასადგურებულსო), რომელიც თავისი სამკვიდრო ინდოეთიდან ველად გაჭრილი, ლომ-ვეფხვთა სადგომ შამბნარებში ცხოვრობს, მოივლის მრავალ ქვეყანას, ეძებს და ბოლოს პოულობს

დაკარგულ უმშვენიერეს სატროს. თუ ეს სატროები ე. წ. ინტერპოლატორის ნამოქმედარია, როგორც მკვლევარები ფიქრობენ, მაშინ იგი რუსთველის შესახებ სანდო წყაროებს ფლობს და თვლის, რომ ჩახრუხაძეს და რუსთველს რაღაც საერთო აქვთ, ან შესაძლოა ისინი ერთ პიროვნებად მიაჩნია.

ჩვენ თითქმის არ შემოგვრჩენია წერილობითი ცნობები რუსთველის ბიოგრაფიის შესახებ. თვითონ ვეფხისტყაოსანში ჩართული ზოგიერთი ბიოგრაფიული ხასიათის სტრიქონი, აგრეთვე XVI-XVII საუკუნეების პოეტების ძუნწი ცნობები და პოეტის ორი გამოსახულება – სულ ეს არის ჩვენამდე მოღწეული დოკუმენტური ცნობები. რუსთველის პირველი სურათი „ვეფხისტყაოსნის“ XV საუკუნის ერთ ხელნაწერშია, რომელიც უფრო ძველი ხელნაწერიდან არის გადმოღებული. მასზე შოთა გამოსახულია 30-40 წლის ასაკში. საფიქრებელია, რომ სწორედ ამ ასაკში შექმნა მან ეს პოემა. მეორე სურათი ჯვრის მონასტრის კედელზეა დახატული. იქ უკვე შოთა ღრმად მოხუცი, დაახლოებით 80 წელს გადაცილებულ ასაკშია დახატული, სამეფო პორფირ-ბისონიან სამოსში. მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, ეს სამოსი იმას ნიშნავს, რომ იგი რუსთავის მთავარეპისკოპოსი და ერთ-ერთი ვაზირთაგანი იყო, რადგან პორფირ-ბისონით იმოსებოდნენ მხოლოდ მეფეები და რუსთველი მღვდელმთავრებო. მკვლევართა მეორე ნაწილის აზრით, იგი ბაგრატიონთა გვერდითი სამეფო შტოს და ჰერეთის მეფეთა შთამომავალია; მკვლევართა მესამე ჯგუფის მტკიცებით, რუსთველი მესხეთის დიდებული და თამარის კარის ვაზირი – მეჭურჭლეთუხუცესია. მესხეთში შემორჩენილი ხალხური ვერსია კი გადმოგვცემს, რომ შოთა იყო მესხეთის რუსთავიდან და თამარის კარზე მეჭურ-

ჭლეთუხუცესი გახლდათ. საერთო ამ მოსაზრებებში ის არის, რომ რუსთველი მეჭურჭლეთუხუცესი ყოფილა. ასე ახსენებს ტიმოთე გაბაშვილიც, რომელიც ჯვრის მონასტერში ჩავიდა XVIII საუკუნეში: „ოდეს ჯვრის მონასტერი დაძველებულა... გუმბათის ქვეითნი სვეტნი განუახლებია და დაუხატვინებია შოთა რუსთველს, მეჭურჭლეთუხუცესს. თითონაც შიგ ხატია მოხუცებული. „ძველი მწერლების უმეტესობის ცნობითაც, შოთა მესხეთიდან ყოფილა და მისი ზედნოდებაც სოფელ რუსთავიდან მოდის. რუსთველს მესხად მოიხსენიებს არჩილ მეფეც თავის პოემაში „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“. მისი აზრით, რუსთველმა პოეზიაში შემოიღო „ჯავახური ენა მიძიმე“. ვეფხისტყაოსნის დამატებებშიც შოთა მესხად იგულისხმება. XII-XIII საუკუნეების საქართველოს მეფეები მეჭურჭლეთუხუცესებად მეტწილად მესხ დიდებულებს ნიშნავდნენ. მესხეთი ამ დროს ძალზე დაწინაურებულია და ბევრი მაშინდელი სახელოვანი საერო თუ საეკლესიო მოღვაწე აქედან არის გამოსული. ყველა ხალხური გადმოცემაც აღიარებს, რომ შოთა სამცხის დიდგვაროვანი, თამარის ერთ-ერთი ვაზირი – მეჭურჭლეთუხუცესია. ხანგრძლივი დავის შემდეგ ლიტერატურაში საბოლოოდ დამკვიდრდა მოსაზრება მისი მესხური წარმოშობის შესახებ. ამ მოსაზრებას ადასტურებს ერთი ძველი მესხური წეს-ჩვეულება: „ასპინძის სოფელ რუსთავის სიახლოვეს, მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, პატარა გორაკს „შოთას გორას“ უწოდებენ. ძველად აქედან დედებს თითო მუჭა მინა მიჰქონდათ შინ და ნაჭერში გახვეულს აკვნის ბავშვებს თავქვეშ უდებდნენ. სწამდათ, რომ შოთასავით ბრძენი გაიზრდებოდა მათი შვილი“ („კვირის პალიტრის“ კედლის კალენდრიდან. 2018 წ. 6 თებერვალი). საუკუნეების სიღრმიდან მომ-

დინარე ეს საოცარი ტრადიცია შემთხვევითი არ შეიძლება იყოს, მას ალბათ რეალური საფუძველი გააჩნდა. როგორც დიდი ფრანგი მწერალი ვიქტორ ჰიუგო ამბობდა, „ისტორია უფრო მეტად სარწმუნო როდია, ვიდრე ზეპირგადმოცემანი“. თვითონ პოემის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, რუსთველი თავისი დროის უდიდესი განათლების პიროვნებაა, ბრწყინვალედ იცნობს საქართველოს სამეფო კარის ცხოვრებას, წეს-ჩვეულებას, მეფეთა და დარბაზის საქმიანობას, სამხედრო და სარაინდო ხელოვნებას. იგრძნობა, რომ იგი სამეფო კართან დაახლოებული დიდებულთაგანია, მონანილეობს ვქეყნის მართვაში, სახელმწიფო საქმეებსა და ომებში, რომლებიც მაშინ საქართველომ გადაიხადა. იმავე მოსაზრებას გამოთქვამს არჩილ მეფეც თავის „გაბაასებაში“. ლეგენდების თანახმად, სიბერის ჟამს რუსთველი სამშობლოდან განდევნილი იყო და ჯვრის მონასტერში აღესრულა. ლიტერატურასა და ზეპირსიტყვიერებაში გავრცელებული ზოგიერთი ვარაუდით, სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ჯვრის მონასტერში დამკვიდრებული რუსთველი ბერად შემდგარა. XIX საუკუნის მეცნიერი თეიმურაზ ბაგრატიონი წერდა, რომ რუსთველმა, რომელიც ჰერეთის დიდებული და საქართველოს მეჭურჭლეთუხუცესი იყო, სიბერის ჟამს მიატოვა ამა სოფლის ყოველივე დიდება, წავიდა იერუსალიმში, თავისი ხარჯით განაახლა ჯვრის მონასტერი და სიკვდილამდე იქ იმყოფებოდა როგორც საერო პიროვნება, ბერად არ შემდგარა. გარდაცვალების შემდეგ იქვე დაკრძალეს, სადაც მისი სახეა გამოხატული. თვით იერუსალიმის ბერძენ ბერებში გავრცელებული ლეგენდების თანახმად, რუსთველს თავისი ნებით უთქვამს უარი ვეზირობაზე, ბერად აღკვეცილა, ფეხშიშველი წასულა იერუსალიმში, ჯვრის მონასტერი მოუხატვინებია საქარ-

თველოს ამსახველი საუცხოო ფრესკებით, ღრმა სიბერეში გარდაცვლილა და ბერებს იქვე დაუკრძალავთ, სადაც მისი სურათია გამოსახულიო. აღნიშნული სურათის წარწერაც ადასტურებს, რომ მას შეუკეთებია და მოუხატვინებია ტაძარი. პროფესორმა ნიკო მარმა 1902 წელს ჯვრის მონასტრის სააღაპო წიგნებში აღმოაჩინა მეჭურჭლეთუხუცეს შოთას სულის მოსახსენებელი ჩანაწერი, რომელიც გაუკეთებია კახეთ-ჰერეთის მხარეთა პირველ ეპისკოპოსს ანტონ ალავერდელს. ჯვრის მონასტრის სურათზე შოთა 80 წელს გადაცილებული მოხუცია. ასეთ ღრმა ასაკში ადამიანი სამშობლოდან შორს სამოგზაუროდ არ წავა. ეს უფრო ადრე უნდა მომხდარიყო. სავარაუდოა, რომ ეს მოხდა თამარისა და ლაშა-გიორგის მეფობის შემდეგ. ისტორიკოს ფარსადან გორგიჯანიძესთან დაცულია რომელიღაც ძველი წყაროებიდან აღებული ცნობა, რომ რუსთველი მეფე რუსუდანს ელჩად ჰყოლია გაგზავნილი მონღოლთა სამეფო კარზე საზავო მოლაპარაკებისათვის.

ხალხური გადმოცემით, შოთას მამა ჩახრუხა მესხეთის დიდგვაროვანია, მფლობელია სოფელ რუსთავისა და დიდი მამულებისა, მათ შორის ალპური საძოვრებისა, რომლებსაც სწორედ ფეოდალ ჩახრუხას სახელი შემორჩაო (ამჟამად ჩახრახის მთას უწოდებენ – ცხვრის ფარების ალპური საძოვრებია ასპინძის რაიონში). აქედან წარმოსდგა „თამარიანის“ ავტორის ჩახრუხას ძის გვარიცო. ხალხური გადმოცემით, ჩახრუხაძე შოთას ძმა არის, ზოგი გადმოცემით კი ჩახრუხას ძე იგივე რუსთველია. შესაძლოა იგი ხან მამის სახელით იხსენებოდა – ჩახრუხას ძედ, როგორც ძველ საქართველოში ტრადიციად იყო მიღებული, ხან კი მშობლიური სოფლიდან წარმომდგარი ზედწოდებით – რუსთველიო (მსგავსად ოპიზარებისა).

ველოს ისტორიაში გვაქვს მსგავსი შემთხვევა: XI საუკუნის გამორჩენილი საეკლესიო მოღვაწე, გელათის აკადემიის პირველი რექტორი, ფილოსოფოსი, მთარგმნელი და პოეტი, იყალთოს აკადემიის დამაარსებელი არსენი ზოგან მოხსენებულია ზედწოდებით – არსენ იყალთოელი, ხოლო ზოგ დოკუმენტში მამის სახელით – არსენ ვაჩეს ძე. მსგავსი შემთხვევა გვაქვს თვით მეთვრამეტე საუკუნეშიც – მეფე ერეკლე მეორის კარზე მოღვაწე ფეოდალი იესე ბარათაშვილი, როგორც პოეტი, იხსენება მამის სახელით – იესე ოსეს ძე. მკვლევარი ზვიად გამსახურდია არ გამოორიცხავდა ჩახრუხადისა და რუსთველის იგივეობას.

რაც შეეხება იმ მოსაზრებას, რომ რუსთველი მღვდელმთავარი – რუსთავის ეპისკოპოსი გახლდათო. ამ მოსაზრების მომხრეების სასარგებლოდ ლაპარაკობს ის ფაქტი, რომ ჯვრის მონასტრის ფრესკაზე რუსთველს აცვია სიასამურის ბენვსარჩულიანი წითელი მოსასხამი – პორფირბისონით იმოსებოდნენ მხოლოდ მეფეები და რუსთველი მღვდელმთავრები. ამ მოსაზრების გაჩენას ხელი შეუწყო პოემის ერთი სტროფის არასწორად ამოკითხვამაც. შესავალში, მე-8 სტროფში წერია:

„მე რუსთველი ხელობითა ვიქმ საქმესა ამა დარი,
ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის ვხელობ, მისთვის მკვდარი.

დავუძღურდი, მიჯნურთათვის კვლა წამალი არსით არი,
ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი“.

თუ სასვენ ნიშანს დავსვამთ მესამე სიტყვის შემდეგ, გამოვა – „მე, რუსთველი ხელობითა“, და შეიძლება ეს სიტყვა გავიგოთ, როგორც სახელო, თანამდებობა, სამსახურ-

რი. სწორედ ასე, პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგო ზოგმა მკვლევარმა ეს სიტყვა და დაასკვნა, რომ რუსთველი თვითონვე აცხადებს – ხელობით, თანამდებობით რუსთველი, ანუ რუსთავის ეპისკოპოსი ვარო. მაგრამ თუ სასვენ ნიშანს დავსვამთ მეორე სიტყვის შემდეგ, იქნება – მე, რუსთველი, ხელობითა ვიქმ საქმესა ამა დარი“. აქ უკვე ხელობა ნიშნავს მიჯნურობას, სიყვარულით გახელებულ და ცნობამიხდილი ადამიანს. მთელს პოემაში სიტყვა „ხელი“ ნახსენებია 73-ჯერ: მათ შორის ხელის, გახელებულის მნიშვნელობით – 39-ჯერ; ხელის, როგორც სხეულის ნაწილის მნიშვნელობით – 32-ჯერ; ხოლო სახელის, თანამდებობის, პროფესია-საქმიანობის, ხელობის მნიშვნელობით – სულ ორჯერ:

„თუ მიჯნური ვარ, ერთი ვხამ ხელი მინდორთა მე რებად, არ მარტო უნდა გაჭრილი ცრემლისა სისხლსა ფერებად? გაჭრა ხელია მიჯნურთა, რად სცალს თავისა ბერებად!“

ე. ი. მინდვრად გაჭრა მიჯნურთა წესია, საქმეა, ხელობააო. 15 წლის ტარიელს უკვე ომში ნასვლა შეუძლია, რინებული ქაბუკი დადგა. ამ დროს მამა უკვდება. ერთი წელი ბნელში ზის ძაძებით მოსილი. მეფე-დედოფალმა სთხოვეს გლოვის შეწყვეტა: „ასი ებოძა საჭურჭლე, ებრძანა ახდა შავისა“. მათ ტარიელს უბოძეს მამისავე საკარგავი (სამფლობელო), აგრეთვე სამეფო კარზე მამისავე თანამდებობა – ამირსპასალარობა და ამირბარობა, ანუ სახლთუხუცესობა: „მის ხელისა საურავი მათ ორთავე მითხრეს წყნარად“. „შენ გქონდეს ამირბარობა, ქმნა მისვე საურავისა“. საურავი – თანამდებობა, სამსახური, (აქედან შემდეგ საუკუნეებში გაჩენილი სახელო, თანამდებობა – მოურავი). იმავე

თანამდებობაზე, სახელოს მიღებაზე თანხმობა მთხოვესო. ტარიელი უარზეა, გამიჭირდება ამ თანამდებობის შესრულებაო, მაგრამ „არ მომეშვნეს, დავმორჩილდი, თაყვანისმცეს ამირბარად“.

დიდი დაფიქრება არ არის საჭირო, რომ კაცი მიხვდეს: მე-8 სტროფში ლაპარაკია მიჯნურობაზე, თავდავინწყებით შეყვარებულ კაცზე, სიყვარულით გახელებულ რაინდზე და არა თანამდებობრივ მდგომარეობაზე. რუსთველი აქ საკუთარ გრძნობებზე საუბრობს. ხოლო „ამა დარი“ ნიშნავს, რომ პოეტი თავის თავს მთავარ გმირს ტარიელს ადარებს და ამბობს, რომ მიჯნურობის სიძლიერით ტარიელის დარი ვარო. მე-8 სტროფის I სტრიქონის სიტყვა „ხელობითა“ რომ სწორედ ამ მნიშვნელობით არის ნათქვამი, ამას ხაზგასმით ადასტურებს იმავე სტროფის II სტრიქონი, სადაც ეს სიტყვა იგივე მნიშვნელობით მეორდება მიჯნურის სულიერ მდგომარეობაზე აქცენტის გაძლიერების ნიშნად. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ მე-9 სტროფი („ესე ამბავი სპარსული ქართულად ნათარგმანები, ვპოვე და ლექსად გარდავთქვი, საქმე ვქენ საჭოჭმანები“) ნამდვილად ინტერპოლატორის ჩამატებულია, რაც ჩინებულად დაამტკიცა პ. ინგოროყვამ, მაშინ აშკარაა, რომ მე-8 სტროფიდან მე-10 სტროფში აზრი ლოგიკურად გრძელდება და პოეტი კვლავ თავის მიჯნურობაზე განაგრძობს საუბარს:

8. მე, რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა დარი,
ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის ვხელობ, მისთვის მკვდარი,
დავუძღურდი, მიჯნურთათვის კვლა წამალი არსით არი,
ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი.

9. თვალთა მისგან უნათლოთა ენატრამცა ახლად ჩენა;
აჰა გული გამიჯნურდა, მიჰხვდომია ველთა რბენა!
მიაჯეთ ვინ, ხორცთა დანვა კმა არს, მისცეს სულთა
ლხენა,
სამთა ფერთა საქებელთა ლამის ლექსთა უნდა ვლენა“.

ამკარაა, რომ სიტყვაში „ხელობითა“ თანამდებობრივი მდგომარეობა სრულიად გამორიცხულია, უადგილოა და სულიერ მდგომარეობაზეა ლაპარაკი.

ვფიქრობ, რომ მე-8 და მე-10 სტროფები ამ მოსაზრების (რუსთველის მღვდელმთავრობის) მომხრეების სასარგებლოდ არ უნდა მეტყველებდეს: ვერავინ დამისახელებს საქართველოს ისტორიაში (თუნდაც მსოფლიო ისტორიაში) მეორე ისეთ ფაქტს, რომ საეკლესიო მოღვაწე, მით უმეტეს მღვდელმთავარი თავისი დროის მსოფლიოს ერთ-ერთ უდიდეს მონარქს, მეფეთ-მეფეს სიყვარულის გამჟღავნებას უბედავდეს, მის თავდავინყებულ მიჯნურად აცხადებდეს თავს და ამას ღიად, საქყევნოდ ლაპარაკობდეს, შეიძლება, რომ მღვდელმთავარი მკერდში მჯილის ცემით აცხადებდეს: მეფეთ-მეფის სიყვარულით გახელებული, გონდაკარგული ვარო? თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ საქართველო ყველა სხვა ქრისტიანულ ქვეყანაზე უფრო მკაცრად იცავდა ყოველთვის მართლმადიდებლურ დოგმატიკას, ხოლო საეკლესიო მოღვაწეთა გარკვეულ ნაწილს ქალის სიყვარულსა და დაოჯახებაზე ფიქრიც კი ცოდვად ეთვლებოდა, მაშინ სულ არაფერი, ეს ცოტა მკრეხელური თუ არა, უხერხული მაინც უნდა იყოს. ამისათვის მას ეკლესიიდან განკვეთდნენ. არათუ ჯვრის მონასტრის კედელზე გამოხატავდნენ. ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ რუსთველი თავისივე საერო სა-

ხელით იხსენება; საეკლესიო მოღვაწეებს, როგორც წესი, სახელი ეცვლებოდათ ხოლმე, რაც რუსთველის შემთხვევაში არ მომხდარა. ერთი რამ აშკარაა: რუსთველი თამარ შვიდმნათობიერს ესაუბრება როგორც თანატოლს, თავი მეფის თანასწორად მიაჩნია, რახან საქვეყნოდ მასზე გამიჯნურების გაცხადებას ბედავს. აშკარაა, რომ იგი დიდგვაროვანია და შესაძლოა მართლაც ბაგრატიონთა სამეფო საგვარეულოს ერთ-ერთი შტოს წარმომადგენელი იყო. ბაგრატიონთა სამშობლოც ხომ მესხეთი იყო. ხოლო თვით პოემაში სიმბოლური მინიშნებაა საქართველოს ზოგიერთ პოლიტიკურ ფაქტზე. ინდოეთი შვიდი სამეფოსაგან შედგება, მეშვიდე სამეფოს მემკვიდრეა ტარიელი, იგი მთლიანი სამეფოს ვაზირი – ამირბარი და სპასალარია, შეყვარებულია მეფის ასულზე; არაბეთის მეფეა ახალგაზრდა ქალი თინათინი, და ა. შ. საქართველოც შვიდი სამთავროსგან შედგებოდა. თამარის გათხოვების ჟამს საქართველოში ბევრი დიდგვაროვანი და სახელოვანი რაინდი იყო, მაგრამ თამარის თანატოლად დარბაზმა არც ერთი არ სცნო; გარეშე სამეფო საგვარეულოს წარმომადგენელზე დააქორწინეს. პირველი ქორწინება თამარის ნების გარეშე, იძულებით მოხდა, რის შემდეგაც უღირს გიორგი რუსზე თამარმა უარი თქვა და იგი საქართველოდან განიდევნა. შემდეგ კი საქართველოში ორჯერ სამოქალაქო ომის ატეხვისა და სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობისათვის ბრძოლაში დაიღუპა. ნესტანსაც მისი ნების უკითხავად უპირებენ ხვარაზმის უფლისწულზე გათხოვებას, სასიძო იღუპება, ხოლო ნესტანს ფიზიკური სასჯელის შემდეგ უგზო-უკვლოდ გადაკარგავენ, რადგან შეუფერებლად თვლიან მისი და სახლთუხუცესის სიყვარულს.

რატომ დუმს ისტორიული წყაროები რუსთველზე, როცა

ოქროს ხანის თითქმის ყველა გამოჩენილ მწერალზე, ფილოსოფოსზე, საეკლესიო მოღვაწეზე, ხუროთმოძღვარზე, ოქრომჭედელზე არის ცნობები შემონახული? საფიქრებელია, რომ ხალხურ ზეპირსიტყვიერ ცნობებს რალაც რეალური საფუძველი ჰქონდა და რუსთველი იძულებით იყო გადახვენილი სამშობლოდან. ამაზე მინიშნებაა თვით „ვეფხისტყაოსანშიც“. კარში „ნასვლა ავთანდილისა ფრიდონისასა“ მოთხრობილია ამბავი ავთანდილის წასვლისა ფრიდონთან. მაგრამ ძირითადი ამბის დაწყებამდე, თავში ჩამატებულია ერთი სტროფი:

„ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნვებ, რა ზნე გჭირსა!
ყოვლიმც შენი მონდობილი ნიადაგმცა ჩემებრ ტირსა!
სად წაიყვან სადაურსა, სად აღუფხვრი სადით ძირსა?!
მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს კაცსა შენგან განანირსა!“

ამ სტროფს ლოგიკური კავშირი არა აქვს მომდევნო ტექსტთან – ავთანდილის მოგზაურობის აღწერასთან. აქ პოეტის პირადი განცდა, სამდურავია ნუთისოფლის გაუტანლობაზე. ამკარაა, რომ რუსთველი თავის თავზე ამბობს, უცხოეთში თავისი ყოფნის მწარე ხვედრზე. პ. ინგოროყვას აზრით, ეს სტროფი პოეტს გვიან, უცხოეთში ყოფნის ჟამს ჩაუმატებია. სოფლის სამდურავი პოეტს სხვაგანაც წამოსცდენია: „იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია“. გულგატეხილობა, ნუთისოფლის გაუტანლობაზე ფიქრი კაცს უფრო სიბერეში ეწვევა ხოლმე – ასეთი სევდა სხეულის დაუძღურებას მოსდევს. თორემ თამარის ბრწყინვალე ხანაში სამეფო კარზე ვაზირად ყოფნისას ასეთი სევდა არ დაეუფლებოდა. ამ აზრს ამყარებს პოემის მეორე ადგილიც. კარში „აქა ფატმანისაგან ნესტან-დარეჯანის ამბის

მბობა“ ფატმანი ავთანდილს უამბობს ნესტანის გრძნეულ-თაგან დახსნის, უსენისაგან მეფესთან დაბეზლების, ნესტანის სასახლეში წაყვანისა და იქიდან გაპარვის ამბავს. შემდეგ ავთანდილს ეუბნება: „მის მთვარისა სადაობა კვლა გაიმბო, საქმე კვლაცი“ – მერე გავაგრძელებ ნესტანის ამბის თხრობასო. აქ ფატმანი წყვეტს ნესტანის ამბის თხრობას და ავთანდილს უამბობს, თუ რატომ დასცა თავზარი ჭაშნაგირის მუქარამ. ჭაშნაგირი ჩემი საყვარელი იყო. ერთხელ მასთან წამომცდა, რომ ნესტანს გაპარვაში დავეხმარე. ახლა მეფესთან დაბეზლებით დამემუქრა. ამიტომ გთხოვე მისი მოკვლაო. მხოლოდ ამის შემდეგ აგრძელებს იგი ავთანდილის თხოვნით ნესტანის ამბის თხრობას. ეს ხდება შემდეგ კარში „ამბავი ნესტან-დარეჯანის ქაჯთაგან შეპყრობისა“. მაგრამ ამბის გაგრძელება იწყება მეორე სტროფიდან „ფატმან იტყვის, მომეშორვა მზე, მნათობი სრულად ხმელთა“. ხოლო პირველი სტროფი აქაც ავტორისეულ განცდას, წუთისოფლის სამდურავს შეიცავს. ამკარაა, რომ ეს სტროფიც შემდეგშია ჩამატებული და ნესტანის ამბის თხრობასთან ლოგიკური კავშირი არა აქვს:

„ვა სანუთროო, სიცრუით თავი სატანას ადარე!

შენი ვერავინ ვერა სცნას, შენი სიმუხთლე სად არე;

პირი მზისაებრ საჩინო სადუჩინო ჰყავ, სადარე?

მით ვხედავ, ბოლოდ სოფელსა ოხრად ჩანს ყოვლი სად არე!“

აქრომ ნესტანის დაკარგვაზე, გაუჩინარებაზე იყოს საუბარი, მაშინ ბოლო სტრიქონი – წუთისოფელში ოხრად ჩანს ყველაფერიო პოემის ფინალთან წინააღმდეგობაში მოდის აზრობრივად. ნესტანი ხომ ცოცხალია, ტყვეა, მას სატრ-

ვო თავისი ძმადნაფიცებით დაიხსნის და ამბავი კეთილად მთავრდება? პოემის დასასრულიც ხომ ძალზე ოპტიმისტურია – გმირების თავგადასავალს ბედნიერი, საზეიმო და ამაღლებული დასასრული აქვს: ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი ბედნიერად მეფობენ და მათ სახელმწიფოებში ხალხი ლაღად ცხოვრობს – „თხა და მგელი ერთად სძოვდეს“. ამიტომ პოემის მთლიანი ამბისათვის სრულიად უადგილოა გულგატეხილი თქმა – ნუთისოფელში ოხრად ჩანს ყველაფერიო. უფრო ლოგიკური იქნება ვიფიქროთ, რომ ეს სტროფიც შემდეგშია ჩამატებული და რუსთველი შეფარვით თავის სინანულს გამოთქვამს თამარის გარდაცვალების გამო. თამარ მეფე უდიდესი სიყვარულით სარგებლობდა მრავალ ქვეყანაში. იგი სრულიად ახალგაზრდა – 42 წლისა აღესრულა მძიმე სენით.

ამ დიდებული და უაღრესად ჰუმანური მონარქის უდროოდ გარდაცვალებამ უდიდესი მწუხარება გამოიწვია არა მარტო საქართველოში, არამედ აზიის, აფრიკისა და ევროპის ახლო-მახლო ქვეყნებში. თავის სიცოცხლეში მან ხალხის განუზომელი სიყვარული დაიმსახურა. თამარის მეისტორიეწერს: ხალხს მისი სახელი პირზე ეკერა, სახლების კედლებზე თამარის საქებარ ლექსებს აკროსტიხურად აწერდნენ; ბეჭდებს, ხელჯოხებს მისი საქებარი სიტყვებით ამკობდნენ; ადამიანები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ თამარის ღირსი ქების თქმაში; მინდორში მწყემისნი თუ გუთნით მიწის ხვნის დროს ჭაბუკი მეხრეები მის საქებარ ლექსებს ამბობდნენ. ერაცში მუსიკოსები თამარზე მღეროდნენ, ფრანგი თუ ბერძენი მენავენი ხომალდებზე თამარის ქებას იტყოდნენ. ამგვარად ყველა ქვეყანაში, სადაც კი მისი სახელი იყო ცნობილი, მრავალ ენაზე ადიდებდნენ მას, ხოლო მისი კეთილი საქმენი ხომ კიდით-კიდემდე იყო ცნობილიო. ცხადია, მისი

დალუპვა დიდი საერთაშორისო გლოვის საგანი იქნებოდა. ამიტომ საფიქრებელია, რომ ეს სტროფი თამარის დაკარგვით მოგვრილ წუხილს უნდა გამოხატავდეს:

„ვეფხისტყაოსანი“ უაღრესად მაღალი ოსტატობით შესრულებული ნაწარმოებია. მისი ავტორი ძალზე გამოცდილი, დიდოსტატი პოეტია. ასეთი ნაწარმოები უცებ არ იქმნება. სანამ ასეთ შედეგს შექმნიდა, მას აუცილებლად სხვა, შესაძლოა უფრო ნაკლები დონის, ნაწარმოებები უნდა ჰქონოდა. XVI საუკუნის ერთი უცნობი პოეტი, რომელსაც გაუღიქსავს ბიბლიური იოსებ მშვენიერის ამბავი, აღნიშნავს, რომ ძველიდან პოემის მცირე ნაწილი იყო დარჩენილი. პოემის შესავალში იგი წერს:

„ან რუსთველო, გეთხოვები, რომე მომცე ნება თქმისა, არ გასწყრე და არ ამიკლო, თხოვნა მე მაქვს ამ ჰოქმისა, - რომე გკადრე უკადრობა დაჯრა თქვენის ნასაქმისა, თქვენვე იცით, სხვავე არგებს, დასნეულდეს რა, აქიმსა“.

აქ პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ პოემა იოსებ მშვენიერზე რუსთველის ნაწარმოები ყოფილა და რადგან საუკუნეების მანძილზე მისი უმეტესი ნაწილი „დასნეულებულა“, ანუ დაძველებულ-დახეულა და დაკარგულა, უცნობ ავტორს გადაუწყვეტია დაზიანებული ნაწარმოების „აქიმობა-განკურნება“, ანუ ხელახლა გაღიქსვა. ამასთან ძალზე მონივნებით ითხოვს რუსთველისაგან ამის ნებართვას, რადგან დიდოსტატის ნამოქმედარის ხელყოფა-აღდგენა არ არის ადვილი საქმე. „ვეფხისტყაოსანმა“ აღიარებული დიდება მოუტანა პოეტს, მას ლექსის დიდოსტატად თვლიან, იგი პოეზიაში უდიდესი ავტორიტეტია. მან ღრმა კვალი დაამჩნია ქართულ ლიტერატურულ ცხოვრებას, პოეზიის ქურუმი გახდა.

ამიტომ ტრადიციად იქცა მომდევნო საუკუნეებში მასთან პოეტების ლექსად შეხმიანება. ზოგი ამ უცნობი პოეტივით მას უდიდესი მოწინებით ახსენებდა, ზოგი ამპარტავნულად თავს მის თანასწორად აცხადებდა. ამის გამო იოსებ მშვენიერის პოემის შესავალშივე უცნობი პოეტი ასეთი მკრეხელობისათვის პოეტებს მკაცრად აფრთხილებს:

„მელექსენო, ნუ გგონიათ თავი რუსთველის დასადარი, რომე აღძრნეთ უმეცურად, თავსა ირქვათ მისი დარი, ლექსთა ბოლო შემოგაკლდესთ და შეიქმნათ სიტყვამკვდარი, მას მეუფემ განგებითა წყალობისა დასცა დარი“.

ავტორი აფრთხილებს კადნიერ პოეტებს – რუსთველი ღმერთის რჩეულია, მას ღმერთმა დააბედა გენიალური ნიჭი მელექსეობისა, ამიტომ მასთან შედარებას ამაოდ ნუ ცდილობთ.

პოემა იოსებ მშვენიერზე რუსთველს „ვეფხისტყაოსანზე“ ადრე დაუწერია. „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალშივე შოთა წერს, რომ პოემას უძღვნის თამარ მეფეს. ხოლო მანამდე მას თამარზე სხვა სახოტბო ნაწარმოებიც დაუწერია: „ვთქვენი ქებანი ვისნი მე არ ავად გამორჩეული“. „მას ვაქებ, ვინცა მიქია“.

რუსთველის ეპოქის ერთ-ერთი მაღალმახტვარული ნაწარმოებია „ვისრამიანი“, რომლის ავტორიც უცნობია. ენობრივად და მხატვრულად ეს ნაწარმოები იმდენად ლაღია, დიდოსტატურია და ამ მხრივ იმდენი რამ აქვს საერთო „ვეფხისტყაოსანთან“, რომ მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით იგი რუსთაველის ახალგაზრდობაში დაწერილი ნაწარმოები უნდა იყოსო.

ჩახრუხადის „თამარიანი“ ჩამოთვლილია XII საუკუნის ცნობილი ნაწარმოებების გმირები: „ვისრამიანიდან“, „ამირან-დარეჯანიანიდან“, „დიღარგეთიანიდან“, „ეთერიანიდან“, (დაკარგულია), „ანალათ-შატბერიდან“ (დაკარგულია), „ოსანო-მარიელიდან“ (დაკარგულია); აგრეთვე ჰომეროსის „ილიადიდან“, ფირდოუსის „შაჰ-ნამედან“, ნიზამის „ლეილ-მეფუნეიდან“, „ხოსრო-შირინიდან“... მაგრამ ნახსენები არ არის რუსთველის ნაწარმოებები. მკვლევართ აზრით, „ვეფხისტყაოსანი“ ნახსენები არ არის იმიტომ, რომ რუსთველს, ალბათ, ამ დროისათვის ჯერ დაწერილი არ ჰქონდაო. მაგრამ რატომ არ არის ნახსენები შოთას ადრეული ნაწარმოებები – პოემა იოსებ მშვენიერზე და „ქებანი“? მით უმეტეს, რომ „ქებანი“ მეფეთ-მეფეთამარს ეძღვნებოდა და, რუსთველისავე თქმით, „არ ავად გამორჩეული“, ანუ ძლიერი ნაწარმოები იყო? ანდა რატომ არ არის მოხსენებული „ვისრამიანის“ ავტორი მაშინ, როცა „ვეფხისტყაოსანში“ რამდენიმე ადგილას არის „ვისრამიანის“ გმირები ნახსენები? ამისი ახსნა მხოლოდ იმ მიზეზით შეიძლება, რომ რუსთველი ამ დროს შერისხულია, საქართველოდან განდევნილია და მისი ხსენება არ შეიძლება. რუსთველმა რომ თავიდანვე ყველა ნიჭიერი და დიდი ხელოვანის ბედი გაიზიარა – ბევრი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა, ამაზე არა მარტო შემდეგი საუკუნეების ცნობები, არამედ თვით „ვეფხისტყაოსანის“ შესავალი და ბოლოთქმაც მეტყველებენ.

როდის და რა მიზეზით უნდა დაწყებულიყო რუსთველის დევნა, ან რატომ უნდა წასულიყო უცხოეთში? ამისი ახსნა იმ იდეოლოგიური დაპირისპირებით შეიძლება, რომელმაც თავი იჩინა სამეფო კარზე თამარის გარდაცვალებისთანავე. საქართველოში მეფის ხელისუფლებამ

ყველაზე მეტ სიძლიერეს XI-XII საუკუნეებში მიაღწია. მიუხედავად ამისა, მეფის ხელისუფლებისადმი დაპირისპირებული ძალებიც ყველაზე ძლიერი ამ დროს იყვნენ. დავით აღმაშენებელმა თითქოს მოთოკა და გაანადგურა შინაური „ქვეგამხედავნი“, მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ ოპოზიციამ დემეტრე მეფეს თავისივე შვილი დაუპირისპირა. დემეტრე იძულებული გახდა ერთხანს ტახტიდან გადამდგარიყო და ბერად აღკვეცილიყო. ძლიერი მეფე იყო გიორგი მესამეც, მაგრამ მასაც მოუწყეს დიდი აჯანყება და ტახტიდან ჩამოგდება დაუპირეს. გიორგი მკაცრად გაუსწორდა აჯანყებულებს. დიდებულებმა რამდენჯერმე მოაწყეს თამარის საწინააღმდეგო გამოსვლებიც (ყუთლუ არსლანის დასის გამოსვლას თამარმა შემრიგებლური მოქმედებით უპასუხა, ხოლო გიორგი რუსის მხარდამჭერ დიდებულთა ორგზისი აჯანყება და სამოქალაქო ომი სამხედრო ძალით ალაგმა). თამარის გარდაცვალებისთანავე ლაშა-გიორგის მმართველობის კურსი არ მოენონათ დიდებულებს. გაჩაღდა მწვავე ბრძოლა და იდეოლოგიური დაპირისპირება ძველ და ახალ თაობას შორის. ლაშა პროგრესულად მოაზროვნე კაცი იყო, ჰუმანისტური მოძრაობის მფარველი და მიმდევარი. ამიტომ კონსერვატულად განწყობილი დიდებულები არაერთხელ აუჯანყდნენ მეფეს, განუდგნენ, მიატოვეს სასახლე, უარი თქვეს დარბაზობაში მონაწილეობაზე და თავის მამულებში ჩაიკეტნენ. მათ მეფის ტახტიდან გადაყენებაც კი განიზრახეს. „არა თავს ვიდებთო... შენსა მეფედ ყოფასა“, – თავხედურად უცხადებდნენ გვირგვინოსან მეფეს. ხოლო ლაშას მეფობის ბოლო წლებში „არლარა ინებეს მის თანა სამარადისოდ ყოფა, არამედ განეშორნეს და თავის-თავისად იყოფვიდეს“ და ეს ხდება დიდი თამარის ეპოქაში

– ოქროს ხანაში, როცა ქვეყანა ძლიერების ზენიტშია და თამარ მეფის ავტორიტეტი განუზომელია. ლაშა-გიორგიმ, თამარის მსგავსად, გარკვეულად დათმო პოზიციები, ზედმეტ განხეთქილებას მოერიდა და ოპოზიციასთან მორიგება ამჯობინა. თუმცა მეფემ თავისი ხანმოკლე სიცოცხლე მაინც დიდებულებისადმი დაუმორჩილებლობაში გაატარა. როცა დიდებულთა წრეები ასე ებრძოდნენ მეფეს, რა გასაკვირია, რომ უფრო სასტიკ ბრძოლას გამოუცხადებდნენ რუსთველის ჰუმანისტურ იდეებს, რომელსაც „ვეფხისტყაოსანი“ ქადაგებდა. აზვავდნენ ავისმრჩხრეკავნი და დაიწყეს თავისი დასკვნების ლექსად ჩამატება პოემაში. მეორენი ასევე ლექსად შეეცადნენ რუსთველის გამოქომაგებას. ამ ბრძოლის კვალი აისახა პოემის შესავალსა და ბოლოთქმაში, სადაც რუსთველის ნათქვამს ერთი იმდენი კიდევ დაამატეს. აქ ჩანს კვალი მრავალ საუკუნოვანი კამათისა, რომელიც წარმოებდა საქართველოში რუსთველის ირგვლივ. ავისმრჩხრეკავნი თანაც რუსთველის ნათქვამად (პირველ პირში მონათხრობად) ასაღებდნენ თავიანთ აზრებს. „ვეფხისტყაოსანი“ არ არის ქართული, ორიგინალური ნაწარმოები, სპარსულიდან არის გადმოღებულიო:

„ესე ამბავი სპარსული, ქართულად ნათარგმანები,
ვპოვე და ლექსად გარდავთქვი, საქმე ვქენ საქოჭმანები“.

ანუ ეს იყო პოემისათვის ეროვნული ნიადაგის გამოცლის მცდელობა – შორსგამიზნული ანტიქართული ბოროტი განზრახვა.

მეორე ყალბისმქმნელმა უფრო შორს შეტოპა და პოემა ბოროტებად გამოაცხადა:

მგზავრები ნუთისოფლისა

„პირველ თავი დასაწყისი ნათქვამია იგ სპარსულად,
უხმოთ ვეფხისტყაოსნობით, არას შეიქმს ხორცს, არ
სულად,
საეროა, არ ახსენებს სამებასა ერთ-არსულად!
არას გვარგებს საუკუნოს, რა დღე იქმნას აღსასრუ-
ლად!“

გამყალბებლის აზრით პოემა ქრისტიანული ნაწარმოები არ არის, მასში გადმოცემულია არაქრისტიანული სწავლება, „სპარსული“ მოძღვრება. მასში არ არის ხსენება სამეზბისა და ვინც მას ნაიკითხავს, სულს ნაინყმედსო. რუსთველი პოემაში ღმერთს 193-ჯერ ახსენებს, მაგრამ არც ერთხელ არ აღნიშნავს მის სამსახეობას. ცხადია, ეს არის ზერელე, პოემაში ჩაულრმავებელი მკითხველის დასკვნა. თუ პოეტს ნავუყენებთ მოთხოვნას ღიად, გახსნილად, სიმბოლოების გარეშე გადმოსცეს არსი, რომ ორჯერ ორი ოთხია, ეს იქნება ძალზე პრიმიტიული მიდგომა საკითხისადმი. ხოლო რუსთველი ღრმად, ფილოსოფიურად მოაზროვნე პოეტია, უყვარს ღრმა სიმბოლოებით, გამაოგნებელი მხატვრული სახეებით საუბარი, ანუ „შეფარვით თქმა“, როგორც თვითონვე ბრძანებს პოემის შესავალში. ამასთან უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ პოემაში მოქმედება ხდება მუსლიმანური სამყაროს ქვეყნებში, ამიტომ აქ ღიად სამებაზე და ქრისტიანულ დოქტრინაზე საუბარი შეუძლებელია. ამ ვითარების მიუხედავად პოეტი მაინც ახერხებს შეფარვით, გადაკრულად ამის თქმას. თუ ამ კუთხით განვიხილავთ პოემას, ვნახავთ, რომ სამება უამრავჯერ აქვს ნახსენები:

„სამსა დღესა დარბაზს ვიყავ არ ცოცხალი, არცა მკვდარი“.
„ყმამან დაჰყო მუნ სამი დღე“.

„უბრძანა: რა შენ გაგყრივარ, მას აქათ თვეო სამია“.

პოემის ქარგა დიდი სამეულის – სამი ძმადნაფიცის – ტარიელის, ავთანდილისა და ფრიდონის ირგვლივ არის გაშლილი. თინათინი ავთანდილს უცხო მოყმის საძებნელად სამი წლით აგზავნის. შინ მობრუნებულმა ავთანდილმა „მუნ დაჰყო სამი დღე ამოსა სანადიროსა“. უდაბნოში ავთანდილი სამ ძმას გადაეყრება, რომლებიც ტარიელის გზას ასწავლიან. ნესტანის გათხოვების საკითხზე მისი მშობლები ტარიელს როცა უხმობენ სათათბიროდ, „ვნახე, ორნივე ერთგან სხდეს ხასითა ოდენ სამითა“. ქაჯეთის ციხეს სამი კარი აქვს, რომლებზეც სამ ძმადნაფიცს – ტარიელს, ავთანდილსა და ფრიდონს მიაქვთ შეტევა. ხოლო „ქალაქის კართა სამთავე სამათას-სამათასები“ იცავენ. ტერიელის საძებნელად წასულ ავთანდილს ამარო ძებნაში დრო ეწურება: „ამას შიგან წელიწადი სამი სამ თვედ მიიყარა“. უდაბნოში შეხვედრილი სამი ძმა ავთანდილს უყვება: „ჩვენ სამთა ძმთა ჩვენთანა მესროლნი დავანზილენით... ჩვენ ვიახლენით სამთავე სამნივე მეაბჯრენია“. მეორედ ტარიელის სადგომში დაბრუნებული ავთანდილი ძმადნაფიცს სამი დღე ეძებს: „სამ დღემდის მოვლო მრავალი ხევი, შამბნარი, ტყე, ველი“. გულანშაროში მისულმა ვაჭრებმა ნავსადგურში „მათ მალლა პირსა დააბეს ნავი საბლითა სამითა“. არაბეთში როსტეგან მეფე დიდ ქორწილს უხდის თინათინსა და ავთანდილს: „სამ დღე იყო ინდოთ მეფე ავთანდილის ვით მაყარი“. ტარიელი, ავანდილი და ფრიდონი 80 ათასიანი ლაშქრით არაბეთიდან ინდოეთში ჩასვლას სამ თვეს უნდებიან. რატომ მაინცდამაინც სამი? ამდენი სამება შემთხვევითი ამოჩემებაა პოეტისა, თუ შეგნებულად არის ნათქვამი? სამის ნაცვლად ექვსი, ათი, ასი რომ ეთქვა, ლექსს დაუშავდებოდა რამე? ცხადია, აქ პოეტს „შეფარვით

უთქვამს, უქია“ სამება. პოემის ქარგა, ამბის მსვლელობის გეოგრაფია მეტის საშუალებას არ იძლეოდა – მოქმედება ხომ მუსლიმანურ ქვეყნებში ხდება.

ამ დროს პოემაში არის ანტისპარსული, ანტიმუსლიმანური ადგილები. მუსლიმანური სარწმუნოებით აკრძალულია სპირტიანი სასმელების მიღება, მათი ძირითადი სასმელია შარბათი. ამაზე გარკვევით უცხადებენ ავთანდილს ბალდადელი ვაჭრები:

„გარდახდა, ჰკადრეს: ჩვენ ვართო მობალდადენი ვაჭარნი, მაჰმადის სჯულის მჭირავნი, აროდეს გვისვამს მაჭარნი“.

მიუხედავად ამისა ყველა მუსლიმანურ ქვეყანაში – არაბეთშიც, ინდოეთშიც, მულაზანზარშიც გულანშაროშიც უზომოდ დიდი ქეიფები იმართება ღვინის სმით. ამას რუსთველი ბევრგან გარკვეული იუმორითაც აღნიშნავს ხოლმე. ფრიდონმა ტარიელსა და ნესტანს რვადღიანი ქორწილი გადაუხადა. ავთანდილისა და თინათინის ქორწილი და ღვინის სმა სამ დღეს გრძელდებოდა, (საქართველოში ხომ ქორწილი სულ ცოტა სამ დღეს გრძელდებოდა, ცისკრისას სუფრა განახლდებოდა და მექორწილენი სიმღერით შეეგებებოდნენ განთიადს – დილის საარზე გამოვიდოდნენ): „მსმელთათვის წყარო ღვინისა ასგან დის, მსგავსი მილისა, ბინდით ცისკრამდის სმა იყო, გარდახდა ჟამი დილისა“. ქორწილის მერე როსტევან მეფემ ძვირფასი საჩუქრები უძღვნა ტარიელსა და ფრიდონს. პასუხად ტარიელმა „მადლი ჰკადრა ფხიზელურად, თუცა იყო ღვინოსმული“. როსტევანთან მათი სტუმრობა ერთი თვე გრძელდება, ყოველდღე იმართება რაინდული ასპარეზობა-თამაშობანი, ლხინი და ღვინის სმა:

„რას ვაგრძელებდე? გარდახდეს დღენი ერთისა თვისანი, თამაშობდიან, არ იყვნეს ყოლა გაყრანი სმისანი“.

არაბეთიდან ტარიელი და ნესტანი ინდოეთში ბრუნდებიან. მათ თან მიჰყვებიან ფრიდონი და ავთანდილი არაბთა 80 ათასიანი ლაშქრით. სამ თვეს გზაში არიან და ყოველ შესვენებაზე ქეიფს მართავენ:

„მინდორსა შიგან სადილად გარდახდეს უდილადოსა, ვითა მართებდა, პურობდეს, ღვინოსა სმიდეს, არ დოსა“.

აღნიშნავს იუმორით პოეტი. ამასთან პოემაში ბევრგან ხაზგასმულია, რომ ღვინის სმის კულტურა უნდა დაიცვან მოქეიფებმა, ზომიერად სვან, ქეიფი არ გადაიზარდოს ღრეობასა და უგონო თრობაში. ინდოთ მეფე ხატაეთზე გამარჯვების აღსანიშნავად დიდ ნადიმს მართავს, მაგრამ ბრძანებს, რომ სასახლიდან მთვრალი და გონდაკარგული არავინ წავიდეს: „არ ვისი ბრძანა მეფემან არცა გაშვება მთვრალისა“. თვითონ მეფეც არ ერიდება ღვინის სმას: „კვლაცა დაჯდა მხიარული, მოიმატა სმა და მღერა“. მოქეიფენი სუფრიდან მხოლოდ მას შემდეგ აიშალნენ, როცა დიდი სასმისებით ღვინის სმით დაიღალნენ: „ავიყარენით, მიგვჭირდა სმა დოსტაქნისა მეტისა“. ავთანდილი თავის მოყმეებს წერილს უწერს: „ცოტასა ბანსა ვარჩიე გაჭრა სმასა და მღერასა“. თინათინისა და ავთანდილის ქორწილში:

„ზროხა და ცხვარი დაკლული არს უმრავლესი მხავსისა.

...

იაგუნდისა ჯამები იყვის, ლალისა ჭიქები,

...

ბინდით ცისკრამდის სმა იყო, გარდახდა ჟამი დილისა“
ავთანდილმა და ფატმანმა „პური ჭამეს, გაიყარნეს,

ყმა მივიდა მისსა შინა, ღვინო-სმული, მხიარული, დანვა, ამოდ დაიძინა“. გულანშაროს ქვეყანა მუსლიმანურია და ნავროზობა მათი დღესასწაულია. მაგრამ დარბაზობაზე და ოჯახებში ღვინოს სვამენ და თვრებიან: „მოქალაქეთა წესია, დღესა მას ნავროზობასა... დიდსა შეიქმენ მეფენი პურობა-დარბაზობასა“. მეფის სასახლეში ხანგრძლივი ნადიმები იმართება: „გააგრძელეს ნადიმობა, სმა შეიქმნა მეტად გრძელი“. ფატმანი აფრთხილებს მეფესთან მიმავალ ქმარს: „დავედრე: დარბაზს დაგხვდების დარბაზის ერთ მთვრალეები“ და საიდუმლო არ გაამჟღავნო. მაგრამ მეფე დაათრობს უსენს და საიდუმლოს ნამოაცდენინებს:

„რა მეფემან უსენს წინა სვა მრავალი დოსტაქანი, კვლა შესვეს და კვლა აუხვნეს სხვა ფარჩნი და სხვა ჭიქანი, დაავინყდეს იგი ფიცნი, რა მუსაფნი, რა მაქანი!

...

უთხრა დიდმან ხელმწიფემან უჭკუოსა უსენს მთვრალსა: „დია მიკვირს საძღვინოდ ჩვენად სით მოიღებ ამა თვალსა, მარგალიტსა დიდროვანსა, უმსგავსოსა ჰპოვებ ლალსა? ვერ გარდვიხდი, თავმან ჩემმან, ძღვენთა შენთა ნაათალსა“.

ძღვენის მეთედსაც ვერ გადაგიხდით. ამ შექების მერე მთვრალმა უსენმა „გატეხა ფიცი, სიმტკიცე სჯულისა, ... უამბო პოვნა ქალისა...“ უფრო უარესიც ხდება: თვით მუსლიმანი ქალებიც კი კაცებზე არანაკლებ ეტანებიან ღვინოს:

„ფატმან-ხათუნ თვალად მარჯვე, არ-ყმანვილი, მაგრა მსმელი

ნაკვთად კარგი, შავ-გრემანი, პირ-მსუქანი, არ პირ-ხმელი, მუტრიბთა და მომღერალთა მოყვარული, ღვინის-მსმელი.“

საერთოდ, პოემაში ხშირადაა ხსენება ღვინისა, ნადიმი-სა, სიმთვრალისა, თუმცა მთელი მოქმედება მუსლიმანურ ქვეყნებში ხდება:

„კმა ზენაარი ზენარად, არ ნაქმარია მთვრალისა“.

„მისით კითხვით წამოსრულვარ, არ-მთრვალი და არ მასმერად“.

„კაცო, ძალსა ნუ იქადი, ნუცა მოჰკვებ, ვითა მთვრალი“.

ნადიმის მონაწილეებს პოეტი სტუმრებს კი არ უწოდებს, არამედ მსმელებს, მოქეიფეებს: „სმა გარდახდა, თავის-თავის გაიყარნეს მსმელნი შინა“. ანდა:

„მას დღე სვეს, ჭამეს, გარდახდა ნადიმი მსმელთა დასისა“.

ლხინის მთავარი პირობა კი, პოეტის აზრით, ის არის, რომ სტუმრებმა ზომიერად უნდა სვან ღვინო, არ დაითვრნენ, გონება არ დაკარგონ.

ზოგჯერ პოეტი დიდი ემოციური განცდების გადმოსაცემად ადამიანებს მთვრალებს ადარებს: „დიდებულთა ჯარისაგან ზოგი ჰგვანდა ვითა მთრვალსა“. ერთი სიტყვით, აქ ყველგან მუსლიმანური ადათ-წესებისათვის მიუღებელი სცენებია – სუფრისა და ღვინის განუყოფლობა. ნადიმობის, ღვინის სმის კულტურა, ზომიერად ლხინი და სიმღერა, სიმთვრალისა და გონებადაკარგვის დაუშვებლობა – ეს ვაზისა და ღვინის კულტურის ქვეყნის – საქართველოს დამახასიათებელი ტრადიციაა. არავინ იცის, ვინ უფრო ადრე გაჩნდა დედამიწაზე – ქართველი კაცი თუ ვაზი. მაგრამ უხსოვარი დროიდან ისინი ერთად მოდიოდნენ მრავალი ათასი წლის წყვედიადიდან: ხან კაცი წაიჩოქებდა და ხან ვაზი; ხან ვაზი ტიროდა და ხან კაცი; მაგრამ ერთმანეთს წამოაყენებდნენ, ამხნეებდნენ და ხელგადახვეულნი მოარღვევდნენ ნუთისოფლის ოღროჩოღროს. ღვინო ჭირში ამხნეებდა, ლხინში ახალისებდა კაცს. ჭეშმარიტი ქარ-

თული სუფრა გასაოცარი წესრიგის, სიბრძნის, სიმღერის, ენამოსწრებულობის, სილალის ნიმუშია. ძველ მესხეთში, მაგალითად, მკაცრად იყო დადგენილი წესი, თუ როდის რა სადღეგრძელო უნდა ითქვას, რომელი სიმღერით უნდა გაიხსნას ან დაიხუროს სუფრა, ხოლო ქეიფის მსვლელობისას შიგადაშიგ როდის რა სიმღერის თქმა უნდა. ეს ტრადიცია დღემდე შემონახულია მესხეთში. სუფრასთან მოხუცნი ცალკე იხდნენ, ჭაბუკნი ცალკე და სიმღერას ჯერ მოხუცნი, მერე ჭაბუკნი რიგ-რიგობით იტყოდნენ: ანუ ეს თაობათა – ბერთა და ჭაბუკთა შეჯიბრი იყო სიმღერაში, ამასთან მოხუცებისადმი მოკრძალება – პატივისცემის ნიმუში. ქართული ადათ-წესებით, ასევე მკაცრად იყო განსაზღვრული გლოვის სუფრის შესანდობარ-სადღეგრძელოთა რაოდენობა და თანამიმდევრობა. იმავე ძველ მესხეთში ჭირის სუფრაზე სამი ჭიქა ისმებოდა: გარდაცვლილის შესანდობარი, ოჯახიდან წასულების მოსახსენებელი და ჭირისუფალთა გასამხნევებელი სადღეგრძელო.

ქართული სუფრის წესებისა და ღვინის სმის კულტურის მსგავსი მსოფლიოში არავის აქვს... და ეს მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის შედეგია. მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში ღვინოს თრობისა და თავდავინყების მიზნით სვამენ თითქმის ყოველგვარი წესრიგის გარეშე. საქართველოში ღვინოს ჭკუის სწავლებისა და ცოდნის შეძენის, დასვენების, გართობის, მოლხენის, სიყვარულის, სევდის შემსუბუქებისა და ჭირში თანაზიარობის, პოეზიასა და სიტყვაკაზმულობაში შეჯიბრის, ადათ-წესებისა და ტრადიციების ახალუბლებისათვის გადაცემის მიზნით, ღვთისა, მამულისა და წინაპართა ღვანლის სადიდებელი საგალობლის სათქმელად სვამენ. ვაზი, ღვინო და ხარის ქედი ქართველი კაცის თვალში ღვთაების დონეზე იყო აყვანილი. ამიტომ

არის „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა ამბავი ლხინითა და ღვინით შემკობილი, ამიტომ არის პოემაში ღვინო ასე ხშირად ნახსენები; უღვინოდ იქ თითქმის არაფერი ხდება ისევე, როგორც ქართველი კაცის ცხოვრებაში.

ანდა ავიღოთ მეორე საკითხი: სიყვარულის გაგების ზნეობრივი ასპექტი. რუსთველი ძლიერი სიყვარულის აღსანიშნავად ხშირად ახდენს შედარებას „ვისრამიანის“ მთავარ გმირებთან – ვისისთან და რამინთან. როგორია სიყვარულის ეტიკა „ვისრამიანში“, ანუ მუსლიმანური გაგებით? ვისის დედა შაჰრო და-ძმას ერთმანეთზე დააქორწინებს. შაჰი მოაბადი მუსლიმანური წესის თანახმად შაჰროს დიდ-ძალ გამოსასყიდს – ურვადს აძლევს: „საჭურჭლე ლარისა და ოქროსაგან დაცალა. ასი აქლემი ტახტრევნით შეკაზმული, სამასი აქლემი ლარკიდებული, ასი ტაიჭი ცხენი, სამასი თოხარიკი სრული აკაზმულობითა, ხუთასი ჯორი თვალმარგალიტით მორთული, ორასი ზანდუკი თავსაბურავი ოქროქსოვილი, ერთი დიდი ზანდუკი ოქროთი და თვალმარგალიტით გატენილი. შვიდასი ჯამი ბროლისა, ორმოცი საპალნე ბერძნული სტავრა, რა შაჰრომ ნახა შაჰი მოაბადის ეგოდენი ძღვენი, მთრვალისაებრ ცნობა ნაუვიდა და დაავინყდა ძეცა და ასულიცა. რა შელამდა, ციხის კარი გააღო და ვისი მოაბადს ხელთა მისცა. „შაჰრომ ქონების გამო საკუთარ შვილებს უღალატა. ვისი გაუძალიანდა, ნაყოლა არ სურდა. როგორ ექცევა შეყვარებული მოაბადი სატრფოს? „მაშინ შაჰმა ციხისაგან თრევითა ჩამოიყვანა, ამით რომელ ნებით არ მიჰყვებოდა და იგი იქვე აღარ დაადებდა. ჩამოიყვანა და შეჰვედრა თავისა მისანდოთა კარგთა მებაჟრეთა და ხოჯათა“. მოაბადს სულაც არ აინტერესებს ვისის გრძნობები, ქალს ისე ექცევა, როგორც ნივთს, საკუთრებას, ანუ აქ ქალისა და კაცის თანასწორობაზე,

ურთიერთპატივისცემაზე ლაპარაკიც კი არ შეიძლება. ქალის გრძნობები და უფლებები აბუჩად აგდებულია. მერე კი ძიძის მცდელობა-მაჭანკლობითა და ჯადოებით ვისსა და მის მაზლს რამინს ერთმანეთი შეუყვარდებათ. რამინი ძმას მოატყუებს და ცოლს წაართმევს. სისხლის აღრევა ჩვეულებრივ დაშვებულია მუსლიმანურ ქვეყნებში (ბიძაშვილის, მამიდაშვილის, დეიდაშვილის, ძმისშვილის, დისშვილის ერთმანეთთან შეუღლება, მაგრამ ვისრამიანში საქმე უფრო შორსაც მიდის – და-ძმის შეუღლება დასაშვებად ითვლება. ასეთი რამ დედამინის ზურგზე მხოლოდ ძველი ეგვიპტისა და ძველი ამერიკის ქვეყნების სამეფო დინასტიებში ხდებოდა ტახტისა და ძალაუფლების შენარჩუნების მიზნით. არაფერი მსგავსი არ ხდება „ვეფხისტყაოსანში“. პირიქით: ნესტანი არ გაატანეს ტარიელს. მამიდამისმა ასეთი სიყვარული გარყვნილებად ჩაუთვალა და უგზო-უკვლოდ გადაკარგა სამშობლოდან, თვითონ კი მეფის რისხვის შიშით თავი მოიკლა. ეს სიყვარული უზნეობად ჩაუთვალეს იმის გამო, რომ ტარიელი ინდოთ მეფეს შვილობილად ჰყავდა მიღებული, თანაც გარენათესავად ერგებოდა. ანუ აქაც სიყვარულის ზნეობრივი ასპექტი წმინდა ქართული, მართლმადიდებლური სინამდვილის გამოძახილია. საქართველოში ხომ დღესაც მოგვარეებს შორისაც კი დაუშვებლად ითვლება ქორწინება, არათუ ახლო ნათესავებს შორის. ეკლესია მხოლოდ მეშვიდე თაობის შემდეგ რთავდა ქორწინების ნებას. რუსთველთან ქალისა და კაცის თანასწორობაა, სიყვარული და კრძალვა უსაზღვროა ღვთაებრივ სიმადლემდეა აყვანილი, წინ წამოწეულია სიყვარულის სულიერი მხარე და არა ხორციელი. სიყვარულის გამჟღავნებაში ინიციატივას ქალები იჩენენ, იგი ნებაყოფლობითია და არა რომელიმე მხარის მიერ იძულებითი, ანუ ისე, როგორც სა-

ქართველოს სინამდვილეში იყო. ნესტანიცა და თინათინიც პირველნი უმჟღავნებენ სატრფოებს სიყვარულს, ხოლო შეყვარებული მამაკაცებისათვის სატრფოს სურვილი უზენაესია: „მე ღმერთმან იგი ნუ მომცეს, რაც არა შენი ფერია“ – ეუბნება ტარიელი სატრფოს.

პოემაში რომ ქართული ბუნება და სული ტრიალებს, ამაზე ერთგან რუსთველი პირდაპირ მიანიშნებს: ავთანდილმა სატრფოს დავალება შეასრულა, იპოვა ტარიელი და არაბეთში დაბრუნდა. იგი თინათინს უამბობს ამის შესახებ. შეყვარებულები დიდხანს ტკბილად საუბრობენ:

„ყმა ტკბილი და ტკბილქართული, სიკეთისა ხელის მხდელი, ამაზედა ეუბნების, ვით გაზრდილსა ამო მზრდელი“.

ე. ი. არაბეთის მეფე თინათინი და მთავარსარდალი ავთანდილი ერთმანეთში ტკბილქართულით საუბრობენ. ამაზე მეტი მნიშვნება რა უნდა იყოს პოემაში? ამის შემდეგ ცოტა უხერხულიც კი იყო მკვლევართა თაობების ფაციფუცი, სპარსულ ლიტერატურაში რომ ეძებდნენ „ვეფხისტყაოსნის“ პირველწყაროს. ვახტანგ მეექვსიდან დაწყებული და ჩვენი დროით დამთავრებული, მკვლევარნი ამაოდ ჩხრეკდნენ სპარსულ ლიტერატურას, „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტის მსგავსი კვალი ვერსად აღმოაჩინეს: „სპარსშიდ ეს ამბავი არსად იპოება, ამბავიც თვითონ გააკეთა და ლექსადაც“, – ასეთი იყო ვახტანგ VI-ის სრულიად სამართლიანი დასკვნა. მაგრამ სამნუხაროდ, როცა XX საუკუნეში მრავალ უცხო ენაზე ითარგმნა პოემა, ქართველი გამყალბებლის (ინტერპოლატორის) ჩამატებული მცდარი, ცილისმწამებლური და ბოლმიანი მოსაზრება მსოფლიოში გავრცელდა და გარკვეული ზიანი მიაყენა ქართულ საქმეს.

კლერიკალური წრეებისაგან რუსთველისა და მისი პოემის დევნა საუკუნეების მანძილზე გაგრძელდა. მის წინააღმდეგ გაილაშქრა XVIII საუკუნეში, მაგალითად, კათალიკოსმა ანტონ პირველმა. ხოლო იმავე საუკუნის საეკლესიო მოღვაწემ ტიმოთე გაბაშვილმა უმძიმესი ბრალდება წაუყენა: „ესე იყო მთქმელი ლექსთა ბოროტთა, რომელმან ასწავა ქართველთა სინმიდის ნილ ბოროტი ბილწება და განრყვნა ქრისტიანობა“. ამაზე მეტი ცილისწამება და თანამოძმის მიერ ერის დიდი შვილის დაუმსახურებლად ლანძღვა წარმოუდგენელია. ეკლესია თავიდანვე რუსთველს ქრისტიანული მოძღვრებისაგან გადახრას სწამებდა, მისი ნაწარმოები სარწმუნოებრივ გადაცდომად ითვლებოდა, ეს პოემის შესავალსა და ბოლოთქმაშიც აისახა. თამარ მეფე ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა. ხოლო ვინაიდან რეაქციული წრეები პოემას არაქრისტიანულ ნაწარმოებად თვლიდნენ, მათი აზრით, პოემაში თამარის ხსენება რელიგიურ გადაცდომას წარმოადგენდა და დაუშვებელი იყო. ამიტომ გამყალბებლებმა (ინტერპოლატორებმა) პოემის პროლოგსა და ეპილოგში თამარის სახელი შეცვალეს დავითის სახელით, ანდა ჩაუმატეს ამის შესაბამისი ახალი სტროფი და შემდეგი თაობების მკვლევარებს თავსატეხი გაუჩინეს. მკვლევარმა პ. ინგოროყვამ ჩინებულად დაადგინა ეს სიყალბე. რადგან რეაქციული წრეები საუკუნეების მანძილზე ებრძოდნენ რუსთველს, როგორც ქართული ჰუმანისტური მოძრაობის მეთაურს, ცხადია, მას სიცოცხლეშივე უნდა განეცადა დევნა და უცხოეთში გადახვეწა. ამიტომ ერიდებიან მისი სახელის ხსენებას XIII-XV საუკუნეების ისტორიული წყაროები, ამიტომ მოაღწია ჩვენამდე მისი ცხოვრების შესახებ მხოლოდ ბუნდოვანმა ცნობებმა. დიდი რუსთველი ამას წინასწარ გრძნობდა, როცა ამბობდა:

„სანუთრო კაცსა ყოველსა ვითა ტაროსი უხვდების,
ზოგჯერ მზეა და ოდესმე ცა რისხვით მოუქუხდების“.

საქართველოს ღმერთმა ნიჭიერი შვილების სიუხვე დააბედა. მაგრამ ნიჭიერ კაცს ბევრი მტერი ჰყავს. ალბათ ბევრჯერ მისულა ამ დასკვნამდე საქართველოს წარსულზე ფიქრისას ბრძენკაცი რუსთველი. მან ჩინებულად იცოდა, რომ უცხოზე უფრო უარესი შინაური მტერია, რომ ჩვენი უბედურება ნიჭიერი თანამოძმის მიმართ გაუტანლობა და შურია. აკი თვითონაც იგემა ეს სასმისი. ამიტომ წერდა: „მოყვარე მტერი ყოვლისა მტრისაგან უფრო მტერია“.

სამაგიეროდ უბრალო ხალხმა, რომელიც უფრო ნაკლებად სცდება ხოლმე, მიაგო რუსთველს განუზომელი სიყვარული. ქართველმა ხალხმა შეინახა „ვეფხისტყაოსანი“ – ყველაზე უფრო ნმიდათანმიდა წიგნი. ერთი ძველი ქართველი პოეტი გაკვირვებული წერდა:

„საღმრთო წიგნი ბევრი ნახდა უყდოთა და უბუდობით,
სამაიროს ინახავენ სტავრის ბუდით და ნახლობით“.

მაინც რატომ იცავდა და ინახავდა ასე თავგანწირვით ქართველი კაცი „ვეფხისტყაოსანს“? ინტერპოლატორების მტკიცების მიუხედავად, ქართველმა კაცმა ჩინებულად იცოდა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სპარსული კი არა, ქართულია, მასში ქართული სულია ჩაქსოვილი, რომ ეს პოემა იგივე საქართველოა, მისი უკვდავებაა, რომ მასში ქართველი კაცის ყველაზე სანუკვარი ოცნებებია ჩაქსოვილი. ეს წიგნი ქართველ კაცს ჭირში ამხნევებდა მუდამ, შვილებს ამ წიგნით ზრდიდა.

რუსთველი მოკლედ თქმის დიდოსტატია. ერთი სიტყვით ან ერთი სტრიქონით შეუძლია ძალზე ტევადი აზრის გადმოცემა. „თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინობდა“. – ქალის სილამაზის გადმოცემა ამაზე უკეთესად შეუძლებელია. ანდა განა რა ზიანი, რა ჭრილობა უნდა მიაყენოს კაცს მკერდზე ვარდის ყვავილის შეხებამ? მაგრამ უახლოესი ადამიანისაგან უმცირესი წყენაც ძნელი ასატანია, ანდა მისი სატკივარიც უდიდეს დარდს გაგიჩენს. ამაზე რუსთველი ბრძანებს: „მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყულა“. ტარიელი როსტევეან მეფეს მიმართავს: „მოდო და დავსხდეთ მეფეო, ამოა კორდი მწვანისა“. აქ სამ სიტყვაშია მოცემული გაზაფხულის სიმშვენიერე. ვეფხისტყაოსანში თავიდან ბოლომდე ამბის დაძაბული თხრობაა. იგი აღსავსეა ამა თუ იმ ამბის კვანძის შეკვრით, კულმინაციითა და კვანძის გახსნით. ცალკეული ამბები ასე გადახლართულია ერთმანეთთან და მთლიან ქარგას ქმნის. ამის გამო პოეტი იშვიათად მიმართავს ლირიკულ გადახვევებს, ბუნების აღწერას, მაგრამ სადაც ეს ხდება, იქ რამდენიმე ტსრიქონში ბუნების დიდებული სურათია დაჭერილი და მოქმედი გმირების სულიერი განცდების გადმოცემის შესატყვის ფონს ქმნის:

„მას მიხვდა წვერი სადგურად მალლისა მთისა დიდისა,
გამოჩნდა მუნით მინდორი, სავალი დღისა შვიდისა.
მის მთისა ძირსა წყალი დის, არად სანდომი ხიდისა,
ორგნითვე ტყესა შეეკრა ნაპირი წყლისა კიდისა“.

პოეტმა ამ სურათით მკითხველი ფსიქოლოგიურად შეამზადა, რომ სწორედ აქ, კაცის თვალისა და სულის დამაწყნარებელ გარემოში უნდა მოხდეს რაღაც განსაკუთრებული – აბორგებულმა სულმა შვება უნდა იგრძნოს... სწორედ

აქ მოსდევს ავთანდილის სამნლიან ნამებას შედეგი – ასეთ გარემოში მიაგნებს იგი უცხო მოყმის კვალს.

ნესტანის საძებნელად მიმავალი ავთანდილი ტარიელს სთხოვს, დაელოდოს ერთი წელი – მომავალ ზაფხულამდე, ვარდობის თვემდე. თუ დავაგვიანო, „ვარდთა ნახვა გაგაკრთობდეს, მართ ვითამცა ძალლი ყეფსა“. – გაყვავებული ვარდის დანახვა ძალლის ყეფად მოგეჩვენოსო. ავთანდილი მიაგნებს ნესტანის კვალს და გახარებული ტარიელთან ბრუნდება, თან მოაქვს ნივთმტკიცება – ნესტანის წერილი და რიდის ნაჭერი. ისეთი დროა, რომ დღე-ღამეზე ინურება დათქმული ვადები. უდაბნოების გამოვლის შემდეგ ერთგან აყვავებულ ვარდს ნახავს, ტარიელი გაახსენდება და ატირდება. ვარდს მოეფერება, აკოცებს და ტარიელის შესახებ ესაუბრება:

„მონურვილ იყო ზაფხული, ქვეყნით ამოსლვა მწვანისა, ვარდის ფურცლობის ნიშანი, დრო მათის პაემანისა, ეტლის ცვალება მზისაგან, შეჯდომა სარატანისა. სულთქვნა, რა ნახა ყვავილი მან, უნახავმან ხანისა. აგრგვინდა ცა და ღრუბელნი ცროდეს ბროლისა ცვართა; ვარდთა აკოცა ბაგითა, მითვე ვარდისა დართა; უბრძანა: „გიჭვრეტ თვალითა, გულ-ტკბილად შემხედვართა, მისად სანაცვლოდ მოვილხენ თქვენ თანა საუბართა“.

დიდი წყენაც და დიდი სიხარულიც ორივე ძნელი ასატანია, კაცის გულს ორივე დაანყლულებს,, მით უმეტეს, ასეთი ამბის მოულოდნელად გაგების ელდა. სიხარულმაც შეიძლება კაცი მოკლას, არათუ ოდენ ჭირმა. ადამიანის ფსიქიკის უდიდესი მცოდნე რუსთველი ასე ხატოვნად აღწერს ამ ამბავს: ტარიელმა რა დაინახა ავთანდილი, სი-

ხარულისაგან ძალზე აღელდა, ხოლო როცა ნესტანის ნერილი და რიდის ნაჭერი იხილა, სიხარულისაგან გონება დაკარგა, მკვდარს დაემსგავსა. შეწუხებული ავთანდილი წყალს ვერ პოულობს, ტარიელის მოკლული ლომის სისხლს მოიტანს, დაასხამს გულზე და ლომს ლომის სისხლით მოასულიერებს. რუსთველი ტარიელის მდგომარეობას სიცხისა და ყინვისაგან დაწყულულეზულ ვარდს ადარებს და მის განცდას ასე განაზოგადებს:

„ზამთარი ვარდთა გაახმობს, ფურცელნი ჩამოსცვივიან, ზაფხულის მზისა სიახლე დასწვავს, გვალვასა ჩივიან, მაგრა მას ზედა ბულბულნი ტურფასა ხმასა ჰყვივიან, აგრეთვე გული კაცისა მოსაგვარებლად ძნელია, ჭირსა და ლხინსა ორსავე ზედა მართ ვითა ხელია, მიწყვიც წყლულდების, სანუთრო მისი აროდეს მრთელია. იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია!“

ცნობილია, რომ დიდ საქმეს შეჭიდებული ადამიანი ძალების მაქსიმალურ მობილიზებას ახდენს. კაცმა არ იცის, საიდან ჩნდება ადამიანში ეს ენერჯია. ხოლო საქმის წარმატებით დამთავრების შემდეგ ადამიანი როგორღაც ძალაგამოცლილად გრძნობს თავს. როგორები იყვნენ ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი ომის დაწყების წინ და რა განცდები ჰქონდათ ქაჯეთის ციხის აღების შემდეგ? მათ სულიერ მდგომარეობას რუსთველი ადარებს ჭექა-ქუხილს, მთიდან მოვარდნილ ღვარცოფს, რომელიც გზად ყველაფერს წალეკავს, ხოლო ზღვასთან შერთვის შემდეგ სრულიად წყნარდება. მებრძოლთა სულიერი განცდების გადმოსაცემად პოეტი გენიალურ შედარებას მიმართავს:

„ჩემი ან ესე ნათქვამი მათი სახე და დარია:
რა ზედა წვიმდენ ღრუბელნი და მათათა ატყდეს ღვარია,
მოვა და ხევთა მოგრაგნის, ისმის ზათქი და ზარია,
მაგრა რა ზღვათა შეერთვის, მაშინ ეგრეცა წყნარია“.

რუსთაველი ახალი სალიტერატურო ენის ფუძემდებელია. იგი პოეტური სიტყვის ჯადოქარია – რითმის, რიტმის, ალტერნაციის, შედარების, მეტაფორის, ჰიპერბოლისა და სხვა პოეტური ხერხების დიდოსტატია. ამ მხრივ მას მსოფლიო პოეზიაში ბადალი არ ჰყავს. იგი ძალზე გაბედულად ეპყრობა სიტყვას, მის ხელში სიტყვა საოცრად მოქნილი და მორჩილი ხდება, როგორც რკინა მჭედლის ქურაში გატარების შემდეგ. მას შეუძლია ჩვეულებრივი, გაცვეთილი სიტყვიდან სრულიად ახალი სიტყვა შექმნას. ლექსის მუსიკალობის მიზნით შეუძლია სიტყვა შუაზეც კი განწყვიტოს, სიტყვის ნაწილი განმეორებით იხმაროს მარცვალთა რაოდენობის შესავსებად ისე, რომ სიტყვის ამ ნაწილმა აზრი, მნიშვნელობა კი არ დაკარგოს, პირიქით, აქცენტი გაძლიერდეს, თანაც ალტერნაცია გამოიწვიოს:

„დავარ თქვა: მქნელი ამისა ვინ არ დამქროლოს, ვინ არ და-“
„მაგრა ნაცვალსა პატიჟსა მიგცემსო ზენა, მი-, ცისა!“
„ვერ ვასმინე საუბარი, მით დავყოვნე ხანი მუნ, და-!“
„ვითა მონა, სამსახურად განალამცა წავე, წა-, მე!“
მიწყვიტ მისად საგონებლად მისი მკვლელი თინათინ ა-.“
თვალთა წინა წაგვივიდა ლალი, კეშტი, ამაყი, წა-“.

და ამას მკითხველი სრულიად ბუნებრივად აღიქვამს, ენის ნორმებიდან გადახვევად სულაც არ თვლის. სწორედ ამას შეჰყავს დღევანდელი ზოგიერთი „განსწავლული“ მკვლევარი შეცდომაში და ზოგჯერ ისეთ ჩასწორებებს აკეთებს, რომ ტექსტს ამახინჯებს. ამის მიზეზი კი ის არის, რომ ისინი წმინდა გრამატიკის პოზიციიდან უდგები-

ან ტექსტს და არა პოეზიისა. პოეტური სიტყვა კი ზოგჯერ ენის ნორმებს „უფანყდება“ ხოლმე. რითმის მიზნით ახალი სიტყვის შექმნის მაგალითებია:

„ყოვლგან რბოდეს საძებარად, ვინცა იყო უცხენმალეს“.

„ნა, მაგრა მომხვდეს, რაღა ვქმნა, თუ სიშორისა გრძელობა“.

„ან მოყვარე გიპოვნივარ დისაგანცა უფრო დესი“.

„შენ გენუკვი, შემაჯერო, ღმერთი იღმერთო, ცაცა იცო“.

„გული მინდორს არ გაიჭრეს, არ იირმოს, არცა ითხოს“.

რა მეფემან მოისმინა, გაგულისდა, გაავცნობდა“.

„შენ თუ მოგკლა, სისხლნი შენნი ჩემმან ქედმან მოიქედნეს“.

„ან თავმან ჩემმან, მას მოგკლავ, ჩემად დად ვინცა მადესა“.

სისხლსა მისგან დადენილსა, მხეცი ყოვლი გაამლოკდა“.

„მის ყმისა მოსლვა უხარის ყოველსა მუნ მეკრეფელსა“.

„სულთქმა ბევრი აათასეს, აღარა თუ აერთხელეს“.

„კარგა ჰქმენო, დაუმაღლა, ბრძანებანი უიმედნა“.

„არ ვეშიშვი მტერთა ჩემთა, თავი მონად მომიმონდეს“.

„თქვენმან აგრე სიმდაბლემან ნახვა თქვენი ჩამადარდა“.

„ორნივე მიხვდეს წადილსა, იგი ვარდობდეს, შენ იე“.

ხშირად სტრიქონში სიტყვის გამეორებით პოეტი საოცარ ალტერნაციას ქმნის და მუსიკალობას აღწევს:

„მზე აღარ მზეობს ჩვენთანა, დარი არ დარობს დარულად“.

რუსთველი ახალგაზრდის, ჭაბუკის, რაინდის მნიშვნელობით ხშირად ხმარობს სიტყვას „ყმა“, „მოყმე“. (გვიან საუკუნეებში ყმამ მონის მნიშვნელობა შეიძინა. პოემაში ხელქვეით, დაქვემდებარებულ კაცს ყველგან მონა ეწოდება). ამის თვალსაჩინო მაგალითია ერთი სტრიქონი. ავთანდილს გულანშაროელი მებაღე უამბობს:

„აქა მოსლვითა გაყმდების, კაციცა იყოს ბერები“.

აქ მოსვლით მოხუციც კი გაყმანვილდებაო.

„ვეფხისტყაოსანი“ მთლიანად თექვსმეტმარცვლიანი შაირით არის დაწერილი, მაგრამ ერთმანეთს ოსტატურად ენაცვლება მალალი და დაბალი შაირი, რიტმის მონაცვლეობით კი პოემა დაცულია ერთფეროვანი ხმოვანებისაგან. მალალ შაირს ორმარცვლიანი რითმა ქმნის, დაბალ შაირს – სამმარცვლიანი რითმა. ამასთან სტროფის ოთხივე სტრიქონი ერთმანეთს ერითმება. მკვლევარი პ. ინგოროყვა წერს, რომ „პოემაში ჩვენ გვხვდება მხოლოდ მდიდარი, პოლიფონიური ორმარცვლიანი და სამმარცვლიანი რითმები“. მაგრამ ეს გამონათქვამი მთლად ზუსტი არ არის. პოემაში გვხვდება ორი სტროფიც ოთხმარცვლიანი რითმით განწყობილი:

„ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შეჰქმენ სახე ყოვლისა ტანისა,
შენ დამიფარე, ძლევა მეც დათრგუნვად მე სატანისა,
მომეც მიჯნურთა სურვილი, სიკვდიდმდე გასატანისა,
ცოდვათა შესუბუქება, მუნ თანა წასატანისა“.

„გავგზავნენ ყოვლგან ლაშქარნი, ალაფი ავალებინე,
ერთობ სავსენი მოვიდეს, თავი ავალალებინე;
სისხლსა მებრძოლთა ჩემთასა მინდორი შევალებინე,
არ ვჰბრძოლე, კარი ქალაქთა უომრად გავალებინე“.

პოემაში არის აგრეთვე რამდენიმე ოთხი და ხუთმარცვლიანი მაჯამური რითმებით განწყობილი სტროფი. ოთხმარცვლიანი მაჯამურრიითმიანი სტროფებია:

500. „ღმერთმან თუ მცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშენოსა,
შენთვის მკვდარი აღარ ვიტყვი, მაშა მომკლავ უშენოსა;
მზემან ლომსა ვარდ-გიშერი ბაღჩა-ბალად უშენოსა;
შენმან მზემან, თავი ჩემი არვის ჰმართებს უშენოსა!“

501. „თუცა მიგდის ღვარი ცრემლთა, მაგრა ცუდად არ
იღენო,

ამას იქით ნულარ იდენ, ჭირსა თავი არიდენო;
შენნი მჭვრეტნი ჩემთა მჭვრეტთა აგინებენ, არ იდენო;
რომე წელან მოგეხვივნეს, იგი ჩემთვის არიდენო“.

1540. „მოეხვია, გარდუკოცნა მას პირისა არემარე:

„დამივსეო ცეცხლი ცხელი, მაგრა წყალი არ ემარე,
ვინ გიშერი დააჯოგა წარბ-წამწამი, არე-მარე.

გვალე, შეგყრი, ლომო, მზესა, თავი მისკენ არე, მარე!“

ხუთმარცვლიანი მაჯამურია 1035-ე სტროფი:

„რად სიცხე გულსა ნიადაგ მწვავს გმირსა სამს ალებისა?

რად გული კლდისა ტინისა შემქმნია სამ სალებისა?

არ შეუძლია ლახვარსა დაჩენა სამსალებისა,

შენ ხარ მიზეზი სოფლისა ასე გასამსალებისა“.

რუსთველი უდიდესი მოაზროვნეა. პოეტ თამაზ ჭილა-
ძის ძალზე მოსწრებული შედარებით რუსთველი ქართვე-
ლი ხალხისათვის მეორე დავით აღმაშენებელია: „შეიძლება
ვთქვათ, რუსთაველი იწყება დავით აღმაშენებლით და და-
ვით აღმაშენებელი გრძელდება რუსთაველით. მართლაც,
იშვიათია, ისე ჰგავდეს ერთი პიროვნება მეორეს, როგორც
რუსთაველი ჰგავს დავით აღმაშენებელს. ორივე აღმაშე-
ნებელია, შემოქმედი! ერთი – ქართველი ადამიანის სული-
სა, მეორე – ქართველთა ქვეყნისა.... შეიძლება თამამად
ითქვას, რუსთაველის პოემა თამარის კი არა, დავით აღ-
მაშენებლის ეპოქის გენიალური ფინალური აკორდია, რო-
მელიც აპოთეოზური დიდებულებით გადმოგვცემს მომავ-
ლის რწმენასაც, მომავლისაკენ დაუოკებელ ლტოლვასაც,
ანუ უფრო ზუსტად – უკვდავების განცდას!“

რუსთაველი გასცდა შუასაუკუნეთა არა მარტო ქრის-
ტიანულ-ასკეტურ, არამედ საერთოდ ვიწრო რელიგიურ
და ნაციონალურ ჩარჩოებს და ზოგადკაცობრიულ დონემ-
დე ამაღლდა. ამიტომ იგი პლანეტა დედამიწის განზოგა-

დებული პოეტის სახეა, ისევე, როგორც ჰომეროსი, დანტე, შექსპირი, გოეთე... ამიტომაც მისი იდეები ახლობელი და მისაღები დედამიწის ყველა ქვეყნისა და ყველა ერისათვის. რუსთველი სიცოცხლის, ამქვეყნიერი ბედნიერების, ჯანსაღი სიყვარულის მომღერალია. რუსთველი იძლევა დედამიწაზე ცხოვრების მონყობის საკუთარ კონცეფციას. მისი შეხედულებით, დედამიწა უნდა იყოს სიკეთის, სილამაზის, რაინდობის, კეთილშობილების სადგური; იქ იცხოვრებენ ლამაზი, სულგრძელი, დიდბუნებოვანი ადამიანები, რომლებიც დიდი საქმეებისთვის იღვანებენ. კაცობრიობა, სახელმწიფოები სიყვარულის, მეგობრობის დიად მიზნებს უნდა ემსახურებოდნენ. ხოლო ხელისუფალთა, ძლიერთა ამა ქვეყნისათა მიზანი უნდა იყოს ადამიანებისათვის ისეთი ბედნიერი ცხოვრების შექმნა, სადაც არ იქნება ჩაგვრა და უსამართლობა და სადაც „თხა და მგელი ერთად სძოვდეს“. აი, ამიტომ უყვარდა რუსთველი ქართველ ხალხს, რომელმაც ჩინგიზ-ყაენის, ჯალალედინის, თემურ-ლენგისა და სხვა ურჩხულთა დამანგრეველი ქარტახილებიდან უბით გამოათარა და ცხრაასი წლის წყვილიდან ჩვენამდე მოიტანა მისი უდიდესი ჰუმანისტური იდეები, მისი განუმეორებელი პოეტური სიტყვა. სანამ დედამიწაზე ცოდვილი მატერიალური ინსტიტუტებითა და ცხოვრების ორომეტრიალით გაყინულ-გაუხეშებულ ადამიანთა სულებს ექნებათ პოეზიის ცეცხლით გათბობის სურვილი, ვიდრე ლექსის წყურვილი და პოეზიის ტიტანებისაკენ ადამიანთა ლტოლვა იქნება, ალბათ არ გახუნდება ქართული პოეზიის მეფეთ-მეფის რუსთველის სიტყვებიც: „მიღწვიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები!“

ორიოდე სიტყვა „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი სტროფის გამო

საუკუნეების მანძილზე რუსთველის გენიალურ ნაწარმოებში ნებით თუ უნებლიედ არაერთი შესწორება-ჩამატება მოხდა – ზოგი საღერღელაშლილი მეღექსეებისგან, ზოგი გადამწერთაგან დაშვებული შეცდომების გამო. საოცრად შთამბეჭდავად აღწერა ქართველი კაცის ბუნება ვახუშტი ბაგრატიონმა: უამრავ რაინდულ თვისებასთან ერთად ნაკლოვანებების მხილებასაც არ მოერიდა – ამპარტავანნი და თავხედნი არიან, მეფეებსაც კი არ ერიდებიან ხოლმეო. ალბათ ამ თვისების ბრალი იყო, თორემ პოეზიის მეფის რუსთველის ღვთიურ გენიას, ან „ვეფხისტყაოსანს“ უბრალო მოკვდავთა „დასახმარებელი“ რა სჭირდა? ან როგორ შევბედეთ და როგორ გავუტოლეთ თავი?

უკანასკნელ საუკუნეებში მკვლევარებმა გარკვეული მუშაობა გასწიეს ამღვრეულის დასაწმენდად და თავდაპირველი ტექსტის დასადგენად. ამ მხრივ სამაგალითო იყო ის მეცნიერული სიფრთხილე, რომელიც გამოიჩინეს ვახტანგ მეექვსემ, შემდეგ კი წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში ილია ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელიანის, აკაკი წერეთელის, ივანე მაჩაბლისა და სხვათა მონაწილეობით შექმნილმა კომისიამ. XX საუკუნის მეორე ნახევარში ამ მიზნით ბევრმა დაიწყო პოემის ჩხრეკა. ამავე მიზნით შეიქმნა რუსთველოლოგიური კომისიაც, რომელმაც ზედმეტი გამბედაობა-თავდაჯერება გამოიჩინა

და სიკეთესთან ერთად გარკვეული ზიანიც მიაყენა პოემას. ამჯერად გვსურს მკითხველს ერთი სტროფის შესახებ მოვახსენოთ.

ნესტან-დარეჯანის აღზრდა მამიდამისს ჰქონდა დაკისრებული. ნესტანის სიყვარულის ამბავი გამჟღავნდა. გაჯავრებულმა მეფემ დაიფიცა, დავარს ცოცხალს არ დავტოვებო. შემინებულმა დავარმა ძმისშვილი სასტიკად სცემა, მერე ქაჯეთიდან წამოყვანილი ორი გამოცდილი და გრძნეული მეზღვაური მონა იხმო და თავისი განაჩენი ამცნო:

„რა დავარ გაძღა ცემითა, მისითა დალურჯებითა,
წამოდგეს ორნი მონანი პირითა მით ქაჯებითა,
მათ კიდობანი მოჰქონდა, ეუბნეს არ აჯებითა,
მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს, იქმნა დარაჯებითა.
მან უთხრა: წადით, დაკარგეთ მუნ, საცა ზღვისა ქიპია,
წმიდისა წყლისა ვერ ნახოს მყინვარე, ვერცა ლიპია,
მათ გაეხარნეს, ხმამალლად იყივლეს: იპო, იპია,
ესე ვნახე და არ მოვკვე, არა მგავს არცა სიპია.
ზღვითკე გაავლნეს სარკმელნი, მაშინვე გაუჩინარდა,
დავარ თქვა: „მქნელი ამისა ვინ არ დამქოლოს, ვინ არ და-
ვირე მომკლვიდეს, მოვკვდები, სიცოცხლე გასაწყინარდა.
დანა დაიცა, მო-ცა-კვდა, დაეცა, გასისხლმდინარდა“.

რუსთველოლოგებმა მეორე სტროფი შემდეგი დროის მელექსეთა ჩამატებულად ჩათვალეს და ამოიღეს, რადგან მათი აზრით, ამის გარეშე თითქოს მოქმედება პირველიდან მესამე სტროფში ბუნებრივად გრძელდებოდა. ასეთი შესწორებით დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ 1966 წლის საიუბილეო გამოცემა. ასეა დაბეჭდილი 1986 წელს სარგის

ცაიშვილის რედაქციით შესრულებული გამოცემა (გამ. „მერანი“). მაგრამ რუსთველოლოგებმა ვერ გაითვალისწინეს ერთი მარტივი რამ: გამოტოვებული სტროფის გარეშე არ ჩანს, რა სასჯელი გამოუტანა დავარმა ნესტანს, რა უბრძანა მენავებს. გამოდის ისე, თითქოს მონებს თვითნებურად, თავისი ნება-სურვილით შეეძლოთ ნესტანის ბედის გადანყვეტა, რაც სრულიად არარეალური და ულოგიკოა. განა მონები გაბედავდნენ დიდი და სახელოვანი მეფის ასულის სადმე წაყვანას პატრონებისგან სათანადო ბრძანების გარეშე, თანაც კიდობანში ჩამწყვდევით? გენიალური რუსთველი კი არა, დღევანდელი საშუალო დონის პოეტიც კი პოემაში არ დაუშვებდა ასეთ შეუსაბამობას. ეს მშვენიერი, ლალი რუსთველური სტროფი ასე ერთი ხელის მოსმით დაკარგეს პოემიდან გამომცემლებმა. ეს სწორედ პოემის ტექსტის მჩხრეკავი იმ რუსთველოლოგიური კომისიების ნამოქმედარია. შესწორების მიზეზი კი ძალზე გულუბრყვილოა. ასეთი მოსაზრებით თუ ვჩხრიკეთ პოემა, ალბათ არაერთი სტროფი მოგვეჩვენება საეჭვოდ. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ შესანიშნავი მხატვრული სახეა „ზღვის ჭი პი“ – რომელიც, დედამიწაზე ყველაზე შორეულ და დაკარგულ ადგილს ნიშნავს. საინტერესოა, რომ ეს გამოთქმა დღესაც ცოცხალია სამეცნიერო წრეებში და მსოფლიოში რუსთველმა პირველმა შემოიტანა ხმარებაში. ეს სტროფი სიმძაფრეს მატებს დავარის განაჩენს. იგი უბრძანებს მონებს, რომ უკიდევანო ოკეანეში დაკარგულ პატარა კუნძულზე წაიყვანონ ნესტან-დარეჯანი, ისეთ ადგილას, სადაც არათუ ადამიანები, არამედ წმინდა წყალიც და ყინულიც სანატრელი გაუხდება. „მან უთხრა: წადით, დაკარგეთ მუნ, საცა ზღვისა ჭიპია, წმიდისა წყლისა ვერ ნახოს მყინვარე, ვერცა ლი-

ვალერი მისურაძე

პია“. ამ სტრიქონებში ჩანს მთელი სისასტიკე დავარის გადანყვეტილებისა. სტროფი მხატვრული თვალსაზრისითაც სრულყოფილია. ამ სტროფის ამოღება დაუშვებელია, უფრო სწორედ – დანაშაულია. ასეთი „შესწორების“ უფლება თავს არ უნდა მივცეთ, რადგან ამით რუსთველის შედეგრი არა მარტო ზიანდება, არამედ აზრობრივად ღარიბდება და ბუნდოვანი ხდება.

ვალერი მისურაძე

15. 03. 2016 წ.

შავი ყვავილი

ცხოვრება მარტოკაცისა

ნიკო სამადაშვილი XX საუკუნის ერთ-ერთი საინტერესო და თავისებური პოეტია. პირველ რიგში რითაც სხვებისგან გამოირჩევა, ეს არის განსხვავებული პოეტური ხელნერა, მხატვრული სახეებით აზროვნების განსაკუთრებული სიძლიერე. მის პოეზიაში შეხვდებით შედარებების, ეპითეტების, მეტაფორების, ჰიპერბოლების უამრავ გამოგნებელ მარგალიტს. მას ხელენიფება ორ სტრიქონში, ან ერთ სტროფში გადმოსცეს ბუნების დიდებული სურათი:

„ლიახვი დელავს, როგორც ჯეჯილი,
როგორც მზის შუქზე გამსკდარი ნისლი“.
(ლოცულობს ყველა)

„ნიავის თეთრი ნაფეხურები
სროლით მიჰქონდათ თვალუნვდენ ყანებს“
(სიმღერები გამოქვაბულიდან)

დგება დრო, როცა ბარაქიანი შემოდგომა კალთას დაიბერტყავს – სოფელი ბალ-ვენახის მოსავალს მოკრეფს და დააბინავებს. მერე იწყება ბავშვების საყვარელი გასართობი დრო – მცვრევა: ისინი შეესევნიან ზვრებსა და აქაიქ დარჩენილ-დაშაქრული ხილითა და ყურძნის კიმპალით პირს იტკბანურებენ. ბოლოს ტყე ფოთლებისგან განიძარ-

ცვება. ამას მოჰყვება ჟინჯლიანი დღეები, ნაადრევი სუს-ხი. შიშველ ხეებზე დილაობით წვიმის ცრემლები აღმასე-ზად დაეკიდება. ასეთი დღეები პოეტს მცვრევას აგონებს – თითქოს შემოდგომის დღეები ბალღებია, წვიმის მძივები – მოსავლის ნარჩენები. სულ ორ სტრიქონშია დაჭერილი ძალზე ტევადი, დიდოსტატური სურათი ამგვარი ნაღვლი-ანი შემოდგომისა:

„ბაღებს გაზიდავს ყრუ შემოდგომა,
ტყე ჟინჯლს მოიმცვრევს დილაადრიან“.

გასაოცრად შთამბეჭდავია ძველი, დრო-ჟამისაგან გა-მოსრული ტაძრის აღთქმა:

„ჟამს ტაძრის კანი ისე დაუხრავს,
რომ გარეთ ჟონავს ქრაქის ნათელი“.
(ხილვა)

ტაძარი ადამიანის ნამოქმედარია და არა ბუნებისა. ტა-ძარი ცოცხალი არსებასავით არის – საუკუნეების სიღრ-მიდან ჩვენამდე მოღწეული სუნთქვა და ხელების სითბოა ხელოვანისა, ოსტატის გონების ნაფიქრ-ნააზრევია, ქვეყ-ნის ზეობისა და ეპოქის მეხთატეხის სურათია. მას ბებე-რი მხრებით ჩვენამდე მოუტანია ხსოვნა წარსულისა. ამი-ტომ ის ერთდროულად ჩვენში აღტაცების, ტკივილისა და სევდის გამომწვევიც არის. მაგრამ, პირველ რიგში, მისი ხილვისას ძალაუნებურად გაგეღვებს ფიქრი ხუროთ-მოძღვარზე: ზოგს ბედმა გაუღიმა და მისმა ნახელავმა ჩვენამდე მოიტანა შემოქმედის სახელი, ბევრი კი სამუდა-მო დავიწყებას მიეცა, ანდა, როგორც პოეტი ამბობს:

„ტადრის ფუტურო ქერქში ჭრიჭინებს
ვილაც უძეგლო ხუროთმოძღვარი“.

(ლოცვის ანეული)

ნიკო სამადაშვილი არ ცდილობს ფერადი სათვალეებით ცხოვრების ჭვრეტას, პოეტურ შელამაზებას. ყველა პოეტისაგან განსხვავებით მას არ დაუწერია სამშობლოს ან ვინმე გამორჩენილი პიროვნების სახოტბო ლექსი. თვით თავისი სათაყვანებელი მასწავლებლის ერეკლე ტატიშვილისადმი მიძღვნილი ლექსიც კი ნათელი, მსუბუქი ფერების მაგიერ მძიმე, პირქუში სტრიქონების შემცველია:

„ბედს ნულარ ერჩი, თუ ლოდებმა ამოიოხრეს,
იტყვიან: ნეტავ დაგენახათ, როგორ წვალობდა,
სანამ დარდებმა საცოდავი სულ არ გამოხრეს.
ეხლა დადიხარ და ხეებსაც კი ერიდები,
ხან არცკი გინდა, რომ ბინაში შემოგყვეს ჩრდილი,
ცოტა ხანს კიდევ... იმის მერე, რომ დაბერდები,
ეგ თავის ქალა კლდეს ექნება პირში გაჩრილი
და შენს ხერხემალს სალამურად გამოიყენებს
არმაზის კერპი ან ქარების ტიალი დოლი,
სანამ გრიგალებს შენს ძვლებს კვერთხით დააყრევინებს
გოლგოთის მთიდან მორეკილი ღმერთების ჯოგი“.

(ერეკლე ტატიშვილისადმი)

ამ ლექსში გასაოცრად შთამბეჭდავად არის დახატული ნათელი იმპერიისაგან რეპრესირებული, პატიმარყოფილი, საზოგადოებისაგან დაუმსახურებლად ზურგშექცეული, დავინწყებული და გარიყული ადამიანის ყოფა, ადამიანისა, რომლის „ცხოვრებითაც“ 1937 წლის რეპრესიების გამო საზოგა-

დოებისაგან მოკვეთილმა და ჩრდილადქცეულმა უამრავმა ღირსეულმა ადამიანმა დაასრულა თავისი სიცოცხლე. სამაგიეროდ ამ ლექსით პოეტმა დავინწყებას გამოსტაცა, უკვდავყო ღირსეული მამულიშვილის ერეკლე ტატიშვილის ხსოვნა.

მის შემოქმედებაში ვერც სატრფიალო ლექსებს შეხვდებით. მილიონობით ადამიანისათვის ცხოვრება მძიმე ყოფაა, ჯოჯოხეთია დედამინაზე, ადამიანთა ურთიერთობები უფრო ხშირად მტკივნეულია, ვიდრე საამური. სწორედ ამის ასახვას წარმოადგენს ნ. სამადაშვილის პოეზია. მისი შემოქმედება ცხოვრების, სამყაროს სხვადასხვა პოზიციიდან ჭვრეტაა: 1. ეს არის, პირველ რიგში, დედამინაზე საზოგადოების ქვედა ფენიდან – სიღრმიდან დანახული ცხოვრება, ფსკერის ასახვა; გაზულუქებულ-განებივრებული პიროვნების კი არა, ცხოვრების ზვირთცემისაგან ქანცგანწყვეტილი ადამიანის თვალთ აღქმული სინამდვილე. 2. დედამინელის თვალთ დანახული ირეალური სამყარო; 3. კოსმიური ხედვა და შორიდან, სხვა სამყაროდან დანახული დედამინა. ამიტომ ნ. სამადაშვილის პოეზიაში ჭარბადაა მუქი ფერები. ვერც ერთ მის ლექსში ვერ ნახავთ მსუბუქ, ვარდისფერ ტონებს, რაც პოეტების უმეტესობისათვის დამახასიათებელია. ეს არის მხატვარი, რომელიც შავი საღებავებით მუშაობს, მაგრამ შეუძლია მსუყე, კალმის ერთი ჯანიანი მოსმით დიდოსტატური სურათი შექმნას; ამასთან, თუმცა საშენ მასალად იყენებს მძიმე, მოქუფრულ, პირქუშ და უარყოფითი ემოციებით დამუხტულ სიტყვებს, მაგრამ ისეთ დიდებულ სურათებს ქმნის, რომ ესთეტიკურ სიამოვნებას განიჭებთ. ეს ნიკო სამადაშვილის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი და სხვათაგან განმასხვავებელი უპირველესი ნიშანთვისებაა. ცხოველს რომ ქეცი შეეყრება, ბალანი გულისამრევად, ჭრელად გასცივა და სხეული ალაგ-ალაგ მოტიტვლებული რჩება. ის

მგზავრები ნუთისოფლისა

ძალზე უსიამოვნო შესახედავია. სწორედ ასეთი უცნაური ასოციაცია უჩნდება პოეტს ბუნების ჭვრეტისას – ტყიან ფერდობებზე აქა-იქ ახოები მის წარმოსახვაში ქეციანი ადგილებივით ჩანან, ხოლო მთები მძიმედ ხრჩოლავენ:

„გავხედე ალგეთს, ბოკრო ფერდობებს
ქეცად შეჰყროდათ გაჭრილი ახო,
მთები ხრჩოლავენ ნაირფერებით,

...

ლორწო ფალტეებს სწოვდნენ კლდეები“.

(გამგზავრება)

მრავალი პოეტის შთაგონების წყარო – ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა მას ჩრჩილებით ამოჭმულ ქსოვილს აგონებს; ხოლო თუ ვაჟა-ფშაველას პოეტური გენიით დანახული „ნისლი ფიქრია მთებისა, იმათ კაცობის ნიშანი“, სამადაშვილის თვალთახედვით ნისლებიც მძიმედ ხრჩოლავენ. მდინარის ხმაური კი მას სასიამოვნო მელოდიის ნაცვლად ჩაჟანგებული ანჯამების ხრჭიალს აგონებს:

„სქელი ნისლები მდორედ ხრჩოლავენ,
ყრუდ ჭრიალებდა ხევის ანჯამა,
ვარსკვლავნი ისე მოჩანდნენ ღამე,
თითქოს ზეცა ჩრჩილს ამოეჭამა,

...

ძირს წმინდა ნინოს ნაფეხურები

ჰგავდნენ სისხამზე მოკრეფილ იებს“.

(ატენის სიონი)

აღბათ, ეს ერთაადერთი ადგილია მის ლექსებში, სადაც მსუბუქი ფერი აქვს ნახმარი – წმინდა ნინოს ნაფეხურები

უნაზეს სურნელოვან იებს რომ შუადარა. სხვაგან მის ლექსებში კიდევ ერთხელ გაიელვებს ყვაილი, მაგრამ იქ უკვე ჩვეული, ნალვლიანი განცდით. ლექსში „აგარაკი“ სალამოს მოახლოების გამო მინდვრის ყვაილები პოეტში გოდების გრძნობას ინვევენ:

„ბებერი ლოდი მინას ჩასცქერის,
ხვივის მდინარე, სალამოვდება,
კაცივით მღერის გამსკდარი ქვევრი
და თან ყვაილებს გააქვთ გოდება“.
(აგარაკი)

ძნელია, ნარმოვიდგინოთ უფრო შთამბეჭდავი სურათი ცხოვრების ფსკერისა, დაუნდობელი ცხოვრებისაგან უარყოფილი, უკვე გასრესილი, არარაობად და მოჩვენებად ქცეული ადამიანისა, როგორც მას დახატული აქვს ლექსში „ლოცვის ანეული“:

„მათხოვარი ზის, როგორც ობობა -
მყრალ ჯოჯოხეთის მოხდილი პკეა,
არც ზლაპარია, აღარც მოთხრობა,
ის თითქოს ჩიტებს აუკენკიათ“.

აქ პირდაპირ გამაოგნებელი შედარებებით არის სასტიკი ცხოვრების სურათი დახატული. ჰიპერბოლათა მარგალიტებია დიდებული პოეტური სტრიქონები:

„სიონის ზარი სქელ ღრუბლების ქვეშ ახველებდა“.
„მოვლენ დღეები და გაფენენ დაფხრენილ ფიქრებს“.
„ავდრების შემდეგ გაზაფხულისკენ

მგზავრები ნუთისოფლისა

გაიყმუილებს ბებერი მტკვარი“.
„სალამო მოდის, ნისლის ზედაშეს
სვამენ და დაისს მთები კენკავენ“.

აქ ორ სტრიქონში დაისის დიდებული სურათია მოცემული. პოეტის შემოქმედებაში დიდი ადგილი უკავია სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემას. საიდან მოდის ადამიანი, რისთვის მოდის, სად მიდის? – აი კითხვები, რომლებიც ფუტკრის სკასავით გუგუნებენ მის გონებაში. როგორია სიკვდილის შეგრძნება? მომაკვდავის განცდები, სხეულისაგან სულის გაყრა გენიალურად აქვს დახატული:

„სიცოცხლე ტანზე დაიკლაკნება,
ამოვა ქარი და დაბინდდება,
დამე კაკლიდან ქოტის კივილი
ჩემს მინურ ბანზე გადაფრინდება“.
(ფერფლი)

სიკვდილი თავისდათავად ამაზრზენია, საშინელებაა. ეს საშინელება საკუთარ თავზე მას ასე წარმოუდგენია ლექსში „ცაცხვის ხე“:

„ყვავებს შეუტევ, მიაყრი რისხვას,
ყმუილს მორთავენ გარშემო მგლები,
ფოთლებს დამაყრი შემოდგომის ხანს
და ეს იქნება შენი ცრემლები.
...
შენი ფესვები ჩემს გულს გამოხრავს,
თხუნელა კუბოს მიატყვამს კვინიხს,
შეეშინდება მოხუც მაცხოვარს
და ფაშარ ლოცვებს კუნჭულში იტყვის“.

შეიძლება თუ არა ყველაზე დიდ საშინელებაში – სიკვდილშიც სილამაზის დანახვა? შეიძლება თუ არა პოეტმა სიკვდილშიც პოეზია დაინახოს? თურმე შეიძლება. ეს სტრიქონები ამის დასტურია. აქ სიკვდილის სისასტიკე საოცარი სიცხადით არის დახატული. ხანმოკლეა კაცის სიცოცხლე. ყველას თავისი გოლგოთის გზა აქვს გასავლელი, ყველამ თავისი ჯვარი უნდა ზიდოს. ბოლო კი ყველასათვის ერთია: კაცი კვდება, მინას მიაბარებენ და სამარეზე ლოდს დაადებენ, რომელიც მისი სამუდამო და განუყრელი „მეგობარი“ ხდება. პოეტს ეს პროცესი ძალზე თავისებურად აქვს გააზრებული -

„დავიხოცებით, დაგვსუნავს ლოდი,
გარემოც ყვითლად დაიფერება“.
(გენია და სამრეკლო)

... და მერე რიგს რიგი მისდევს, თაობას თაობა, დგება ჟამი მიწად ქცევისა, ვისთვის – არდავინყებისა, ვისთვის – დავინყებისა; ჟამი, რომელზეც სიცოცხლეში ადამიანები თითქმის არასოდეს ფიქრობენ: პოეტს ამ პროცესზეც ძალზე თავისებური, ფანტასტიკური და შემადრწუნებელი სურათი აქვს შექმნილი:

„აი, ამ მინდვრებში, ამ ხრიოკ მთებში
ჩვენ ხომ ერთმანეთს ვჭამდით მგლებივით.
მეც მარტო ყოფნა ათასწლობით მომენყინება,
თავის ქალაში მწვანე ხვლიკი შეძვრება ღამე,
ძვლებზე შემხმარი დაფიქრება მოენონება
და მატლებდახრულ თვალებიდან გახედავს ბალებს“.
(გამხმარი კაცი)

მგზავრები ნუთისოფლისა

ნიკო სამადაშვილის პოეზიაში გაცილებით ხშირია ბნელი ლამეები, ვიდრე დღის ნათელი. არ უყვარს სინათლე, რადგან დღის შუქზე, კაშკაშა მზეზე ადამიანთა სიდუხჭირე და ნამება უფრო ცხადად ჩანს. მძიმე განცდებისაგან „გულზე ამოსდის ჭმუნვის ბებერა“, ვერ იშორებს „სევდის კრაზანებს“; ამ დროს „ყელში ხრჩოლავენ მღვრიე ცრემლები, უკან – შავბნელი დღეების რიგი“. ეს იმიტომ, რომ „ქვეყნიერება ჩვენ დაგვიგეს კაკანათივით“. ადამიანთა მოდგმის არსებობის ხუთი მილიონი წლის მანძილზე დედამიწაზე ვერ შეიქმნა ჰუმანური და სამართლიანი ცხოვრების პირობები. თუმცა ადამიანთა უამრავი საზოგადოება არსებობდა, მაგრამ:

„რა შემზარავად ყმუიან წლები,

...

ხალხთა უდაბნო დედამიწაზე“.

(გაჭირვება)

სიბნელე ყველა სულდგმულს სძულს, თვით მცენარეებსაც კი:

„ჩამობნელდება, მტირალ წნორებს ნაუვათ გული“.

ასეთივე სიბნელის განცდა ეუფლება პოეტს ნუთისოფლის ყურებაზე:

„დაღუპულ დღეებს ისევ ვიგონებ,

ხრჩოლავს სოფელი, ბნელა, თოვლია

...

და ლამეებით ჩავბჭირებულვარ“.

(ღია ბარათი)

ასეთი განცდა მისი უმძიმესი ყოფის შედეგია. იმის შედეგია, რომ იგი ცხოვრებისგან გარიყულია და ზედმეტი ადამიანის განცდა აქვს დაუფლებული, „ძვლები დარდით

გამჭვარტლულია“, მისი ყოფიერება გაორებულია – თითქოს შორიდან უმზერს საკუთარ თავს:

„ისე დავდივარ ამ ქვეყანაზე,
თითქოს საკუთარ ცხედარს მივყვები“.
(ჩემი პორტრეტი)

ასეთ დროს „ძვლები ხრჩოლავენ ტანში ყელამდი“ და ისეთი განცდა აქვს, თითქოს „ძვლებს უკეთებდნენ ქვაბის ზედადგარს, შიგ შენი სისხლის ზედაშე დულდა“. ასეთი დიდი სულიერი ტკივილების დაყურებას და თავდავინყებას სარდაფებში ეძებდა. ხოლო დილით მიდამოს რომ გახედავდა, „ნისლივით იდგა უმეგობრობა“. ის იყო კაცი, „ვინც ზურგშექცეულ მეგობრების ცქერით დაოსდა“. იმდენად ანამებს უმეგობრობა, რომ სიკდვილის დროსაც ჭირისუფლებად ადამიანების ნაცვლად მგლები მიაჩნია, ანუ ადამიანები უფრო დაუნდობლები არიან, ვიდრე მგლები. სიმარტოვეში კი ადამიანი შეიძლება ჭკუიდან შეირყეს:

„იმას ჭკუაზე შერყევა ქვეყნად
მიაჩნდა რალაც ბედნიერებად“.

პოეტის აზრით ასეთი დიდი ტკივილების გამო დედამინაზე ბედნიერებაც კი შეუძლებელია:

„რამდენი კაციც ცხოვრობს მინაზე,
ქვეყნად იმდენი საგიჟეთია.

...

ჭოტი დასცინის ბნელ არე-მარეს,

...

გაუსხვლეპავი ღამეა გარეთ
და პოეტების ნახირი ბლავის“.

(ნაფოტები).

მგზავრები ნუთისოფლისა

„რომ ამ დასაქცევ დედამინაზე
ბედნიერებაც დასაგმობია“.

(აქერცლილი მინიატურები)

ადრე ბავშვობაში დაობლებულმა პოეტმა სულიერი და ხორციელი ობლობის სიმწარე ბოლომდე შესვა. ამიტომ მას ხშირად ის ადამიანი ენატრება, ვისი სითბოც ყველაზე მეტად აკლდა – დედა, რომელიც მასზე იზრუნებდა სიცოცხლეში, ანდა სიკვდილის მერე დაიტირებდა დედობრივი ცრემლებით:

„დარდის ხვითქებში განურულ პერანგს
თონესთან მიშრობს შეშლილი დედა“.

(ღია ბარათი)

„რომ ჩემი გვამი ხელის კანკალით
გორიჯვრის ძირში ჩაეფლა დედას“.

(ჩემო მდინარევ)

მას ეჩვენება, რომ „ეს დედამინა ბოლოს და ბოლოს ხომ სადღაც დიდი სასაფლაოა, „რომელშიც შემთხვევით სხვა სამყაროდან „შემოეხეტა“ მისი სული. ამიტომ მზერას ზეცას მიაპყრობს. მთვარე, მარადიული შთაგონება პოეტებისა და შეყვარებულებისა, მას შვებას ვერ ჰგვრის. პირიქით, მთვარის ხილვისას სინაზის ნაცვლად უმძიმესი გრძნობა ეუფლება:

„მთვარე ქვასავით ედო სამყაროს,
სიბნელე წლებთან ერთად კიოდა“.

(დაუსაბამობის ხილვა)

ღრუბლიანი ზეცა მას ნანგრევებს აგონებს: „ზევით კი ქარი ასისინებდა ცის ნანგრევებში ღრუბლების ჩალას“...

სადაც აქა-იქ „კიაფობდნენ შორს ვარსკვლავები, მარადისობის ჭუჭრუტანები“. მისი სურვილია, გასცდეს ნუთისოფლის საზღვრებს, გაძვრეს ამ ხვრელებში და გააღწიოს მარადიულობის სამყაროში. ვინ იცის, იქნებ იქ სადმე ბედნიერი ცხოვრებაა, საიდანაც იგი შემთხვევით შემოეხეტა ამ ცოდვილ დედამინაზე? ამიტომ მის ლექსებში ხშირია ირეალური ხილვები, მოლანდება, „სამყაროს იქით მიმავალი მგზავრებისა“:

„ხან მთის კონცხიდან ოდნავ ვხედავდი
სამყაროს იქით მიმავალ მგზავრებს“.
(ფერისცვალება)

მას სწამს, რომ სიკვდილის შემდეგ მისი სული გააღწევს იმ სამყაროში:

„ჭრელი მტრედები კუბოს ასწევენ,
ზარებს დარეკავს მინების რიგი,
დაუშენს წვიმა და ელვის ეტლი
ცის კრამიტებზე ასტეხავს ხრიგინს.
მოვარდნილ გრიგალს, ფერნასულს, დაღლილს,
ჩემს სიკვდილს კიდევ დაუმაღავენ,
შორს კი ვარსკვლავზე ბარით ჩაივლის
მარადისობის ყრუ მესაფლავე“.
(მარადიოსობა და მესაფლავე)

პოეტს სწამს, რომ უკვდავებას ეზიარება:

„თუ უკვდავებამ სადმე მიკითხოს:
„ნეტა სად არის ეხლა ის ბიჭი?“
მოუყევ: ქარებს გადაჰყვა ღამე,

...

ორჯერ იკივლა სამყაროს გაღმა
და უკან აღარ დაბრუნებულა“.
(ღია ბარათი)

მას ეჭვი არ ეპარება, რომ მომავალ თაობებში მისი შემოქმედება აზრთა სხვადასხვაობას გამოიწვევს, მაგრამ მის კრიტიკას დაინყებს მხოლოდ საზოგადოების ნაწილი – „შთამომავლობა, ლექსების მტერი“. მისი აღიარების დროც დადგება:

„ჩემი სიმღერა და უკვდავება
აღბათ ჟამს შემდეგ ეცოდინებათ“.
(გზათ-ვალალობა)

ასე იყო კომუნისტური იმპერიის ჟამს: სევდიანი, პესიმისტური ლექსების ავტორს, სასტიკი ცხოვრების შეულამაზებლად ამსახველ პოეტს დღის სინათლეს არ აღირსებდნენ. ისინი დაგმობილნი იყვნენ ხელისუფლებისგანაც და კრიტიკოსებისგანაც. აღიარებდნენ მხოლოდ ისეთ პოეტებს, მწერლებს, მხატვრებს, ვინც იმპერიულ ყოფას ხალხთა ბედნიერ ცხოვრებად ნათლავდა. აღიო მირცხულავა რომ წერდა – გლეხის ეზოში თუ შეხვალ, „დგას სურნელება რძის და კარაქის“, სწორედ ასეთი ყალბი პოეზია იყო მისაღები საბჭოთა იმპერიისათვის, ხოლო ტერენტი გრანელისა და ნიკო სამადაშვილის ყაიდის პოეტები მათთვის მიუღებელნი გახლდნენ. ამიტომ შემთხვევითი სულაც არ იყო, რომ ვერც გრანელი და ვერც სამადაშვილი სიცოცხლეში ვერ მოესწრნენ საკუთარი ლექსების გამოქვეყნებას. ნიკო სამადაშვილი 1963 წელს გარდაიცვა-

ლა, ხოლო პირველად მისი ლექსების კრებული ათი წლის შემდეგ – 1973 წელს გამოქვეყნდა. ამიტომ წერს იგი ერთ-ერთ ლექსში:

„ვილაცა მგზავრი ხეზე დამსხდარ ლექსებს აუქმევს,
ამინოკებს პოეზიას ხეპრე, რეგვენი“.

ნიკო კომუნისტური რეჟიმის მსხვერპლი იყო – განუწყვეტელ დევნას განიცდიდა. მან თავისი საყვარელი მასწავლებლისა და სულიერი მოძღვრის ერეკლე ტატიშვილის ბედი გაიზიარა. ერეკლე დიდად განათლებული მამულიშვილი გახლდათ – განათლება მიღებული ჰქონდა ლაიფციგის, პარიზისა და ედინბურგის უნივერსიტეტებში, ფლობდა შვიდ უცხო ენას. მისი თაოსნობით დაარსდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის კათედრა. უნივერსიტეტში ასწავლიდა ინგლისურსა და იურისპრუდენციას. იგი დააპატიმრეს, როგორც ანტისაბჭოთა ელემენტი. აი მცირე ამონარიდი ნიკო სამადაშვილის შვილის მზია სამადაშვილის მოგონებიდან: „ერეკლე რომ გამოუშვეს, 1943 წელს იმავე საქმეზე მამა დაიჭირეს. მასაც ანტისაბჭოთა მოღვაწეობა დასწამეს და 5 წლით პატიმრობა მიუსაჯეს. არადა ამ დროს არავითარ პოლიტიკურ საქმიანობაში არ იყო ჩართული. მამა ხშირად იტყოდა ხოლმე – 30-იან წლებში ლექსები რომ გამომექვეყნებინა, 1937 წლის რეპრესიებს ვერ გადავურჩებოდი, აუცილებლად დამხვრეტდნენო. ბუნალტერ-რევიზორი რომ იყო, ამან უშველა, გარკვეულწილად ჩრდილში იდგა. ციხიდან ვადაზე ადრე გაათავისუფლეს, მაგრამ გამოსვლის შემდეგ განუწყვეტლივ, სიცოცხლის ბოლომდე სდევნიდნენ – უშიშროების თანამშრომლების განუწყვეტელი მეთვალყურეობის ქვეშ იყო. ისინი ჩვენს ოჯახს აკითხავდნენ. მათი ყოველი მოსვლის შემდეგ კი

მამა სამსახურს კარგავდა, იქ აღარ აჩერებდნენ, ათავისუფლებდნენ. მამამ ამდენ გაჭირვებას ვერ გაუძლო და 52 წლის ასაკში დამბლა დაეცა. მიმიედ რომ გახდა ავად, მეგობრები შემოეცალნენ, მხოლოდ რამდენიმეს ახსოვდა“. 1963 წლის 1 მაისს 57 წლის ასაკში მეორედ დაემართა სისხლის ჩაქცევა. ქუჩაში უგონოდ მყოფი უცნობმა ახალგაზრდებმა მიიყვანეს საავადმყოფოში, სადაც გონს მოუსვლელად გარდაიცვალა.

ქართულ პოეზიაში ნიკო სამადაშვილი, ალბათ, ერთადერთი პოეტია, რომელსაც სამშობლოსადმი უაღრესად მძაფრი სასაყვედურო სიტყვები წამოსცდა. მან საქართველოს დედინაცვალს უწოდა და ასეთი მკვახე სტრიქონები უძღვნა: „ტუქსავ დღეებს და სწყევლი იმ სულებს, სამშობლოს გზები ვინც მოგასწავლა“. „ეხლაც არ ვიცი, ჩემი სამშობლო რას მერჩის, ნეტავ რა დავაშავე?“, „ჩემს დედინაცვალ საქართველოში...“ ბუნების კანონია: ყველა ცოცხალი არსება – ადამიანი, ცხოველი, ფრინველი, ტყე, ბალახი, ყვავილი სინათლისაკენ, სიცოცხლის წყაროსაკენ – მზისკენ მიიწევს. პოეზიაც ასე უნდა იყოს – მზით და სინათლით უნდა იყოს გაჯერებული. ცხოვრების ქარტახილებით დაღლილ და გათოშილ ადამიანს უნდა ათბობდეს, ანუგეშებდეს, ამხნევებდეს. ცხოველებისაგან ადამიანი იმით გამოირჩევა, რომ მეტყველება და პოეზიით ტკბობა შეუძლია. ამასთან, პოეზია უნდა ასაზრდობდეს ადამიანს მარადიული საკაცობრიო, უმაღლესი ღირებულებებით – სიკეთის, სიყვარულის, მეგობრობის, კაცთმოყვარეობის, სიცოცხლის, სილამაზის გრძნობით, მკითხველს უნდა აკეთილშობილებდეს და უბიძგებდეს სიკეთის ჩადენისაკენ, ადამიანთა მოდგმისა და მათი სახლის – დედამიწის სიყვარულისაკენ. ეს არის დიდი პოეზიის დანიშნულება.

ბა. მაგრამ პოეზიამ უნდა განგვაცდევინოს ადამიანთა ტკივილებიც, დაგვანახოს ცხოვრების სისასტიკეც. ნიკო სამადაშვილის შემოქმედებაში აქცენტი სწორედ ამ ტკივილებზეა გადატანილი, მასში გაცილებით მეტია პირქუში, შავი ფერები; მას ხშირად წამოსცდება სამღურავი არა მარტო იმ გარემოსადმი, სადაც ცხოვრობს, არამედ საერთოდ დედამიწისადმი. მაგრამ თუ ადამიანმა პირადი ცხოვრება ვერ მოიწყო, ეს მშობლისა და სამშობლოს ბრალი არ არის. ცხოვრება რომ მოუგვარებელია, ეს მისი შვილების, მმართველების, უხეირო მეთაურების, შეუბრალებელი და უძლები თანამოქალაქეების, ქვეყნის კოლონიური ყოფის ბრალია, მტაცებელი მეზობლების მიერ დაძიძგნილ-დატაცებული და დანაწილებული სამშობლოს შედეგია. სამშობლო ხშირად იმაზე უარეს დღეშია, ნ. სამადაშვილი რომ იყო. სამშობლო მისმა შვილებმა უნდა დაიცვან და არა სამშობლომ-შვილები. სამწუხაროდ, მისი შემოქმედება ვერ ამაღლდა ეროვნულ და ზოგადკაცობრიულ დონემდე. ამაში დიდი როლი შეასრულა მისმა დუხჭირმა ცხოვრებამ: იზრდებოდა ბავშვობიდანვე ობლობაში, სცადა სწავლა უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და ფილოლოგიის ფაკულტეტებზე, მაგრამ ვერც ერთი ვერ დაამთავრა სიდუხჭირის გამო; კვალიფიკაციის კურსების შემდეგ იცხოვრა რიგითი ბუღალტერ-რევიზორისა და ხელმოცარული კაცის ცხოვრებით; მძიმე პირობების გამო იყო სარდაფების ხშირი სტუმარი და ღვინით ცდილობდა სულიერი ტკივილების ჩახშობას. მისი ცხოვრება ისეთივე იყო, როგორც იმდროინდელ ქართველთა უმეტესობისა – აღსავსე სირთულეებით, ყოველდღიური მოუგვარებელი წვრილმანი ყოფითი პრობლემებით, იმპერიის არაადამიანური, კოლონიური ჩაგვრის პირობებით.

მგზავრები ნუთისოფლისა

განსხვავება მხოლოდ ის იყო, რომ, სხვათაგან გამორჩევით, მის სულსა და ძვალ-რბილში „უკურნებელი სენი“ – პოეზია იყო ჩასახლებული და ცხოვრებას გაცილებით მტკივნეულად და ღრმად განიცდიდა, ირგვლივ მყოფებს კი ამ მარტოკაცისა არაფერი ესმოდათ. ამის შესახებ ყველაზე ცხადად ლაპარაკი აქვს ლექსებში „ნიკო სამადაშვილი“ და განკითხვა:

„შენ ჩემში უსტვენ, ვით საყდრის ჩიტი,

.....

ავადმყოფობა ეგონათ, ბიჭო,
ლექსები ტანზე გამონაყარი“.

(ნიკო სამადაშვილი)

„ჩემი ცხოვრება ძანძახი იყო,
ნოემბრის ჟინჟღლი, დეკემბრის თოში,
გავჩნდი განგებ, რომ დავლუპულიყავ
ჩემს დედინაცვალ საქართველოში“.

(განკითხვა)

მისი ცხოვრება და შემოქმედება იმ ეპოქის თვალსაჩინო სურათია, იმის ნიმუშია, თუ რაოდენ დიდი ბორკილი და ტრაგედიაა ნიჭიერი შემოქმედი კაცისთვის სამშობლოსა და პირად თავისუფლებათა არქონა. ამიტომაც ასე ხელშესახებად, ცხადად აისახა მასში თავისუფლებადაკარგული საქართველოს რიგითი ადამიანების კოლონიური ყოფა, ცხოვრების ფსკერი. სწორედ ამიტომაც განსაკუთრებით ღირებული ქართული ლიტერატურის ისტორიისათვის ნიკო სამადაშვილის და ტერენტი გრანელის შემოქმედებანი. ალბათ, ნიკოს გონება რომ არ ყოფილიყო სიდუხჭირეზე ფიქრით ზედმეტად დაკავებული, შესაძლოა უფრო ხში-

რად ეფიქრა ეროვნულ და ზოგადასაკაცობრიო საკითხებზე. მაშინ იგი გაცილებით უფრო დიდი პოეტი იქნებოდა. მიუხედავად ამისა, მას საოცრად ძლიერი მხატვრული აზროვნება აქვს. მისი პოეზია პირქუში, შავი ყვავილებია, რომლებიც თავისი მხატვრული მარგალიტებით თვალისმომჭრელად ბრწყინავენ და საოცარ სურნელებას აფრქევენ. ალბათ, გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვი, რომ მხატვრული სახეების სიძლიერით რუსთველისა და ვაჟაფშაველას შემდეგ ქართულ პოეზიაში (იქნებ მსოფლიო პოეზიაშიც) ნიკო სამადაშვილს ბადალი არ ჰყავს!

2006 წლის აპრილი

ესსე
გულამაყრიდან დანახული
სამყარო

(გოდერძი ჩოხელის საკარგემოდ მითქვამს)

საქართველოს მეფეთა პოლიტიკა კავკასიის მთიანეთის მიმართ ყოველთვის განსხვავებული იყო. მაღალმთიანი მკაცრი პირობების გამო იქ ცხოვრება ჭირდა. ამიტომ იქაურ მოსახლეობას წახალისების მიზნით მეტი თავისუფლება ეძლეოდა – უბატონო თემები იყვნენ. არც გადასახადებით, არც სახელმწიფო კანონ-სამართლით აწუხებდა ვინმე. ადათ-წესებიც და კანონ-სამართალიც საკუთარი, თემური ჰქონდათ, ხასიათებიც, რწმენაც, ზნეობაც თავისებური ჩამოუყალიბდათ. ეს თავისებურება მეურნეობის დარგებშიც აისახა – საუკუნეების მანძილზე ცხვრის, ძროხის, ცხენის, ნაგაზის მთის პირობებთან მისადაგებული ჯიშები შეიქმნა. მთაში დღემდე შერეულად არსებობს ქრისტიანობა და წარმართული კერპთმსახურება, წარსულმა რწმენამ გაუძლო დროს და ახალს შეესისხლხორცა. სახელმწიფოს შერბილებული პოლიტიკა იმითაც იყო განპირობებული, რომ მთიელებს საუკუნეების მანძილზე მნიშვნელოვანი სამხედრო მისია ჰქონდათ დაკისრებული – ჩრდილოეთიდან ქვეყნის დაცვა. ამიტომ ყველა მთიელი კარგი მეურნის გარდა ჩინებული მეომარიც იყო – რჩეული ცხენ-იარაღი, საომარი ხელოვნების ფლობა, თავდაცვისუნარიანობა, სამამაცო საქმე მთავარი იყო. მთა ამარაგებდა ბარს ომში შეთხელებული მოსახლეობის შევსებით, რჩეუ-

ლი მხედრებით, მეცხოველეობის პროდუქტებით; მაგრამ ფშავ-ხევსურეთი პოეზიის სამშობლოც იყო. ჩვენი შორეული წინაპრების შუმერების მსგავსად ყველაფრის ლექსად თქმა უყვარდათ. როგორც ყველა დიდი მდინარე მთის პატარა ნაკადულებით იწყება, ანდა ცის მანანა დროდადრო ეპკურება მინას, ისე ფშავ-ხევსურეთიდან ხშირად ცვიოდა პოეტური აღმასები. ზოგს მთქმელის სახელი შერჩა, ზოგისა დაიკარგა და ხალხური დაერქვა, მაგრამ ისინი ქართული პოეზიის დედამდინარეს ძალუმად ასაზრდოებენ დღემდე. მთამ არაერთი დიდებული პოეტი შეგვმატა, პროზაიკოსები უფრო ნაკლებად. მათგან ორი მწვერვალია – ვაჟა-ფშაველა და ალექსანდრე ყაზბეგი. მათ შემოქმედებაში ყველაზე ღრმად და სრულყოფილად აისახა მთიელთა რაინდული ცხოვრება თუ ჭირ-ვარამი. ვაჟას შემოქმედებაში უფრო წარსულის – თემური დაპირისპირებისა და სისხლის აღების, ეთნოგრაფიული საკითხები იქცევა ყურადღებას, ყაზბეგის შემოქმედებაში კი ძირითადად აისახა მთიელების – ხევსურების, მოხვევების, მთიულების, ჩეჩნების ბრძოლა რუსთა ბატონობის წინააღმდეგ.

რუსთა გაბატონებამ და რუსული კანონების შემოღებამ დიდი ზიანი მიაყენა მთას. მერე გასაბჭოების შემდეგ მთაშიც აკრძალეს კერძო საკუთრება და შეზღუდული შესაძლებლობის მთიელებს კოლმეურნეობებში შესვლა აიძულეს. მოიშალა მრავალსაუკუნოვანი ადათ-წესები და სამეურნეო ურთიერთობები. თავისუფლებისა და კერძო საკუთრების გაუქმებამ მთა განადგურებამდე მიიყვანა. მთიელები მუდამ სასტიკ წინააღმდეგობას უწევდნენ რუსიზმს, არ სურდათ თავისუფლებისა და მრავალსაუკუნოვანი მამა-პაპური სამეურნეო ურთიერთობების, ადათ-წესების დათმობა. ამის დადასტურებაა მთიულეთის 1804

წლის აჯანყება, ხევსურეთის 1922 და 1924 წლების აჯანყებები, ხევსურების 1936 წლის წერილი ამერიკის მთავრობის სახელზე, რომელშიც ეწერა: „ჩვენი ხევსურეთის ხალხი შენუხებულ არს ბალშევიკებით. გვიკრძალავენ რჯულს. უნდათ კოლხობების გაკეთება და ბევრის ნალოგების გამორთმევა და მოდიან, ხშირად გვეუბნებიან, მაგრამ ჩვენ თანახმა არა ვართ. მინამ სრულა არ დავიხოცებით, მთელი ხევსურეთი თანახმად არ ვიქნებით“. მთაში უცხო ჯილაგის შემოჭრამ და მთის რღვევამ ხელისუფალთა ცენზურის მიუხედავად ქართულ მწერლობაში ღრმა ასახვა ჰპოვა. ალექსანდრე ყაზბეგის შემდეგ XX საუკუნის 30-იან წლებში ამ თემას კიდევ ერთმა დიდმა მწერალმა მიხეილ ჯავახიშვილმა მიაქცია ყურადღება. მის რომანებში „თეთრი საყელო“ და „ჯაყოს ხიზნები“ აისახა მთაში ცივილიზაციის შეჭრით მთიელების ბარისაკენ დაძვრისა და მათ ადგილას უცხო ჯილაგის დამკვიდრების საშიშროება.

მას შემდეგ თითქმის ნახევარი საუკუნის მანძილზე ამ საკითხებს აღარავინ შეხებია. მეოცე საუკუნის ბოლოს კვლავ ძალუმად გაისმა „მთიდან ყვირილი ხარის“ – 1976 წელს მთიდან – გუდამაყრიდან ქართულ მწერლობაში შემოვიდა გოდერძი ჩოხელი, რომლის შემოქმედებაშიც კიდევ ერთხელ და ღრმად აისახა მთა მთელი თავისი პირველყოფილი სილამაზით, ტკივილებითა და პრობლემებით. XXI საუკუნის დასაწყისში გაზეთმა „ასავალ-დასავალმა“ მას უდიდესი მწერალი უწოდა. ეს, რა თქმა უნდა, ცოტა ემოციური შეფასება იყო, რადგან მსოფლიო ლიტერატურაში (და ხელოვნების, პოლიტიკის, მეცნიერებისა და სხვა დარგებშიც) ტერმინი უდიდესი არ არსებობს. არის რიგითი, საშუალო და დიდი მწერლის რანგები. მსოფლიო ლიტერატურაში აღიარებულია მათგან ყველაზე დიდი მწერლების ათეული,

რომელსაც სათავეში უდგანან რუსთველი, ჰომეროსი, შექსპირი, გოეთე, ბაირონი... თუ ქართულ და მსოფლიო ლიტერატურაში ზედწოდება უდიდესს შემოვიღებთ, მაშინ ის რუსთველსაც მოერგება. მის დონემდე ქართულ ლიტერატურაში ჯერჯერობით ვერავინ ავიდა. ჩვენ გვყავს მასზე ნაკლები სიდიდის მწერლები და პოეტები – ვაჟა, ყაზბეგი, ბარათაშვილი, აკაკი, ილია, მიხეილ ჯავახიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, გალაქტიონი და სხვები. მათ დიდის თიკუნით მოვიხსენიებთ ხოლმე. ჩემო მკითხველო, მოდით თქვენთან ერთად კიდევ ერთხელ გადავავლოთ თვალი ამ გადასახედიდან გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებასაც, რაში მდგომარეობს ქართულ მწერლობაში მისი სიდიდე და მნიშვნელოვანი საფეხური.

გოდერძი ჩოხელი გუდამაყარში, სოფელ ჩოხში დაბადებულ-გაზრდილია. ამიტომ მასში ღრმად იყო გამჯდარი მთის სულიერი სამყარო, მან ყველაზე უკეთესად იცოდა მთის ბუნებისა თუ კაცის ზნე-ხასიათი და სილამაზე, ჭირი და ლხინი. როგორც დიდი მხატვრის ტილოები ხიბლავს ადამიანს საოცარი ფერებით, ისე დახუნძლულია ჩოხელის მოთხრობები ბუნების მსუყე ფერებით, გამაოგნებელი მხატვრული სახეებით, მთიელთა ფსიქოლოგიური ხასიათების გახსნით. ისინი თვალს გვჭრიან მზის სხივებზე ათასფრად მოელვარე ალმასებევით.

აი, როგორ აღწერს იგი მთის ბუნებას: „წყლის დასაღევად ჩამოსულან მთები: ჩაჭრილანი, ოზანო, სადედაბრო, სალადო. ჩამოსულან და დამსხდარან, ელოდებიან არაგვის დანმენდას. ის კი არ წყნარდება, მიერეკება ღორღიან ჭალებს“. („შავი არაგვი“). „გუდამაყრის ხეობაზე შავი არაგვი მოდის, მღვრიე, როგორც კაცის გულ-გონებაში ჩაკარგული ავი ფიქრი, მიწის გულ-ღვიძლიდან მოხეთქილი დარდი,

ჯოჯოხეთიდან სამზეოზე გამოქცეული შავჩოხიანი შავი მაყარი. მორბის და თითქოს ფეხზე ადგომას ლამობს“. (შავი არაგვი). „ფერისცვალება დღიდან მეორე კვირაზე, ყვითელი ფარდაგები გამოფინა შემოდგომამ, საზამთროდ აინენა ცხვარ-მეცხვარე. საჯიხვის წვერზე ჩამოჩნდა თოვლი და ნიკორა შუბლით ჩამოანათა შემოდგომის ყვითელ სამეფო-ში“ (ვარდისფერი კაცი). „ყოველ დღეს თავისი მოაქვს და მიაქვს იმ პატარა მინდორზე. ყოველ დღეს თანდათან ყუ-აზე მიჰყავს ხე. ყოველდღე გაშმაგებით ეხეთქება არაგვი საერთო მოედანს და თავისი წილი მინა მიაქვს საგძლად მისი კალთიდან. მარტო ზამთრობით თუ წყნარდება და თეთრად გადაქარგულ ხეობას წვრილ, ლურჯ ძარღვად ატყვია. ხალხი კი მზეს შეჰყურებს და, როცა ის ჩაჭრილას მთის წვერში ჩადის, ამბობენ: საგაზაფხულოდ მოიქცა ეს დალოცვილი! ოზანოს წვერთან რომ ჩავა, საზამთროდ მოიქცაო, – იტყვიან. მაშინ არაგვიც ისვენებს, მკლავებს გულზე იკრეფს მთელ ზაფხულს ნაშრომ-ნაჯაფარი“ (შავი არაგვი). ანდა აი კიდევ ბუნების დიდებული სურათი: „ირგვლივ მთები იდგნენ, თეთრი დევები, თეთრად ფიქრობდნენ და გულმკერდზე იზვავებდნენ ფიქრებს“ (ცხენი) გენიალური, გამაოგნებელი ნათქვამია – თეთრად ფიქრი, მთებისა და გულმკერდზე ფიქრების დაზვავება. „საქორის პირდაპირ შავოსანი ხალხი გამოჩნდა, ზვავიდან რაღაცეებს მოათრევდნენ. მხოლოდ არაგვი ეტყობოდა თეთრკანიან დედამინას წვრილ, ლურჯ ძარღვივით. მარტო მაგით ეტყობოდა სიცოცხლე დედამინას; იტყოდი, რომ მაგ ლურჯ ძარღვში მინის სისხლი ჩქეფდა, ოღონდ წითელი არა, ლურჯი, იისფერი“. (ცხენი). „მერე ისე ამოჰყვნენ მესხიერების ძაფს განვლილი დღეები, როგორც რძისფერი ნისლი ამოჰყვება ხოლმე მწვანე ხევს. მოდის ეგ ნისლი და ვერ გაიგებ, საი-

დან ინყება, ან სად მთავრდება. რძისფერი სიმყუდროვეა ირგვლივ“. „მთელი ზამთარი ებრძოდა სიკვდილს და ერთ გაზაფხულის დილას წვიმის წვეთებივით გაშრა მთასავით კაცი“ (გალმივლები). დიდებული შედარებაა.

საკმაოდ ვრცელი ამონარიდი გამომივიდა, მაგრამ ვერ შეველიე ვერც ერთს. რა დიდებული სურათებია. ეს რომ განიცადო და ქალაქზე გადატანა შეძლო, იმ გარემოში უნდა იცხოვრო დიდხანს, წლობით უმზირო ზამთარ-ზაფხულიქაურ ბუნებას, შეხელილი იყო მასთან, იქაური ცომით უნდა იყო მოხელილი. ამასთან გასაოცრად მგრძნობიარე ბუნება და ნიჭი უნდა დაგყვეს, თორემ უბრალოდ ერთხელ გზად ჩავლილი ამის აღქმას ვერ შეძლებ.

ბევრი თქვენგანი ესტუმრება ხოლმე დღევანდელ ხალხისგან დაცლილ და გადაშენების პირზე მისულ სოფელს, უკვე სულს რომ ლაფავს; მაგრამ დავფიქრებულვართ იმაზე, როგორ და საიდან ინყება სოფელზე დავინყების შემოსევა? აი, როგორ აქვს გოდერძი ჩოხელს ეს მოვლენა აღწერილი: „უდაბურება ნასოფლარის ბოლოებიდან ინყება ხოლმე. ჯერ მივინყებული ბოსტნები ამოშამბდება, მერე ღოღო, ჭინჭარი და აყევრებული ძირხვნი ფეხი ნება-ნება ამოჰყვებიან ლობეებს და ვინრო ორლობებით სოფელში შევლენ, კიბის საფეხურებს აივლიან და კარგამოჯარული სახლის დერეფნებში დამკვიდრდებიან“ (თეთრი ქალთამზე). შეუძლებელია, ამ საოცრად ცოცხალმა სურათმა დიდი სევდა-ნაღველი არ მოჰგვაროს მკითხველს. „უდაბურებას ჭინჭრის სახე აქვს. ჩაჟამებული, ჩაჟანგებული იყურება და ყოველთვის ადამიანის ნამოსახლარზე უყვარს ამოსვლა. მოვა, მოხშირდება, ჭინჭარივით სუსხიანი და დამლულავი თვალებით ჩაიცქირება სილურჯეში... გასულ ზაფხულს ერთ ნასოფლარს შორიდან უმზერდა უდაბურება. მერე,

როგორც იქნა, გაბედა და სოფელშიც შევიდა. ჯულურაი თავისი სახლის კალობანზე იჯდა მაშინ, იჯდა და გზას გაჰყურებდა. ლოლოსა და ჭინჭრის დანახვაზე გააჟრჟოლა. მთელ ტანში სუსხივით დაუარა სიმარტოვემ“. გენიალური ფსიქოლოგიური პასაჟია.

მის მოთხრობებში ძალზე ხშირია ამგვარი გამაოგნებელი შედარებები, მეტაფორები, ჰიპერბოლები, გაპიროვნებები. იგი ბუნებას, ქვას, წყალს, ხეს, მდინარეს, თოვლს, წვიმას, ცას ისე აღიქვამს, როგორც სულიერ არსებას. აი რამდენიმე ნიმუში: „დანყნარდნენ მთები, ყვითელი თავთმანი ჩამოინენეს ტყეებმა. საჯიხვის მთაზე სთვლემდა მიდამოს დასაზვერად მოსული თოვლი. ნიკორა შუბლით კლდის გაცრეცილ ბეჭს დაჰყრდნობოდა და მილულვილი თვალებით მიდამოს ეალერსებოდა. მერე, როგორც იქნა, გაბედა და ნება-ნება ჩამოუყვა მთის ფერდს. თან რაღაც-ნაირი მქისე მოწყენილობა ჩამოჰყვა ციდან“ (ვარდისფერი კაცი). „აღარც თოვლი აპირებდა სოფლამდე ჩამოსვლას. კვირაის გორზე იჯდა და ნისლს იხვევდა“ (ვარდისფერი კაცი). „მთვარემ, როგორც იყო, იპოვა ღრუბლის ნაგლეჯი და ჩასთვლიმა“. „მტრედისფერი რიჟრაჟი ჰკოცნიდა სერებს“. „როგორც მთიდან გამოქანებული თოვლის ზვავი, ისე შემოვარდა იმ საღამოს ხეობაში გაზაფხული“. „ხახმატის გარშემო, ფერდობებზე, ნახანჯლარებივით ატყვია ბილიკები“ (ბახმატის მთვარე). არცთუ იშვიათია ფრთიანი გამონათქვამები: „ისეთი წვიმა წამოვიდა, მიწას ძირი გააგდებინა“. კოკისპირულ წვიმაზე უფრო ლაზათიანი თქმა შეუძლებელია. გამოქვაბულზე ამბობს: „მოსულა ვინმე და დედამინისთვის თვალი გამოუთხრია“. ან როგორ მოსწრებული ნათქვამია ღრმა სიბერეზე: „ისეთ ასაკში არიან, კაცი ვერც იმას იტყვის, ზევით არიანო და ვერც იმას, ქვევი-

თაო“ (ჯიში). „ნამონინმატდა ბერი, გამტკნარდა მუსიკა“. „ბერი და ჯღუნაიც იქ ცხოვრობენ, იმ სოფლის უბეში სვამენ თავიანთ კუთვნილ ნუთისოფელს“ (დუმილის სანყაო). ადამიანის სიხარულზე ასე აქვს ნათქვამი – „იმ დღეს უსაზღვროდ ბედნიერი იყო სამძივარი, სილალეს გაეჩაღებინა ქორწილი ქვრივის არსებაში“. დიდ მწუხარებაზე კი – „ქვრივის კივილია გახია ზეცა, მთვარემ ველარ გაუძლო ქვრივის კივილს და ღრუბლებში მიიმალა“ (ქვრივის სამანნი). ალბათ ადამიანის სულიერი ემოციების გამოხატვა ამაზე სხარტად და უკეთესად შეუძლებელია. მეფე თამარზე ასეთი რამ აქვს ნათქვამი: „გთხოვთ, ნუ მოძებნით თამარის საფლავს. იგი დამბადებელმა ხელში აიყვანა და მზის სხივად აქცია“ (თამარ დედოფალი). განა უფრო მეტი სინწინდის წარმოდგენა შესაძლებელია?

ანდა რა საოცარი სიტბო, რაოდენ დიდი კაცთმოყვარეობა და სევდა არის გამოხატული იმ სიტყვებში, როცა ის საფიხვნოში დამსხდარ ქალებზე საუბრობს: „მიმყუდროვებულან საფიხვნოში. დამსხდარან და მინას ჩაჰყურებენ გაშტერებით. შავჩიქილიანები, შავები, შავად ჩაცმულები. ჯაფისაგან უდროოდ ჩამოლეულები, სანთელივით ჩამომდნარები, ჩამოღვენთილები.წინდებსა ქსოვენ და დროდადრო ოხრავენ. მივალ და ვკითხავ: რაზე ოხრავთ, თქვე ბეჩავებო, თქვე დამწვრებო, აქ რას უსხედხართ! – ძვლებს ვითბობთ, ძმისავ... თქვენი უდროოდ ჩამობერებული ძვლებიდან ადენილი სუსტი ალი მიკიდიან სულში. თქვენი ოხვრა მინთია სანთლად. თქვენი მუხლებში ჩამდგარი სიბერე მაელდებს. გხედავთ და ასე მგონია, რომ ღმერთთან შესასვლელ კარს ვუყურებდე“. საოცრად ცოცხალი, ფანტასტიკური სურათია სოფლისა, ისეთი, სიცოცხლის ხანმოკლეობაზე და წარმავლობაზე ღრმად

რომ ჩაგაფიქრებს და ტირილი მოგინდება. ეს პატარა მოთხრობა „და ისევ გუდამაყრელი დედაკაცები“ ისეთივე გენიალური ფსიქოლოგიური ნაწარმოებია, როგორც მეორე ასეთივე მცირე მოთხრობა „ხილული სამზეო“, რომელიც იმავე პრობლემებს ეხება. მოთხრობა ეძღვნება გუდამაყრელი მოხუცის ბათილას ცხოვრებას და დიდებულადაა გახსნილი მთიელის დარბაისლური ბუნება, რომელიც საქორწილო სუფრის ერთ პატარა სცენაშია დაჭერილი: „თეთრი თმანვერით დაბერდა ბათილაი. მზე მიიწურა მისი სულის დაღრუბლულ ცაზე. დადგა, დაგვიანდა და წვეთ-წვეთ შრება... კარგა ხანია საუკუნეს გადააბიჯა. კარგა ხანია ხილული სამყარო დაეკარგა იმის თვალებს. თეთრი თმა-წვერით დაბერდა ბათილაი. მზე მოიღალა მის ძვალმსხვილ სხეულში ყოფნით. ახლა ისეა დგას მაგის ძვალმსხვილ სხეულში დაღლილი სული, როგორც მზის ჩასვლის მერე მთების წვერებს შემორჩებათ ხოლმე ფერმკრთალი მკვდრის მზე... მზე მიიწურა ბათილის სულის ცაზე. ზის და მზის ჩასვლას ელოდება. მზე კი ისევ დგას სანუთროს კალოზე... ბათილაი თავის მეხსიერებაში შემორჩენილ სამყაროს ჭვრეტაშია დანთქმული“... აქ სულის მზეზეა ლაპარაკი და არა რეალურ მზეზე. მოხუცს უცებ მოენატრება თავისი ძმადნაფიცი შუღლაი, რომელიც დიდი ხნის გარდაცვლილია. ერთი ახალგაზრდა ეტყვის – მე ვარ შუღლაიო და საუბარს გაუბამს. ახალგაზრდები იცინიან ამაზე. მოხუცს კი უნდა საუბარი დიდხანს გაგრძელდეს. მეორე დღეს კიდევ მოუნდომებენ ჯეელები გახუმრებას – შუღლაის დავუძახოთო. – ვერ დაუძახებთ, აღარ არის. – პასუხობს დინჯად ბათილაი. ახალგაზრდები ახლალა ხვდებიან, რომ ბათილამ ძალიან კარგადაც იცის, რომ შუღლაი ცოცხალი აღარ იყო, მაგრამ არ შეიტყობინა.

ახალგაზრდების ხუმრობას სერიოზულად აჰყვამ არა იმიტომ, რომ მეხსიერებამ უმტყუნა, წარსულში დაბრუნება, ძმადნაფიცთან გატარებული წლები მოენატრა. აი კიდევ ერთი მხატვრული სახეებით გაჯერებული დიდოსტატური სურათი საფიხვნოსი, სადაც აბსტრაქტულ ცნებებს – სიმყუდროვესა და სიმარტოვესაც კი სული ჩაუდგამ მწერალმა, სოფლისა, სადაც ადამიანებს ხშირად ბუნების სტიქიასთან გამკლავება უჭირთ, სადაც ბუნება მბრძანებელია: „სხედან ცამეტი მოხუცი და ერთი სიმარტოვე. ჰყვება პავლიაი რალაცას. საფიხვნოში სხედან. სიმყუდროვეც იმათთანა ზის და ძველ ამბებს უგდებს ყურს. ყველა თავთავის ნაწილზე იჯდა ჩუმად, მინისკენ თავჩაკიდულნი. მთებიდან სეირის სანახავად ჩამოსულიყო სიმარტოვე. ისიც აქ იჯდა“. უცებ ზვავი წამოვიდა და მოხუცები წაილო. „და შეიხვია ზვავმა უბეში უკანასკნელი დღესასწაული, ხევი ხველებით ჩაიარა და არაგვის ქალაზე დაჯდა ფეხმორთხმით. თოვდა. სოფელში ჯოხზე ჩამოკიდებული ეფრემაილა დადიოდა. სიმარტოვე დასდევდა ქვითინით. აქა-იქ ბლაოდა უწყლო საქონელი. თეთრ წინდას ქსოვდნენ შორეული ცის ლურჯი ხელები“ (თოვაში გასვენებული დღესასწაული). ძალიან დიდი ფანტაზიის უნარი უნდა გქონდეს მწერალს, რომ სულიერისა და უსულოს, ადამიანებისა და აბსტრაქტული ცნებების სიმბიოზი წარმოიდგინო და ასეთი გენიალური სურათი დახატო. აი კიდევ ერთი აბსტრაქტული ცნებების გასულიერების მაგალითი: „გასულ ზაფხულს ერთ ნასოფლარს შორიდან უმზერდა უდაბურება. მერე, როგორც იქნა, გაბედა და სოფელშიც ჩავიდა“ (თეთრი ქალთამზე). მისი კალამი მთიელი კაცის ხასიათის კიდევ ერთ თავისებურებას ჩასწვდა – გულალალობას, ბავშვურ გულუბრყვილობას, ბუნების შვილისთ-

ვის დამახასიათებელ მალემრწმენობას, როცა რეალური და გამოგონილი სამყაროები გაერთიანებულია მათ ცნობიერებაში (მთავარი როლის შემსრულებელი. ბერდედა. დავინწყების მდინარე. ანაბარი. მახარობელი. მეფის დაძახილი, საზიარო ყვავი. ლიდელი ბათილაი. თამნიაური).

ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით მეტად ღირებულია მოთხრობა „სამანს იქით დასახლებულნი“. მასში ძალზე საინტერესოდ, მხატვრულად მოთხრობილია, თუ როგორ გაჩნდა მოსახლეობა გუდამაყარში, როგორი იყო გუდამაყრელთა კანონ-სამართალი, ადათ-წესები, როგორ უფროთხილდებოდნენ ზნეობას, სინდის-ნამუსს, რისთვის და როგორ ხდებოდა თემიდან ცოდვილთა მოკვეთა. მოთხრობაში მეტად სახასიათო პიროვნებებია გამოკვეთილი.

ადამიანთა ცხოვრება მაშინ არის სრულყოფილი, როცა საზოგადოება და პიროვნება ჰარმონიაშია. უბედურება იწყება მაშინ, როცა პიროვნებასა და საზოგადოებას შორის კონფლიქტი ხდება. თემური და კერძო საკუთრების მოსპობამ და კოლექტივიზაციის შემოღებამ, ადამიანებისადმი უსამართლო მოპყრობამ და ძარცვამ ადგილობრივ ხელისუფლებასთან კონფლიქტში ჩააგდო ღარიბი, პატიოსანი და ალალმართალი გლეხი გამიხარდაი (თევზის წერილები). უსამართლობამ მის სულში ქარიშხალი გააჩინა. კოლმეურნეობის ხელმძღვანელობასთან კონფლიქტმა საერთოდ ადამიანთა საზოგადოების გაუტანლობა-სიბოროტეზე დააფიქრა და ადამიანად ყოფნის სურვილი დაუკარგა. სულ უბრალო ახირებისა და დაუმორჩილებლობის გამო ბრიგადირმა და თავმჯდომარემ 15 ბულულის ნაცვლად გამიხარდაის 25 ბულული თივა წაართვეს. ან ის თხუთმეტიც რატომ უნდა წარეთმიათ ვითომ? მარტოხელა კაცმა, მარტო პატარა ბავშვები და ცოლი რომ ეხმა-

რებოდნენ, დიდი ჯაფით დაამზადა ეს თივა. მას მხოლოდ 5 ბულული დაუტოვეს. ასეთი მცირედით ზამთარში საქონელი როგორღა გამოვკვებო? – ეკითხება გამიხარდაი, მაგრამ მისი ჩივილი არავის ესმის. მაშინ იმ ხუთ ძირ თივა-საც ცეცხლს წაუკიდებს და მდინარე არაგვში ჩაჯდება. მთელი სოფელი, ცოლ-შვილი, თავმჯდომარე, მილიცია ეხვეწებიან, ხან დასჯით ემუქრებიან, რომ მდინარიდან ამოვიდეს. ის პასუხს არ სცემს. ბოლოს წერილს გზავნის: „დღეის მერე მე ხალხთან საქმე არა მაქვს. მე აღარა მსურს ადამიანად ყოფნა იქ, სადაც არც სიმართლე გადის, არც შრომა ფასდება და კაცს კაცად არ გთვლიან. მე მიყვარდა ადამიანები, მაგრამ აღარ მიყვარან. იმიტომ, რომ აღარა ვარ ადამიანი. მე თევზი ვარ. ადამიანებთან აღარაფერი აღარ მინდა მქონდეს საერთო. მე დაგივინყებთ თქვენ; რომელ ცოლ-შვილზე მელაპარაკები, წყალში რომ შემომტირიან?... მე მყავდა ცოლ-შვილი, ოღონდ ეს ადრე იყო, როცა ადამიანი ვიყავი... დღეს კი თევზი ვარ და თქვენთან საერთო აღარაფერი მაქვს... რაც შეეხება საზოგადოებას, ხალხს, მინას, ჩემთვის აღარ არსებობს. მე მივატოვე ყველა და ყველაფერი, აღარც კი მახსოვს, მართლა ადამიანი ვიყავი? თქვენ, ადამიანებს თუ თავისუფლება გიყვართ, რატომღა იმონებთ ერთიმეორეს. თავისუფლება კი არა და დამცირება გიყვართ“. მერე იმართება წერილობითი კამათი თევზსა და ავტორს შორის. ეს არის ფილოსოფიური მსჯელობანი ადამიანთა საზოგადოების მანკიერებაზე, მონობაზე და თავისუფლებაზე, სიკვდილ-სიცოცხლეზე, სულის უკვდავებაზე. გამიხარდაი აცხადებს, რომ თევზად ყოფნა იმიტომ ირჩია, იქ მეტი თავისუფლება ეგულება. სოფელმა გამიხარდაი მოიკვეთა. ადიდებულმა არაგვმა უამრავი შეშა გამოირიყა. ხალხი დაესია, შეშას თავთავის-

თვის აგროვებენ, ერთმანეთს სტაცებენ, მერე დიდი ჩხუბი მოუვათ და ცალ-ცალკე გაბუტულები მიდიან სახლებში. აი, ეს არის თქვენი ადამიანთა საზოგადოება თავისი გაუტანლობით – ნიშნის მოგებით სწერს გამიხარდაი ავტორს. იმ ღამეს ადიდებულმა არაგვმა ხალხის შეგროვილ-ნაომარი შეშაც წაიღო და გამიხარდაიც. სოფელი თითქოს გონზე მოვიდა, გამიხარდაის ოჯახის უბედურებამ ისევ შეკრა ხალხი და მისი ძებნა დაიწყო, მაგრამ ამაოდ. გამიხარდაი სიმართლეს შეენირა და საზოგადოებას აღარ დაბრუნებია. სოციალისტურ საზოგადოებასთან, საკოლმეურნეო წყობასთან კონფლიქტს სხვა ნაწარმოებებშიც დაუბრუნდა მწერალი. მათზე ქვემოთ გვექნება საუბარი. აქ კი კიდევ ერთ მოთხრობას უნდა შევეხოთ, ეს არის „დედის ჩიქილა“. ავადმყოფი დედა-შვილი ლელა და კვირია ყოველდღე 5 კილომეტრზე დადიან სათიბში. კოლმეურნეობის თავმჯდომარე პირწმინდად წაართმევს დამზადებულ თივას. მოხუცი ქალი იძულებულია ოთხივე ძროხა სახელმწიფოს ჩააბაროს, რადგან თივის გარეშე ვეღარ გამოაზამთრებს. მწირი რესურსების მქონე მთაში კოლმეურნეობის ფერმის გამოკვებას ძლივს ჰყოფნის თივა. გლეხს კერძო საქონლისთვის საკვებს აღარ უტოვებენ. მთაში გლეხი მხოლოდ საქონლით ირჩენდა თავს, საქონლის გარეშე დარჩენილი ოჯახი კი აუცილებლად განადგურდება. აქ კიდევ ერთხელ ხაზგასმულია, რომ ტრადიციული ისტორიული კერძო მეურნეობის მოშლამ, მაქსიმალურმა იმპერიულმა ექსპლოატაციამ, კოლექტიურმა სახელმწიფო საკუთრებამ გაანადგურა ხალხი. მთა საბოლოოდ ლატაკდება და ხალხისგან იცლება. ჭაბუკი კვირია, რომელმაც დედას ახალი ჩიქილაც კი ვერ უყიდა, მინაზე დედის მანდილს დაემხო და მწარედ ატირდება – იგრ-

ძნობს, რომ დედის გახუნებულ-გაცვეთილი ჩიქილა, ანუ მარტოხელა მოხუცი დედის ყოფა-ცხოვრება უფრო უნუგემო და მიძიმეა, ვიდრე დედამინა.

გოდერძი ჩოხელი შესანიშნავი კინორეჟისორი იყო. კინოფილმებად გადაღებით ყველა ასაკისა და სოციალური მდგომარეობის ადამიანებამდე აღწევდა მისი ნაწარმოებები. 30 წლის განმავლობაში მან ჩვიდმეტამდე მხატვრული ფილმი შექმნა – ზოგი – დიდი ნოველისტის რეზო ინანიშვილის თანამონაწილეობით. როცა ბევრნი ამბობდნენ, რომ 1990 წლის მერე ფილმები აღარ გადაღებულა და ქართული კინო მოკვდაო, გოდერძიმ 1997-99 წ. წ. უმძიმეს წლებში სამი ფილმი გადაიღო, მათ შორის კინოშედეგები „ლუკას სახარება“ და „სამოთხის გვრიტები“. თავს უფლებას მივცემთ, განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი, რომლებშიც დიდი ფილოსოფიური პრობლემებია დასმული და შედეგებად იქცა.

ფილმში „სამოთხის გვრიტები“ ნაჩვენებია, მთაში კოლექტივიზაციამ, კერძო საკუთრების მოსპობამ, ადამიანთა გადაჭარბებულმა ექსპლოატაციამ როგორ დააბეჩავა და გააღატაკა საზოგადოება; ხელისუფლების წარმომადგენელი, უნიგნური ფერმის გამგე როგორ ცდილობს მაქსიმალურად ქანცის განყვეტამდე ამუშაოს ხანდაზმული ადამიანები. მისთვის ესაა მთავარი, ის სხვა ადამიანური გრძნობებისგან დაცლილია, სახელისუფლო რობოტად, ჯალათად ქცეულა. ცდილობს აუკრძალოს მათ სწავლა-განათლება, რადგან უსწავლელი, მონობამდე დასული ადამიანების დამორჩილება უფრო ადვილია. აქ ჩვენი სინამდვილეა ასახული. დღევანდელს თუ არა, ძველ თაობებს გვახსოვს, საბჭოთა ხელისუფლების ბოლო წლებში როგორ აუცრუვდა ახალგაზრდობას სოფელზე გული, გა-

ექცა სოფელს და მუშათა კლასს შეუერთდა. სოფელი, კოლექტივი კი მოხუცების იმედზე დარჩა. ხელისუფალნი ამ მოხუცებს სიკვდილამდე მოსვენებას არ აძლევდნენ, სამუშაოზე ერეკებოდნენ მუქთა მუშახელად. არ აძლევდნენ პირუტყვისათვის თივის გათიბვის უფლებასაც კი, შემოდგომით კი ქვევრიდან ღვინოს ამოუხაპავდნენ, ბელლიდან სათესლე მარცვალსაც აღარ უტოვებდნენ. ისეთი ფაქტიც მახსოვს, როცა ღრმად მოხუც, ჯანგატეხილ კაცს შრომა აღარ შეეძლო და თავს არიდებდა კოლმეურნეობაში სამუშაოდ წასვლას, კოლმეურნეობის გამგეობა კი შრომადღებების ჩამორთმევით აჯარიმებდა მის რძალს, რომელსაც მეუღლე მეორე მსოფლიო ომში დაეღუპა და პენსიის გარეშე დატოვებული ორი პანია ობოლი ჰყავდა გასაზრდელი. საბჭოთა ხელისუფლებას ეკლესია დაუხურია, მღვდელი გაუკრეჭია, ის კი თავისას არ იშლის, ხალხის დამოძღვრას თავს არ ანებებს. ფერმის გამგე მას ფიზიკური განადგურებით ემუქრება, უმტვრევს სასწავლო ნივთებს და ხალხს სამუშაოდ ერეკება. მოძღვარი კი ხალხში ცოდნა-განათლების შეტანას არ ეშვება. ხალხის სურვილიც ეს არის. ეს ბრძოლაა სიბნელესა და სინათლეს შორის – ესაა რეალური ცხოვრება. ულამაზესია ამ უბრალო ხალხის ლხინი და ცეკვა-თამაში ბუნების წიაღში. ამის დანახვაზე ფერმის გამგეში ერთი წუთით ადამიანური ბუნება იღვიძებს, ხალხში საცეკვაოდ გაერევა, მერე კი ისევ მხეცი იღვიძებს მის სულში და ხალხს ლხინს ჩაუშლის, სამუშაოდ გარეკავს. საბოლოოდ მოხუცები ტაძარში შედიან, სანთლებს ანთებენ და გალობენ. ფერმის გამგეც მათთან მიდის და სანთელს ანთებს. ამით რეჟისორი და ავტორი გვიჩვენებს ადამიანთა სულიერი განწმენდის გზას. საკოლმეურნეო წყობილების საბოლოო შედეგი ამ ფილმში ერთი ფრაზით არის შეფასე-

ბული: მღვდელყოფილი გაკვეთილს უტარებს მოხუცებს, ჰყვებიან კომბლეს ზღაპარს. – ვინ შექამა კომბლეს ცხვრები? – ეკითხება მასწავლებელი ერთ მოხუც ქალს. ის კი პასუხობს: – მასწავლებლო, კოლექტივმა შექამა კომბლეს ცხვრებიო... და ძალაუნებურად გახსენდება, როგორ აიძულეს 30-იან წლებში კოლმეურნეობებში შესვლა გლეხებს მთელი ცხვარ-ძროხით, ხარ-გუთნით, თან დააიმედეს – თუ აღარ მოგინდებათ ჩვენთან ყოფნა, თქვენს საქონელს უკან დაგიბრუნებთო; მაგრამ არც არავინ გამოუშვიათ კოლმეურნეობიდან და არც არავისთვის დაუბრუნებიათ საქონელი.

ფილმში „ლუკას სახარება“ ძალზე მძაფრად არის დახატული პატარა მთიელების აღზრდის მანკიერი სურათი. უსასტიკესი დესპოტია დირექტორი, ბავშვები და პედაგოგები მონებად უქცევია. ბავშვებს აჩვენებს ურთიერთდაბეზლებას, ცემა-ტყეპას, ცდილობს მათში ჩაკლას ბავშვური სისპეტაკე, გაუღვიძოს სისასტიკე, ტრადიციებისადმი და ერთმანეთისადმი სიძულვილი, აღზარდოს ისინი ჯალათებად. ლუკა უდემამოა, ობოლ ბავშვს ბებია ზრდის. მას მამისგან ერთადერთი სახსოვარი – სახარება დარჩენია. ლუკა ამაყობს ამ სახსოვართ და სკოლაში წაიღებს. სახარებას დირექტორი წაართმევს. მერე ბავშვი სკოლაში მალულად აღდგომის კვერცხებს წაიღებს. ბავშვები დირექტორთან დააბეზლებენ. დირექტორი ერთ-ერთ მოსწავლეს აიძულებს ლუკა გაროზგოს, მერე ბავშვს ზურგზე დიდ ჯვარს აჰკიდებს, ეზოში წრეზე ატარებს, ბავშვები უკან დასდევენ შეურაცხმყოფელი შეძახილებით და როზგებით. ბავშვის სულის შერყვნის უფროს შემზარავი სურათის დახატვა შეუძლებელია. ამ შემზარავ სურათს კი სკოლის აივნისგან მონური მორჩილებით უმზერენ პედა-

გოგები. ლუკას ბებია უკვდება. დირექტორი სკოლიდან გარიცხავს. ბიჭი თავგანწირვით შეიჭრება დირექტორის კაბინეტში, თავის სახარებას გაიტაცებს და ბებიის სამარეზე მისული სასონარკვეთილი მწარედ ატირდება. ის ყველამ მიატოვა – პედაგოგებმაც, ამხანაგებმაც, სოფელმაც. ამ დროს ბიჭს თავზე დაადგება მისივე გაზრდილი ულამაზესი ხარი, რომელიც გაჭირვების გამო ბებიაშვიდს გაყიდა. ხარი ვაჭარს გამოეყცა და სახლში დაბრუნდა. ბიჭი მარტო აღარ არის, მეგობრად ხარი ჰყავს. სახლში გახარებული ბრუნდება სახარებით და ხარით. იმედი ჩნდება: – ნუ გეშინია, ჩემო ნიკორა, ვიმუშაოთ მე და შენ და ყველაფერიც გვექნება. – იქით აიშვებებს ბავშვი ხარს. კადრში ჩანს შავი მთის იქით მზით განათებული, ოქროსფერი მყინვარი. შავი ქედი სიმბოლოა იმ გაუსაძლისი ყოფისა, რომელშიც ლუკა იმყოფება; მზით გაჩახჩახებული ოქროსფერი მყინვარი კი სიმბოლოა მომავალი ბედნიერი ცხოვრებისა, იმედისა, იმ მიზნისა, რომელსაც ბიჭმა ალალი შრომით უნდა მიაღწიოს. ანუ ეს არის ბრწყინვალე სიმბოლო: ყმანვილი, მარჩენალი ხარის ქედი და სულიერება – სახარება. ადამიანს ძალა წინაპართა საფლავებმა, მარჩენალმა მიწამ, ხარის მაღლიანმა ქედმა, ალალმა შრომამ და ღვთიურმა სულიერმა განწმენდამ უნდა მისცეს. აი გზა ერის გადარჩენისა. – გვმოდღვრავს მწერალი. გოდერძი ჩოხელი ის რეჟისორია, რომელსაც აქვს ფილმებში ძლიერი სიმბოლოების შექმნის, ძლიერი სიმბოლოებით აზროვნების უნარი. ასეთ სიმბოლოებს არაერთ ფილმში ვხვდავთ. აღზრდის თემაზე უამრავი ფილმი და მოთხრობა შექმნილა, მაგრამ ალბათ ასეთი მძაფრი და ღრმააზროვანი ნაწარმოები იშვიათად.

რა მოუტანა რუსთა ორასწლიანმა ბატონობამ საქართ-

ველოს მთას? ამ საკითხს მწერალი და რეჟისორი არაერთ ნაწარმოებში უბრუნდება. სრულიად სამართლიანი იყო ამ საკითხზე ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ვახტანგ გურულის დასკვნა: „გოდერძიმ გააგრძელა ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედების განყვეტილი ჯაჭვი – რუსული მონობის ამსახველი. ყაზბეგის მერე იმპერიის იდეოლოგიებმა ბჭყვრიალა ფარდა ჩამოაფარეს საქართველოს, აცხადებდნენ, რომ რუსეთმა ბედნიერება მოგვიტანა. გოდერძიმ ამ ფარდის იქით შეგვახედა თავისი შემოქმედებით, ამხილა ის საშინელებანი, რაც რუსულმა მონობამ მოგვიტანა“.

ერთ-ერთ მოკლემეტრაჟიან ფილმში „ადგილის დედა“ ნაჩვენებია ხევსურეთის მიტოვებული სოფელი. ფილმი თითქმის უსიტყვოა. ბოლი მხოლოდ ერთადერთი სახლიდანლა ამოდის. მარტოხელა მოხუცი ქალი კაცის საქმესაც და ქალისასაც თვითონ უძღვება. ერთადერთი ღრმად მოხუცი პაპა მთელი ფილმის მანძილზე უძრავად ზის ბანზე და შორეთს გაჰყურებს, წარსულშია დანთქმული, ქალს ხმას არ სცემს. მერე ბერიკაციც კვდება და ქალი სულ მარტო რჩება. სასონარკვეთილი თოქს ჩამოაბამს და თავის დახრჩობას განიზრახავს. სახრჩობელის ყულფში ჩანს მთელი სოფელი. ეს არის გენიალური სიმბოლო გადაშენებული სოფლისა. ფსიქოლოგიურ დაძაბულობას აძლიერებს ის, რომ მოხუცი ქალი სამჯერ ადი-ჩადის სახრჩობელის სკამიდან – ხან ჩამოვა და წყალს მოსვამს, ხან გარღვეულ კაბის კალთას შენიშნავს და მის გასაკერად ჩამოდის. ამ დროს ეზოში შემოსული ძროხა დაიზმუვლებს და ყულფში თავგაყოფილი ქალი თავის ჩამოხრჩობას გადაიფიქრებს – არის კიდევ „ხმის გამცემი“, სულიერი, რომელსაც ზრუნვა და მოვლა სჭირდება. ქალს ცხოვრების რაღაც აზრი ეძლევა. ყულფში დანახული სოფლით რეჟისორი აფრთხილებს

ხელისუფალთ – მთა საფრთხეშია, გადაშენება ემუქრება, უშველეთ მთას! სამწუხაროდ ხელისუფლება ბრმა და ყრუ იყო, მთისა და სოფლის გადასარჩენად არაფერი გააკეთა, საზღვარგარეთ ყურების იმედად და საკუთარი ქვეყნის ძარცვა-ყიდვით, პირადი გამდიდრებით იყო დაკავებული. ეს თითქმის უსიტყვო ფილმი გენიალური ნაწარმოებია. სოფლის გადაშენების, ადამიანის სიმარტოვის ტკივილებზე უფრო დიდი ნაწარმოები მსოფლიო კინოხელოვნებაში ალბათ ძნელი მოსაძებნია.

ასევე ძნელია მოიძებნოს მეორე ისეთი ფილოსოფიური ფილმი, როგორცაა „ადამიანთა სევდა“. გუდამაყარში ოდითგან დაუდგენიათ, რომ ხეობის ნებისმიერ სოფელში მისულ ჩოხელებს საცოლედ ქალის მიცემაზე უარი არ უნდა უთხრან, თუნდაც ხეიბარი იყოს. ჭაბუკს შეთეს ერთ-ერთ სოფელში ქალი არ მისცეს და საერთოდაც ამ წესზე უარი განაცხადეს. მაშინ ჩოხელები გადანყვეტენ დალაშქრონ მთელი ხეობის გაურჩეხული სოფლები. აირჩივენ მთავარსარდლად ყოფილ ოფიცერს ვაჟი-გოგის, მწერალს, ექიმს, ისტორიკოსს, ფილოსოფოსს, ზურგის სარდალს, მზვერავებს, საიდუმლო ნაწილს, საზღვაო ნაწილს, რომელმაც თუმცა გუდამაყარში ზღვა არ არის, არაგვის ნაპირებზე უნდა იაროს, მყვირალებს, რომლებსაც სოფელზე შეტევისას დიდი ხმაურის ატეხვა და „მონინააღმდეგის“ დაშინება ევალებათ. დალაშქრობა სოფელ ჩოხიდან იწყება. მოლაშქრეთა უმეტესობა ქალებია, რადგან ზამთრობით კაცები ცხვარში მიდიან, ახალგაზრდები – ქალაქში. გუდამაყარი კი ქალებსა და ბავშვებსღა რჩებათ. ზოგ სოფელში მოლაშქრეებს მარტო თითო-ოროლა ქალიღა ხვდებათ, ზოგი უკვე ნასოფლარია, ზოგან მარტო ერთი მოხუცი ცოლ-ქმარია. ფილოსოფოსი აღებულ სოფლებში ხალხს სხვადასხვა

ფილოსოფიურ შეკითხვებს აძლევს: სიკვდილი რა არის? რა აზრი აქვს ადამიანის ხანგრძლივ სიცოცხლეს? წყალმა ფიქრი იცის? ხემ? რა არის სიცოცხლე ან საიდან მოვიდა? ადამიანი რომ კვდება, სად მიდის? სიზმარი რა არის? ეს დედამინა სულ მუდამ იარსებებს? ვარსკვლავებზე არიან ადამიანები თუ არა? სად მიდის სული ადამიანის სიკვდილის შემდეგ? ქვებსა და ხეებს თუ აქვთ სიკვდილის განცდა? მინა უფრო გიყვარს თუ ჰაერი? ბოროტება უნდა იყოს თუ არა? სული უკვდავია თუ არა? არსებობს თუ არა დასაწყისი ან დასასრული და სხვა. დარდების შემგროვებელი გამიხარდაი ეკითხება ხალხს – ვის რა დარდი ანუხებს და დავთარში იწერს. უსწავლელი, უბირი გლეხები საოცრად ღრმააზროვან პასუხებს იძლევიან, ზოგი კი პასუხად მშვენიერ ამბავს უყვება ხალხური სიტყვიერებიდან:

- რა გადარდებს პაპავ?
- ამ ქვეყანაზე დარდი რომ არ იღვევა, ის მადარდებს.
- რა არის ბედნიერება?
- კაცი რომ მოსაგონარს დატოვებს, ის არის ბედნიერება.
- კაცმა სხვა არ უნდა დაალონოს თავის სიცოცხლით.
- რა არის სიცოცხლე?
- სიცოცხლე სევდაა, ამ ქვეყნად ყოფნის სევდა.
- რა არის სიკვდილი?
- სიკვდილიც სევდაა. ამ ქვეყანაზე არყოფნის სევდა.

ერთ სოფელში ერთადერთი დედაკაცილა დარჩენილა. ფილოსოფოსი ეკითხება: რამდენი წელი გინდა იცოცხლო? რა ნატვრა გაქვს? ქალი პასუხობს: – შვილი ომში დამელუპა და იმის ნახვას ვისურვებდიო და შვილის სახელის ხსენებაზე კვდება. აი, კიდევ ერთი გასაოცარი ნატვრა: „მე მინახია, როგორ ჰყვაოდნენ იები მიწიდან ამოჩრილ კაცის ძვლებში. სიცოცხლეში რომ ეკითხათ ამ ძვლების პატრო-

ნისათვის, რას ინატრებდიო, ალბათ ვერც ინატრებდა ასეთ რამეს. მე კი ვინატრებდი“.

მთელ დედამინაზე სიკვდილი ყველას სძულს. ფშავ-ხევსურეთში კი ქართველმა კაცმა თქვა: „შენი ჭირიმე სიკვდილო, სიცოცხლე ფასობს შენითა“. ალბათ მსოფლიოში არავის მოუვიდოდა ასეთი გენიალური ფილოსოფიური აზრი. რა მოხდება, თუ დედამინაზე სიკვდილი აღარ იარსებებს? ფილმში ასეთი ამბავია მოთხრობილი: ხატობაზე ხალხი შეკრებილა. ლხინი აქვთ – ლუდის სმა, დაკვრა, ცეკვა-თამაში. უცებ მათ სიკვდილი გამოეცხადებოდა ადამიანის იერსახით. მათთან ერთად მოლხენა სურს სალამომდე. მერე კი უნდა მოკვდეს. იმ დღეს მის გარდა სხვა არავინ მოკვდება. მას სიხარულით ხვდებიან, ხატობის მონაწილენი მის სადღეგრძელოს სვამენ. ზოგნი ძმად გაეფიცებიან სიკვდილს. მერე მოცეკვავეებში გაერევა, მასთან ერთად ცეკვავენ. ჯღუნას კი არ სურს სიკვდილთან შერიგება. ხალხი აშოშმინებს, ის კი არ იშლის და სიკვდილს ხანჯლით კლავს. თან ნიშნის მოგებით სიხარულით ეუბნება ხალხს: სიკვდილი მოგვკალი ხალხო; მას ჰგონია, რომ ამით დედამინაზე სიკვდილი აღარ იარსებებს. ხალხი შეძრწუნებულია, სიკვდილიც საჭიროა ამ ქვეყანაზე, სიკვდილი მათი სტუმარი და ძმადნაფიცი იყო, მისი მოკვლა ეწყინათ. ჯღუნა ხალხს გაერიდება, გადაიკარგება. ამ დროს კი ბიჭი იბადება – ახალი სიცოცხლე.

გამიხარდაის ღმერთთან გასაუბრება სურს. ერთი მოხუცი მალლა მთაზე ავა და თეთრ ნაბადში შემოსილი გამოეცხადება, ვითომ ღმერთია. გამიხარდაი ხალხის დარდებით სავსე წიგნითა და გუდით წარსდგება ღმერთთან. ღმერთი მას მხოლოდ ერთი დარდის თქმის უფლებას აძლევს. ეკითხება – ყველაზე მთავარი დარდი რა აქვთ ადამიანებს?

გამიხარდა ადამიანთა №1 დარდს ეტყვის: – მოხდება ომი და მოისპობა დედამინაზე სიცოცხლე. ღმერთი პასუხობს: – ეგ არასოდეს მოხდება. მშვიდად იყავითო. ამით მთავრდება ფილმი. ცრემლნარევ, ნახევრად იუმორიან ლაშქრობაში ბევრი ტკივილი, ბევრი ფილოსოფიური პრობლემა ჩაქსოვილი – რა აწუხებთ ადამიანებს, რაზე დარდობენ. მთავარი კი მაინც დედამინაზე მშვიდობაა, ომი ბოროტებაა, კაცი კაცის კვლაზე არ უნდა ფიქრობდეს, ადამიანს ღმერთი აძლევს სიცოცხლის უფლებას და ხელისუფალთ არა აქვთ მისი წართმევის უფლება. რა თქმა უნდა, სიკვდილსაც აქვს ქვეყნად არსებობის უფლება, ისიც ღვთისგან დაწესებულია და მის გარეშე სიცოცხლის ფასი ადამიანებს არ ეცოდინებათ. არა ადამიანის ტყვეობას. ადამიანი ღვთისგან გაჩენილია და ცისქვეშეთში თავისუფალი უნდა იყოს. მაგრამ ფილმში კიდევ ერთი ფარული მინიშნებაა. ეს არის კადრებში ნაჩვენები ის გაპარტახებული, დაცლილი ნასოფლარები და სოფლები, ვაჟი-გოგის ლაშქარი რომ იპყრობს; ეს არის აქა-იქ შერჩენილი დაუძღურებული, ჯაფისგან ჯანგატეხილი მოსახლეობა; ეს არის კაი ყმის გარეშე დარჩენილი სოფელი, კაი პატრონის გარეშე დარჩენილი ქვეყანა. აი, ეს არის იმპერიის ორასწლიანი კოლონიური პოლიტიკის შედეგი მთაში. მწერალი და რეჟისორი ამას ასე გადაკვრით, შეპარვით მაინც მიგვანიშნებს; ფილმის მშვენიერებაა შიგადაშიგ ჩართული მცირე, მაგრამ მშვენიერი ნოველები. ალბათ მსოფლიოში მსგავსი ფილოსოფიური ნაწარმოები და ფილმი არცთუ ხშირად შექმნილა.

ამავე პრობლემებს ეძღვნება ფილმი „აღდგომა“. დედამინაზე უამრავი სასაფლაოა. იქ ბევრი ღირსეული ადამიანი განისვენებს, მათ მხოლოდ ცივი სამარის ქვები ადევთ მცირე წარწერებით; მაგრამ ამის დანახვაზე ადამიანს ბევ-

რი ფიქრიც მოეძალება, მათაც ხომ ბევრი დარდი და ფიქრი გაჰყვათ, ბევრი რამ იცინან, ბევრს „ჭკუა მოეკითხება“. ეს არის სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფია. მწერალი განიზრახავს მიცვალებულებთან გასაუბრებას: სააქაოში რა იყო კარგი, რა უყვარდათ; რომელი სჯობს – სააქაო თუ საიქიო. როგორ უნდა იცხოვროს კაცმა, რომ სამოთხეში მოხვდეს? ბედნიერება რა არის? კაცმა რა უნდა აკეთოს, რომ სახელი დატოვოს? კაცმა რომ კაცი მოკლას, სისხლის აღება სწორია თუ არა? სიკვდილი ძნელია? რა არის სიყვარული? ყველა ადამიანში არის ღმერთი? რა ადარდებთ მიცვალებულებს? ადგებიან თუ არა მიცვალებულები? – ეს ადარდებთ წასულებს. სასაფლაოზე თოვლი დევს. შიგადაშიგ სააღდგომო კრავი დაბორიალობს ალბათ მათი სულების სიმბოლოდ. ერეკლეს დროინდელ მიცვალებულს ეკითხება – რა სურვილი გაქვსო. აღდგომა, ცხენი და ხმალიო. იქ სამშობლო დამრჩა საპატრონოო. ერთი მიცვალებული ქალი პასუხობს: – არაგველებს ველოდები. მათი ამბავი ვერა გავიგერა. იქნებ იკითხო და გამაგებინოო. – მეც არაგველი ვარ, შავი არაგვიდან, გუდამაყრიდან. ეუბნება ავტორი. მერე კრწანისს ჩასული უხმობს არაგველებს – სადა ხართ არაგველებო! ფილმში ისმის კრწანისის ომის ხმა. ეკრანზე გაიღვებს აღმაშენებლის, გიორგი მესამის, თამარის, რუსთველის, სულხან-საბას, ერეკლეს, ილია მართლის ფრესკები... და ფილმი მთავრდება ავტორის ძახილით: – სადა ხართ არაგველებო? – ანუ მონოდება სამშობლოს აღდგენა-გამოხსნისაკენ. ეს ფილმი გადაღებულია 1982 წელს. იმპერიის ცენზურის პირობებში ამის თქმა-გადაღება დიდი გამბედაობა იყო.

დიდი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ერთ-ერთ დიდ პრობლემათაგანს – „სტუმარ-მასპინძელსა“ და „ალუ-

და ქეთელაურში“ დასმულ მთიელთა თემთაშორისისა და სისხლის ალების პრობლემებსაც შეეხო გოდერძი ჩოხელი ფილმში „ცოდვის შვილები“. უღარიბეს ქისტს ცოლი უკვდება. წვრილი ობლები რჩება. მას სისხლის ალების მოსურნე ხევსური გაიტაცებს. კარნინ დიდხანს ჯაჭვით ჰყავს დაბმული. გამოსასყიდს თხოულობს. ჩეჩნეთიდან ქისტის ობლები დიდთოვლობაში გადმოვლენ და გამოსასყიდად ერთადერთ მარჩინალ ძროხას მოუყვანენ. ხევსური ტყვეს ათავისუფლებს, მაგრამ პატარა ბავშვების ცოდვა შესძრავს და თავს იკლავს. ამით ის განაჩენს გამოუტანს სისხლის ალების სასტიკ ადათ-ნესს. ეს ფილმი იმდენად შემადრწუნებელია, რომ ამ თემაზე უფრო ძლიერი ნაწარმოების წარმოდგენა შეუძლებელია.

ადამიანთა საზოგადოების გულგრილობა-სისასტიკეს ეძღვნება ფილმი „აღდგომის ბატკანი“, რომელიც მისი მოთხრობის „ახაიდუ, ახაიდა, დურხანის“ ეკრანიზებას წარმოადგენს. ახაიდუ უწყინარი მათხოვარია, საზოგადოებისგან გარიყულია, მხოლოდ ბავშვებთან არის ბედნიერი. ერთ სოფელში მას ბატკანი აჩუქეს. ტყეში მიტოვებულ ტაძარში მივიდა, სანთელი დაანთო, ილოცა, მერე ბატკანთან ჩახუტებულს ტაძრის კედელთან ჩაეძინა. ტაძარში მოდის მოქეიფეთა ჯგუფი უნესო ქალების თანხლებით, ცეცხლი დაანთეს, მწვადების შეწვას და ღრეობას აპირებენ. დაინახეს ახაიდუ. ბატკნის წართმევა და დაკვლა დააპირეს. ახაიდუ არ ანებებს და შემოაკვდებათ. შეშინებულები გაიქცევიან. ბატკანი ტყეში გაუჩინარდება და მგლები შეჭამენ. აქ ძალზე ამკარადაა ნაჩვენები სიკეთისა და ბოროტების დაპირისპირება, უფლის რწმენა და ურწმუნოება. ადამიანთა ერთი ნაწილი არაფრით განსხვავდება მგლებისგან. უღმერთობა-ურწმუნობით აღზრდილებმა დაივიწყეს ეკ-

მგზავრები ნუთისოფლისა

ლესიაც, ღმერთიც, ხატიც. ეკლესია დროსტარების ადგილად მიაჩნიათ. მათ გარემოცვაში ერთეულები, კრავივით უცოდველები იღუპებიან საზოგადოების განადირების გამო. აკი თვითონ ავტორიც ადამიანთა გაუცხოებამ და გულგრილობამ შეინირა იმ აღდგომის ბატკანივით.

კინოხელოვნებაში თავისი მოღვაწეობა მოკრძალებულად, მაგრამ გენიალურად თვითონვე ასე შეაფასა: „კინოს მე არ ვიღებ, მე ვლოცულობ ღმერთზე. კინო ჩემი ბედისწერაა“. თავისი ფილმები მან ღმერთზე ლოცვას გაუთანაბრა.

გოდერძი ჩოხელმა დიდებული ლექსებიც შექმნა, ისეთივე ღრმააზროვანი და ლამაზი, როგორც მისი მოთხრობები. მისთვის სამშობლო და მშობლიური ხალხი იყო სალოცავი ხატი და მთელი შემოქმედებით ამისთვის დაიხარჯა. ამაზე შესანიშნავად მეტყველებს მისი ერთი ლექსის სტრიქონები:

„გაიტანეთ და
შიშველ კარჩხაზე ჩამოჰკიდეთ ჩემი სხეული! -
თუ არ გამოვდექ საქართველოსთვის,
მერე დამწვით და
ეს სხეული ფერფლად ქცეული
ქარს გაატანეთ საქართველოსთვის!...
გაიტანეთ და,
შიშველ კარჩხაზე ჩამოჰკიდეთ ჩემი სხეული -
საქართველოსთვის!
საქართველოსთვის!“

ჩვენ ყველას გვიყვარს სამშობლო, ადგილის დედა იმ კუთხისა, სადაც დავიბადეთ და გავიზარდეთ; მაგრამ ამ გრძნობის ქალაქზე გადატანა, ლამაზ სტრიქონებად ჩა-

მოსხმა მხოლოდ ერთეულებს ხელენიფებათ. ეს გრძნობა გასაოცარი სიძლიერით აქვს გადმოცემული ერთ პატარა ლექსში:

„სად დაგიჩოქო, არაგვო,
რომელ ტალღაზე გემთხვიო,
თუ მუხლის ჩოქით ამოგყვე,
სათავეს გადავეხვიო,
შენი ნაპირის ლოდები
მინდა, ჩავინყო გულშია,
თუ სათავემდე ვერ მოვე,
დაგხვდები ანანურშია,
ჭრელ ღილად დაგეკერები
მაგ მოლივლივე სულშია“.

– რაც კი ქართული ტკივილი იყო, გავიტარე გულში. ამიტომ გული მტკივა. გული მაქვს ცუდად. – ამბობდა ბოლო წლებში. სააკაშვილის ხელისუფლების გულქვაობამ შეინირა იგი. მაშინ დადგა დრო, როცა ხელისუფლება ქვეყნის ძარცვა-გლეჯით გატაცებული, ებრძოდა ქართულ ზნეობას, ქართულ კულტურას, ქართულ მეცნიერებას, ქართულ მწერლობას. მოსპეს ყველა შემოქმედებითი კავშირები, გაანადგურეს კინოსტუდია... და გოდერძი ჩოხელი ხელისუფალთაგან სრულიად მიტოვებული და დაუფასებელი აღმოჩნდა. არავის აღარ ვჭირდებო – იმეორებდა ხშირად. უმოქმედობაზე საშინელი შემოქმედი ადამიანისათვის არაფერია. მისმა მეუღლემ ნინო ჩოხელმა ჟურნალ „თბილისელებისათვის“ მიცემულ ინტერვიუში განაცხადა: „გოდერძის არ შეუძლია ვინმე შეაწუხოს ან რაიმე სთხოვოს. ამიტომ იყო ასეთ დღეში. მაგრამ მისი მთავარი ტკივილი მატერია-

ლური გაჭირვება არ ყოფილა. კი, ერთ-ერთი მიზეზი ესეც არის, მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ გოდერძის თავისი საქმე უნდოდა ეკეთებინა, შემოქმედებითად ველარ იხარჯებოდა და ეს სტკიოდა ყველაზე მეტად. ამის გამო ბოლო წლებში ხშირად ფიქრობდა თვითმკვლევლობაზე. ხელისუფალთა უმადურობა იქამდე მივიდა, რომ ნაძალადევეში პარლამენტის დეპუტატად კენჭისყრის დროსაც შედეგები გაუყალბეს და მის ნაცვლად ერთი ფულიანი საქმოსანი გაიყვანეს. მაშინ სააკაშვილმა ყველაფერი გააკეთა, რომ პარლამენტში მხოლოდ ფულიანი ბიზნესმენები შეეყვანა, რუის-ურბნისის ეპარქიის ქოზიფის მამათა მონასტერში იყო ერთხანს. ჟურნალ „თბილისელების“ 2003 წლის 25 მაისის ნომერი იუნყებოდა: „მონასტერში უნიჭიერესმა მწერალმა და კინორეჟისორმა, ყველასათვის საყვარელმა პიროვნებამ გოდერძი ჩოხელმა თვითმკვლევობა სცადა და საკუთარ თავს ორი დანით გულმკერდის არეში ხუთი სასიკვდილო ჭრილობა მიიყენა. სისხლისგან დაცლილი მწერალი მონასტრის ბერებმა იპოვეს და საავადმყოფოში გადაიყვანეს... უფლის ნებით გოდერძი ჩოხელი გადარჩა... თუმცა დაჭრილის მდგომარეობა, როგორც ფიზიკური, ისე სულიერი, მძიმეა.

ვისაც გოდერძი ჩოხელის ერთი ფილმი მაინც უნახავს, ან მისი დანერილი ერთი სტრიქონი წაუკითხავს, მიხვდება, რა უდიდესი შემოქმედებითი პოტენციალის მატარებელია ეს უბრალო, პატარა ბავშვივით მორცხვი და მორიდებული ადამიანი. „ადამიანთა სევდის“ ავტორმა უზარმაზარი სევდა ველარ დაიტია და ამჯერად სიკვდილს პირდაპირ ჩახედა თვალებში. ჩვენ კი კიდევ ერთხელ დაგვაფიქრა იმაზე, ღირს თუ არა სიცოცხლე იმ ქვეყანაში, სადაც აღარ არის იმედი და სიკეთე“.

უსახსრობის გამო ფილმების გადაღება ველარ შესძლო.

ბევრი განუხორციელებელი სცენარი დარჩა. ენატრებოდა მთა და დედის საფლავი, მაგრამ ავადმყოფობის გამო ველარ ადიოდა ჩოხში, სადაც სახლიც კი აღარ ჰქონდა. გულის ოპერაციისთვის 125 ათასი დოლარი იყო საჭირო და თანხის გამღები არც ხელისუფლება, არც ქართველი მილიონერებიდან გამოჩნდა ვინმე. ეს მაშინ, როცა სააკაშვილი უცხოეთში სახეტიალოდ და ამორალური ღრეობისათვის წელიწადში საპრეზიდენტო ფონდიდან 30 მილიონის ნაცვლად 70 მილიონ ლარს ხარჯავდა; ამერიკიდან მასაჟისტის ჩამოყვანისა და თავისი უღირსი სხეულის მასაჟის გასაკეთებლად 50 ათასი დოლარი გაიღო; ერთი უცხოელი მომღერლის ჩამოყვანისა და რიყეზე კონცერტისათვის ხუთი მილიონი დოლარი გასცეს; თბილისის ცაში ლაზერული ფეირვერკის საახალწლო ჩვენებისათვის თბილისის მერმა ქალაქის ბიუჯეტიდან 300 ათასი დოლარი გაიღო; პერსონალური მანქანის შესაძენად თითოეული ხელისუფალი ბიუჯეტიდან 100 ათას დოლარს იხდიდა. არაერთი უმნიშვნელო პიროვნების უცხოეთში საოპერაციოდ 300 ათას დოლარამდე გაიღეს. ჩინეთიდან საახალწლო ნაძვის ხის ჩამოტანაზე და თბილისში დადგმაზე 100 ათასი დოლარი გადაიხადეს. ხელისუფლებამ, კულტურის სამინისტრომ ბოლოს და ბოლოს გულქვაობითა და უყურადღებობით თვითმკვლელობის მცდელობამდე მიიყვანეს და მერე სასიკვდილოდ განირეს. და აი დგება სიცოცხლესთან განშორების უმძიმესი ჟამიც: ქვეყნისა და ხალხის ძარცვანამებით გატაცებულ, ბოროტების მწვერვალზე მყოფ ხელისუფლებას ის დავინყებული ჰყავს. საზოგადოებისგან მიტოვებულია; უკიდურეს სიღატაკეშია; უდიდესი ფიზიკური და სულიერი შეჭირვების ჟამი უდგას; მოახლოებულ სიკვდილთან დუელში პირისპირ მარტოა დარჩენილი და,

როგორც ასეთ დროს იტყვიან ხოლმე, დაცლილია ყველა ვაზნა; სიცოცხლისა და იმედის უკანასკნელ ნაპირამდე ყველა ხიდი ჩაშლილია... ქვეყანაში არსებული ვითარება არარაობის ზღვად იქცა... და მაშინ გაისმის მისი სულის ყველაზე ტკივილიანი ამოძახილი:

„ემატება ტკივილი ტკივილს,
გულში ჩამიქრა სიხარული,
გაქრა მზის სხივიც,
სულის სიღრმეში
ბინდისფერი ყორანი ყივის“.
„სადღაც აქვეა სიკვდილი,
როგორც ახლოა მიწა,
არყოფნის გემებს მივკივი
არარაობის ზღვიდან“.

2007 წლის 19 ნოემბრის გაზეთი „ასავალ-დასავალი“ იუნყებოდა: „გარდაიცვალა უდიდესი ქართველი მწერალი, კინორეჟისორი და მამულიშვილი გოდერძი ჩოხელი“. რედაქციამ ჭეშმარიტი საზოგადოების აზრი გამოხატა, როდესაც იგი მაშინვე დიდ მწერლად აღიარა. მის გარდაცვალებას „ასავალ-დასავალმა“ მაშინ საგანგებო გვერდი მიუძღვნა. გაზეთის ამ ნომრიდან მინდა სრულად მოვიტანო ჟურნალისტ გიორგი მამაცაშვილის წერილი, რომელშიც აღნიშნულია გოდერძის ცხოვრების ზოგიერთი დეტალი, ჩინებულად გამოხატავს მთელი ქართველი ხალხის გულისტიკივილს და დატირების ბრწყინვალე ნიმუშია: „მეც დავწერ თქვენზე.“

ერთ დღეს ციდან ოქროსფერი ხომალდი მოფრინდა. თქვენ გაგახსენდათ, რომ ამ ხომალდს უნდა ნაჰყოლოდით, ჩაჯექით და ნახვედით ცაში...

მე დავწერ...

დავწერ, როგორი დიდი კაცი იყო გოდერძი ჩოხელი.

დავწერ, რომ ბოლო ხანს ძალიან უჭირდა. ცუდად იყო.

დავწერ, რომ ცოცხალი გოდერძი ჩოხელი კულტურის სამინისტრომ მიატოვა!

დიახ!

იმასაც დავწერ, რომ ერთ-ერთ ცნობილ ბიზნესმენს მასთან დახმარებისათვის მისული გოდერძი ჩოხელისთვის „ლეიბორისტული წარსული“ „შეუხსენებია“ და...

დაკრძალვაზე ალბათ, ის ბიზნესმენიც მობრძანდება...

დიახ!

დაკრძალვაზე მთელი საქართველო მოვა...

კულტურის სამინისტროდანაც მოვლენ და დაიტირებენ...

ბევრი უნამუსოც მოვა იქ.

იმათაც მოუკვდათ გოდერძი ჩოხელი და იმიტომ.

მე დავწერ...

დავწერ, რომ გოდერძი ჩოხელმა ადამიანთა სევდა სულში დაიტია და ასე შექმნა „ადამიანთა სევდა“...

დავწერ...

დავწერ, რომ... კითხვაზე, „რატომ ტირის ადამიანიო“ – დღეს ყველა ერთ პასუხს სცემს...

დავწერ, რომ ადამიანებს დღეს გოდერძი ჩოხელი ეტირებათ...

ეტირებათ და ტირიან!

დავწერ...

დავწერ, რომ საქართველოს გოდერძი ჩოხელი მოუკვდა!

დავწერ, რომ ის ცაში წავიდა...

ამაღლდა!

დავწერ, რომ ჩვენ ყველანი ის პატარა მწყემსი ბიჭები ვართ, ირმები რომ მოუკლეს მონადირეებმა...

მგზავრები ნუთისოფლისა

დავწერ...

და ხმამაღლა ვიყვირებ მეც – „დამიბრუნეო ჩემი ირმები!“

დავწერ...

დავწერ, რომ „სამოთხის გვრიტები“ გაფრინდნენ უკვე...

დავწერ, რომ დღეს მთელი საქართველო გლოვობს!!!

დავწერ, რომ...

დავწერ, რომ ბედნიერი ვარ...

მე გოდერძი ჩოხელთან ვმეგობრობდი და ამიტომ!

დავწერ, რომ...

ერთ დღეს ციდან ოქროსფერი ხომალდი მოფრინდა. მას გაახსენდა, რომ ამ ხომალდს უნდა ნაჰყოლოდა, ჩაჯდა და ნავიდა ცაში...

დავწერ, რომ ის ცაში ნავიდა...

ა მ ა ლ ლ და!“

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ზოგიერთი მეცნიერი – ერიკ ვან დაინიკენი, ჰანს შანდლერი, ანატოლი კიფიშინი, დ. მაიერი, დ. პერი და სხვები ვარაუდობენ, რომ დედამიწაზე ცივილიზაცია სხვა სამყაროდან – მარსიდან ან რომელიღაც სხვა პლანეტიდან უნდა იყოს მოსული. 20 ათასი წლის წინ დედამიწაზე მოხდა უდიდესი კატასტროფა და ადამიანთა მოდგმის დიდი ნაწილი განადგურდა. რუსი მკვლევარის ანატოლი კიფიშინის ვარაუდით ამის მერე, 18 ათასი წლის წინ დედამიწაზე საიდანღაც მოვიდა იბერიული (ქართველთა წინაპარი) მოდგმა, რომელსაც დავალებული ჰქონდა ცივილიზაციის ხელახალი აღორძინება. დედამიწის მრავალი ძველი ხალხის ლეგენდებში მართლაც შემორჩენილია ცნობები მათთან კეთილი თეთრი ადამიანების მისვლისა და დიდი ცოდნის გადაცემის შესახებ. გოდერძი ჩოხელის კალამი ამ პრობლემასაც მისწვდა და თავისებურად, მხატვრულად გაიაზრა დედამიწისა და ადა-

მიანის ადგილი სამყაროში. რომანში „ადამიანთა სევდა“ იგი წერს: „ახლა წარმომიდგა, რომ დედამინა იმ დიდი წიგნის ფურცელია, რომელსაც სამყარო ჰქვია. ნეტა მაცოდინა, სად არის ის დალოცვილი მწერალი, რომლის ხელითაც იწერება ეს დიდი წიგნი, ან დასაწყისი სადა აქვს, ან დასასრული. ან იქნებ არც ერთი აქვს და არც მეორე... დედამინა მისი ერთი ფურცელია, გუდამაყრის ხეობა კი ალბათ სხვა, უამრავი მცირე მოთხრობების ქვესათაური. – მე? მე ვინდა ვარ? – ალბათ მეც მოთხრობა ვარ“. როგორც ყველა დიდ შემოქმედს, მასაც წინასწარმეტყველური გრძნობა ჰქონდა, რომ სადღაც არსებობს ცივილიზებულ ადამიანთა კიდევ სხვა სამყარო; რომ მისი ადგილი აქ, ცოდვილ მინაზე კი არა, ზეციურ საქართველოშია, იქ, სადაც მართალთა და დიდ მამულიშვილთა სულები იმყოფებიან. მას ამ თემაზე ერთი გენიალური ნოველა აქვს დაწერილი, თანაც სრულიად ორიგინალური ფორმით – თავიდან ბოლომდე დიალოგის სახით. ესაა ნოველა „რატომ ტირის ადამიანი“. ისიც ზოგადკაცობრიული პრობლემების შემცველია და მინდა მკითხველს იქიდან პატარა ნაწყვეტი შევახსენო:

– შეიძლება სხვა მხრიდან ვართ მოსული და რაკი ველარ ნავედით, აქ უნდა დავიმარხოთ, ამიტომ ვტირით.

– მოსული?

– ჰო, შეიძლება ციდან მოვფრინდით, აქ რაკეტა მოგვეშალა და ველარ ნავედით. ტირილითაც იმიტომ ვტირით, აქ რომ ვრჩებით.

– ეგ რამ გაფიქრებინა?

– ეკლესიებმა. ხედავ, როგორ არის ზოგი აშენებული, ცაში გასაფრენად გამზადებულ რაკეტას ჰგავს, ჩვენ შიგნით შევდივართ და ვლოცულობთ. რატომ? იქნებ ისევ ცაში ამაღლება გვინდა და, რომ არაფერი გამოდის, და მინას ვაბარებთ ერთიმეორეს, ვტირით.

მგზავრები ნუთისოფლისა

- მაგრამ რატომ არ განმეორდა?
- რა?
- შენ ხომ თქვი, რომ შენში რალაცები მეორდება. რატომ არ განმეორდა ციდან აქ მოსვლა?
- შეიძლება ოდესმე ისიც განმეორდეს.
- და თუ განმეორდა, მაინც იტირებ?
- არ ვიცი. მე საერთოდ არ ვიცი რატომ ტირის ადამიანი
- იმიტომ, რომ თავისუფლება უნდა
- მერე აღარ იტირებს?
- არა. თავისუფალ კაცს დასაწყისის არ ეშინია.
- დანერე რა
- რა?
- მოთხრობა დანერე ჩემზე
- შენც რომ შემომაკვდე ბოლოს?
- არა. იცი, როგორ დანერე?
- როგორ?
- ვიცხოვრე დედამინაზე, დიდხანს ვიცხოვრე, დაახლოებით ას წელს
- მერე?
- ამ ასი წლის განმავლობაში ხშირად ისეთ რალაცებს ვაკეთებდი, რაც ოდესღაც გაკეთებული მქონდა
- მერე?
- ერთ დღეს, ციდან ოქროსფერი ხომალდი მოფრინდა. მე გამახსენდა, რომ ამ ხომალდს უნდა ნავეყვანე. ჩავჯექი და ნავედი ცაში. დანერე?
- დავნერე“.

აღბათ გოდერძიზე ამასვე ვფიქრობდით ჩვენც, 20 ნოემბერს ქაშუეთის ტაძარში გასვენებაზე მისულები. არცთუ ბევრი ხალხი მისულიყო, სხვა დიდი მწერლების გასვენება-

ზე რომ იყო ხოლმე; მაგრამ ქაშუეთში პატარა და გულდახრუკული საქართველო იყო მისული, გოდერძის ნიჭის ჭემმარიტი დამფასებლები. არ იყო ხელისუფალთაგან არავინ, გარდა ორიოდ რიგითისა. მთელი დღე წვიმდა გადაუღებლად, ალბათ ღმერთი ტიროდა, როგორც ყველაზე დიდი ჭირისუფალი; ალბათ ზეციური საქართველოდან დასტიროდნენ დიდი მამულიშვილების სულები, რადგან მათ ყველაზე კარგად იცოდნენ, ვინც მოუკვდა საქართველოს... და მაშინ კიდევ ერთხელ გამახსენდა მისი სტრიქონები:

„მევდივარ საიქიოში
 მარადისობის ზიარად,
 დავცალე ჩემი კუთვნილი
 სიცოცხლით სავსე ფიალა“.
 „დაბრუნდი ჩემო იმედო,
 ჯავრს ნუ გამატან იმ ქვეყნად
 სამშობლოს მომავლისასა“.

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედების განხილვა უნდა დავასრულოთ მოთხრობით „ჩრჩილის აღსარება“. მასში ლაპარაკია მწერლის მოვალეობაზე. იქ ასეთი სტრიქონებია: „ზოგი წიგნი მლიქვნელობაა. ზოგი სავსეა სულიერი ჭემმარიტებით, აბზაც და აბზაც მზე რომ ამოდის. ეს სოფელი ზოგს ლექსების წიგნს შემოგვაჩეჩებს, ზოგს მლიქვნელობას, ზოგს სულიერი ჭემმარიტების... თუკი თქვენს სულს ოდნავი სინათლე მაინც შერჩენია, დაწერეთ ისეთი წიგნი, რომელიც მთელ ქვეყანას შემოივლის, ადამიანებს სინათლეს მოჰფენს, ერთმანეთს შეაყვარებს და სიკეთით ატარებს. დაწერეთ ისეთი წიგნი, როგორიც ბავშვის ტირილია. მაშინ თქვენ ჭემმარიტად დიდი მწერალი იქნებით. ეცადეთ,

სიცოცხლეშივე მოიპოვოთ თქვენი სულის გარდაცვალება“, ანუ მიაღწიეთ თქვენი სულის მკითხველამდე სრულად მიტანაო. გოდერძი ჩოხელმა შესძლო ასეთი დიდებული ნიგნების დანერა. მის მოთხრობებსა და ლექსებში აბზაც და აბზაც მართლაც მზე ამოდის. დიდებულად ფლობს ენას, მისი მეტყველება ლაღი და გამართულია. ალ. ყაზებგის დიდებული ნაწარმოებები მოხეური კილოთი ძალზე გადატვირთულია და ამის გამო ცოტა რთული საკითხავია; გოდერძი ჩოხელიც ხმარობს თავის მოთხრობებში გუდამაყრულ კილოს, მაგრამ მხოლოდ მოქმედ პირთა დიალოგებში, რათა უფრო ცოცხალი სურათები წარმოგვიდგინოს. ასეთი დიალოგები სულაც არ ამძიმებს მოთხრობებს, ისინი ლამაზი მარგალიტებივით ჩანან. მხატვრული სახეების სიძლიერით რუსთველს მსოფლიო ლიტერატურაში ტოლი არ ჰყავს. ხოლო მთელ ქართულ მწერლობაში რუსთაველის შემდეგ ვაჟა-ფშაველას, ნიკო სამადაშვილსა და გოდერძი ჩოხელს მხატვრული სახეებით აზროვნების სიძლიერით ვერავინ შეედრება. გოდერძი ჩოხელი ჭეშმარიტად დიდი ეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო პრობლემების შემცველი ნიგნების ავტორია. უაღრესად მახვილი თვალი, დიდი ფსიქოლოგიური ალღო და ღრმა მხატვრული წარმოსახვის უნარი უნდა ჰქონდეს მწერალს, რომ ასეთი სურათების, ასეთი ხასიათების გამოძერწვა შესძლოს, ადამიანის სულის ასეთ სიღრმეებს ჩასწვდეს. ტვინის რა ხვეულებში, სულის რა ლაბირინთებში არ შეგახედებს ავტორი. ასეთი ნიგნები მხოლოდ ძალიან ძლიერ, განსაკუთრებული ნიჭის, ღვთისგან მირონცხებული მადლის მწერლის ხელიდან იბადება და თუკი ქართველ ერსა და ქართულ მწერლობას უკვდავება უწერიან, გოდერძი ჩოხელის ვარსკვლავიც იკაშკაშებს ქართული ლიტერატურის დიდ-პატარა ვარსკვლავებით

უხვად მოჩითულ ცაზე, რადგან მან ერს დიდი სულიერი განძი დაუტოვა. „ასე მგონია, რომ გუდამაყრის ხეობა დიდი წიგნია. მთები ყდებადა აქვს ამ წიგნს და შიგნით უამრავი მოთხრობა სწერია. მზე და მთვარე მანათობლად მყვანან, ვზივარ ჩემთვის, გადაშლილი მაქვს ეს უცნაური წიგნი და ვკითხულობ. „აღარ ჩავაცმევ ჩემს მოთხრობებს ლამაზ ტანსაცმელს... მე მიინდა ისეთები დარჩენ, როგორც ბუნებრივად არიან, მე მათ არ გავალამაზებ. მე მხოლოდ მათ წინ ჩამოფარებულ ბინდისფერ ფარდას გადავწევ და ვისაც რომელი მოთხრობა მოეწონება, ის ნაიკითხოს“. – წერს იგი. მის მოთხრობებში სწორედ ეს ცოცხალი, ნამდვილი ცხოვრებაა ასახული დიდოსტატურად მთელი თავისი სიხარულითა თუ მწუხარებით, დარდითა თუ ტკივილებით, ფიქრებითა თუ ოცნებებით. კიდევ ამიტომაცაა ღირებული მისი შემოქმედება. ნახევარი საუკუნე იღვანა ორ ფრონტზე – კინოხელოვნებაში და ლიტერატურაში და ორივეგან დიდებულად. ჩვენი ბედოვლათი ლიტერატურული კონკურსების ჟიურების წევრებისა და მათი დამფინანსებლების სამარცხვინოდ უნდა ითქვას, რომ გოდერძის შემოქმედება ყოველთვის მათი ყურადღების მიღმა რჩება. მისთვის არც პროზაში, არც პოეზიაში არავითარი პრემია არ მიუციათ, თუმცა მისი ტოლი არავინ ჰყავდათ. ერთხელ უცხოეთში გაიტანეს მისი ფილმი „ლუკას სახარება“ და აღფრთოვანებულმა უცხოელებმა მას მთავარი პრიზი (გრანპრი) მიანიჭეს. ეს იყო ერთადერთი პრიზი. მაშინ გერმანელებმა მას სთხოვეს გერმანიაში გადასვლა – ჩვენთან ამისთანა ერთი ფილმითაც კი მატერიალურად სამუდამოდ უზრუნველყოფილი იქნებო. გოდერძიმ უარი უთხრა – მას არ შეეძლო სამშობლოდან შორს ყოფნა მიუხედავად იმისა, რომ სამშობლოში მედროვენი ასე უმადურად ექცეოდნენ.

მცხეთის დედათა მონასტრის ეზოში ღირსეულთა სამარეებს შორის ერთ სამარეზე დიდი და ლამაზი მწვანე ლოდია. მასზე უმანკო თეთრი კრავია გამოსახული გოდერძი ჩოხელის სულის სიმბოლოდ. კრავი წყალს სვამს პანია ღრმულიდან, რომელშიც წვიმის დროს უფლის ცრემლები ჩადგება ხოლმე. მას, ვითარცა გოდერძის სიბრძნეს, ფრინველებიც ეტანებიან. მერე დასჭიკჭიკებენ – გოდერძის უგალობენ და მისი სათაყვანებელი საქართველოს ამბებს უყვებიან.

ჯერჯერობით კი საქართველოში უნიჭობის ზეიმია. ტელევიზორებიდან იღვრება უნიჭოთა და შიშველთა მანჭვა-გრება, უხამსობა, უზნეობა; ბილნსიტყვა პაექრობით, კახპების ცხოვრების გამომზეურებით ცდილობენ ამ უნიჭობის გადაფარვას. სოკოებივით მომრავლებულ რადიოებში არ კითხულობენ ქართველი მწერლებისა და პოეტების ნაწარმოებებს, ტელეარხებზე არ უჩვენებენ ჩოხელის ფილმებს. ბაზარი წალეკილია უცხოელი მწერლების წიგნებით. სამაგიეროდ გადმოსცემენ საექვო ფარულ კონკურსებში გამარჯვებულ ლიტერატორთა დაჯილდოების ცერემონიალებს, ამერიკული სიმღერების კონკურსებსა და ამერიკული ლიტერატურის ღია ლექციებს. ახალგაზრდა ნიღბების აუდიტორიას ლექტორი მოძღვრავს: მწერალი უნდა იყოს ან ძალიან ლამაზი, ან ძალიან მახინჯი გარეგნობისა, წერდეს ძალზე შორეული და უცხო ქვეყნის ამბებზე. მაშინ იქნება ის პოპულარული, თორემ მის წიგნს არავინ წაიკითხავსო. ბოლოს ლექცია შეაჯამა: მობიდიკი წაგიკითხავთო? ვითომ გააოგნა სტუდენტები ამ ჩამჭრე-

ლი კითხვით, თან ზემოდან ისე გადმოხედა, თითქოს აგრძნობინა – აი, თქვე ბეჩავებო, როდემდის უნდა იყოთ ასეთი ბნელებიო.

არადა, ჩემო მკითხველო, შეიძლება თეთრი ვეშაპის თავგადასავალი არ გქონდეს ნაკითხული. ეს კიდე დიდი უბედურება არ არის. მსოფლიოში ასეული მილიონობით წიგნი დაწერილა, ინერება და დაინერება. ყველას ნაკითხვა შეუძლებელია. შენ თუ მობიდიკი არ წაგიკითხავს, სამაგიეროდ არც იმას ექნება ნაკითხული შვლის ნუკრის ნაამბობი და ბარი ბარში იქნებით. უბედურება სხვა რამეშია:

გოდერძი ჩოხელი, ტერენტი გრანელი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი აპოლონივით ულამაზესი გარეგნობისა რომ არ იყვნენ, მათი წიგნები არ ვარგა და აღარ წავიკითხოთ? შექსპირის გარეგნობა რომ სრულიად უცნობია, აღარ წავიკითხოთ? რა ვქნათ, საზოგადოება გავაფრთხილოთ, ძალიან ლამაზებს მწერლობის უფლება გაქვთ, ულამაზობებმა წიგნები არ დაწეროთო? არც შენი ქვეყნის სატკივარზე წერო, ამას ფასი არ ექნებაო? არა, ჩემო მკითხველო. მთავარი მწერლის გარეგნობა კი არაა არამედ, რაზე და როგორ წერ. ნებისმიერი მწერლის სიდიდე მის ეროვნულობაშია. საკმარისია, მწერალი ეროვნულ გზას ასცდეს, ეროვნულ სატკივარს გაექცეს, თავისი ხალხის ჭირ-ვარამს თავი აარიდოს და მისი წონა მოიკლებს. თავისი ქვეყნის ამბებს რომ წერს და ის საკითხები აღელვებს ყველა ქვეყნის მოქალაქეს, სტკივა და აწუხებს სხვებსაც. განსხვავებული წერის სტილი რომ აქვს, ეს არის ეროვნული პრობლემებით ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებამდე ამაღლება, ეს არის დიდი მწერლის უპირობო ნიშანი.

ყველა ერი პატივისცემით უნდა ეკიდებოდეს სხვათა კულტურულ მიღწევებს, მაგრამ პირველ რიგში უნდა

უყვარდეს საკუთარი, ამაყობდეს თავისი კულტურული მიღწევებით და ცდილობდეს სხვებსაც, სხვა ქვეყნებსაც გააცნოს. ჩვენი ბუნებაა ეგეთი: რუსთველის პატრონებს ღობის იქით გაგვირბის თვალი – იმათი გვიკვირს და გვეხარბება, თუნდაც იმათი მწერლები ჩვენებს მუხლამდეც ვერ სწვდებოდნენ, იმათი სახელის ხსენებით თავი მოგვწონს. რუსთველი თუ არ წაიკითხე, ილია, ვაჟა, ყაზბეგი, კონსტანტინე, გალაქტიონი, მიხეილ ჯავახიშვილი, გოდერძი ჩოხელი, ნიკო სამადაშვილი, თუ არ გაიგე, რა ანუხებდათ მათ და შენს ერს, ვინ იყო შენი წინაპარი, საიდან მოდიხარ და სად მიხვალ, სრულყოფილი შვილი შენი ერისა ვერ იქნები. ამ ქვეყნად სხვების ჭაჭანება რომ არ იყო, შენი შორეული წინაპრები გილგამეშისა და ვეფხისა და მოყმის ამბავს წერდნენ; სხვები რომ ტყეებში დაძრწოდნენ ძირნაყოფების შესაგროვებლად, შენი წინაპარი ფოლადს ხარშავდა და ზედაშით უფლის საგალობელს ამბობდა, უფალს ესაუბრებოდა, შენ იაკობ ცურტაველის რომანი გქონდა; სხვებმა რომ ანბანის შექმნაზე ფიქრი დაიწყეს, შენ სამი ანბანი გქონდა გამოცვლილი და „ვეფხისტყაოსანს“ კითხულობდი; დღეს რომ სხვებმა შენი ღვინო, სიმღერა, ცეკვა მსოფლიო კულტურის საგანძურში შეიტანეს, ეს პატარა ამბავი როდია; შენ ოქროს საწმისის ქვეყანა ხარ და გერმანელი მეცნიერი გეუბნება – ეგ იმისთანა განძია, მსოფლიოში მსგავსი არავის აქვს და გაუფრთხილდიო; ხოლო შენი უვიცი და გაღორებული ხელისუფლება რომ გეუბნება – მაგისთანა გამოქვაბულები ყველა ხეობაში გვაქვს და ამის გულისთვის უცხოელს ვერ ავუკრძალავთ მაგის დანგრევას და ჩვენი სიმდიდრეების ძარცვასო, ამისთანა მთავრობა თვითონ არის გამოქვაბულში დასამწყვდევი, რადგან ის წარსულ დიდ კულტურას გი-

ნადგურებს და ცდილობს ისევ გამოქვაბულში დაგაბრუნოს, ქვის ხანის ადამიანად გაქციოს. შენ რომ ასეთი ქართველთმოდულე მთავრობა გყავს და ამ განძის ფასი არ იცი, აი ეს არის დიდი უბედურება.

შენი ხელისუფლება რომ გენიოს მწერალს, მხატვარს, მომღერალს, მეცნიერს შიმშილით მოკლავს, მეცნიერებათა აკადემიას დაანგრევს, განათლებას მოსპობს, შენი განათლების მინისტრი რომ იტყვის – ჩვენი დიდი მწერლების ნაკითხვა ბოლომდე დამეზარაო და დედაუნივერსიტეტი ნაჯახით უნდა ამოვძირკვო, ის უკვე ღმერთს გაუგიჟებია და იმდენს ვერ გრძნობს, რომ საქვეყნოდ თავის უფიცობას ამჟღავნებს, აი ეს არის დიდი უბედურება.

ზვიად გამსახურდიამ მონამებრივი ცხოვრებით საქართველოს დამოუკიდებლობა და თავისუფლება მოუტანა. სამაგიეროდ შეიარაღებული ჭკუამოკლე ქართველები დიდი იმპერიების დავალებით სამეგრელოს ტყეებში მოსაკლავად დასდევდნენ და ბოლოს ნახევარი ზურგჩანთა ბინძური რუსული ფულის სანაცვლოდ სიცოცხლეს გამოასალმეს უდიდესი მამულიშვილი, გენიალური მოაზროვნე, ჰუმანიტი და მეცნიერი. მსგავსი პრეზიდენტი დედამინას თითქმის არ ახსოვს. შურმა, მტრობამ და გაუტანლობამ თავისი ქნა: მანამდე არ მოვისვენეთ, ვიდრე საქართველოს დამოუკიდებლობა და თავისუფლება არ დავაკარგინეთ და კოლონიად არ ვაქციეთ. ხოლო ამერიკამ და ევროპის სახელმწიფოებმა, დღეს რომ საქართველოს მეგობრობაზე და სამართლიანობაზე თავს სდებენ, დევნილობაში მყოფ ზვიადს არც ერთმა თავშესაფარი არ მისცეს, კაცს, რომელიც თავის დროზე ადამიანის უფლებებისათვის თავდადებული ბრძოლის გამო ნობელის პრემიაზე იყო წარ-

დგენილი. აი მსოფლიოს ეს ფარისეველობა არის უდიდესი უბედურება.

ხელისუფლებამ ხალხს შრომის უფლება მოუსპო. ადამიანს აღარ აქვს თავისი ცოდნით, ნიჭით, პროფესიით არსებობის საშუალება. მილიონნახევარი ქართველი იძულებული გახდა უცხოეთში გადახვეწილიყო ლუკმაპურის საძებნად. მათ თან გაიყოლეს შვილები – ნახევარი მილიონი ბავშვი მაინც, რომლებსაც იქ უცხო ქვეყნების სკოლებში მამლუქებად ზრდიან ასი ათასი ფერეიდნელია გადაკარგული ირანში და ოთხასი წელია სამშობლოში კანონიერ დაბრუნებაზე ოცნებობს. ხელისუფლება კი არაფერს აკეთებს მათ უკან დასაბრუნებლად. 2600 წელი დასჭირდა ებრაელ ერს, რომ ნაბუქოდონოსორისაგან აყრილი და მსოფლიოში გაფანტული მოსახლეობა სამშობლოში დაებრუნებინა. საქართველოს მთავრობას კი ჯერ არ სცალია დაკარგული ქართველების დაბრუნებაზე ფიქრისთვის, ჯერ არჩევნების მოგებაზე და ხელისუფლების შენარჩუნებაზე დარდობს. გაერო გვეუბნება, რომ 50 წლის შემდეგ ქართველი ერი გაქრებაო. შენ ეგუები ამ უძველესი ღვთიური ერისა და ენის გაქრობას? 20 წელიწადში შენი მოსახლეობა ერთი მილიონით შემცირდა. წარამარა ევროპიდან და ამერიკიდან „განმანათლებლები“ ჩამოდიან და ეროვნული უმცირესობებისა და მამათმავლების უფლებების დაცვას მოითხოვენ. ხოლო მკვიდრი ქართველი ერის უფლებები რომ დაუცველია, ამაზე ხმას არ იღებენ. მათ საქართველო საიდანღაც შემოხეტებულ სხვადასხვა ეროვნულ უმცირესობათა შეკონინებული ნაკრები ჰგონიათ მხოლოდ. სამწუხაროდ ამას შინაური მტერიც უწყობს ხელს: საბავშვო ბაგა-ბალი „ციცინათელა“, მაგალითად, ყოველდღე ტელევიზიით აცხადებს: გავხსენი ნამდვილი ქართული

ბაგა-ბალი და 2-3 წლის ბავშვებს ინგლისური და რუსული უნდა ვასწავლოო. მსგავსი ვაიპედაგოგები ბევრნი არიან. ისინი ცდილობენ ქართველი ბავშვის გონებაში თავიდან-ვე ჩაკლან ქართული გენი, ქართული აზროვნება, ქართველ ბავშვს ქართველობა დაავიწყონ. ეს შინაური მტრები ეხმარებიან ჩვენს ავადმოსურნეებს ქართველი ბავშვების გადაჯიშება-გამამლუქებაში, ერის გაქრობის მცდელობაში. დღეს ღირსება და ეროვნული სიამაყის გრძნობა დათრგუნულია, აღარავინ საუბრობს მამულიშვილობაზე, აღარ ისმის ეროვნული შეძახილები, არ გიბეჭდავენ ქართულ ნიგნს და ბაზარი წალეკა უცხოეთის ნიგნებმა, სკოლაში ბავშვს აღარ ესაუბრებიან სამშობლოზე, აღარ გადმოსცემენ რადიოთი და ტელევიზიით ქართველი მწერლები-სა და პოეტების ნაწარმოებებს, აღარ არის ჩოხელისთანა მოღვაწეების ხსენება, დავიწყების მტვერია მიყრილი მათ სახელებზე. დავიწყებულია ჩვენი პრეზიდენტისაგან ნაანდერძევი გზა =- საქართველოს სულიერი მისია და ის 39 მიმართვა, რომლებშიც ნაჩვენებია კავკასიელი ხალხების მომავალი გზა და ამოცანები. თვით მისი სახელის ხსენებასაც კი ერიდებიან. ამის ნაცვლად დღედაღამ ისმის გაუაზრებელი ფრაზები – ნატო, ევროკავშირი, სამშვიდობო მისია, გლობალიზაცია, ვიზალიბერალიზაცია, ამერიკა ჩვენი სტრატეგიული პარტნიორია. ტელევიზიით მოედინება მამათმავლობის, გარყვნილების, ბილნსიტყვაობის ნიაღვარი. ადამიანები თავს იწონებენ მრავალცოლიანობა-მრავალქმრიანობითა და სქესის გადაკეთებით, საეჭვო კონკურსებით. ხელისუფლება გაჰყვირის, რომ აშენებს ევროპულ სახელმწიფოს, თუმცა არცკი აქვს გააზრებული ეს რას ნიშნავს. მას უნდა ვკითხოთ: – რატომ ქართულ სახელმწიფოს არ აშენებ? რას ატუზულხარ ევროპის კარებთან,

სადაც გეუბნებიან – კარი ღიაა, მაგრამ ვერ შემოხვალ, საშინაო დავალება არ შეგისრულებიაო. რად დაგიკარგია ღირსების გრძნობა? ქართველმა ერმა შორეულ წარსულში დედამიწაზე ცივილიზაციას ჩაუყარა საფუძველი და მრავალი საუკუნის წინათ „ჩააბარა“ გამოცდა; რატომ ეს არ გესმის? ქვეყანას არ გააჩნია ეროვნული იდეოლოგია, ერი სულიერად განიარაღებულია და გათითოვანებულია. ხელისუფლებამ არ იცის რა ქვეყანას აშენებს, რა არის საბოლოო მიზანი; არ შეუძლია ერის შემოკრება-დარაზმვა ეროვნული იდეის გარშემო; არა აქვს გააზრებული კავკასიური სახლის იდეა. საქართველოს მთავრობა ევროპაზე ფიქრობს და არა კავკასიაზე. აი ეს არის უბედურება.

საქართველოს მთავრობამ იმდენი იძახა ამერიკა და ნატო, რომ გაბოროტებულმა რუსეთმა ეს ჩვენი მეგობარი ამერიკა და ევროპა შუაგულ ქართლში და აფხაზეთში ბეჭებზე დადო, მოსრა, გაძარცვა, ნანგრევებად აქცია ნახევარი საქართველო, მოაწყო ქართველი ერის გენოციდი. ამერიკამ და ევროპამ კი ბუზიც ვერ აუფრინეს. ამერიკის პრეზიდენტი იმასაც იძახდა – ნეტავი რუსებმა თბილისიც აიღონო. ახლა ჩვენი ქვეყნის ნახევარი ოკუპირებული და მავთულხლართებით დაქსელილია, ხალხი ლტოლვილია, ქართული ჯარი კი ავღანეთში, კოსოვოში, ერაყში, აფრიკაში სხვებს ბუზებს უგერიებს. მთავრობა კი ურცხვად გვატყუებს: ჩვენი ჯარი იქ საქართველოს იცავსო. ხელისუფლებას არ ესმის, რომ არასწორ საგარეო პოლიტიკაზე და სიცრუეზე აგებული ქვეყანა მტკიცე ვერ იქნება. ჩვენი სამშობლო რომ ხარბ მეზობლებს სვავებივით დაუნანილებიათ – ნახევარი ოსმალეთს წაუღია, ნახევარი რუსეთს, დაკარგულია ჰერეთი, ლორე-ტაშირი, დვალეთი, აფხაზეთი, სამაჩაბლო, ანუ ფარნავაზის დიდი საქართველოს ნა-

ხევარი, ხელისუფლება კი ავლანეთსა და ერაყზე დარდობს, – აი ეს არის უდიდესი უბედურება.

დღეს ჩვენ გვაქვს ქვეყანა, სადაც სამშობლოს მიწა-წყალს ფულზე ჰყიდებიან; ომიდან ლაჩრულად წინ-წინ გამოქცეული და ლხინში ქვეყნის თავში დამჯდარი წინილა გმირად ითვლება და სხვათა ბედს განაგებს, სადაც ქურდი და ქუჩის მანანწალა მინისტრი და პრეზიდენტი ხდება, მილიარდებს იპარავს და ხმას არავინ სცემს; სადაც ხაზინის ქურდები, კაცის მკვლელები და ჯალათები მურაბის ქურდებს ასამართლებენ; სადაც არავინ მუშაობს და ქვეყანა მაინც „წინ მიდის“; სადაც მოსახლეობის 99 პროცენტი ღატაკია, მათ სახლებში მზე არ შედის და არავინ იღიმება; სადაც ქართველები საკუთარ სამშობლოში აყრილები, დევნილები და ლტოლვილები არიან, გეტოებში და მავთულხლართებში ცხოვრობენ. დროდადრო მათ რუსი ოკუპანტები იჭერენ და ტყვეებად ჰყიდიან; სადაც უსინდისობა უფრო ფასობს, ვიდრე სინდისი; სადაც კვლევით ინსტიტუტებს ანადგურებენ და ბორდელებსა და კაზინოებს აშენებენ; სადაც უნივერსიტეტის რექტორი წიგნის ქურდი ხდება; სადაც მწერლები ხალხის ზნეობრივ გარყვანაში ერთმანეთს ეჯიბრებიან და ბილნსიტყვაობაში ჯილდოებს ღებულობენ; სადაც დამსახურებულ ადამიანებს თვეში 10 დღის სამყოფი პენსია აქვთ, ხოლო ყაჩაღებად ქცეული სახელმწიფო მოხელეები თვითონ ინიშნავენ თვეში 10 ათას ლარს ხელფასს, ესეც ეცოტავებათ და ყოველთვე ერთი ამდენი პრემიებსა და დანამატებს იწერენ – ერთმანეთს ასწრებენ ხაზინის ძარცვას, ქვეყნის დაუძღურებას. ამას იმით ამართლებენ, რომ მოხელემ ქურდობაზე აღარ იფიქროსო. ანუ თვითონვე აღიარებენ, რომ ხელისუფლებაში მამულიშვილების ნაცვლად ქურდები სხედან. მეორე მიზეზად

იმას ასახელებენ, რომ დღე-ღამეში 24 საათს ვმუშაობთ და გვეკუთვნისო. მეცნიერულად კი დადგენილია, რომ ადამიანის გონებას დღე-ღამეში 3-4 საათზე მეტხანს აქტიური აზროვნება არ შეუძლია. ამ დროს კი მარტო თბილისში 30 ათასზე მეტი მშვიერი ადამიანი დგას უფასო სასადილოების რიგში, რომ დღეში ერთხელ მაინც ისადილოს. თანაც მათგან ყველას როდი აქვს იმ სასადილოებში შესვლის უფლება და ბევრნი შიმშილით იხოცებიან. ეს მაშინ, როცა ისეთი სამშობლო აქვთ, ყველა შეძლებულად უნდა ცხოვრობდეს და ხელისუფლებას არ უნდა ამის გაკეთება. აი, ეს არის დიდი უბედურება.

ჩვენ ვცხროვრობთ ქვეყანაში, სადაც 100 ათას დოლარს ხარჯავენ ნაძვის ხის უცხოეთიდან ჩამოტანა-დადგმაში, ერთი კვირით რომ მის გარშემო მათმა შვილებმა იბუქნაონ, ხოლო ამ ფასად რომ დიდი მწერლის სიცოცხლის გადარჩენა შეიძლებოდა და არ გაიმეტეს, აი ეს არის დიდი უბედურება.

დიდ მამულიშვილს დავით სარაჯიშვილს ზოგიერთებივით სხვისი ქონების მითვისებით ან ქვეყნის ძარცვით არ დაუნყია მენარმეობა, პატიოსანი ბიზნესით მიღებული შემოსავალი ისევ სამშობლოს აღორძინებას, ნიჭიერი თანამოძმეების ფეხზე დაყენებას მოახმარა. დღევანდელ ჩვენს მენარმეებში საქვეყნო აზროვნების კაცები აღარ არიან. საქართველოს სხეული პატარ-პატარა ფულუროებად უქცევიათ, შიგ შემძვრალან ფულის მატლები და შიგნიდან ხრავენ. მათი თვალსაწიერი მოკლეა, არ სცდება იმ ფულუროს, ფულის ორმოს, რომელსაც თავის ბიზნესს ეძახიან. დღეს მარტო პარლამენტში 50-მდე მილიონერი ზის, მაგრამ საქვეყნო საქმისთვის, მშვიერი თანამოძმისთვის მძიმე სენით დაავადებული ბავშვისათვის, ნიჭიერი სტუდენტისათვის ერთი თეთრიც არ გაუმეტებიათ. მათ მილიონები

არ ჰყოფნით და დეპუტატის ხელფასს, პრემიებსა და დანამატებსაც ეხარბებიან, არ სურთ ქვეყნის მართვა უმუშევარ ერისკაცებს დაანებონ, გოდერძისთანა პატიოსან და განათლებულ ადამიანებს დაუთმონ. მათ არ ესმით, რომ ვქვეყანა ჩოხელისთანა კაცების შექმნილი სულიერებითა და მეცნიერების მიღწევებით დაფასდება – არსაკიძეებით, ამაშუკელებით, გუდიაშვილებით, ფიროსმანაშვილებით, მუსხელიშვილებით, ჯავახიშვილებით და არა ფულიანი კაცებით. ამიტომ ამისთანა ხალხს საგანგებო გაფრთხილება და პატრონობა სჭირდება. სამნუხაროდ ჩვენ ეს არასოდეს გვესმოდა. სწორედ საზოგადოების უყურადღებობამ, ხელისუფალთა გულქვაობამ და სისასტიკემ სილატაკის, შიმშილისა და სიკვდილისათვის განირა ჩოხელი ისევე, როგორც სხვადასხვა დროს გავწირეთ ვაჟა-ფაშაველა, ყაზბეგი, აკაკი, ბარათაშვილი, ტერენტი გრანელი, ნიკო სამადაშვილი, გალაქტიონი, მერაბ ელიოზიშვილი. სხვა დარგებსაც თუ გავითვალისწინებთ, მაშინ გენიოსთა სია უსასრულოდ შეიძლება გაგრძელდეს. ეს იმის ბრალია, რომ ჩვენი ლატაკი ქვეყანა ღმერთისგან განებივრებულია ნიჭიერი შვილებით და ეს ჩვეულებრივ ამბად მიგვაჩნია, მათი ფასი არ ვიცით. ეს რომ არ გვესმის, აი ეს არის დიდი უბედურება.

ჯერჯერობით კი რადიოთი და ტელევიზიით არ გადმოსცემენ ქართველი პოეტებისა და მწერლების ნაწარმოებებს, არ უჩვენებენ გოდერძის ფილმებს, იშვიათად ისმის გონაშვილისა და დოლიძის სიმღერები, არ ისმის ეროვნული საუბრები, არ კეთდება ეროვნული საქმეები. სამაგიეროდ უხვად იღვრება ბილნსიყვაობა, დგას უნიჭობისა და უხამსობის ზეიმი, უცხოეთიდან ქრის ბილნსიყვაობისა და მამათმავლობის „ახალი“ სიო. დღეს საქართ-

მგზავრები ნუთისოფლისა

ველო ერთი დიდი აბსურდის თეატრია, სადაც დილიდან საღამომდე ფუნაგორია პოლიტიკოსების უნიჭო ლაყბობას და უსახო ნიღბების სპექტაკლებს ვუყურებთ. აი ეს არის უბედურება!

დღეს თავში სწორედ ის ფულის მახრები, მასონები და კოსმოპოლიტები მოექცნენ, რომლებზეც ასი წლის წინათ ვაჟა ფშაველა წერდა:

„არა თქვენ სადიაცენო,
რო ძროხებივით სძლებითა,
ლამით მაძღრები დასწვებით,
დილით მშივრები სდგებითა,
თავის ჯამს ჩასცქერთ, საქვეყნოდ
არც როს არ გამასდგებითა,
თავისად სცოცხლობთ, მცონარედ
ლუში ალალოთ, ჰკვებდითა,
გაიგებთ კარგის გარჯასა,
გწყინთ და შურიტა ხდებითა,
უქმად ჩამაჰლევთ სიცოცხლეს,
უქმად საფლავში სწვებითა,
დაჰკარგავთ სააქაოსა,
ვერც საიქიოს სწვდებითა,
არ იცით, დასჩნდით რისადა,
ან რისათვისა ჰკვდებითა“.

სხვის ჯამს ჩამაცქერლისათვის ერი და ეროვნულობა დრომოჭმულობა და ჩამორჩენილობაა; მთავარია მსოფლიო მოქალაქეობა, ანუ გლობალიზაცია. აი რატომ არ ახსენებენ გოდერძი ჩოხელს, ზვიად გამსახურდიას და მათნაირ მამულიშვილებს. გოდერძი ჩოხელს კი სიკვდილის

წინაც ჭირში ჩავარდნილს სამშობლოს დარდი ჰქონდა. როდესაც უკეთურნი საქართველოს სიმდიდრეებს ჩალის ფასად – კუპონებითა და ბანკიდან დატაცებული ნისიებით, სადღაც წყნარი ოკეანის კუნძულებზე საეჭვო გარიგებებით, ინანილებდნენ, გოდერძი წერდა:

„იცრიცებოდა გარიჟრაჟი,
ასე მეგონა:
ჩამოლეული საქართველო
სადაცაა ხერხემალში გადატყდებოდა.
თვალი დავხუჭე
და გუმანით
საიქიოს კარებს შევძახე:
ჰეი, გამოდით, ქართველებო!
საქართველოს უჭირს ძალიან,
გამოგვეშველეთ დიდ ომებში ნასახელებნო,
გამოგვეშველეთ,
არაგველებო!“

ჩემი სამშობლოსათვის ისე ვილოცე, როგორც შემეძლო“ – თქვა ბოლოს. დიდებულად ილოცა და თუმცა ნაადრევად, მაგრამ პირნათელი, ვალმოხდილი შეუერთდა ჩვენს დიდ წინაპრებს. ნეტავ ყველა ქართველს შეეძლოს სამშობლოსათვის ასე ლოცვა, სამშობლოს ვალის ასე მოხდა. კაი ყმა იყო გოდერძი ჩოხელი. ღმერთმა ნათელში ამყოფოს ნაადრევად წასული მისი სული, რომელიც იქიდანაც გვამხნევებს და მამულის საშველად გვიხმობს! ამისთანა კაი ყმების ნიჭზე იდგა, დგას და იდგება საქართველო!

ნუთისოფალს კაცად შერჩა პოლომდა!

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარშიც განებივრებული იყო საქართველო ჩინებული პოეტებით, მაგრამ მუხრან მაჭავარიანი ხალხს გამორჩეულად უყვარდა. რა იყო ამის მიზეზი? თითქმის ნახევრ საუკუნეზე მეტხანს ქუხდა მუხრანი ქართული პოეზიის დიდებულ ცაზე. ის გამორჩეული იყო არა მარტო ლექსის ნოვატორული ფორმით – ახალი, მუხრანული სტილით, არამედ უპირველეს ყოვლისა გაბედული, ძლიერი ეროვნული მუხტით. ამით გაღიზიანებული ხელისუფლება ამაოდ დაშვრა მისი დამორჩილების მცდელობაში. საბჭოთა იმპერიის პირობებში მხოლოდ დიდი მოქალაქეობრივი გამბედაობის კაცს შეეძლო ასეთი ლექსების წერა, დაბეჭდვა ხომ შეუძლებელი იყო. ბევრს ეს სიცოცხლის ფასად უჯდებოდა. ამიტომ ის ერთადერთი პოეტი იყო, ვისი ლექსებიც ხალხში, განსაკუთრებით სტუდენტი ახალგაზრდების წრეში, ფარულად ვრცელდებოდა ხელნაწერების სახით. მერე მან მოიგონა ასეთი ხერხი – ეს ლექსები ვითომ რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ 1832 წლის შეთქმულების მონაწილეების ნათქვამი იყო. მხოლოდ ამგვარი პოეტური ხერხით შეიძლებოდა ცენზურის საცეცები-საგან ასეთი სტრიქონების გაპარება:

„ვახტანგის ადგილს

იჭერს ხეჩუა! -

გვეცლება ქართლი

თვალდახელშუა!“

მკითხველთა დიდი სიყვარულის დასტური იყო ხალხ-მრავალი პოეზიის საღამოები, რომლებზეც, როგორც წესი, დამსწრენი აუცილებლად მოითხოვდნენ, რომ წაეკითხა ლექსები: „საბა“, „მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა“, „ვითარცა მტკვარი“, „შენ-სისხლო ჩემო“... ლომივით მგრგვინავი, მქუხარე ხმით წაკითხული ეს ლექსები უდიდეს ემოციურ ზეგავლენას ახდენდა მსმენელებზე, უღვიძებდა მიძინებულ ეროვნულ გრძნობებს. ამის გამო მუხრანის ცხოვრება-შემოქმედებისადმი მიძღვნილ წიგნს მისმა მეუღლემ ლამარა ბოკერიამ „ძე ქუხილის“ უწოდა.

მაშინ, როცა ხელისუფლების მაამებელი პოეტები მწერალთა კავშირის, სახელმწიფო გამომცემლობების, სოლიდური ჟურნალ-გაზეთების წინამძღოლებად ისხდნენ, მას ხშირად უმუშევრად ამყოფებდნენ. 1970-იან წლებში საბავშვო ჟურნალ „დილის“ რედაქტორობა გამოიმეტეს. 1972 წელს შეადგინა და გამოსცა კალენდარი „მთიები“. 1973 წელს მეორე გამოცემაში მეფის რუსეთის დროინდელ გაზეთ „კავკაზიდან“ გადმობეჭდა ინფორმაცია, რომ სახალხო გმირი არსენა ოძელაშვილი მოკლა რუსმა გიორგი ივანოვმა და არა გიორგი კუჭატენელმაო. ცენზურა და მთავრობა ალაშფოთა ამ ცნობამ. ატყდა დიდი აურზაური. საქმეში საბჭოთა იმპერიის კულტურის მინისტრი დემიჩევიც კი ჩაერია და განაცხადა: – არსენას რუსი როგორ მოკლავდაო. იმდენი მამა უცხონდათ – ვითომ რუსს ოკუპაციის ორასი წლის მანძილზე არასოდეს მოუკლავს ქართველი კაცი. თანამდებობიდან მოხსნას გადარჩა, მაგრამ 50 ათასიანი ტირაჟი კალენდრისა მთლიანად დაჭრეს და მაკულატურაში გაუშვეს. ერთხელაც ჟურნალში პოეტი იორამ ქემერტელიძის ლექსი „ზოოპარკი“ დაბეჭდეს. ეს ლექსი ალევგორიულად კრემლს, საბჭოთა მთავრობის ხან-

მგზავრები ნუთისოფლისა

დაზმულ, დაუძღურებულ, უნიათო წევრებს ეხებოდა. ისევ დიდი ალაიქოთი ატყდა. ლექსის ავტორი სამუშაოდან მოხსნეს, მუხრანმა კი პროტესტის ნიშნად რედაქტორობას თავი დაანება.

ლექსებით „პასუხად ყველას, ერთს ჰქადაგებს ვინც ავის ენას“, „მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა“, ხმა აღიმადლა ქართული ენის დასაცავად და მკაცრად გაილაშქრა გარუსების პოლიტიკის წინააღმდეგ. ეს ილიას, აკაკის, გოგებაშვილის, ყიფიანის იდეების გაგრძელებას ნიშნავდა:

„კრწანისის მიწად,
ასპინძის მიწად,
დიდგორის მიწად,
მარაბდის მიწად
განა ქართველი არაერთი იმიტომ იქცა, -
ქართულს ნატრობდეს დღეს ქართლი სიტყვას?!“
(„რაშია საქმე“)

„სულ ყველაფერზე თავის კანტურით
ენაც დავკარგეთ კნინლა ქართული!“

– მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა,
რა ვუთხრა ისეთ ამხანაგს,
ვინც ვერ ახერხებს ქართულად
წერა - კითხვას და ლაპარაკს“.
(„მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა“)

სიცოცხლე მარტო იმიტომ მინდა,
რომ ჩემს საფლავზე ყაყაჩოსავით
ჰყვაოდეს სიტყვა, ქართული სიტყვა“.

მის გარდა არავის უთქვამს ცენზურის სუსხის შიშით
ამაზე გაბედული ეროვნული სიტყვა. როცა საქართველოს
ხელისუფლება, პრესა, რადიო, ტელევიზია გუნდრუკს უკ-
მევდნენ საქართველოში რუსთა ბატონობას და ამას ძმო-
ბა-მეგობრობას უწოდებდნენ, მაქსიმალურად ამართლებ-
დნენ კოლონიურ პოლიტიკას, ხოტბას ასხამდნენ შერეული
ოჯახების შექმნას, მუხრან მაჭავარიანის შემოქმედებაში
აისახა ქართველი ერის სოციალური და ეროვნული ჩაგვ-
რისადმი მძაფრი პროტესტი.

„რომელსაც შენი მონობა ჰმართებს,
ხარ ქვეშევრდომი როდესაც მისი,
აღემატება ყოველგვარ სასჯელს,
რაც კი ოდესმე ყოფილა სადმე,
კაცობრიობამ რაც დღემდე იცის“.

საზოგადოების მძარცველი ფენის ზნეობრივ გადაგვა-
რებას ეხება ლექსი „უბედურება რა გინდა მეტი“:

„უბედურება რა გინდა მეტი?!

რომ დაიძახო:

- ქურდს ქუდი ეწვის!..

არ მეგულება მადღრებში ერთიც,

რომ არ იტაცოს

მყის ქუდზე ხელი.

უბედურება რა გინდა მეტი?!“

მომავალი თაობისადმი მარად სახსოვარ მონოდებად
ჟღერს სტრიქონები:

„ვიტყვი,
ჯვარზე მაცვან თუნდა,
გამოადგე მამულს უნდა:
ან სიცოცხლით,
როგორც ვაჟა,
ან სიკვდილით,
როგორც ცხრა ძმა! -
არ არსებობს
სხვა გზა!“
(„გურამიშვილის არ იყოს“)

მისი ქალიშვილი ნანა მაჭავარიანი წერს: „მამაჩემის ცხოვრება ერთი დიდი ტკივილი იყო. მისთვის პატარა გამონათება ეროვნული ხელისუფლების მოსვლა იყო. თუმცა ისიც ტრაგიკულად დასრულდა... იყო ისეთი შემთხვევებიც, როცა ჩვენს სახლს მოპირდაპირე სახლის სახურავიდან მხედრიონელები ავტომატიდან ესროდნენ. კედლებს ნატყვიარები ახლაც ეტყობა“. ამაზე დიდი ტკივილი რა უნდა იყოს, როცა თანამემამულე გარენარი ხდება და ტყვიას გესვრის. ის ხომ მთელი სიცოცხლე იმპერიისადმი დაუმორჩილებლობას იჩენდა, ხალხში ეროვნული თვითშეგნების გაღვიძება – დაცვისათვის იბრძოდა, მთელი ოჯახით ცხრა აპრილის აქციის მონაწილე იყო, დიდი იმედებით შეხვდა ეროვნული ხელისუფლების მოსვლას, იყო ეროვნული ხელისუფლების უზენაესი საბჭოს დეპუტატი, ხელი მოაწერა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს... და ასეთ მამულიშვილსა და დიდებულ პოეტს სამშობლოში ტყვიას ესვრიან. ეს ხომ წინამურის მსგავსი უბედურებაა. თუმცა რა

უნდა გაგიკვირდეს, როცა მათ მაშინ თვით საქართველოს
ესროლეს ტყვია!

როგორც ყველა ჭეშმარიტმა მამულიშვილმა, მანაც ღრ-
მად განიცადა სახელმწიფო გადატრიალების შედეგად სამ-
შობლოს გაპარტახება:

„ვინც ილხენს ახლა, -
უფრო ცოდოა,
ვიდრე ის ბევრი,
ახლა ვინც ტირის...
ამგვარში -
დღეს რომ საქართველოა -
არც სიცოცხლე ღირს
და არც სიკვდილი“.

ასეთ სტრიქონებს რომ დანერს, რაოდენ დიდი მწუხარე-
ბა უნდა განეცადა პოეტს, ვინც იმპერიის ავბედით წლებში
უბით ატარა ქართველი ერისა და სამშობლოს ტკივილე-
ბი ეროვნული ხელისუფლების ჟამს მწერალთა კავშირის
თავმჯდომარე იყო. სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ,
როცა ბოროტმა ძალებმა ყველგან იმძლავრეს, სასტიკი ან-
გარიშსწორება მოუწყეს ეროვნულ მოღვაწეებს, დაიწყო
ასეთი კადრების სამსახურიდან მასობრივი გათავისუფლე-
ბა და დევნა. 1992 წლის მარტში ჭადრაკის სასახლეში მწე-
რალთა ყრილობა მოიწვიეს. ეს იყო მწერალთა კავშირის იმ
ანტიეროვნული ძალების ზეობა, ვინც ავტომატებით ხელ-
ში ქუჩებში დარბოდნენ კანონიერი ხელისუფლების მომხ-
რეთა დასარბევად. მაშინ მუხრან მაჭავარიანმა პროტეს-
ტის ნიშნად ყრილობა დატოვა. თვითონ ასე იგონებდა ამ
ამბავს: „ყრილობაზე განვაცხადე: ეს ყრილობა უკანონოა

მგზავრები ნუთისოფლისა

ისევე, როგორც ამჟამინდელი ხელისუფლება საქართველოში. მე გავდივარ მწერალთა კავშირიდან. ვინც ჩემი თანამოაზრეა, გამომყვეს-მეთქი. ორმოცამდე კაცმა დატოვა ყრილობის დარბაზი. ეს კი ცოტა როდია, მით უმეტეს თუ გავითვალისწინებთ, რომ როგორც ცნობილია, კაცობრიობის 90% (მეტი თუ არა) ნაძირალაა“. სულ მალე ტელევიზიის ადამინისტრაციამ მუხრანის მეუღლეს განუცხადა: – ახლა ისეთი სიტუაციაა, დასვენება გჭირდება და თან მუხრანს უნდა მიხედოო... და სამსახურიდან დაითხოვეს. ამრიგად ორივენი უკანონო ხელისუფლების რეპრესიების მსხვერპლნი გახდნენ. მიუხედავად ამისა მუხრანი სიცოცხლის ბოლომდე მოძალადე ხელისუფლების მოწინააღმდეგე და ეროვნული ხელისუფლების, საქართველოს კანონიერი პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას იდეალების ერთგული დარჩა. ის განერიდა უკანონო ხელისუფლებას და მრავალი წელი მშობლიურ სოფელ არგვეთაში მამა-პაპურ სახლში გაატარა. იქაც მისთვის სამშობლო იყო ყველაზე დიდი სადარდებელი:

„გიმზერ,
ვითარცა უმზერენ შორეთს,
ვფიქრობ:
ხარ ჩემთვის რამხელა დარდი! -
კიდევ კარგი, რომ
არ იცი, თორემ
ასეთ სიმძიმეს ვერ აიტანდი“.

ნიშანდობლივია, რომ მისი სიცოცხლეც სამშობლოს ხსენებაზე შეწყდა. 2010 წლის 17 მაისს მეგობარი პოეტის ფრიდონ ხალვაშის დაბადების 85 წლისთავისადმი მიძღვ-

ნილ საიუბილეო საღამოზე მისასაღმებელი სიტყვით გამოვიდა. – ჩემო ფრიდონ, სამწუხაროდ, ყველას ისე როდი უყვარს სამშობლო... – და ამ სიტყვაზე გულის შეტევით ტრიბუნაზე დაიღუპა. 81 წლის ასაკში შეწყდა დიდი მუხრანის გულისცემა. პოეტი საქართველოზე დარდმა მოკლა. მისმა დაღუპვამ ჩვენი ერის განუზომელი მწუხარება გამოიწვია. საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ სამგლოვიარო მიტინგზე მას ერის ჯვარის მტვირთველი უწოდა. მან სრულიად დამსახურებულად მოიპოვა დავანების უფლება მთანმინდის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში, იქ, სადაც ქართული მწერლობის ქურუმები – ბარათაშვილი, ილია, აკაკი, ვაჟა, გალაქტიონი განისვენებენ. თუმცა მას სამშობლოსათვის ბრძოლის ველზე დაცემა უფრო ერჩივნა, და სიცოცხლეში აკი თქვა:

„რა ბედენაა
დიდების და მთანმინდის მინა!...
თუ სიკვდილია! -
აი ნოლა მესმის შამქორში“.

რა არ გადაიტანა XX და XXI საუკუნეების გასაყარის იმ მძიმე წლებში ჩვენმა ერმა. ჩვენ დიდი ეროვნული აღმავლობის შემდეგ დიდი ღალატისა და დაცემის მონმენიც გავხდით. მაშინ ბევრი კალმოსანი გაორებული ბუნებისა აღმოჩნდა, ცდუნებას ვერ გაუძლო და ღირსების გრძობა დაკარგა, ერის სულიერი წინამძღოლობის ნაცვლად სამშობლოს დამაქცევრებთან გამოჩნდა. ერთმა მედროვე პოეტმა, სამშობლოს სიყვარულზე და კაცობაზე არაერთი ლექსის ავტორმა, ავტომატი აიღო და კანონიერი

ხელისუფლების დამხობაში მონაწილეობდა. მერე სპორტის სასახლეში მოქალაქეთა კავშირის თავყრილობაზე თქვა: – აქ ვინც ვართ, მარტო ესენი რომ გადავრჩეთ და დანარჩენი ქართველობა განყდეს, სრულიად საკმარისი იქნებაო. ქუჩაში გამოსულმა ხალხმა საპროტესტო აქციაზე იგი საკადრისად შეამკო და მისი წიგნები საჯაროდ კოცონზე დაწვა. ამ საჯარო „პოეტური ჩაქოლვის“ მიუხედავად ის იხტიბარს მაინც არ იტეხს და მამულიშვილობაზე დღესაც ყელყელობს. ერთ პოეტს ჩინებული ლექსების გამო ხალხი დიდი სიყვარულით ექცეოდა. შევარდნაძემ როცა ეროვნული ხელისუფლება რუსის ჯარის დახმარებით დაამხო, საქართველო ნაცარტუტად აქცია და უამრავი მამულიშვილის სიცოცხლე შეიწირა, ქართველი ერის უდიდესი სიძულვილი დააიმსახურა. ხალხმა საყოველთაო უნდობლობა გამოუცხადა და დაჟინებით მოითხოვდა მის გადადგომას. ის კი უსასტიკესი რეპრესიებით ებრძოდა ხალხს. იმ პოეტმა მაშინ სახალხოდ განაცხადა: მე ათასი პროცენტით ვენდობი ჩემს პრეზიდენტსო. ამის გამო ხალხმა იმ პოეტის სიყვარული გულიდან ამოირეცხა. ერთი საქვეყნოდ აღიარებული მსახიობი 1991 წლის დეკემბრის დღეებში, სახელმწიფო გადატრიალების ჟამს, თავისი სახლის აივნიდან ტყვიას უშენდა ეროვნული ხელისუფლების დასაცავად ქუჩაში გამოსულ ხალხს. იმ დღეებში ერთმა „მომღერალმა“ და კინომსახიობმა დიდუბის მეტროს სადგურთან ავტომატი დაგვიშინა მომიტინგეებს და ორი ქართველი მამულიშვილი მოკლა ჩვენს თვალწინ. მსახიობი ნოდარ მგალობლიშვილი კი პირველი იყო, ვინც იმ ტერორიზმის წლებში დიდი გამბედაობა გამოიჩინა და შევარდნაძისგან ბოძებულ ღირსების ორდენზე სახალხოდ უარი განაცხადა. ეს შეიძლება სიცოცხლის ფასად

დასჯდომოდა. მან კი კაცობა და ღირსება შეინარჩუნა. 2011 წლის 26 მაისს სააკაშვილის პოლიციამ და ზონდერ-ბრიგადებმა რუსთაველის გამზირი საპროტესტო აქციის მონაწილე ხალხის სისხლით მორწყეს. მეორე დღეს კი სააკაშვილმა იქ სპექტაკლი მოაწყო: ღირსების ორდენები და ფულადი ჯილდოები დაურიგა თავის მომხრეებს. ისინი კი ხალხის სისხლიან გუბებში იდგნენ და დიქტატორისგან უყოყმანოდ იღებდნენ ჯილდოებს. ერთმა პოეტმა მაშინ ღირსების ორდენი დიდი სიამოვნებით აიღო, მერე თავი ასე იმართლა: ორდენს ხელი დავტაცე და იქიდან ავითესეო. ვითომ ეს დიდი ვაჟკაცობა იყო. ასეთი მედროვე პოეტებისგან განსხვავებით მუხრანის პოეტური სიტყვა და ცხოვრება ხალხის ეროვნული მაჯისცემისგან განუყოფელი იყო. მან ერის სიყვარული და აღიარება მოიპოვა პირველ რიგში ეროვნული პოეზიით, მამულიშვილობით, იმით, რომ მეტრძოლი პოეტური იდეალებისადმი, ერისა და სამშობლოსადმი ერთგული მსახურების გზიდან არასოდეს გადაუხვევია. მის შემოქმედებაში არ იყო ნაყალბევი სტრიქონები. მუდამ იმპერიული დამპყრობლური რეჟიმისადმი დაუმორჩილებელი გახლდათ. ამიტომ იყო ყოველთვის სხვებისგან გამორჩეული, ამიტომ იდგა ქართული ეროვნული პოეზიის გამორჩეულ ბერმუხად; ამიტომ იყო მუდამ ხელისუფლებისათვის მიუღებელი და დაუმორჩილებელი; ამიტომ, მაშინ ჭადრაკის სასახლიდან წამოსულს 500 მწერლიდან მხოლოდ 40 გამოჰყვა; დანარჩენები კი იმპერიის მსახურები, ანტიქართველები, ან ლაჩრები აღმოჩნდნენ; ამიტომ განუდგა ეროვნულ ხელისუფლების დამხობის შემდეგ სისხლითა და ძალადობით მოსულ უკანონო, მასონურ, იმპერიათა მსახურ ხელისუფლებებს და მათაც აღიარებისა და დაფასების ნაცვლად გაინაპირეს,

იზოლაციაში მოაქციეს, სიმარტოვისთვის განირეს. ამაზე ყველაზე უკეთესად მისივე სტრიქონები მეტყველებს:

„ყველამ გამწირა, – მეგობრისა ვინც იყო მსგავსი:
მინაზე ყოფნას ზოგმა ყოფნა არჩია ცაში.
ზოგი მათგანი ქვეყნის დამქცევს ჩაუჯდა ნავში:
ტყე აიჩეხა, – ტყის ადგილას ერთი ხე დავრჩი“.

პოეტ იოსებ ნონეშვილის სტრიქონები „ნუთისოფელს კაცად შერჩე ბოლომდე, თურმე ესეც გმირობაა დიდი“ კარგად მიესადაგება მუხრან მაჭავარიანის ცხოვრებას. ის მართლაც ნუთისოფელს კაცად შერჩა ბოლომდე და პირნათელი წარსდგა ზეციურ საქართველოში ჩვენი დიდი მამულიშვილების წინაშე. მისი სახით დიდი მებრძოლი დააკლდა საქართველოს. მუხრანის ქალიშვილი ნანა მაჭავარიანი წერს: – „ასეთი ადამიანის შვილობა მთელი ცხოვრება ტვირთად მანევს“. მართლაც ბედნიერებაა, როცა შვილი გრძნობს, რომ დიდი ერისკაცის შვილობა საპასუხისმგებლო, მძიმე, ძნელად და ღირსეულად სატარებელი ტვირთია. ყველა ჩვენთაგანისთვისაც მძიმედ სატარებელი ტვირთი უნდა იყოს ღირსეული წინაპრების მემკვიდრეებად ყოფნა! ამას გულისხმობდნენ ალბათ ჩვენი წინაპრები, როცა ანდერძად დაგვიტოვეს შეგონება: „ის ურჩევენია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა!“.

მან ღირსეული კვალი დატოვა

„ორი მეგობრიდან სავალალოდ ერთ-ერთს ბედისწერამ დაგვაკისრა უკვდავ რექვიემად ავამაღლოთ გლოვა ძმადნაფიცის დაკარგვისა“.
(ოთარ ჭილაძე)

აკაკი მათიაშვილს პირველად 1976 წელს შევხვდი. მაშინ ერთ-ერთი რაიონის ხელმძღვანელ თანამდებობაზე ვმუშაობდი. რაიონის მოსახლეობაში ლექციების ჩასატარებლად იყო ჩამოსული ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორ დავით გოგოჭურთან და პოეტ გიორგი გიგაურთან ერთად. მინდვრებში მშრომელი ხალხი ძალზე გულთბილად შეხვდა მათ საუბრებს. მახსოვს, ბევრნი ტიროდნენ, როცა გიორგი გიგაური დედაზე ლექსს კითხულობდა. ჩვენ იმდენად მივეჩვიეთ ადამიანთა მუხთლობას, გაუტანლობას, სისასტიკეს, სიცრუეს, ღალატს, ცბიერებას, რომ ცხოვრებაში მართალი და სუფთა კაცის შეხვედრა გვიკვირს. ამბობენ – თვალები ადამიანის სულის სარკეაო. აკაკის ძალზე სუფთა და მიამიტი თვალები ჰქონდა. მნახველზე პირველი შეხვედრისთანავე განუზომელ შთაბეჭდილებას ახდენდა ნათელი გამოხედვით, გულწრფელობით, ადამიანური სითბოთი. მაშინვე კეთილად განვენწყვეთ ერთმანეთის მიმართ. მას მერე თითქმის ოცდაათი წლის მანძილზე ჩვენი ძმობა არ შერყეულა.

რამდენადაც უსაზღვროდ უყვარდა სამშობლო და მშო-

ბელი ერი, იმდენად სძულდა მისი მჩაგვრელი იმპერია, რომელსაც „მშვიდგზის ნყეულს“ უწოდებდა, ხოლო საქართველოზე, მშობელ ხალხზე, მშობლიურ სოფელზე, ჩვენს ეროვნულ გმირებზე უყვარდა თქმა – „ხატზე საფიცარი“, „ცამდე ამაღლებული“, „გულში ჩასახუტებელი“. უკანასკნელმა ორასწლიანმა მონობამ უამრავი სიბოროტე და უზნეობა დაგვიტოვა. იმპერია, რუსხელმწიფიდან დაწყებული და უბრალო ჯარისკაცით დამთავრებული, ორასი წლის მანძილზე ლოთობის, აღვირახსნილობის, ბილწსიტყვაობის მაგალითს იძლეოდა. დღესაც კი ერთმანეთთან ლაპარაკში ყოველ მეორე სიტყვაზე დედის გინებას აყოლებენ ყველი-პურივით. აკაკის ეს საოცრად აღიზიანებდა. ერთხელ ერთ საოჯახო სუფრაზე მთვრალ თანამეინახეს იმ პერიის მისამართით მკვახე სიტყვა წამოსცდა. აკაკიმ დამპყრობლების მისამართითაც კი უცენზურო სიტყვა დაუშვებლად ჩათვალა და, როგორც თამადამ, მაშინვე უთხრა: – თუმცა კახელი ვარ, მაგრამ ავსიტყვაობა ჭირივით მძულს და მით უმეტეს სუფრაზე ამას არ დავუშვებო.

ის შეყვარებული იყო არა მარტო თავის ერზე, არამედ ყველაფარ ქართულზე, მათ შორის ქართულ სიტყვაზეც. მრავალი მეცნიერისაგან განსხვავებით ჩინებულად ფლობდა ქართულ სიტყვას, შესანიშნავად უჭრიდა კალამი და იყო ქართული ენის სინმინდის თავგადაკლული დამცველი. ამაში დავრწმუნდი, როცა მან ჩემი ორი წიგნის რეცენზირება და რედაქტირება შეასრულა. ეს იყო ჩემთვის ბედნიერი მიგნება. არიან ადამიანები, რომლებთან ურთიერთობითაც ზნეობრივად და გონებრივად იზრდები. აკაკი ასეთთა რიცხვს ეკუთვნოდა. იგი ღვთისგან უხვად იყო შემკული მოძღვრისათვის დამახასიათებელი ყველა თვისებით. ამიტომ მისი ძალზე უბრალო, თავმდაბალი

და უშუალო ბუნების მიუხედავად ყოველთვის მონინებას ვგრძნობდი მის მიმართ დიდი ნიჭიერებისა და უაღრესი მამულიშვილობის გამო. ჩემს მრავალწლიან საგამომცემლო პრაქტიკაში თითქმის არ შემხვედრია ისეთი მკვლევარი, ვინც სხვისი წიგნის რედაქტირებას ასეთი დიდი გულმოდგინებითა და სრულყოფილად შეასრულებდა. ვერ იტანდა, როცა წიგნში უნებურად უცხო სიტყვა გაგეპარებოდა და იქვე შემოგთავაზებდა ჩინებულ ქართულ შესატყვისს. წიგნის მონონების შემთხვევაში კი ემოციების გრიგალით დაგატყდებოდა. ამ შექების დროს შენიშვნებსაც ისე ლამაზად შეგაპარებდა, რომ გაგახარებდა, გაგახალისებდა, წაგაქეზებდა. ზოგჯერ დამატებით ახალ მასალასაც მოგანვდიდა. ასე მომანოდა დამატებითი ცნობები ფერეიდნელი ქართველების შესახებ, ასევე ცივილიზაციის ისტორიაში იბერიელთა ნაკვალევის შესახებ ამერიკელი მეცნიერების დასკვნები და რუკა. მანვე შემომთავაზა ჩემი წიგნების ჩინებული სათაურები. უყვარდა სხვისი სატკივარის გულთან მიტანა. მრავალთაგან განსხვავებით მისთვის უცხო იყო „შური – მწუხარება სხვისა სიკეთესა ზედა“. ამასთან იყო უაღრესად კეთილსინდისიერი და შრომისმოყვარე. საოცრად უხაროდა სხვათა კეთილი საქმენი. ჩემი ისტორიული მოთხრობების რედაქტირება ჩემი თხოვნით ერთ თვეში უნდა გაეკეთებინა. ეს თითქმის სამასგვერდიანი წიგნი ჩემდაგასაოცრად ერთ ღამეში ჩაიკითხა და დილაადრიან სახლში დამირეკა შთაბეჭდილებების გასაზიარებლად. სულ მალე კი საკმაოდ ვრცელი და დიდებული დასკვნაც მომანოდა უაღრესად საქმიანი შენიშვნებით. ასე იყო ცივილიზაციის ისტორიის წიგნზეც, რომელზეც მან იმდენად სხარტი და ლამაზი რეცენზია გააკეთა, რომ ამ წიგნს რედაქტორის ნერილად წავუმძღვარე. როცა ვინმეს აცნობდა

ჩემს თავს, აუცილებლად ეტყოდა – ავტორი ამა და ამ წიგნისაო. ასეთი წარდგინებით ყოველთვის თავს ძალზე უხერხულად ვგრძნობდი, თუმცა მსიამოვნებდა მისი მხარდაჭერა და იმის გაფიქრება, რომ თურმე მცირეოდენი ქართული საქმე მეც მქონდა გაკეთებული. განსაკუთრებით უხაროდა, რომ ჩვენ ერთნაირი გაგება გვქონდა გიორგი სააკაძის პიროვნების შეფასებაში. მარტყოფის ისტორიაში ხომ მან უდიდესი ადგილი (და თავისი ახალგაზრდობის წლებიც) ამ დიდი მამულიშვილის ღირსეულად დაცვა-შეფასებას დაუთმო. განზრახული გვქონდა მისი წიგნიდან დიდი მოურავის შესახებ გამოკვლევა და ჩემი თხუთმეტიოდე ნარკვევი ერთობლივ კრებულად გამოგვეცა; სამწუხაროდ „ავისა დროთა“ გამო ეს ვერ მოხერხდა.

კაცი ჩადენილი საქმეებით ფასდება. ზოგი ამაოდ ამძიმებს მინას და უკვალოდ ქრება, ზოგის მცირე ნაკვალევი მალე წაიშლება როგორც ზღვისპირა სილაზე ტალღების გადავლისას, ზოგნი კი იმდენად ღრმა კვალს სტოვებენ, რომ თაობებისთვის თვალსაჩინოა ხოლმე. აკაკიმ საფუძვლიანი და ღირსეული კვალი დატოვა: მრავალწლიანი ბრძოლით შეეცადა წყეული შაჰ-აბასისაგან დატოვებული ბედუკუღმართობის გამოსწორებას – ფერეიდნელი ქართველების სამშობლოში დაბრუნებას. დაიწყო კიდეც მათი ჩამოსახლების სასიხარულო პროცესი, რაც მერე ვაიქართველ ხელისუფალთა ბედოვლათობით და ჟამთა სიავით შეწყდა. მარტყოფის ომის ცოცხალ ძეგლად იარსებებს სოფელი სააკაძეც, რომელიც ყოფილ საცხენჭესის დასახლებას პირადად აკაკის თაოსნობით ეწოდა. მისი და თანამოაზრეების ბრძოლის შედეგი იყო, რომ ხელისუფლებამ პატარიძის მეთაურობით ფართოდ აღნიშნა გიორგი სააკაძის დაბადების 400 წლისთავი და დაიდგა

დიდებული ძეგლები კასპში და თბილისში. მან უკვდავი ძეგლი დაუდგა მშობლიურ სოფელ მარტყოფსაც დიდებული ცხრაასგვერდიანი (სამტომიანი) წიგნით, რომელიც ერთი სოფლის გადასახედიდან დანახული სამშობლოს 4500 წლიანი ისტორიისა და მრავალი ახლო თუ შორეული თანამემამულის ცხოვრების დიდი სიყვარულით ასახვას წარმოადგენს. პირადად მე ეს შრომა უახლეს „ქართლის ცხოვრებად“ მიმაჩნია. სასურველია, რომ მარტყოფილებმა მომავალში ამ წიგნის პოლიგრაფიულად უფრო სრულყოფილი გამოცემა გააკეთონ. ამ საქმეთაგან თუნდაც ერთიც კი კმარა იმისათვის, რომ ამ ჭეშმარიტი მამულიშვილის ნაკვალევი დარჩეს სამშობლოს ისტორიაში. მისი უდიდესი ტკივილი იყო დიდი მამულიშვილების – გიორგი სააკაძის, ილია მართლის, კათალიკოს-პატრიარქის, უნმინდესისა და უნეტარესის კირიონ მეორის, ზვიად გამსახურდიას, მერაბ კოსტავასა და სხვათა დაღუპვა ზოგიერთ თანამედროვეთა უმადურობით, ავისმრჩხრეკაობით, გაუტანლობით, ღალატით. სრულიად სამართლიანად წერდა: „სანამ საქართველო არ ისწავლის თავისი დიდი შვილების ჭეშმარიტ და ღირსეულ დაფასებას, სანამ იგი არ განიმსჭვალება მათდამი უსაზღვრო სიყვარულის, თავდადებისა და მოწინების გრძნობით, მანამდე ჩვენ არაფერი გვეშველება და სასწორზე შევაგდებთ თვით ჩვენი არსებობის ზნეობრივ უფლებებსაც“. და ბოლოს, იგი იყო ზვიად გამსახურდიას ეროვნული ხელისუფლების ღირსეული წარმომადგენელი – უზენაესი საბჭოს დეპუტატი, ახალგაზრდის რაიონის პრეფექტი, ხოლო შევარდნაძის დიქტატურის წლებში ეროვნული ხსნის მოძრაობა – წინააღმდეგობის ფრონტის ხელმძღვანელი და ბოლომდე დაუშურებლად იბრძოდა სამშობლოს თავისუფლებისათვის.

ამის შესახებ თვითონვე შესანიშნავად წერს: „ეროვნული იდეალები აცისკროვნებენ ჩემი ყოველდღიური ცხოვრებისა და ბრძოლის გზას. და ასე იქნება იმ დღემდე, იმ წუთამდე, იმ წამამდე, სანამ ჩემს მკერდში გული უკანასკნელ მოძრაობას შეასრულებს“. სწორედ ამით იყო იგი გამორჩეული ჩვენი საზოგადოების უამრავი მუცელმერთა არსებისაგან. მომისმენია პოლიტიკურ მიტინგებზე მისი გამოსვლები, ასევე რამდენიმე ბრწყინვალე მოხსენება პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას დაბადების 60 წლის-თავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე. მის ღრმაშინაარსიან გამოსვლებს მუდამ დიდი ყურადღებითა და მოწონებით ხვდებოდა საზოგადოება. პირადად მან კი ორჯერ იგრძნო თავი ყველაზე ბედნიერად – როცა ფერეიდნელი ქართველების სამშობლოში დაბრუნებას მიაღწია და როცა 1991 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის ქარტიას მოაწერა ხელი. როგორც ამბობდა, იმ წუთები-სათვის ღირდა სიცოცხლეც და სიკვდილიცო.

უშელავათო ცხოვრებით იცხოვრა. 1956 წლიდან, როცა იმპერიის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის აჯანყების ერთ-ერთი მოთავეთაგანი იყო, სიცოცხლის ბოლომდე პოლიტიკურ დევნას განიცდიდა სწორედ სამშობლოს უდიდესი სიყვარულის გამო. ნიშანდობლივია, რომ ჯერ კიდევ დამწყებმა ლექტორმა, როცა ხელისუფლება დიდი ზეიმით აღნიშნავდა საქართველოს რუსეთთან ვითომ „ნებაყოფლობით“ შეერთებას, მან მკაცრად გაილაშქრა ამის წინააღმდეგ და განაცხადა, რომ ეს სიცრუეა, ნებაყოფლობით შეერთება კი არა, დაპყრობა იყო და სეზეიმო კი არა, საგლოვია. ამისათვის ის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან დაითხოვეს. მრავალი წლის შემდეგ მან კონკურსში მონაწილეობით მოიპოვა უნივერსიტეტ-

ში დაბრუნების უფლება, მაგრამ საქართველოს ისტორიის ნაცვლად აიძულებდნენ საბჭოთა კავშირის ისტორიის ლექციების ნაკითხვას. ის კი ლექციებზე ფარულად საქართველოს ისტორიაზე ესაუბრებოდა სტუდენტებს. „ასე ვიძიებდი შურს ჩემს საძულველ და მანამებელ იმპერიას“ – ამბობდა იგი. ეს ჩვენი თაობის ტრაგედია იყო, რომ სამშობლოსათვის ავბედით დროში მოგვიხდა ცხოვრება, რის გამოც მას არ მიეცა საშუალება თავისი ნიჭი და უნარი მამულის აღორძინებისათვის ბოლომდე დაეხარჯა. ჭეშმარიტად დამაღონებელია მისი სიტყვები: „ტკივილად და სინანულად მრჩება, რომ ამ უსასრულო დროსა და სივრცეში სწორედ ამ ამაზრზენ, შემზარავ, შემადრწუნებელ, შავბნელ, სიცრუითა და ძალადობით აღსავსე საუკუნეში დავიბადე. მენანება როგორც ჩემი თავი, ისე ყველა, ვინც კი ამ ავადსახსენებელ საუკუნეში დაიბადა“. ჭეშმარიტად! რაოდენ დიდი გულისტკივილია ჩვენი მრავალი თაობისა ამ სიტყვებში და რაოდენ ზუსტად არის შეფასებული ჩვენი ეპოქა. პირადად მე მიმაჩნია, რომ თვით ეროვნულმა ხელისუფლებამაც კი, ხანმოკლე დროის მიუხედავად, სწორად ვერ გამოიყენა მისი ნიჭი და შესაძლებლობები (უფალმა შემინდოს, თუ ვცდებოდე). როცა უნივერსიტეტის რექტორად, მთავრობის მეთაურად, პარლამენტის თავმჯდომარედ, მინისტრებად ძალზე მერყევი, არასაიმედო ანდა მოღალატე კადრები გყავს, პროფესორი (ისტორიკოსი) შორეულ და მთიან რაიონში ცხვარ-ძროხისა და ყაჩაღების სადევნელად არ უნდა გაგზავნო. ასეთი კაცი თავისი ნიჭითა და ერთგულებით სწორედ ხელისუფლებაში იყო საჭირო. ის რომ სწორად ჭვრეტდა პოლიტიკურ ვითარებას, პრეზიდენტის სახელზე გაგზავნილი წერილიდანაც ჩანს, სადაც ჩამოყალიბებული აქვს იმპერიის აგ-

რესიისაგან ქვეყნის თავდაცვის პროგრამა და რომელიც, სამნუხაროდ, უყურადღებოდ დარჩა. სწორედ კადრების დაულაგებლობის შედეგი იყო და არის, რომ დღემდე ვერ მოხერხდა ეროვნული იდეოლოგიის შემუშავება, შერყეული რწმენისა და ზნეობის აღდგენა, ანუ იმის გაკეთება, რაც თავის დროზე უპირველეს საჭიროებად ჩათვალეს და გააკეთეს ფარნავაზ მეფემ, გიორგი ბრწყინვალემ (მონღოლთა ბატონობის გადავარდნის შემდეგ), ვახტანგ VI-მ, თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ.

აკაკი განუზომელი კაცთმოყვარეობით, სიკეთით, ტკბილმოუბარი ბუნებით, სხვათა მიმართ გამოჩენილი სითბოთი ზაფხულის მზეს ჰგავდა, რომელიც ჩასვლის შემდეგ იმდენ სითბოს სტოვებს, რომ განთიადამდე ჰყოფნის დედამინას. ასევე აკაკი მათიაშვილმაც იმდენი სითბო და სიყვარული დატოვა ირგვლივ მყოფებში, რომ ყველა ჩვენგანს არა მარტო საქართველოს ცაზე ნამდვილ განთიადამდე და უსისხლო მზის ამოსვლამდე, არამედ სიცოცხლის ბოლომდე გაგვყვება. ამიტომ მას კეთილად მომგონებელი და დამფასებელი ყოველთვის ეყოლება. ეს არის მთავარი, რადგან ოდესღაც ყველანი წავალთ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ გააჩნია როგორ წავალთ და როგორ გაგვიხსენებენ. სწორედ ამიტომ ჩემი ნაღვლიანი მოგონებები მსურს დავასრულო ჩემს არქივში აღმოჩენილი ერთი ლექსით, რომელიც ჯერ კიდევ 1978 წელს მივუძღვენი მისი ჩინებული მამულიშვილობის გამო. ეს ლექსი მისთვის არასოდეს მიჩვენებია, რადგან ჩვენი თაობის გარდასვლის შემდგომ ფიქრებს შეიცავდა და ჩვენი წასვლის მერე დარჩენილების წასაკითხად იყო გამიზნული, თანაც ის დრო ძალიან შორეულად მეჩვენებოდა. ახლა თავს უფლებას ვაძლევ ეს სტრიქონებიც გამომზეურდეს:

აკაკის

კვლავ გამოიხორბლება
 აქ ფშატი და აკაკი,
 უჩვენოდ დაიქუხებს,
 ძმადნაფიცო აკაკი.
 მარგალიტის ცრემლებით
 მოლი აგვიტირდება,
 ჭირვეული ბავშვივით
 ვაზი ჩაგვიბჟირდება.
 ცაში აიჭრებიან
 ტოროლები ჟრიალით,
 ლაჟვარდს მოითარეშებს
 მაკრატელა სრიალით.
 სიცოცხლეს მოგვანყურებს
 ცის უმანკო კრიალი
 და სულს მოენატრება
 შენი სიტყვის ნკრიალი.
 ჩვენს ეზოშიც ამაყად
 ალაყაფის ჭრიალით
 დილა შემოაბიჯებს
 ფრინველების ჟრიალით.
 და თუ ვინმე შეხვდება
 ჭიქა მნარე არაყით,
 ჩვენი გულის ბუხარით,
 ჩვენი სულის მარაგით,
 მამულისთვის ტანჯულთა
 რომანტიულ არაკით,

აღბათ გავახსენდებით,
ჩემო ძმაო აკაკი.
წინაპრებზე ნუხილიც,
მშობელ მინის ყივილიც,
სიყვარული, ღალატიც,
განშორების ტკივილიც,
ცოდვილ დედამინაზე
ყველაფერი იქნება,
ყველაფერი იქნება,
ვიდრე მოგონებათა
გზები დაინისლება!

2006 წლის 8 იანვარს, დაბადების დღემდე დაახლოებით ერთი კვირით ადრე, 72 წლის ასაკში მოულოდნელად შეწყდა შემოქმედებითი ენერჯით აღსავსე ამ ჩინებული მამულიშვილის გულისცემა, შეწყდა მისსავე სათაყვანებელ მშობლიურ სოფელ მარტყოფში... და მარტყოფის სახელოვანმა მინამვე ჩაიხუტა გულში ღირსეული შვილის ნეშტი. აკაკი მათიაშვილმა ჩვენი თაობის სიმართლისათვის დევნილი უამრავი მამულიშვილის ბედი გაიზიარა. „ნეტარ არიან სიმართლისათვის დევნილნი, რამეთუ მათია სასუფეველი ცათაი“. სამწუხაროდ მას თან გაჰყვა დარდი იმისა, რომ ვერ მოესწრო სათაყვანებელი სამშობლოს თავისუფლებას და აყვავებას. მისი სული სამოთხეშიც სამშობლოსათვის იბორგებს, ამიტომ ამ სულკურთხეული კაცის სამარეს, რომელიც ოჯახისა და მეგობრებისათვის შეუხორცებელ ტკივილად დარჩება, აღბათ მიესადაგებოდა ეპიტაფიად მისივე წიგნიდან მოხმობილი ერთი პოეტის სტრიქონები:

„მეტკივილები და მედარდები -
მივდივარ, გტოვებ ბედის ამარა,
ასე მგონია, ჩემი არყოფნით
დაგიშავდება ბევრზე ბევრი რამ,
ჩემო მარტვილო, ჩემო მარტოყოფო,
ჩემო კოლხეთო და იბერიავ!“

ჭეშმარიტად ასე იქნება! ასეთი ადამიანების დაკარგვით
ხომ სამშობლოსაც და საზოგადოებასაც ბევრი რამ აკლ-
დება, რადგან სამშობლო იძარცვება და ჩვენი სულები და-
ტაკდება!

2006 წლის 5 თებერვალი

ლიანა მიქიანი

ფრანგმა ქართველოლოგმა ბერნარ უტიემ ერთხელ ძალზე მოსწრებულად თქვა: ღმერთმა საქართველო ალბათ იმიტომ გააჩინა, რომ პოეზიას სამშობლო ჰქონოდაო. ქართველი კაცის პოეტური ბუნება საუკუნეების სიღრმიდან იმზირება არა მარტო ლექსებიდან, არამედ ქვიდანაც, ლითონიდანაც, კერამიკიდანაც. ჩვენი ტაძრების ხავსიანი კარ-სარკმლების ქვათა უნაზესი ხვეულებიდან და წნულებიდან, ტიხრული მინანქრიდან, ოპიზარების მოჭედილი წიგნების ყდებიდან თუ ძვირფასი თვლებით შემკული ჯვარ-ხატებიდან, ოქრომჭედლობის უძველესი, ყორღანული სამარხების უმშვენიერესი ნიმუშებიდან, თუნდაც ქართული ცეკვებიდან სწორედ პოეზია იმზირება. მეოცე საუკუნე იმითაც არის აღსანიშნავი, რომ ქართველი ხელოვანები წარსულის ფესვებს დაუბრუნდნენ – ახალი სიცოცხლე შთაბერეს ტიხრულ მინანქარს, ოქრომჭედლობას, კერამიკას. დაიწყო ამ დარგების მძლავრი აღორძინება.

ლიანა მიქიანი ერთ-ერთი მათგანია, ვინც ღირსეულად გააგრძელა ჟამთა სიავისაგან შეწყვეტილი იბერიული ოქრომჭედლობის ძველი ტრადიციები და ახალ სიმაღლეზე აიყვანა ხელოვნების ეს დარგი. იგი დიდი ოპიზარების ღირსეული მემკვიდრე აღმოჩნდა. ის საქართველოს ისტორიაში იყო პირველი ქალი, ვინც ცივი ლითონი აამეტყველა და ოქრომჭედლობის უბადლო ნიმუშები შექმნა. პოეტმა ერეკლე საღლიანმა დიდებულად თქვა: – ლიანა მიქიანის

შემოქმედება ლითონში ამღერებული საქართველოს ისტორიააო. არც მის დროს და არც მანამდე ასეთი რთულ-სიუჟეტური, მრავალფეროვანი, დინამიური, ფსიქოლოგიურად და ფილოსოფიურად დატვირთული ჭედურობის სურათები არავის შეუქმნია.

მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა დაემთხვა საქართველოს ძნელბედობის ჟამს – მეოცე და ოცდამეერთე საუკუნეების გზასაყარს. ამ დიდი ნგრევის, სიღუბნისა და განუკითხაობის ოცნლიანმა ქართველებმა საგრძნობლად დაღი დაასვა მის ცხოვრებას. საქართველოში არა მარტო თავის გატანა, არსებობის შენარჩუნება და ცოცხლად გადარჩენა, არამედ ჭედურობისათვის საჭირო მასალების შოვნაც კი გაჭირდა. ლიანა იძულებული გახდა გარკვეული დროით უცხოეთში გადახვეწილიყო. იქაც უძძიმეს პირობებში მოუხდა მუშაობა. ამის შესახებ თვითონ მოგვიანებით ასე იხსენებდა: – მოსკოვში ვმუშაობდი სარდაფში ისეთ პირობებში, რომ მეტირება, როცა ვიხსენებო.

ასეთი აუტანელი პირობების გამო ისევ სამშობლოში დაბრუნდა. ერისკაცთაგან, საქართველოს ხელისუფლებისა და კულტურის სამინისტროსაგან უყურადღებოდ მიტოვებულმა ღვთის სადგომს შეაფარა თავი – ჯვარის მამის მონასტერში დამკვიდრდა მორჩილი ანას სახელით. მონასტერი ერთადერთი ადგილი იყო, სადაც არსებობისა და მუშაობისათვის შედარებით უფრო ხელშეწყობა ჰქონდა. მონასტერში ათწლიანი მოღვაწეობის ჟამს შექმნა ტიხრული მინანქრისა და ჭედური ხატები, მუშაობდა საღმრთო წიგნების ყდების მოჭედვაზე, ხატების ძვირფასი თვლებით შემკობაზე. მისი ნამუშევრების უმეტესობა

ღვთიური შთაგონებით შესრულებულია. ჯვარის მამის მონასტრის წინამძღვარმა მამა ტარიელმა განაცხადა: ლიანა მიქიანმა მონასტერში მოღვაწეობის ათ წელიწადში ათი კაცის საკეთებელი ასწლიანი საქმე შეასრულაო. თვითონ მიქიანი კი ამბობდა: – მთელი ჩემი არსით მინდა ვემსახურო უფალსა და ჩემს ერს. ჭეშმარიტება ღმერთშია და ღმერთი თუ გადაარჩენს საქართველოსო. მართლაც მისი ფიქრი ყველგან და ყოველთვის თავს დასტრიალებდა სამშობლოს. მთელი მისი შემოქმედება არის სამშობლოს, ერის, უფლისადმი თავგანწირული მსახურების ნიმუში. იყო უაღრესად განათლებული და უმნიკვლო მამულიშვილი. იცხოვრა ხელოვნებისათვის და მოკვდა ხელოვნებისათვის. როცა ის მსოფლიოში აღიარებული დიდი ხელოვანი იყო, თავის სამშობლოში ღირსეულ აღიარებას ვერ ეღირსა. 2006 წელს, მონაზვნად აღკვეცის წინ, სრულიად უდროოდ, 53 წლისა წავიდა ამ ქვეყნიდან, წავიდა ისე, რომ ფართო საზოგადოებისათვის თითქმის უცნობი დარჩა. უჩინრად წავიდა ისე, როგორც წავიდნენ ნიკო ფიროსმანაშვილი, ტერენტი გრანელი, ნიკო სამადაშვილი და სხვა დიდი ხელოვანები. საზოგადოების ამ უყურადღებობასა და გულცივობა-უმადურობაში კი დიდი ბრალი მიუძღვით ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს და ტელევიზიებს; მათ დუმილით მოკლეს დიდი ხელოვანი, რადგან დღენიადაგ დაკავებული იყვნენ პოლიტიკური ინტრიგების, უზნეობის, მუცელღმერთების ნაყროვნების, კარიერისტებისა და სამშობლოს დამაქცევართა ხარბი ცხოვრება-საქმიანობის, ოჯახური დრამების გაშუქებით, ისეთებით, ცხოვრების ზღვა რომ დროებით ჭუჭყივით მოიგდებს თავზე და მერე მედუზასავით გარიყავს სადმე დავინწყების უკაცრიელ ნაპირზე; ხოლო ჭეშმარიტ მამულიშვილებზე, ეროვ-

ნულ მოღვაწეებზე კი, ვინც ერის სახელი და დიდება მომავალს უნდა გადასცეს, დუმდნენ;

მცხეთის სამთავროს დედათა მონასტრის ეზოში, ვეება ბებერი ხის ჩეროში ერთი სამარის ქვა არის წარწერით – ლიანა მიქიანი. ეს წარწერა მნახველს ამ დიდი და წამებული, ჩუმი და ხელმადლიანი მოღვაწის შესახებ ბევრს ვერაფერს ეუბნება. ხოლო ვინც იცის მისი შემოქმედების შესახებ, ალბათ დაგვემონმება: ლიანა მიქიანი – ზღაპრული სვანეთის შვილი, სწორედ სვანური ლეგენდებიდან გადმოსულ საოცრებად მოეწვინა ქვეყანას; როგორც ერთმა შემოქმედმა თქვა, იგი სვანური მთებივით წამოიშრათა ოცდამეერთე საუკუნის ქართული ხელოვნების კაზადონზე და სამუდამოდ დაიმკვიდრა იქ დიდი ხელოვნის სახელი!

სმად დაკარგული სამცხიდან

აჰმედ გელაშვილი – დიდი ერისკაცი

რუსეთის 1917 წლის რევოლუციის შედეგად საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. ამ სიკეთესთან ერთად რევოლუციამ ზიანიც მოგვიტანა. რუსეთ-თურქეთის საზავო ხელშეკრულებით საქართველომ დაკარგა წვითა და დავით შემოერთებული სამცხის დიდი ნაწილი. ეს იყო ლენინის ხელისუფლების ანტიქართული პოლიტიკის, მსოფლიო რევოლუციაზე ოცნების ბაცილაშეყრილი ნოე ჟორდანის მთავრობის დაუდევრობის, ზოზინის, უპასუხისმგებლობის, დოყლაპიობის შედეგი. სამცხე საქართველოს უკიდურესი სამხრეთ-დასავლეთის ჭიმკარი იყო. იგი უშუალოდ ესაზღვრებოდა ბიზანტიას და ახლო აღმოსავლეთს. ამიტომ მას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ცივილიზებულ მსოფლიოსთან ქართული ცივილიზაციის კავშირისათვის. რუსეთმა ყრუ კედელი აღმართა თურქეთის საზღვარზე. ქართველ კაცს თვით მესხეთის ზონაშიც კი საშვის გარეშე შესვლა აღარ შეეძლო. ამიტომ განყდა კავშირი საქართველოს ისტორიულ მხარეებთან – ტაოკლარჯეთთან, ლაზეთთან, შავშეთთან, ერუშეთთან. ამან ხელი შეუწყო საქართველოს დაკარგული პროვინციების ქართული მოსახლეობის უცხო მოდგმისგან ასიმილაციას, დენაციონალიზაციას, გათურქებას. იქაურ ქართულ მოსახლეობას მრავალი წლის მანძილზე არათუ რაიმე კავშირი, წარმოდგენაც აღარ ჰქონდა დედასაქართველო-

ზე. გაპარტახდა და ნანგრევებად იქცა იქაური დიდებული ტაძრები.

მიუხედავად ამისა იქაურ ქართველთაგან ზოგიერთები მაინც ცდილობდნენ მოსახლეობაში მიძინებული ეროვნული ცნობიერების გაღვიძებას. ერთ-ერთი მათგანი, ვინც ეს შეძლო, აჰმედ მელაშვილი გახლდათ. იგი განათლებით არქიტექტორი და სულით ხორცამდე ქართული ცნობიერების კაცი იყო. მასში იმდენად მძლავრი იყო ეროვნული გაგება, რომ შვილებსაც დიდებული ქართული სახელები – თამარი და იბერია დაარქვა. აქედანაც ჩანს – მან ჩინებულად იცოდა, რომ მისი თანამემამულეები დიდი იბერიული ცივილიზაციის მემკვიდრეები იყვნენ. მისი შვილები მამის ღირსეული შთამომავლები არიან. მან მიზნად დაისახა თურქეთის ქართველებისათვის მიენოდებინა ცნობები სამშობლოს, დედაენის, ქართული კულტურისა და მწერლობის შესახებ. აგროვებდა და ავრცელებდა ძველ ქართულ ხალხურ სიმღერებს, თქმულებებს, ხალხს უხსნიდა, რომ ბანა, ოშკი, ხახული, პარხალი, იშხანი მათი წინაპრების აგებული იყო. მან ჩამოაყალიბა იქაურ ქართველ მომღერალთა და მოცეკვავეთა ანსამბლი; ასწავლიდა ხალხს ქართულ წერა-კითხვას; ბეჭდავდა და ავრცელებდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს. 1963 წელს გამოსცა წიგნი „გურჯისტანი“ („საქართველო“), რის შემდეგაც იქაურმა ქართველებმა ბევრი რამ გაიგეს დედასაქართველოს არსებობის შესახებ. ასეთი საქმიანობისათვის თურქეთის ხელისუფლებამ აჰმედი საბრალდებო სკამზე დასვა, მაგრამ იძულებული გახდა გაემართლებინა. მიუხედავად ამისა მის საქმიანობას მკაცრად უთვალთვალებდნენ და ხელს უშლიდნენ, მტრობდნენ, აბეზლებდნენ. 1980 წლის 5 ივლისს ქალაქ ბურსაში მელაშვილი ვერაგულად მოკლეს.

თავდასხმის დროს მიძიმედ დაიჭრა მისი შვილი იბერია. ჩვენებურებში მისმა დალუპვამ დიდი გლოვა გამოიწვია.

პოეტმა ფრიდონ ხალვაშმა ასე შეაფასა მისი ღვანლი: – „სადაც აკრძალეს საქართველო, იქ იქართველა“. აჰმედ მელაშვილი თავისი საგანმანათლებლო საქმიანობით იქაური ქართველებისათვის ისეთივე მოღვაწე იყო, როგორც ილია XIX საუკუნის საქართველოსთვის. ამიტომ შემთხვევითი არ იყო, რომ 2013 წელს საქართველოდან ჩასულმა დელეგაციამ მის სამარეზე მთანმინდიდან, ილიას სამარიდან აღებული მიწა მოაფრქვია. აჰმედ მელაშვილის ცხოვრებაში ვაჟა-ფშაველას დიდებული ლექსი „კაი ყმა“ გამახსენა. ჩვენში ასეთ კაცს უწოდებენ კაი ყმას.

კაი ყმა ომში პირველია, ჭირში სოფელს, ჯამაათს, ერს წინ მიუძღვის, მუდამ ხალხის წინსვლა-სიკეთეზე ფიქრობს და ზრუნავს, თანამოძმეთ უკეთესი მერმისისაკენ ნარეკლიან გზას უკაფავს; სიკეთის დროს კი უჩინრად რჩება, სანაცვლოს არაფერს თხოულობს. მისი მიზანი თანამოძმეთა ხარჯზე კუჭის ამოყორვა კი არა, ერის კეთილდღეობისათვის ზრუნვაა. ასეთი კაი ყმებით არსებობს ერი, ასეთი კაი ყმა ქვეყნის ძალა და ღონეა, ასეთი კაი ყმებით აღწევს ერი უკვდავებას. მაშინ კაი ყმაც უკვდავი ხდება. ეს არის კაი ყმის ამქვეყნიური ვალი. აჰმედ მელაშვილმა ბნელი გაუნათა თანამოძმეთ, მიძინებული მშობლიური სული გაუღვიძა და თავისი ხალხის კეთილდღეობის სალოცავ საკურთხეველზე დაიფერფლა. მის სამარეს ამკობს მოკრძალებული წარწერა: – „მე ვიცხოვრე ჩემი ხალხისათვის და არა უკვდავებისათვის“. ის ღირსეულად ემსახურა მშობელ ხალხს, ემსახურა როგორც კაი ყმა, და უკვდავებაში გადავიდა!

ლაზეთის პულბული

დაკარგული სამცხის ქართველებში ეროვნული გრძნობების გაღვიძებაში უდიდესი წვლილი მიუძღვის მომღერალს ქიაზიმ ქოინჯუს. ის იმ დროს გამოვიდა ასპარეზზე, როცა ლაზური ენა თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა, ბავშვებმა თითქმის აღარ იცოდნენ მშობლიური ენა. ქიაზიმმა ბებისგან ისწავლა ლაზური ენა. სიმღერის ნიჭი აღმოაჩნდა. დადიოდა სოფელ-სოფელ, აგროვებდა ლაზურ სიმღერებს და თანამედროვე მუსიკაზე – გიტარაზე გადაჰქონდა. დაიწყო სოლო კონცერტების გამართვა, მერე შექმნა ანსამბლი „ზღვის შვილები“. მან ააღორძინა უძველესი და უნიკალური ლაზური სიმღერები, ენა, კულტურა, ლაზური ენით და სიმღერით ყველა დაინტერესდა, მისი გულშიჩამწვდომი ხმა და სიმღერები მსმენელებზე უდიდეს ზემოქმედებას ახდენდა. მის კონცერტებს არა მარტო ქართველები, უამრავი თურქიც ესწრებოდა. თურქებს ლაზური ენა არ ესმოდათ, მაგრამ ხიბლავდათ მათთვის სრულიად ახალი, განუმეორებელი რიტმისა და მელოდიის შემცველი სიმღერები. მისი კონცერტები სახალხო ზეიმად იქცა და როგორც წესი, მთელი დარბაზი ცეკვით ასდევდა ხოლმე. მისი სიმღერები იყო თურქული გარემოსათვის სრულიად ახალი რამ, არც ერთი მათგანი მეორეს არ ჰგავდა, არ მეორდებოდა. მან რეპერტუარში მეგრული სიმღერებიც ჩართო – „ცირა ქოგალე“, „დიდოვ ნანა“, რომლებსაც უდი დესი მოწონება ხვდა.

2003 წლის აგვისტოში ქიაზიმი საქართველოში ჩამო-

ვიდა გასტროლებზე მეორე იქაურ კომპოზიტორთან და მომღერალთან ბაიარ შაჰინ გუნდარიძესთან ერთად. მის კონცერტებს უამრავი მაცურებელი ჰყავდა. საქართველოში ყოფნის შემდეგ მან დაამუშავა და თავის რეპერტუარში შეიტანა ქართული ხალხური სიმღერა „მოხევის ქალო თინაო“. ეს სიმღერა ჩვენში ვის არ მოუსმენია, მას ბევრნი მღეროდნენ, მაგრამ ქიაზიმი სულ სხვა გრძნობით მღეროდა, ისე დიდებულად, რომ საქართველოშიც კი ასე თითქმის ვერ მღერიან.

ძველი კოლხური სიმღერის აღორძინებისა და განუმეორებელი, გულშიჩამწვდომი ხმის გამო ხალხმა მას ლაზეთის ბულბული უწოდა. ეს იყო მისი შემოქმედების უდიდესი და საყოველთაო სახალხო შეფასება.

მთელს სახელმწიფოში თავბრუდამხვევი წარმატების მიუხედავად ის არ ივიწყებდა მშობლიურ ლაზეთს, განუწყვეტილად ზრუნავდა თავისი ხალხის უფლებების, ლაზური ენის, ფლორის, ლაზეთის მშვენიერი ბუნების პირველყოფილობის შენარჩუნებისათვის, გიგანტური კაშხალების მშენებლობის წინააღმდეგი იყო.

2005 წლის 25 ივნისს თურქეთის მედიამ ხალხს მისი გარდაცვალება აუწყა. ლაზეთის ბულბული დადუმდა 33 წლის ასაკში დაიღუპა ფილტვის კიბოთი. ლაზეთის ბულბულის დაღუპვამ უდიდესი გლოვა გამოიწვია. სტამბოლიდან ნეშტი თვითმფრინავით ტრაპიზონში გადმოასვენეს, იქიდან – ხოფაში. ქუჩებში მოძრაობა შეჩერდა: 60 ათასზე მეტი ქართველი ფეხით, კოლხური მუსიკითა და ტაშით მიაცილებდა მის ცხედარს უკანასკნელ განსასვენებელ ადგილამდე – სოფელ ლანჭევამდე. ეს პირველი შემთხვევა იყო, რომ თურქეთში ქუჩაში ამდენი ქართველი გამოვიდა. (ეს ხელისუფლების დისკრიმინაციული პოლიტიკი-

სადმი ერთგვარი პროტესტი იყო). გამოვიდა იმიტომ, რომ ამ ერთი შეხედვით სიფრიფანა, გამხდარ, თავმდაბალ, ლურჯთვალა ყმაწვილს განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვოდა შავი ზღვის აუზის ხალხებისა და კოლხური კულტურის აღორძინებაში. სტამბოლის მაღაზიებში ახლაც იყიდება კასეტები მისი სიმღერების ჩანაწერებით, ქუჩებში მისი ხმა დღესაც ჟღერს!

ბაიარ შაჰინ გუნდარიძე

მესხური ხალხური შემოქმედების შეკრება-შესწავლა-დამუშავებაში დიდი წვლილი მიუძღვის ნიჭიერ კომპოზიტორსა და მომღერალს ბაიარ შაჰინ გუნდარიძეს. მან იმოგზაურა ქართულ სოფლებში, შეაგროვა ქართული სიმღერები, ასევე მელაშვილის შეკრებილი სიმღერები, ისინი დაამუშავა, გიტარაზე გადაიტანა და ჩვენამდე მოიტანა. სწორედ მისი დამსახურებაა, რომ დღეს საქართველოში ისმის უმშვენიერესი ხალხური სიმღერები ცეკვის თანხლებით „გელინო“, „გოგნი, გოგნი, გოგონა“. მას მჭიდრო ურთიერთობა აქვს საქართველოს კულტურულ ცხოვრებასთან, ხშირად ჩამოდის საქართველოში და „ჩვენებურების“ ანსაზღებთან ერთად მონაწილეობს ფესტივალებში.

რუსეთის იმპერიის დაშლისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ თურქეთის საზღვარზე ყრუ კედელი გაირღვა – ორად გაყოფილ ქართველობას ერთმანეთთან მისვლის საშუალება მიეცათ. ახლა თურქეთის ხელისუფლებამ საერთაშორისო ორგანიზაციების გავლენით თურქულ სკოლებში ქართული ენის სწავლების უფლება მისცა. ბურსაში და სხვა ქალაქებში ქართული და კავკასიური სათვისტომოების კულტურის სახლები შეიქმნა, რომლებიც ხალხური შემოქმედების აღორძინებას, ქართული ნიგნებისა და ჟურნალების გამოცემას, მოსახლეობაში ქართული წერა-კითხვის გავრცელებას ეწევიან. სიმღერას საზღვრები არა აქვს – მას შეუძლია მილენ-მოლენოს იმპერიებისგან დადგენილი საზღვრები; სიმღერა

აახლოვებს ხალხებს; სიმღერას შეუძლია მტრისა და მოყვრის გულებამდე მისასვლელი გზების მიგნება, ორად გაყოფილი გულების შეერთება. ქიაზიმისა და ბაიარის მოღვაწეობა ამის დასტურია! ამაზე მიაწინებს თვითონ ბაიარის ღრმად ეროვნული სიტყვებიც: – „ყველა ჩემი სიმღერა ერთნაირად მიყვარს, მაგრამ „რა სამშობლო მქონია“ სხვებთან შედარებით ცოტა უფრო მეტად მიყვარს. გუშინდელს, დღევანდელს და მომავალს აკავშირებს და ალბათ ამიტომ აქვს მეტი მნიშვნელობა ჩემთვის...“.

გამოფენიდან გამოყოლილი ფიქრები

2004 წლის დეკემბერში ნიკო ფიროსმანაშვილის სახლ-მუზეუმში ერთი ჯავახელი თვითმყოფადი მხატვრის სურათების გამოფენაზე გახლდით. ამ რამდენიმე წლის წინ ეს სრულიად უცნობი ჭაბუკი სამხატვრო აკადემიის ამჟამინდელმა რექტორმა გია ბულაძემ აღმოაჩინა და წარუდგინა საზოგადოებას. მაშინ მხატვრის პირველ პერსონალურ გამოფენაზე გ. ბულაძემ თქვა: მეოცე საუკუნე დაიწყო ნიკო ფიროსმანაშვილით და დამთავრდა ნუგზარ ნათენაძით. სიმბოლურია, რომ ნათენაძის მორიგი გამოფენა სწორედ დიდი ნიკალას სახლ-მუზეუმში მოეწყო. ჩემი შთაბეჭდილება ამ გამოფენიდან:

უპირველესად თვალში საცემია, რომ ყველა სურათს ერთფეროვანი, ბუნდოვანი, ნაღვლიანი, ტყვიისა და ნისლის ფერში გათქვეფილი მინისფერი ფონი აქვს. ამ ნაღვლიანი და მძიმე, ერთფეროვანი სამყაროდან, რომელსაც ცხოვრება ჰქვია, იმზირებიან ლანდად ქცეული ადამიანთა სახეები. მათ კონკრეტული ნაკვთები თითქმის დაკარგული აქვთ – თითქოს საიდანდაც შორიდან, ჟამური სიზმრის ნისლეულიდან იმზირებიან. ზოგს ნახევრადმხეცის აპოკალიფსური იერი აქვს. ანუ საზოგადოება ორადაა გაყოფილი: ერთი, უდიდესი ნაწილი დათრგუნული, გაძარცვული, სასოწარკვეთილია. მეორეა საზოგადოების უმცირესი ნაწილი, თანამოძმეთა ძარცვით მხეცად ქცეული, მოყვასის სისხლითა და ცრემლით, არამი ლუკმით

გაქსუებულ-გასუქებული, ლაფში ჩანოლილ ღორივით გამაძლარი და კმაყოფილი რომ ღრუტუნებს... და ეს არარაობა ქვეყნის ბატონ-პატრონობას ჩემულობს. ეს ის ნაწილია, რომელმაც 1992 წლიდან მოყოლებული ათწლეულში ქვეყანას ნგრევა, ძარცვა, უბედურება, შიმშილი და სიკვდილი დაატეხა თავს და წამოტივტივდა. საზოგადოების ამ უკეთური ნაწილის განსახიერებაა რამდენიმე სურათი: ერთი ტილოდან იმზირება უსასტიკესი სახე მტაცებელი მხეცისა თეთრი ეშვებით. მეორე სურათზე აღბეჭდილი არსების პირიდან ბოროტებისა და ავსიტყვაობის ნიშნად შავი დუჟი და ლოშქრი მოედინება.

ზოგ სურათზე ჩანს ქალის შიშველი მკერდი, სახეები აქაც უსახური, ბუნდოვანი, ფონში ათქვეფილია. წინ წამოწეულია სიმბოლო ნაყოფიერებისა, იმისა, რომ ქალის საშომ შვა ამ ადამიანთა სახეები – ბოროტიც და კეთილიც, ქალის მკერდმა ძუძუ აწოვა მათ; აქედან იწყება სიცოცხლე – მან უნდა შვას და აღზარდოს ხვალ მომავალიც, რომელიც – კეთილი იქნება თუ ბოროტი, არავინ იცის.

ზოგიერთ ნახატზე რუსული და ლათინური წარწერებია. არსად, არც ერთ სურათზე ქართული წარწერა არ ჩანს. რისი თქმა სურს ამით მხატვარს? ერთ ტილოზე კაციჭამია ურჩხულის სახიანი ლანდია, რომელსაც რუსულად აწერია: „ველური ღვთისმშობელი“. ეს მართლმადიდებლობას და ღვთისმშობლის კალთას ამოფარებული რუსეთია, რომელსაც არ ესმის, რომ ქრისტიანობა სიკეთე და კაცთმოყვარეობაა; რომ ქრისტეს მთავარი მცნებაა – გიყვარდე ადამიანი და თვალი არ გაგირბოდეს სხვის ქონებაზე; რომ მართლმორწმუნე ერი არ შეიძლება სხვა ერების ჩაგვრის, უძღვებობის, სიძულვილისა და დამპყრობლობის სურვილით იყოს გაუღენთილი. დღეს ქრისტიანობის მანტიით

შენიღბული რუსეთი და ევრო-ამერიკის აჩრდილები კავკასიას დასტრიალებენ და შთანთქმას უქადიან. კავკასია კი ჯერჯერობით ბურანში გათანგული, გათითოკაცებული, დამშეული, შინაური და გარეშე მტრისაგან ნაწამები ფეხზე წამოდგომას ლამობს. სწორედ ამის სიმბოლოა ერთ-ერთი სურათი: მასზე აღბეჭდილია ნაქცეული ადამიანი, რომელიც მუხლებზე წამოჩოქილია და წამოდგომას ლამობს. გამოსახულების სხეული შავი კონტურით ილანდება ფონიდან, თავ-პირი კი თითქმის მიწაში, ტალახში აზელილია. ეს არის ცხოვრების სისასტიკისაგან და უსამართლობისაგან გასრესილი ადამიანი თუ საზოგადოების ნაწილი, რომელიც ბედისწერას არ ნებდება და წამოდგომისათვის იბრძვის. ეს გახლავთ ღრმად ფილოსოფიური სურათი დღევანდელი ჩვენი ყოფისა.

ნახატებზე არსად ჩანს მხიარული, ლალი ფერები, მწყაზარი და იმედიანი სახეები. სურათებისათვის გამოყენებული მასალაც ასევე უხეში და მარტივია; განა ასეთი არ არის დღეს ჩვენი ცხოვრება? მხოლოდ სამი სურათია ისეთი, რომლებიდანაც შედარებით დასრულებული სახეები იმზირებინან. სამივე ბავშვების პორტრეტებია. მათშია საზოგადოების მომავალი ხსნა. ეს არის ერთადერთი სხივი იმედისა.

ეს გამოფენა არის ჩვენი საზოგადოების დღევანდელი ყოფა – უსიხარულო, მრუდე, გაუსაძლისი, უმძიმესი ფოლადისფერი ჯანლით დაბურული, ადამიანთა ერთფეროვანი და ნალვლიანი ლანდებით, რომლებსაც ღიმილი დავინწყებიათ. მაგრამ ამ საზოგადოებაში მაინც ჩანს მცირე ნათელი პატარა ბიჭების – მომავალი თაობის სახით. ეს არის ნუგზარ ნათენაძის სურათების მეხუთე გამოფენიდან გამოყოლილი ჩემი შთაბეჭდილება. შეიძლება თვით მხატ-

ვარი სულაც არ ფიქრობდა ასე, ან სულაც სხვანაირი ახსნა მოუძებნოს მათ მავანმა მნახველმა. არავის ვახვევ თავზე ჩემს აზრს, მაგრამ პირადად მე ასეთი შთაბეჭდილება დამრჩა ამ გამოფენიდან. თვითონ მხატვარს ხშირად უთქვამს: არ შემიძლია იმის ახსნა, რასაც ვხატავ. დაე, ეს თვითონ მნახველმა იფიქროს და განსაჯოსო. მართლაც, ეს ნახატები მნახველს უდავოდ ბევრ რამეზე დააფიქრებს. ეს არის მთავარი. ამიტომ ჩემს თავსაც უფლება მივეცი, ქალღმერთზე გადამეტანა ის ფიქრები, რაც ამ გამოფენის ნახვამ აღმიძრა. ეს არის ღრმად ფილოსოფიური, მრავალისმთქმელი და ადამიანთა მოდგმაზე დამაფიქრებელი სურათები; თითქოს არამინიერი, შორი სამყაროდან მხატვრის მიერ თვალმოკრული და წამიერი განჭვრეტილი დედამინა – სამყარო ჩვენი; მაგრამ ეს კაცთა მოდგმის ყოფაა, სადაც ზოგმა მძიმე ოფლით უნდა მოიპოვოს პური არსობისა, ზოგს კი თანამოდმეთა შეჭმის შემდეგ ლაშებზე ისევ სისხლი აცხია. დიახ, ესაა კაცთა მოდგმის დღევანდელი სასტიკი ყოფა, რომელსაც შეცდომით ცხოვრებას ვეძახით... და ამ სურათებიდან ყველამ თავისი თავი უნდა ამოიცნოს. იმიტომ აქვთ ნახატებს ზოგადი, ლანდადქცეული სახეები.

17. XII. 2004 წ.

ბაშვიზს სიცრუას ნუ ვასწავლით!

2014 წლის ივნისში ერთი თავმომწონე სკოლის მეორეკლასელთა გამოსაშვებ ღონისძიებას ვესწრებოდი მიწვეულ მშობელთა რანგში. ბავშვები მღეროდნენ, ცეკვავდნენ, ლექსებს ამბობდნენ. მერე საქართველოს ისტორიიდან ვიქტორინა წარმოადგინეს. ამბობდნენ: ქართული ანბანი მეფე ფარნავაზმა შექმნაო. გამიკვირდა: საიდან აიღო მასწავლებელმა ძველი, მეცხრამეტე საუკუნის დროინდელი მოსაზრება-მეთქი. ცოტა ხნის შემდეგ ხელში ჩამივარდა მცირეწლოვან გოგონათა საბავშვო ჟურნალი კარუსელი №28. იქ პანია მოთხრობაში „ფარნავაზი“ კატეგორიული ტონით წერია: „ქართული ანბანი სწორედ ფარნავაზ მეფის შექმნილია“. (გვ. 31). მოთხრობის შესავალში მინიშონებაა იმაზე, რომ ეს ცნობა აღებული უნდა იყოს წიგნების სერიიდან „დიდი ქართველები – გამოჩენილი ადამიანების ბიოგრაფიები“.

ეტყობა ეს აზრი დღეს თანდათანობით ფეხს იკიდებს. არადა ეს ისეთივე სიმართლეა, როგორც მესროპას ამბავი. ყველას ახსოვს, რომ დიდხანს ბოგინობდა მოსაზრება – ახალი წელთაღრიცხვის III საუკუნეში სომეხ მესროპას შევეცოდეთ ქართველები, დაგვეხმარა და შეგვიქმნა ქართული ანბანიო. მერე ამტკიცებდნენ – ფარნავაზმა შექმნაო. ძველ მათიანეებში გარკვევით არსად წერია, რომ ფარნავაზმა შექმნა ანბანი. ეს მოსაზრება შედეგია ფარნავაზის ცხოვრების მემათიანის ბუნდოვანი ცნობისა: –

„ამან შექმნა მნიგნობრობა ქართული და არა იზრახებოდა სხვა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა“. ფარნავაზმა დიდი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი რეფორმა გაატარა: გაერთიანებულ ქართულ სახელმწიფოს ერთიანი ეროვნული იდეოლოგია შეუქმნა, სავალდებულო სახელმწიფო ენად გამოაცხადა ქართული და ბრძანა, რომ მთელ სახელმწიფოში საქმის წარმოება, სამწერლო და საკანონმდებლო საქმიანობა ქართული დამწერლობით ეწარმოებინათ ნაცვლად მანამდე არსებული სხვადასხვა დამწერლობისა და ენებისა. ანუ მან ქართული ენა და დამწერლობა სავალდებულო სახელმწიფო რანგში აიყვანა. ამით ფარნავაზმა გვიანდერძა – ერთიანი ენა, ერთი დამწერლობა სახელმწიფო ერთიანობის, სიმტკიცის პირობაა!

ქართული ისტორიოგრაფიის მამამ, დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა თითქმის ასი წლის წინათ ქართული ანბანის საკითხის ღრმა მეცნიერული შესწავლის შემდეგ დაასკვნა, რომ ჩვენი ასომთავრული დამწერლობა 2300 წლის წინათ, ფარნავაზის დროს კი არა, არამედ ოთხასი წლით უფრო ადრე – 2700 წლის წინ შეიქმნა. ეს მოსაზრება ვერავინ უარყო. პირიქით. არაერთი გენიალური აღმოჩენის ავტორი იყო პავლე ინგოროყვა. მან განავრცო აკად. ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრება და დაასკვნა, რომ ქართული ანბანი ძველი წელთაღრიცხვის მეშვიდე საუკუნეში შექმნა მესხთა ერთ-ერთმა მეფემ მითა მესხმა, რომელიც მაშინდელი ცივილიზებული სამყაროს წამყვანი ქვეყნის ხეთის სახელმწიფოს თვალსაჩინო მოღვაწე იყო. მაშინ ხეთის ცივილიზაციაში გადამწყვეტ როლს ასრულებდნენ ჩვენი წინაპრები – თუბალების ანუ იბერების, მესხებისა და კასხების (კოლხები) ტომები. მანამდე იბერიული მოდ-

გმის მრავალრიცხოვანი ტომები ხატოვან, ლურსმულ და სხვადასხვა იბერიულ დამწერლობებს (კრეტულს, პირენეულს და სხვ.) ხმარობდნენ. ბარბაროსთა მოძალებისა და დიდი ხეთურ-სუბარული (იბერიულ-ხალდეური) სამყაროს დაშლის შემდეგ წინააზიის ქართველმა ტომებმა კავკასიისკენ დაიხიეს უსაფრთხოების მიზნით. მათ თან მოიტანეს ხალდის, ქალდეას ქვეყნიდან ქალდეური, ანუ ქართული დამწერლობა. ეს ანბანი მერე ფარნავაზმა სავალდებულო სახელმწიფო დამწერლობად გამოაცხადა. ბრძანა, რომ იბერიის სამეფოში სამწერლო საქმიანობა ამ ანბანით ეწარმოებინათ. ამ მოსაზრებას ეთანხმებოდნენ ნიკო ბერძენიშვილი, სიმონ ჯანაშია და შემდგომი თაობის სხვა დიდი მეცნიერები. ეს თარიღი კიდევ უფრო დააკონკრეტა მკვლევარმა რამაზ პატარიძემ, მისი დასკვნით ქართული ასომთავრული ანბანი შექმნა უცნობმა ქურუმმა ძვ. წ. V საუკუნეში (ძვ. წ. 412 წ.), ფარნავაზ მეფემ კი ძვ. წ. 284 წელს იგი სავალდებულო სახელმწიფო დამწერლობად აქცია. სხვა მეცნიერებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, როცა ქართულ ასომთავრულ დამწერლობაზე გვაქვს ორი ბრწყინვალე ფუნდამენტური ნაშრომი – დიდტანიანი წიგნები ივანე ჯავახიშვილისა („ქართული პალეოგრაფია“) და რამაზ პატარიძისა („ქართული ასომთავრული“), ნამდვილად სირცხვილია დღეს რომელიმე ავტორი, გამომცემლობა ან პედაგოგი XIX საუკუნის მცდარი ვერსიით ხელმძღვანელობდეს.

ისე, საკვირველი ხალხი ვართ ქართველები. მეტისმეტი თავმდაბლობით სიბრყვემდე მივდივართ, ჩვენს ავისმოსურნეებს ვეხმარებით ჩვენივე ისტორიის გაყალბებაში. უცხოელმა თუ თქვა რძე შავიაო, დიდი ჟრიაშილით დავიჯვრებთ; ქართველმა რომ თქვას თეთრიო,

ქოქოლას დავაყრით. მაგალითად: აღმაშენებლის თანამედროვენი – XII საუკუნის სომეხი, არაბი, ფრანგი მემატინანეები დაბეჯითებით წერენ, რომ დიდგორის ომში თურქულ-არაბული სამყაროს ლაშქარი 600-800 ათასიანი იყო. ჩვენი მეცნიერები თავს იკლავენ – 300 ათასზე მეტი არ იქნებოდა, 800 ათასი დიდგორში ვერ დაეტეოდაო. ჯერ ერთი: თუ თამარ მეფის დროს ბასიანის ომში თურქთა ლაშქარი 400 ათასიანი იყო, დიდგორის ომის დროს ვითომ გაუჭირდებოდათ 800 ათასის შეგროვება? და მეორეც: განა მუსლიმანებმა კოალიციური ლაშქარი იმის მიხედვით შეკრიბეს, დიდგორში დაეტევა თუ არაო? და მესამე: რომელი მხედართმთავარი რომელ ომში ჩააბამდა მთელ ჯარს ერთდროულად ბრძოლაში? ომში არსებობს მენინავე ლაშქარი, არიერგარდი, სარეზერვო ლაშქარი და ა. შ. ეს ომის კანონია. ილღაზი კი დიდი გამოცდილების მთავარსარდალი იყო და ძალიან კარგად იცოდა ომის წარმოება. ჩვენს მეცნიერებს უთუოდ არასწორად აქვთ გააზრებული მემატინანის ნათქვამი და ის ტერიტორიები. ქართველი მემატინანე ამბობს: მტრის ლაშქრით აივსო მანგლისი და მთელი თრიალეთი: „შეკრბეს ესე ყოველნი, შეითქუნეს, შეიმტკიცნეს სიმრავლითა ვითარცა ქვიშა ზღვისა, რომლითა აღივსო ქვეყანა, და აგვისტოს თორმეტსა მოვიდეს თრიალეთს, მანგლისს და დიდგორთა, რომელ თვით ფეხთა ზედა ვერ ეტეოდეს ამ ათ ადგილთა“. აქ მარტო მანგლის-დიდგორის მიდამოები კი არ იგულისხმება, არამედ ლაპარაკია მთელ თრიალეთზე – დიდგორი-მანგლისი-გოხნარი-კლდეკარი-წალკა-დმანისი-ნინოწმინდის რაიონების ტერიტორიებზე. ეს იყო თრიალეთი – მანგლისიდან ნინოწმინდამდე; ამ უკიდევანო სივრცეებზე იდგა მტრის ლაშქარი და იქ 800 ათა-

სი კი არა, 8 მილიონი მეომარიც ლაღად განთავსდებოდა. აქ უნდა აღინიშნოს ერთი სამწუხარო ფაქტიც. კომუნისტებს მუდამ წესად ჰქონდათ წარსულის, რელიგიურ-ისტორიული ფაქტების გადაკეთების, ხალხური ეროვნული ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლის ჟინი. 900 წელია უბრალო ხალხი ყოველი წლის 21 აგვისტოს დიდგორში ღამისთევით აღნიშნავს მტერზე გამარჯვების, „ძღვევაი საკვირველის“ თარიღს. შევარდნაძეს არ მოეწონა ხალხური ტრადიცია და პარტაქტივი აიძულა დიდგორის ზეიმი აღენიშნათ 12 აგვისტოს. სააკაშვილი იმავე 12 აგვისტოს მხოლოდ თავისი პარტიის წევრებით აღნიშნავდა დიდგორობას. „ქართული ოცნების“ ხელისუფლებამაც გააგრძელა 12 აგვისტოს დიდგორობაზე ზეიმის მოწყობა. რას ვზეიმობთ, ბატონებო, 12 აგვისტოს? მტრის კოალიციური ლაშქრის საქართველოში შემოჭრის თარიღს? 12 აგვისტოს ხომ მტერი თრიალეთში ჩამოდგა, ომი არც დაწყებული იყო და არც არავინ იცოდა, როგორ დამთავრდებოდა. დიდგორში მხოლოდ მტრის მენიშნავე ლაშქართან შეტაკება მოხდა. მერე ომი რვა დღეს გაგრძელდა და მტრის დევნა-განადგურება 21-ში დამთავრდა. ქართველი ხალხი სწორედ ამიტომ აღნიშნავს დიდგორობას 21 აგვისტოს – მტერზე საბოლოო გამარჯვების თარიღს. ისტორიას არ ახსოვს, რომ მტერზე გამარჯვების ზეიმი ვინმეს ომის დაწყებამდე აღენიშნოს. ეს ხომ სისულელეა. 12 აგვისტოს დიდგორობის ზეიმის მოწყობა დაახლოებით იმას ჰგავს, რომ გერმანიის ფაშიზმზე გამარჯვება სტალინს 1945 წლის 9 მაისს კი არა, 1941 წლის 22 ივნისს აღენიშნა. ეს ხომ საბჭოთა კავშირზე ჰიტლერის თავდასხმის საზეიმო აღნიშვნა გამოვიდოდა. აი, ასეთ სისულელემდე შეიძლება მივიდეს უვიცი პოლიტიკოსე-

ბის ახირება. ჩვენ არ უნდა ვცდილობდეთ ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი ისტორიული სინამდვილის დამახინჯებას!

ამიტომ ვიდრე წიგნების წერას ან ზეიმის სამზადისს შეუდგებოდეთ, ყურადღებით უნდა წავიკითხოთ და შევისწავლოთ მეცნიერთა ყველა შრომა, სწორად გავიაზროთ მემატყანეთა ნათქვამი. ისტორიის შეცვლას ნუ ვცდილობთ, ბავშვებს სიცრუეს, მეცნიერულად მოძველებულ, მედროვე პოლიტიკოსებისგან გაყალბებულ ვერსიებს ნუ ვასწავლით!

07.09. 2015 წ.

საკიბაეპლი ნოველები და მოთხრობები

1. მეზავრები ნუთისოფლისა
2. ესტატე
3. მე მიყვარს საქართველო
4. კაცთმოყვარეობის ამალღებლი მაგალითი
5. ეს სიყვარულის უნარმა და სითბომ გააკეთა
6. პოლიტიკის მსხვერპლი
7. არქიმანდრიტ ილია კარტოზიას თავგანწირვა
8. გაბრიელ ბერი
9. ზუბალაშვილების ღვანლი და ხელისუფალთა უმადურობანი

ისტორიული მოთხრობები

10. სამღერეთი
11. აქ, ტაშისკართან დამარცხდა მტერი
12. ანა – ბაჯი

– ნერილები ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე

13. ფიქრები რუსთაველზე
14. ორიოდე სიტყვა რუსთაველის ერთი სტროფის გამო
15. შავი ყვავილები (ნიკო სამადაშვილის შემოქმედება)
16. გუდამაყრიდან დანახული სამყარო – გოდერძი ჩახელის საკარგყმოდ თქმული
17. ნუთისოფელს კაცად შერჩა ბოლომდე (მუხრან მაჭავარიანი)
18. მან ღირსეული კვალი დატოვა (აკაკი მათიაშვილი)
19. ლიანა მიქიანი – ჭედური ხელოვნების დიდოსტატი
20. ხმა დაკარგული სამცხიდან – ახმედ მელაშვილი – დიდი ერისკაცი
21. ლაზეთის ბუღბული
22. ბაიარ შაჰინ გუნდარიძე
23. გამოფენიდან გამოყოლილი ფიქრები (უცნობი ჯავახელი მხატვრის შემოქმედება)
24. ბავშვებს სიცრუეს ნუ ვასწავლით (ქართული დამწერლობის წარმოშობისა და დიდგორობის ზეიმის თარიღების შესახებ)

